

ВСТУПНЕ СЛОВО ДО ВИПУСКУ

Даний випуск збірника наукових праць «Географія та туризм» ми присвячуємо 15-річчю створення кафедри туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

Кафедра туризму була створена 2003 року на географічному факультеті і розпочала підготовку фахівців за спеціальністю «менеджмент туризму». Зараз кафедра здійснює підготовку студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр і магістр за спеціальністю «Туризм» (з 2005 р.) та спеціальністю «Готельно-ресторанна справа» (з 2017 р.) на пряму підготовки «Сфера обслуговування».

Потужний науково-викладацький склад кафедри на чолі з заслуженим працівником освіти, доктором економічних наук, професором Мальською М.П. підготував не тільки значну кількість фахівців для туристичної галузі регіону, але й здійснює значну науково-освітню діяльність. Викладачами кафедри видано понад 80 підручників, навчальних посібників та курсів лекцій з питань теорії і практики туризму та готельної справи.

Наукова робота кафедри здійснюється по таких напрямках: проблеми туризмології та просторових систем послуг у туризмі; туристичне країнознавство та краєзнавство, міжнародний туризм; менеджмент і маркетинг туристичного і готельного бізнесу; туристично-рекреаційний потенціал і географія туризму України та Карпатського регіону; організація і планування спеціалізованих видів туризму.

Освітній і науковий процес кафедри туризму тісно пов'язаний з практикою туризму і кафедра співпрацює з багатьма туристичними операторами та готелями як України, так і зарубіжних країн (Туреччини, Болгарії, Польщі, Франції). Тісною також є співпраця з колегами, які готують кадри для туризму, як в Україні, так і за кордоном, зокрема, в Польщі, Франції.

Кафедра країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедра туризму Львівського національного університету імені Івана Франка пов'язані спільними науковими інтересами, постійно обмінюються досвідом з організації освітнього процесу та підготовки кадрів для сфери туризму, є співорганізаторами науково-практичних конференцій та інших заходів з розвитку туристичної освіти і науки.

Вітаємо колег з 15-річчям діяльності з підготовки кадрів для туризму і розвитку туристичної науки та бажаємо подальших творчих успіхів!

Від редакційної колегії

О.О.Любіцева

УДК 338.48-44

Мальська Марта Пилипівна,
доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: malskym@ukr.net

Гаталяк Оксана Миколаївна

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com

Ганич Наталія Михайлівна

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: Hanych@i.ua

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ МІСТА

Мета. Проаналізувати наукові підходи до класифікації туристичних ресурсів. Розкрити зміст поняття туристичних ресурсів міста, визначити їх компонентну структуру.

Методика. Використано емпірично-теоретичні методи дослідження – аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

Результати. На основі дослідження різних підходів до поняття і класифікації туристичних ресурсів з'ясовано сутність туристичних ресурсів у містах. Виділено і описано характерні класифікаційні ознаки туристичних ресурсів міста. Авторами виявлено загальні (урбаністичне середовище, пам'ятки історико-культурної спадщини) та специфічні (наявні тільки в певних містах) складові міських туристичних ресурсів. Визначено подальші перспективи вивчення міських туристичних ресурсів.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку дослідження компонентної структури міських туристичних ресурсів. Висвітлено власну класифікацію туристичних ресурсів у містах. Визначено характерні ознаки туристичних ресурсів у містах.

Практична значимість. Застосування результатів досліджень є можливим при підготовці та під час викладання дисциплін туризмознавчого характеру, для формування нових та вдосконалення чинних туристичних маршрутів. Ініціювання подальших систематичних опрацювань дозволить виявити цінність міських територій для туризму.

Ключові слова: туризм у містах, туристичні ресурси міста.

УДК 338.48-44

Мальська Марта Филиповна,
доктор экономических наук, профессор

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: malskym@ukr.net

Гаталяк Оксана Николаевна

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com

Ганыч Наталия Михайловна

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: Hanych@i.ua

ПОНЯТИЕ И СТРУКТУРА ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ГОРОДА

Цель. Проанализировать научные подходы к классификации туристических ресурсов. Раскрыть смысл понятия туристических ресурсов города, определить их компонентную структуру.

Методика. Использовано эмпирически-теоретические методы исследования – анализа и синтеза, сравнения и обобщения.

Результаты. На основе исследования разных подходов к понятию и классификации туристических ресурсов выяснено сущность туристических ресурсов в городах. Выделено и описано характерные классификационные признаки туристических ресурсов города. Авторами обнаружено общие (урбанистическая среда, памятники историко-культурного наследия) и специфические (имеющиеся только в определенных городах) составляющие городских туристических ресурсов. Определено дальнейшие перспективы изучения городских туристических ресурсов.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие исследования компонентной структуры городских туристических ресурсов. Освещено собственную классификацию туристических ресурсов в городах. Определены характерные признаки туристических ресурсов в городах

Практическая значимость. Использование результатов исследований возможно при подготовке и во время преподавания дисциплин туризоведческого характера, для формирования новых и совершенствования действующих туристических маршрутов. Инициирование дальнейших систематических проработок позволит выявить ценность городских территорий для туризма.

Ключевые слова: туризм в городах, туристические ресурсы города.

UDC 338.48-44

Malska Marta Pylypivna,
Doctor of Economics Sciences, Professor
Hatalyak Oksana Mykolayivna
Hanych Nataliya Mykhaylivna

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: malskym@ukr.net
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine, e-mail: Hanych@i.ua

DEFINITION AND STRUCTURE OF TOURISTIC RESOURCES IN CITIES

Goal: Analyze scientific approaches in touristic resources classification. Clarify meaning of the term city touristic resource, define its components structure.

Methodology: Empirious and theoretical methods are used - analysis and synthesis, comparison and generalization.

Result: Based on different definitions and classification cleared out meaning of touristic resources in cities. Highlighted and described specific features of touristic resources in cities. Authors found out common (urban environment, historical and cultural heritage) and specific (for particular cities) components urban touristic resources.

Scientific innovation: Investigation of components structure have got next improvements. Defined unique touristic resources classification. Defined specific features of urban point of interests.

Practical sense: Results can be used during preparation and providing lectures on touristic topics, for creating and improvements of touristic routes and destinations.

Key words: Urban tourism, touristic resources in cities.

Вступ. Постановка проблеми. Підґрунтям розвитку туризму в містах, успішного провадження туристичного бізнесу слугують туристичні ресурси, а їх дослідження допомагає визначити цінність міських територій для туризму. Загалом до 80-х рр. минулого століття вивчення туризму в

містах залишалося фрагментарним. І лише в останні роки окреслилася тенденція уважнішого аналізу міст, з урахуванням сучасних потреб суспільства та стрімкого розвитку туризму. Це підтверджують публікації таких дослідників, як Л. Берг, Е. Браун, О. Гаталяк, О. Гладкий, В. Глибовець, І. Дуцяк, Г. Ешворт, Г. Лезер, Г. Нойенфельдт, М. Писаревський, С. Погасій, М. Поколодна, І. Смирнов, М. Тонкошнур та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі пропонується чимало підходів розуміння змісту та до класифікації туристичних ресурсів. Науковці О. Бейдик, О. Любіцева, Я. Олійник, І. Смаль, А. Степаненко, Є. Панкова, Н. Паньків, В. Стафійчук детально характеризують зміст поняття «туристичні ресурси» за ознаками споживчої вартості, взаємодії, туристичного продукту, туристичного потенціалу, комплексності, рекреаційності, людського втручання. Вивченню туристичних ресурсів у містах уваги приділено недостатньо.

Метою дослідження є узагальнення існуючих підходів до класифікації туристичних ресурсів, пошуки змісту поняття туристичних ресурсів міста та обґрунтування їх компонентної структури.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про туризм» 1995 р. подається таке визначення: «Туристичні ресурси – сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних і соціально-побутових ресурсів певної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста» [8].

Проект Закону України «Про туристичні ресурси», розроблений 2011 р. Державним агентством України з туризму та курортів (Держтуризмкурорт), пропонує уніфіковане визначення туристичних ресурсів як сукупності туристичних об'єктів, внесених до Єдиної державної бази даних у сфері туризму. Туристичний об'єкт визначається як природний або антропогенний об'єкт, придатний для використання в туризмі. У статті 6 цього проекту зазначено, що будь-який об'єкт чи їх сукупність набувають статусу туристичного ресурсу за умови відповідності їх параметрів ознакам туристичної придатності, які визначають привабливість, доступність і пристосованість для використання в туризмі. У проекті закону наведені ознаки і класифікація туристичних ресурсів, окреслено порядок виявлення і обліку туристичних ресурсів [9].

Згідно з класифікацією Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), туристичні ресурси поділяють на такі групи:

- а) природні багатства;
- б) енергетичні багатства;
- в) людський чинник (демографічний і культурологічний аспекти);
- г) інституційні, юридичні та адміністративні аспекти;
- г) соціальні аспекти, рівень і традиції в сфері освіти, охорони здоров'я та відпочинку;
- д) різноаспектні блага та послуги, транспорт, зв'язок, інфраструктура сфери відпочинку і розваг;

е) економічна та фінансова діяльність [6].

У цій класифікації туристичні ресурси трактуються як загальна основа для розвитку туристичної діяльності.

Під туристичними ресурсами Я. Олійник та А. Степаненко розуміють сукупність природних і штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості. Поняття «туристичні ресурси» С. Кузик трактує як об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовують або які можуть бути використані для туристичної діяльності. І. Школа трактує поняття «туристичні ресурси» як сукупність природних і штучно створених людиною об'єктів, придатних для виробництва туристичного продукту. І. Сміль розглядає туристичні ресурси як сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних і соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які, за сучасної та перспективної структури рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту. Дослідник вважає, що індустрія туризму може успішно функціонувати лише у взаємодії з усіма функціонально-компонентними та функціонально-територіальними елементами економіко-географічного комплексу, структурною одиницею якого вона є.

О. Бейдик у статті «Ресурси світового туризму: поняття, класифікація, картографування» пропонує спрощений поділ ресурсів на дві групи: природні й культурно-історичні [2], а в монографії «Рекреаційно-туристичні ресурси України» він деталізує структуру рекреаційно-туристичних ресурсів, зазначаючи, що «гіперблок рекреаційно-туристичних ресурсів складається з природних, природно-антропогенних, суспільно-історичних...» [1].

Узагальнена систематика рекреаційно-туристичних ресурсів О. Любіцевої, Є. Панкової, В. Стафійчука класична: 1) природно-географічні ресурси (клімат, природні комплекси, водні); 2) природно-антропогенні ресурси (пам'ятки природи, ландшафтні парки, парки, ботанічні сади, дендропарки, зоопарки, гідропарки); 3) суспільно-історичні рекреаційні ресурси. Третя група більш складна. Це об'єкти і явища антропогенного характеру, залучені в туризм. О. Бейдик поділяє їх на три групи: 1) архітектурно-історичні; 2) бісоціальні; 3) подійні. Основну увагу згадані дослідники приділяють характеристиці основних природно-рекреаційних та культурно-історичних ресурсів України, традиційній українській культурі як ресурсу розвитку туризму.

До класифікації туристичних ресурсів О. Любіцева в монографії «Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)» пропонує застосувати такі підходи [5]:

- сутнісний (за предметною сутністю ресурсу);
- діяльнісний (за характером використання в туризмі);

- атрактивний (за ступенем і формою залучення до туристичної діяльності);
- ціннісний, оснований на унікальності цього ресурсу;
- функціональний, оснований на неповторності туристичних умов і ресурсів в поєднанні з комплексністю їх використання;
- еколого-економічний (за споживчою вартістю ресурсу).

У Законі України «Про туризм» та у Проекті Закону України «Про туристичні ресурси» туристичні ресурси міста не означено.

Виходячи із загальномовного значення слова «ресурс», що означає запас, чого-небудь, який можна використати в разі потреби – туристичний ресурс міста можна трактувати як запас атракцій, які приваблюють туристів та екскурсантів, або використовувані атракції, які приваблюють туристів та екскурсантів.

Туристичні ресурси в містах – це об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, які приваблюють туристів та екскурсантів у міста.

Туристичні ресурси в містах слугують, почасти, мотиваційною підставою для вибору певного турпродукту (за видом, напрямком, сезоном та іншими ознаками). Місто водночас є і ресурсом, і умовою розвитку туризму на певній території, і чинником територіальної організації туризму. Результативність туристичної діяльності в містах значною мірою залежить від відповідної оцінки всього комплексу туристичних ресурсів. Насамперед туристичні ресурси треба поділити на складові, тобто класифікувати.

Розрізняють наявні туристичні ресурси міста, що вже використовуються в туристичній діяльності, та потенційні (туристично-рекреаційний потенціал), які можуть бути залучені за певних умов (реставрація, реконструкція, розвиток транспортної, туристичної інфраструктури тощо). Потенційні туристичні ресурси міста надають можливості для нарощування пропозиції, створення нового турпродукту, слугують основою розвитку туризму шляхом залучення до туристичної діяльності нових територій задля інтенсифікації туризму.

Туристичні ресурси, як загалом, так і окремого міста, мають такі властивості: а) унікальність; б) доступність; в) ступінь освоєності; г) потенційний запас; г) спосіб використання.

У структурі туристичних ресурсів міста є як складові, властиві всім містам, так і специфічні, тобто ті, що є в одних містах, а в інших їх немає. До перших належать: 1) урбаністичне середовище – таке згромадження різних культурних засобів, призначених для задоволення потреб людини, якого нема в сільській місцевості; 2) пам'ятки історико-культурної спадщини [4]. Ці ресурси є в усіх містах, але їх сукупність може бути різною за давністю, кількістю, унікальністю і змістом. До специфічних належать природні ресурси: в одних містах є річки, в інших озера, ще інші розташовані на узбережжі моря, в багатьох містах узагалі немає водойм, деякі міста знаходяться в горах, біля різних унікальних природних

об'єктів. Специфічність полягає в тому, що у кожному місті турист може розглядати забудову, пам'ятки, але не в кожному може купатися у водоймах, оскільки вони є не в кожному місті.

Туристичні ресурси в містах доцільно класифікувати за атрактивним підходом:

а) атрактивні об'єкти або об'єкти показу: природні (клімат, наявність водних ресурсів); природно-антропогенні (парки, ботанічні сади, дендропарки, зоопарки, гідропарки, пам'ятки природи); культурно-історичні (архітектурні, археологічні, пов'язані з видатними подіями, життям та творчістю видатних людей, садиби та садово-паркові комплекси, замкові та культові комплекси; етнічні – національні та фольклорні свята, заклади харчування з національною кухнею, історичні села тощо).

б) об'єкти дозвілля: музеї, театри, заклади шоу-бізнесу, виставки, фестивалі.

Таблиця 1

Класифікація міських туристичних ресурсів

№ з/п	Критерій	Туристичні ресурси міста
1	Потенційні запаси	Використовувані, потенційні
2	Характер використання	безпосередні (вже використовуються); непрямі (залучаються для використання безпосередніх туристичних ресурсів міста)
3	Напрямок використання в організації туристичної діяльності	природні (кліматичні, водні, паркові); історико-культурні (культурні, історичні, археологічні, етнографічні); соціально-економічні (географічне положення, транспортна доступність, рівень економічного розвитку, туристична інфраструктура)
4	Атрактивність (привабливість)	об'єкти показу (природні, природно-антропогенні, культурно-історичні, етнічні); об'єкти дозвілля (музеї, театри, заклади шоу-бізнесу, виставки тощо)
5	Мета відвідування	природні (кліматотерапевтичні, водні, бальнеологічні, флоро-фауністичні); суспільні (археологічні, архітектурні, паркові, техногенні, культурологічні); події (мистецькі, громадські, економічні, політичні, релігійні)
6	Унікальність	загальні (урбаністичне середовище, пам'ятки історико-культурної спадщини); специфічні (наявні тільки в певних містах)

Аналіз ресурсів міського туризму перш за все повинен включати:

1. Природні чинники: географічне положення та розмір міста, клімат, водойми (моря, ріки, озера тощо).

2. Соціально-економічні чинники: структура економіки (важливість різноманітних сфер діяльності), соціально-демографічна структура (чисельність населення, міграційний баланс, соціально-професійний рівень), політична та адміністративна структура.

3. Культурні чинники: історія, традиції (місцеві ремесла), розташування культурних пам'яток та визначних місць, об'єктів дозвілля.

4. Інфраструктура та рівень послуг.

Оскільки ресурси міського туризму у різних містах є різними за давністю, кількістю, унікальністю, то структура цих ресурсів для кожного міста буде індивідуальною і динамічною, відповідно до динаміки зміни міста.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Туристичні ресурси в містах – це об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, які приваблюють туристів та екскурсантів у міста. Самі ж туристичні ресурси можна класифікувати за різноманітними ознаками: потенційними запасами, характером використання, напрямом використання, атрактивністю, метою відвідування, унікальністю та ін. Важливим при класифікації є використання атрактивного підходу – акцентування на привабливих об'єктах та об'єктах дозвілля для туристів. Туристичні ресурси міст мають бути атрактивними, доступними, безпечними, екологічними, володіти потенційним запасом та мати відповідний ступінь дослідженості. При дослідженні туристичних ресурсів міста слід враховувати природні та соціально-економічні, культурні чинники, а також розвиток інфраструктури та якість надання послуг.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування/ О. О Бейдик. – К.: Київський університет, 2001. – 395 с.
2. Бейдик О. О. Ресурси світового туризму: поняття, класифікація, картографування/ О. О Бейдик// Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008, - №12. – С. 6 - 12.
3. Гаталяк О. М. Теоретичні основи туризму в містах/ О. М. Гаталяк // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика. Матеріали міжн. науково-практ. конференції. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015. – С. 322 – 324.
4. Дуцяк І. З. Методологічні аспекти аналізу ресурсів міського туризму/ І. З. Дуцяк, А. А. Терехух [Електронний ресурс]// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Режим доступу: www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/33.pdf
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)/ О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
6. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: навч. посібник/ О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
7. Паньків Н. М. Туристичні ресурси та їхні класифікації/ Н. М. Паньків [Електронний ресурс]// Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. №2, 2014. – Режим доступу: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/173.pdf>
8. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. N 325/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр
9. Про туристичні ресурси: проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/ua/action/regulatory/projects/25180/25182/>

Список использованных источников:

1. Бейдык А. О. Рекреационно-туристические ресурсы Украины: методология и методика анализа, терминология, районирование/ А. О Бейдык. – К.: Киевский университет, 2001. – 395 с.
2. Бейдык А. О. Ресурсы мирового туризма: понятие, классификация, картографирование/ А. О Бейдык// Краеведение. География. Туризм. – 2008, - №12. – С. 6 - 12.

3. Гаталяк О. Н. Теоретические основы туризма в городах/ О. Н. Гаталяк // География, экология, туризм: теория, методология, практика. Материалы межд. научно-практ. конференции. – Тернополь: СМП «Тайп», 2015. – С. 322 – 324.
4. Дуцяк И. З. Методологические аспекты анализа ресурсов городского туризма/ И. З. Дуцяк, А. А. Терехух [Электронный ресурс]// Научный вестник Международного гуманитарного университета – Режим доступа: www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/33.pdf
5. Любичева О. О. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты)/ О. О. Любичева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
6. Любичева О. О. Туристические ресурсы Украины: уч. пособие/ О. О. Любичева, Е. В. Панкова, В. И. Стафийчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
7. Паньків Н. М. Туристические ресурсы и их классификации/ Н. М. Паньків [Электронный ресурс]// Рекреационная география и туризм. Научные записки. №2, 2014. – Режим доступа: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/173.pdf>
8. О туризме: Закон Украины от 15.09.1995 г. N 325/95 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr
9. О туристических ресурсах: проект Закона Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tourism.gov.ua/ua/action/regulatory/projects/25180/25182/>

References:

1. Beidyk O. O. Rekreaciyno-turustichni resursu Ukrainu: Metodologiya ta metoduca analizu, terminologiya, raiyonuvannya / O. O. Beidyk. – K.: Kuivskyi universytet, 2001. – 395 s.
2. Bejdyk O. O. Resursy svitovogo turyzmu: ponyattya, klasyfikaciya, kartografuvannya/ O. O. Bejdyk// Krayeznavstvo. Geografiya. Turyzm. – 2008, - №12. – S. 6 - 12.
3. Hatalyak O. M. Teoretychnni osnovy turyzmu v mistax/ O. M. Hatalyak // Geografiya, ekologiya, turyzm: teoriya, metodologiya, praktyka. Materialy mizhn. naukovo-prakt. konferenciyi. – Ternopil: SMP «Tajp», 2015. – S. 322 – 324.
4. Ducyak I. Z. Metodologichni aspekty analizu resursiv mis`kogo turyzmu /I. Z. Ducyak, A. A. Terebux [Elektronnyj resurs]// Naukovy`j visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. – Rezhym dostupu: www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/33.pdf
5. Lyubiceva O. O. Rynok turystychnyx poslug (geoprostorovi aspekty)/ O. O. Lyubiceva. – K.: Al`terpres, 2002. – 436 s.
6. Lyubiceva O. O. Turystychni resursy Ukrayiny: navch. posibnyk/ O. O. Lyubiceva, Ye. V. Pankova, V. I. Stafijchuk. – K.: Al`terpres, 2007. – 369 s.
7. Pan`kiv N. M. Turystychni resursy ta yixni klasyfikaciyi/ N. M. Pan`kiv [Elektronnyj resurs]// Rekreacijna geografiya i turyzm. Naukovi zapysky. №2, 2014. – Rezhym dostupu: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/173.pdf>
8. Pro turyzm: Zakon Ukrayiny` vid 15.09.1995 r. N 325/95 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr
9. Pro turystychni resursy: proekt Zakonu Ukrayiny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.tourism.gov.ua/ua/action/regulatory/projects/25180/25182/>

УДК 338.48:504.062

Паньків Наталія Мирославівна,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: pankivnatalya@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Мета: поповнення понятійно-термінологічного апарату туризмології та змістовне наповнення поняття «організація туристичних ресурсів», визначення доречності та можливостей його використання.

Методика дослідження базується на аналізі часової та змістової детермінанти терміну «організація» в різних наукових дослідженнях та спробі прив'язки до туристичної сфери з позиції сучасного трактування туристичного використання території. Туризм є тим видом діяльності людини, що вимагає певних умов стосовно ресурсного забезпечення процесу створення туристичного продукту та обслуговування споживачів туристичних послуг. Для цього необхідно зрозуміти потенційні та реальні туристично-ресурсні можливості використання території.

Результати: в статті проведений аналіз існуючих підходів трактування терміну «організація», оскільки в основі функціонування туристичної сфери є економічна основа та комерційний зиск. Окрім того, визнання туризму науковим напрямом дослідження створює необхідність поповнення понятійно-термінологічного апарату, формуючи теоретичну складову туризмології.

Наукова новизна полягає у визначенні місця системного підходу при організації туристичних ресурсів у функціонуванні сфери туризму та пропозиції власної ієрархічної структури організації туристичних ресурсів на основі використання системного підходу.

Практична значимість є в теоретичному обґрунтуванні підґрунтя використання «організації» туристичних ресурсів та його застосування на практиці, враховуючи факторний аналіз території.

Ключові слова: організація, туристичні ресурси, класифікаційні підходи, системний підхід, система туристичних ресурсів.

УДК 338.48:504.062

Паньків Наталія Мирославівна,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, г. Львів, Україна,
e-mail: pankivnatalya@gmail.com

К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ

Цель: пополнение понятийно-терминологического аппарата туризмологии и смысловое наполнение понятия «организация туристических ресурсов», определение уместности и возможностей его использования.

Методика исследования основывается на анализе временной и смысловой детерминанты термина «организация» в разных научных исследованиях и попытке привязки к туристической сфере с позиции современной трактовки туристического использования территории. Туризм – тот вид деятельности человека, который требует определенных условий относительно ресурсного обеспечения процесса создания туристического продукта и обслуживания потребителей туристических услуг. Для этого необходимо понять потенциальные и реальные возможности использования территории.

Результаты: в статье проведен анализ существующих подходов трактовки термина «организация», поскольку в основе функционирования туристической сферы есть экономическая составляющая и коммерция. Кроме того, признание туризма научным направлением исследований создает необходимость пополнения понятийно-терминологического аппарата, формируя теоретическую составляющую туризмологии.

Научная новизна заключается в определении места системного подхода при организации туристических ресурсов в функционировании сферы туризма и предложении собственной иерархической структуры организации туристических ресурсов на основе использования системного подхода.

Практическое значение заключается в теоретическом осмыслении основы использования «организации» туристических ресурсов и практического применения, учитывая факторный анализ территории.

Ключевые слова: организация, туристические ресурсы, классификационные подходы, системный подход, система туристических ресурсов.

УДК 338.48:504.062

Pankiv Natalya Miroslavivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail:
pankivnatalya@gmail.com

ON THE ISSUE OF TOURISM RESOURCES

Aim: replenishment the concept and terminology apparatus of tourismology and the content of the "tourist resources organization" concept, the determination of relevance and opportunities for its use.

The research *methodology* is based on the analysis of the temporal and content determinants of the term "organization" in various scientific studies and an attempt to bind to the tourism sector from the point of view of the territory tourist usage modern interpretation. Tourism is the kind of human activity that requires certain conditions regarding the resource provision of the tourist product and the maintenance of tourist services. To assure this, we need to understand the potential and real tourist resources possibilities of the territory usage.

Results: the article analyzes the existing approaches to the interpretation of the term "organization", since the tourism industry is based on the economic basis and commercial profit. In addition, the recognition of tourism as a scientific direction of research creates the need to replenish the concept and terminology apparatus, forming the theoretical component of tourismology.

The scientific novelty consists in determining the place of the system approach to organizing tourist resources in the sphere of tourism and proposing its own hierarchical structure of the tourist resources organization on the basis of the systematic approach usage.

Practical significance is in the basis theoretical substantiation of the tourist resources "organization" usage and its application in practice, taking into account factor analysis of the territory.

Key words: organization, tourist resources, classification approaches, system approach, system of tourist resources.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження ресурсної складової туристичної сфери ні в кого не викликає сумнівів. Адже для функціонування галузі туризму необхідна наявність чи не найбільшої різноманітності туристичних ресурсів, на відміну від інших секторів національної економіки. З дослідження туристичного потенціалу території

розпочинається майже кожна наукова праця, що має відношення до проблем туризму. Те саме стосується оцінки туристичного (рекреаційного) потенціалу в регіональному аспекті та забезпеченості власне туристичними ресурсами. На це акцентується увага в наукових виданнях з географії, екології, економіки тощо. Різноманітність та різнобічність трактувань, наявність значної кількості наукових розробок свідчить також про недостатню вивченість низки важливих теоретичних та практичних питань. Зовсім нещодавно туризм визнаний науковим напрямом досліджень, а це створює необхідність додаткових напрацювань, що зможуть поповнити теоретичну складову туризмології – науки про туризм. Основою будь-якого наукового напряму досліджень є понятійно-термінологічний апарат, що свідчить про внутрішньо-наукову диференціацію та структурну наповненість науки, тим самим формуючи актуальність обраного дослідження. Коли мова йде про туристичні ресурси, в більшості випадків мають на увазі їхню наявність, розташування та особливості використання в туристичній сфері. Термін «організація» стосовно туристичних ресурсів не використовується, лише в площині аналізу туристичної галузі. Проте, це лише поверхнєве розуміння цього поняття без усвідомлення багатоаспектності суті, змісту та внутрішнього наповнення

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення туристичних ресурсів присвячені чимало праць вітчизняних та іноземних науковців. Це роботи Н. В. Фоменко, І. Т. Твердохлебова, М. П. Мальської, О.О.Любіцевої, З. В. Герасимчука, І. В. Смаль (Україна), Д. Схверсона, К. Холлі, Л. Мітчела (США), І. О. Квартальнова, В. Ю. Воскресенського (Росія), А. Ковальчик, М. Труасі (Польща), П. Дефер (Франція) та інших представників світових наукових кіл. Проте, що стосується організації туристичних ресурсів дослідження науковців розглядаються лише в площині організації туристичної галузі. Це праці Любіцевої О. О., Смаль І. В., Безуглого І. В. тощо. Дослідження поняття «організація» добре висвітлено з економічно-організаційної точки зору в праці Монастирського Г. Л., де він пояснює його суть з точки зору внутрішнього, змістовного наповнення та структурно схематизує. Окремі напрямки організації різного роду системних утворень: природних, екологічних тощо висвітлені в роботах Петліна В. М., Гнатіва П. С., Матвійчука Л. Ю. та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Відсутність прив'язки поняття «організація» до туристичних ресурсів пояснюється досить вузьким трактуванням значення цього терміну та можливостями їхнього поєднання. Проте, не слід забувати, що статична наявність туристичних ресурсів в межах певної території не завжди передбачає або уможливорює їхнє належне використання. В такому випадку слід говорити про потенційні туристичні ресурси (ресурси у «підвішеному» стані), для використання яких необхідна організаційна узгодженість функціонування інших дотичних та невід'ємних складових: економічної, соціальної, транспортної, екологічної тощо.

Наукове трактування терміну «організація» в часовій детермінанті

Автор, рік	Трактування поняття «організація»
1. Урсул А. Д., 1968	Це особлива форма зв'язку, що характеризує стан системи. Фактично, процес організації є одним з різновидів руху.
2. Сетров М. І., 1970	Організація є відображенням аналітико-синтетичного підходу до єдності, взаємозв'язку явищ дійсності. Процесуальний характер організації означає, що вона перебуває у безперервному процесі становлення і одержання нових властивостей в межах збереженості якісної визначеності.
3. Круть І. В., 1978	Це уся сукупність системоутворювальних факторів, яка обумовлює цілісність системи, включно з взаємообумовленістю підсистем.
4. Соколов Б. С., Мейен С.В.,1976	Це сукупність усіх внутрішніх і зовнішніх системоутворювальних чинників, при цьому останніми можуть бути і речі, і відношення, і властивості.
5. Солнцев В. Н., 1981	Це процес виникнення в часі і просторі впорядкованості, системної самостійності, структурованості досліджуваних явищ дійсності.
6. Преображенський В.С., 1989	Це поняття містить дві частини: 1) внутрішню впорядкованість, узгодженість і взаємодію частин цілого; 2) сукупність процесів функціонування управління і саморегулювання на кожному структурному рівні.
7. Дьяконов К. Н., 1991	Це стійка впорядкованість, структурованість в часі і просторі, яка проявляється на земній поверхні у формі різноякісних індивідуальних геокомплексів різного таксономічного рангу і у закономірному чергуванні їх добових, сезонних, річних, внутрішньовікових мікро-, мезо- і макрорівнів (режимів функціонування).
8. Петлін В. М., 1993, 2002	Організація – це внутрішня впорядкованість природних територіальних систем, викликана сукупністю процесів, скерованих на взаємозв'язок диференційованих частин системи з метою реалізації спільної програми. Це просторово-часова результуюча функціональних процесів в природному середовищі.
9. Великий тлумачний словник, 2004	Термін організація стає більш зрозумілим після відповіді на питання: «чия організація, ким створена, організована, забезпечена, налагоджена тощо».
10. Маца К. О., 2008	Це не стільки стан, скільки процес, який безперервно здійснюється в довколишньому середовищі.
11. Ковальов О. П., 2009	Це упорядкованість відібраних неоднорідностей. Це не що інше, як засіб упорядкування складових шляхом встановлення певних відношень між ними.
12. Гнатів П. С., Хірівський П. Р., 2010	Це властивість усіх систем різного ієрархічного рівня, що відповідає певній упорядкованості її змісту, відповідно до дії системотвірних чинників. Це властивість об'єктів проявляти взаємозалежну поведінку частин у рамках цілого

[2,3,4,6,7, 9,10,12,14,15]

Попри це, термін «організація» володіє низкою підходів до трактування:

- 1) по-перше, це внутрішня узгодженість, упорядкованість взаємодії більш або менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлених його побудовою;
- 2) по-друге, це сукупність процесів та дій, що ведуть до утворення і удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого;
- 3) по-третє, це об'єднання людей, що сумісно реалізують деяку програму або прагнуть досягнути якої-небудь мети та діють за певними правилами та принципами [6].

Як бачимо, змістовність даного терміну передбачає наявність як процесуального рівня або динамічної основи, так і статичного трактування (статична форма організації). Це обумовило дослідження вищезгаданого терміну різними вченими, приналежних до різних часових епох (табл. 1).

Очевидним є те, що часові відмінності у трактуванні терміну «організація» майже не помітні, оскільки обґрунтування поняття відбувається в площині системного аналізу, єдності статичної та процесуального механізму. В результаті спільною результативною думкою усіх досліджень є наявність наступних характеристик організації [6]:

- 1) ступінь впорядкованості частин в цілому (певній системі);
- 2) динамічна складова, що уособлює процес стосовно напрямку створення певної системи;
- 3) наявність сукупності явищ з певними властивостями та функціями, що дозволяють зберігати та розвивати цілісність системи.

Визначаючи семантичне значення терміну «організація» засновник організаційної науки А. Богданов у власній праці «Тектологія. Загальна організаційна наука» трактує цей термін по-своєму: «Всяка людська діяльність об'єктивно є організуючою або дезорганізуючою». Він пояснює цей термін з точки зору повсякденного використання, що синонімічне з поняттям «організувати», володіючи при цьому вужчим, спеціальним змістом. Проте, при глибшому та детальнішому аналізі змістовність стає набагато ширшою і належить не лише до людських активностей, трудових ресурсів та засобів виробництва, але й до живої та неживої природи у всіх її проявах: «Природа – великий перший організатор і сама людина один з її організованих витворів» [1].

Підтримуючи точку зору Монастирського Г.Л. стосовно розуміння організації через призму статичної та динамічної складової вважаємо, що співвідношення статичної та динамічних процесів при дослідженні організації туристичних ресурсів відіграє вирішальну роль. Адже статична складова передбачає наявність різного роду цілісних утворень, в нашому випадку – природних, антропогенних, соціальних, технічних тощо, що завдяки динамічним процесам (наприклад, впорядкування окремих елементів або складових статичної системи) дозволяє формувати та підтримувати цілісність природних та антропогенних об'єднань, що вже функціонують або лише формуються. Усі ці процеси містять людський фактор, що разом з самоорганізуючим природним початком уможливує функціонування цілої системи. В нашому випадку мова йде про

організаційну систему туристичних ресурсів, що поєднує природну та людську складову. За твердженням професора Любіцевої О. О. ресурси туризму – це об'єкти, території, явища, які здатні задовольняти потреби відвідувачів [5]. Це означає, що будь-яка територія вже є самостійним ресурсом, з відмінними окремими складовими, що здатні задовільняти туристичні потреби лише за умови певної організації цієї території, адже туристичні ресурси здебільшого є прив'язані до конкретної території, місця чи точкової складової. Саме організаційна творчість природи та свідомо організаційна діяльність людини, що формується в площині організаційного досвіду суспільства та туризму зокрема, є в основі теоретичних досліджень організації туристичних ресурсів, визначаючи тим самим значення, місце та роль в системі відносин: природа ↔ людина ↔ суспільство.

Організація туристичних ресурсів передбачає створення цілісної системи, основними складниками якої є статична туристично-ресурсна структура та факторна основа, що пов'язані динамічною властивістю взаємозв'язку між основними та допоміжними елементами цієї системи. Дослідження будь-якого об'єкта традиційно передбачає з'ясування його особливостей виникнення, створення. Саме у з'ясуванні причин, чинників або факторів прихована низка положень, що дають змогу пояснити не лише його виникнення, але й подальшу сутність, змістовність, становлення, розвиток, сталість чи змінність.

Як стверджує Г.Л. Монастирський у своїй праці: «Перше положення організації: система є результатом процесу її організації, проте не кожен процес завершується утворенням системи. Тобто первинним є процес» [6]. Для нас є надзвичайно важливим дослідження усіх процесів, що призводять чи зможуть обумовити організацію туристичних ресурсів на певній території, оцінки можливостей виникнення цих процесів в результаті факторного аналізу території.

Організація туристичних ресурсів має вигляд системи, що створена на основі сукупності взаємопов'язаних елементів, в результаті чого з'являються зовсім нові властивості системи, що не завжди є сумою простих властивостей первинних вхідних елементів. Якість організації системи, зазвичай, відображається в ефекті синергії [6]. Це означає, що результат функціонування системи в цілому є вищим за суму результатів окремих елементів, що становлять їхню сукупність. До прикладу, візьмемо окрему територію з наявністю певних видів туристичних ресурсів. Кожен з видів туристичних ресурсів при використанні формують власну організаційну систему з відмінними або однаковими властивостями, проте з різною ефективністю їхнього використання. Ця ефективність залежить від ступеня взаємозв'язку цих елементів між собою, що безпосередньо пов'язано з якістю організації цих підсистемних складових. Організація туристичних ресурсів цілої території, а не її окремих фрагментів, значно більше уможлиблює виникнення ефекту синергії.

Основними характеристиками системи організації туристичних ресурсів є:

- 1) наявність компонентів (природних, соціальних, економічних тощо);
- 2) наявність зв'язків (між компонентами та середовищем);
- 3) наявність структури компонентів, що забезпечує стабільність системи та формує стійкість;
- 4) наявність взаємодії між компонентами системи, результатом чого є формування процесів, що можуть призвести до результативності організації усєї системи);
- 5) формування системних процесів, що свідчать про змінність. Процеси змінюють ресурси, що входять в систему та формують організований продукт;
- 6) цілісність та емерджентність;
- 7) наявність зовнішніх явищ та чинників, що формують зовнішнє середовище, впливаючи на цю систему, проте не є її складовою;
- 8) концепційна умова формування.

Такий системний підхід до трактування організації туристичних ресурсів дозволяє дослідити чинники, що безпосередньо впливають на формування організації, властивості вже сформованої організації, допомагає встановити її цілісність, організованість та доцільність такої організації загалом. Якщо взяти за основу загальне структурне уявлення про «організацію», ми отримуємо наступну схему організації туристичних ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Структурне ухвалення про організацію туристичних ресурсів

Беззаперечним є той факт, що в центрі організації туристичних ресурсів є людина, яка власноруч попередньо теоретично визначає цільово-

функціональні характеристики туристичного потенціалу території, розкриває його структурні елементи та формує основні процеси у часовому вимірі. Саме людина слугує тією суб'єктно-об'єктною складовою, що оцінює можливості та доречність формування туристичного продукту за рахунок системного підходу.

Висновки. Беручи до уваги вищесказане очевидним є наступне: поняття «організація туристичних ресурсів» може увійти в понятійно-термінологічний апарат туризмології. Змістовне наповнення формують ресурсна стаціонарність території, динамічність процесів та факторний аналіз; системний організаційний підхід при дослідженні туристичних ресурсів дозволить глибше пізнати та розкрити системну природу туристичного потенціалу території, здатного задовольнити специфічні людські потреби у якості туристичної послуги; організаційна система туристичних ресурсів зможе слугувати орієнтиром стосовно розвитку туризму території чи окремого поселення - як повноцінної складової економіки України в цілому та окремих регіонів зокрема; організація туристичних ресурсів будь-якої території дозволить визначити пріоритетність галузевого розвитку регіону чи окремого поселення, визначивши місце та роль туристичної сфери в межах конкретної території та доречність її функціонування загалом; в центрі організаційної системи туристичних ресурсів є людина та задоволення її потреб, що може відбуватися в системі відносин в системі відносин: природа ↔ людина ↔ суспільство.

Список використаних джерел:

1. Богданов А. А. Всеобщая организационная наука (тектология).- М.,1913-1917., Т. 1.,2; 2-е изд. М.; Л., 1925-1929., Т 1-3.
2. Гнатів П. С., Хірівський П. Р. Теорія систем і системний аналіз в екології/ П. С. Гнатів, П. Р. Хірівський. – Львів, 2010. – 204 с.
3. Дьяконов К. Н. Географические законы и их физическая сущность // Вопр. Геогр. /1981. № 117. – С. 28-40.
4. Ковальов О. П. На межі ландшафтно-географічного структуралізму // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 305: Географія. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 3-11.
5. Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі / О. О. Любіцева // Географія та туризм. – 2010. № 3.- С. 7-10.
6. Матвійчук Л. Ю. Інституціонально-організаційне забезпечення ефективного використання та охорони охорони туристичних ресурсів.[Електронний ресурс]. Режим доступу www.ecoportal.uayko.com.ua.
7. Маца К. О. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации: монографія / К. А. Маца. – К.: Обрії, 2008. – 196 с.
8. Монастирський Г. Л. Теорія організації.[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://westudentc.com.ua>.
9. Петлін В. М. Екологічні механізми організації природних територіальних систем / В. М. Петлін. – Львів, Вид. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 291 с.
10. Преображенский В. С. Рекреационная география , ее состояние и перспективы /В. С. Преображенский, Б. Н. Лиханов, Ю. А. Веденин // Социально-экономические и географические аспекты исследования. – М.; 1974. – С. 1-16.
11. Піцун Я. С. Теоретико-методологічний аналіз процесу формування та нарощування туристичного потенціалу території України / Я. С. Піцун // Матер. 7-ї міжнародн. Науково-практичної конф. «Географія, економіка і туризм». – Львів, 2013.- С. 362-364.

12. Сетров М. И. Основы функциональной теории организации. – Л., 1972. – 98 с.
13. Сетров М. И. Общие принципы организации систем и их методологическое значение. – Л., Наука, 1968. – 120 с.
14. Солнцев В. Н. Системная организация ландшафтов: (Проблемы методологии и теории. – М.: Мысль, 1981. – 239 с.
15. Урсул А. Д. Информационный аспект взаимодействия общества и природы // Природа и общество. – М.: Наука, 1968. – С. 290-297.

Список использованных источников:

1. Гнатив П. С., Хиривский П. Р. Теория систем и системный анализ в экологии/ П. С. Гнатив, П. Р. Хиривский. – Львов, 2010. – 204 с.
2. Ковалев О. П. На пределе ландшафтно-географического структурализма // Научный вестник Черновецкого университета: Сборник научных работ. Вып. 305: География. – Черновцы: Рута, 2006. – С. 3-11.
3. Любичева О. О. К вопросу терминологии в туризме / О. О. Любичева // География и туризм. – 2010. № 3.- С. 7-10.
4. Матвийчук Л. Ю. Институционально-организационное обеспечение эффективного использования и охраны туристических ресурсов.[Электронный ресурс]. Режим доступа: www.economy.nayko.com.ua.
5. Монастырский Г. Л. Теория организации.[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://westudentc.com.ua>.
6. Петлин В. Н. Экологические механизмы организации природных территориальных систем / В. Н. Петлин. – Львов, Изд. Центр ЛНУ им. И. Франка, 2008. – 291 с.
7. Пицун Я. С. Теоретико-методологический анализ процесса формирования и наращивания туристического потенциала территории Украины / Я. С. Пицун // Матер. 7-й международной Научно-практической конф. «География, экономика и туризм». – Львов, 2013.- С. 362-364.

References:

1. Bogdanov A. A. Vseobshchaya organizatsionnaya nauka (tektologiya).- M.,1913-1917., Т. 1.,2; 2-e izd. M.; Л., 1925-1929., Т 1-3.
2. Gnativ P. S., Hirivskuy P. R. Teoriya sistem i sistemnyy analiz v ekologiyi / P. S. Gnativ, P. R. Hirivskuy. – Lviv, 2010. – 204 s.
3. Dyakonov K. N. Geograficheskiye zakonu i ih fizicheskaya sushnost // Vopr. geogr. /1981. № 117. – S. 28-40.
4. Kovalov O. P. Na mezi landshaftno-geografichnogo strukturalizmu // Naukovuy visnik Chernivetskogo universitetu: Zbirnik naukovuh prats. Vup. 305: Geografiya. – Chernivtsui: Ruta, 2006. – S. 3-11.
5. Luybitseva O. O. Do putannya terminologiyi v turuzmi / O. O. Luybitseva // Geografiya ta turuzm. – 2010. № 3.- S. 7-10.
6. Matviychuk L. Yu. Instutytsionalno-organizatsiynе zabezpechennya efektyvnogo vukorustannya ta ohoronu tyrustuchnuh resyrsiv.[Elektronnyy resur].www.economy.nayko.com.ua.
7. Matsa K. O. Sistemu neorganicheskiye, organicheskiye, sotsialnuye: svoystva i printsipu organizatsiyi: monografiya / K. O. Matsa. – K.: Obriyi, 2008. – 196 s.
8. Monasturskuy G. L. Teoriya organizatsiyi.[Elektronnyy resyrs] <http://westudentc.com.ua>.
9. Petlin V. M. Ekologichni mehanizmu organizatsiyi prurodnuh terutorialnuh sistem / V. M. Petlin. – Lviv, Vud. Tsentр JINU im. I. Franka, 2008. – 291 s.
10. Preobrazenskiy V. S. Rekreatsionnaya geografiya, eye sostoyaniye i perspektivu /V. S. Preobrazenskiy , B.N. Lihanov, Yu. A. Vedenin // Sotsialno-ekonomicheskiye i geograficheskiye aspektu issledovaniya. – M.; 1974. – S. 1-16.
11. Pitsyn Ya. S. Teoretuko-metodologichnyy analiz protsesuy formuvannya ta naroschuvannya tyrustuchnogo potentsialy terutoriyi Ukrainu / Ya. S. Pitsyn // Mater. 7-i miznarodn. naykovo-praktuchnoyi konf. «Geografiya, ekonjmika i tyruzьm». – Lviv, 2013.- S. 362-364.
12. Setrov M. I. Osnovu fynktsionalnoy teoriyi organizatsiyi. – L., 1972. – 98 s.
13. Setrov M. I. Obschiye printsipu organizatsii sistem i ih metodologitcheskoye znatcheniye. – L., Nauka, 1968. – 120 s.
14. Solntsev V. N. Sistemnaya organizatsiya landshaftov: (Problemu metodolodiyi i teorii. – M.: Musl, 1981. – 239 s.
15. Yrsyl A. D. Informatsionnyy aspekt vzaemodeystviya obschestva i prirodu // Priroda i obschestvo. – M.: Nayka, 1968. – S. 290-297.

УДК 338. 48 : 379. 8

Пандяк Ігор Григорович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: pandyakig@ukr.net

Філь Марія Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: merifil.ua@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Мета. Мета статті – проаналізувати еволюцію та виокремити основні сучасні теоретико-методологічні концепції категорії «гостинність», як багатоаспектного суспільно-економічного явища, предмета міждисциплінарного вивчення, насамперед у системі суспільно-географічних знань.

Методика. У дослідженні використано комплекс методів: літературний, історичний, лінгвістичний, метод аналізу Інтернет-сайтів, а також методи синтезу та аналізу зібраного матеріалу.

Результати. Виділено та обґрунтовано принципи концепцій гостинності – морально-побутову та комерційну, уточнено семантику терміна «гостинність», проаналізовано значення релігійних традицій, звичаєвого права, державних правових норм на етапі формуванні інституту гостинності.

Наукова новизна. Вперше розкрито комплекс ознак, властивих морально-побутовій концепції гостинності на етапі становлення цього суспільно-економічного явища.

Практична значимість дослідження визначається його методологічною актуальністю, а також для викладання дисциплін магістерського рівня з урахуванням професійної підготовки фахівців готельно-ресторанної справи і туризму.

Ключові слова: гостинність, концепція, інститут гостинності, індустрія гостинності, готельне господарство, сфера послуг, послуги розміщення і харчування.

УДК 338. 48 : 379. 8

Пандяк Ігорь Григорьевич,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: pandyakig@ukr.net

Филь Мария Ивановна,
кандидат технических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: merifil.ua@gmail.com

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАВСТВЕННО-БЫТОВОЙ КОНЦЕПЦИИ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА

Цель. Цель статьи – проанализировать эволюцию и выделить основные современные теоретико-методологические концепции категории «гостеприимство», как многоаспектного общественно-экономического явления, предмета междисциплинарного изучения, прежде всего в системе общественно-географических знаний.

Методика. В исследовании использован комплекс методов: литературный, исторический, лингвистический, метод анализа Интернет-сайтов, а также методы синтеза и анализа собранного материала.

Результаты. Выделены и обоснованы принципы концепций гостеприимства - морально-бытовую и коммерческую, уточнено семантику термина «гостеприимство», проанализировано значение религиозных традиций, обычного права, государственных правовых норм на этапе формирования института гостеприимства.

Научная новизна. Впервые раскрыто комплекс признаков, свойственных морально-бытовой концепции гостеприимства на этапе становления этого общественно-экономического явления.

Практическая значимость исследования определяется его методологической актуальности, а также для преподавания дисциплин магистерского уровня с учетом профессиональной подготовки специалистов гостинично-ресторанного дела и туризма.

Ключевые слова: гостеприимство, концепция, институт гостеприимства, индустрия гостеприимства, гостиничное хозяйство, сфера услуг, услуги размещения и питания.

UDC 338. 48 : 379. 8

Pandyak Igor Grigoryevich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: pandyakig@ukr.net

Fil Maria Ivanivna,
Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: merifil.ua@gmail.com

METHODOLOGICAL BASIS OF MORAL-DOMESTIC CONCEPT OF HOTEL-RESTAURANT BUSINESS

Goal. The purpose of the article is to analyze the evolution and to highlight the main theoretical and methodological concepts of the category "hospitality" as a multifaceted socio-economic phenomenon, the subject of interdisciplinary study, primarily in the system of social and geographical knowledge.

Method. The study uses a set of methods: literary, historical, linguistic, method of analysis of Internet sites, as well as methods for synthesis and analysis of the collected material.

Results. The principles of hospitality concepts - moral and commercial and commercial - are specified, the semantics of the term "hospitality" are specified, the significance of religious traditions, customary law, state legal norms at the stage of formation of the hospitality establishment is analyzed.

Scientific novelty. For the first time, a complex of features inherent in the moral and everyday concept of hospitality at the stage of the formation of this socio-economic phenomenon has been revealed.

The practical significance of the research is determined by its methodological relevance, as well as for the teaching of master's level disciplines, taking into account the professional training of hotel and restaurant business and tourism.

Key words: hospitality, concept, hospitality institute, hospitality industry, hotel industry, services, accommodation and catering services.

Постановка проблеми. Сфера гостинності – це найбільш динамічна, багатоаспектна сфера соціальної й економічної складових сучасного суспільного розвитку. Проте, сьогодні актуальна проблема інтерпретації теорії гостинності, концептуальних основ розвитку гостинності як явища, узагальнення сформованої методології досліджень. Концепції гостинності

як соціально сформовані властивості специфічної діяльності, аналіз еволюції, чинників, принципів, прояву у професійній діяльності цієї сфери економічної діяльності. Несформованість теорії гостинності як сукупності уявлень про базові еволюційні принципи, гуманістичні і професійні цінності, ускладнює не тільки обґрунтування основ організації бізнесу, відображених у технологічних процесах, ускладнює становлення гостинності як індустрії, загалом не сприяє міжкультурній комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість наукових праць відображають результати вивчення гостинності в історичному, культурологічному, економічному, правовому напрямках, майже не розвинені географічні дослідження. Історія становлення і розвитку сфери гостинності відображена у працях Г. Г. Вишневської [4], Л. П. Воронкової [5], І. Смирнова [14], Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасєвої [17] та ін. Місце гостинності у культурі аналізує Г. І. Андрущенко [1], Ю. К. Колосовська [8], Ю. В. Моніч [9], М. Мосс [10], В. В. Прима [12] та ін., правові основи гостинності відображено у працях А. Ф. Гайдукова [6], В. В. Денисенка [7], О. А. Підпригора [11] та ін. Проте залишається несформованою теорія сфери гостинності, відсутні концептуальні основи розвитку гостинності як соціально-економічного явища у працях географічного спрямування.

Мета статті виокремити і конкретизувати основні принципи морально-побутової концепції гостинності у системі соціально-економічного, морально-релігійного, правового та геопросторового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Згідно нашого дослідження гостинність доцільно розглядати з позиції двох концепцій: морально-побутової і комерційної.

Суть морально-побутової концепції в особливій моральній якості людини, яка виникла разом з людським суспільством, притаманна усім народам у різних формах прояву, характеризується різним ступенем розвитку в залежності від рівня економічного розвитку суспільства. Виявляється в усіх соціальних зв'язках, системі установок щодо людини, проявами якої є турбота, прихильність, співпереживання, милосердя, взаєморозуміння, у матеріальній формі забезпечується наданням людині захисту, притулку, їжі, іншої допомоги.

Комерційна концепція виявляється в організаційно-економічних формах підприємництва готельно-ресторанного профілю діяльності. Генетично, організаційно та технологічно ця галузь характеризується ідентичністю, визнана на інституційному рівні UN WTO, авторитетними регіональними та національними професійними організаціями. Ознакою автентичності є нормативно-технологічна база, науково-методична робота, сформована мережа навчальних закладів з підготовки фахівців для цієї сфери, видання профільних періодичних видань. Сьогодні індустрія гостинності – це сфера економіки з швидкими темпами зростання, одна з головних складових сфери послуг, сформована з підприємств готельного і ресторанного бізнесу, які забезпечують комплекс послуг з проживання,

харчування, побутового обслуговування, дозвілля, розваг та інших послуг, а також реалізації товарів.

Первинно поняття «гостинність» наповнювалось морально-етичним, побутовим змістом. Морально-побутовий (гуманістичний) принцип ключовий, він закладений у характері людських стосунків і проявляється у різних суспільних формах.

Генетично і еволюційно у морально-побутовому принципі змістовно поєднані в триєдине, нерозривні в просторі і часі субстанції – люди (господар і гість), стосунки між ними (спілкування, послуга, допомога, матеріальні продукти) і місце стосунків (житло, приміщення для харчування, розваг та ін.), де гості (відвідувачі, подорожуючі) можуть отримати продукт гостинності у формі розміщення, харчування, розваг.

З ключовими складовими у гуманістичній концепції пов'язується сам термін «гостинність». Поняття «гостинність» походить від латинських слів *hospitium* (гостинність, гостинний дім, притулок, готель), *host* (господар), *hospes* (притулок). Аналогічне латинському згідно змісту і давньогрецьке слово «ксенія» (ξενία), що походить від «ксенон» – гість, чужоземець. Грецьке слово «філоксенія» саме перекладається як «гостинність» і дослівно означає «любов (доброту) до незнайомих». Слов'янське слово «гість» споріднене з латинським *hospite*, давньоєвропейським *hospes*, німецьким *der gast* та ін. [8, с. 50].

Згідно етимології цього поняття, первинно відносини між людьми характеризувались як стихійні, неприбуткові, в духовно-обрядовій сфері, наповнювались релігійними традиціями та звичаєвим правом. Ключову роль відігравала релігійна консолідація втілена у ритуали, чітке дотримання обрядів, збереження і передачу традицій, серед яких вагоме місце займав ритуал гостинності. Для античної релігії характерним був прагматизм, ритуали виконувались чітко згідно передань давніх звичаїв. Верховенство морально-релігійних основ суспільства – ключова риса архаїчної гостинності.

Беззаперечний авторитет релігійної моралі, незважаючи на еволюцію суспільних етичних принципів, забезпечував безпечне перебування гостя, як безправної особи в іншій суспільній громаді. Порушувати божественне право у гостинності щодо чужинців, з огляду загальноморальних принципів людського суспільства, вважалось неможливим. У культурах багатьох народів гість вважався посланником богів, богом у людській подобі, тому мандрівника обов'язково необхідно гостинно зустріти. Негостинні господарі осуджувались суспільством, їх вважали причиною бід для поселення, садиби. Вважалось, невдоволений прийомом гість може накликати покарання господарю, втрату садибою вдачі, багатства [8, с. 50].

Особливо строгому осуду піддавались особи, які образили гостя вдома, за святковим столом, тоді існувало поняття святості будинку, стола і їжі на столі. Запрошений у дім, особливо за стіл, був недоторканим. Образа, гірше злочин проти гостя, вважалась злочином перед богами своєї і чужої суспільної групи і гріх стосувався усіх осіб оселі. Тому,

божественного права дотримувались у всіх суспільствах, його основні принципи були незмінними на противагу юридичним нормам, які змінювались відповідно до суспільно-політичної формації. Релігійні і людські цінності таким чином втілювались у міцне поняття права гостинності (*jus hospitii*), яке порушувати, з огляду загальноморальних законів суспільства, вважалось неприпустимим.

Безкорисливий характер права гостинності відображений у Біблії, яким особливо відзначались семіти. Семіти турбувались про подорожуючих вітальним поцілунком [Біблія, Бт. 29:13,14], мили ноги [Біблія, Бт. 18:4], якщо у гостя була тварина – турбувались про неї [Біблія, Бт. 24:15-25, 29-33], упродовж перебування гостя у будинку, він був під захистом господаря [Біблія, Бт. 19:6-8].

У категорії гостя від самого початку еволюції інституту гостинності, закладено дуалізм його статусу, що виявляється у зближенні, переході у категорію «свого», закріпленої практичними діями – гостюванням, наданням місця для нічлігу і «відчуження», неприйняття, соціальної ізоляції. Адаптація чужоземця відіграла практичну основу – неадаптований чужак може привнести «негативний вплив дороги», задобривши його, можна нейтралізувати недобрі сили. Суспільна група, намагаючись захистити себе від «чужих», зовнішніх загроз, консолідується як для власного протиставлення так і для зближення з «чужими» через гостинність – «контур взаємодії» [9].

Ю.С. Степанов акцентує на бінарності поняття у протиставленні свій – чужий і водночас необхідності любові (доброти) – основи всієї людської культури і стрижня гуманізму на морально-побутовому рівні. Зближення з «чужим» – наслідок усвідомлення спільності людської моралі, вирішення проблеми антагонізму між суспільними групами античного світу [13, с. 126].

Традиції гостинності, окрім звичаєвого права, відображені і в раціональному праві, зокрема римському, де використовується поняття «*jus hospitii*» (право гостинності). Порушувати *jus hospitii*, яке закладене в основу сакрального, його божественність, вважалось неможливим [12, с. 195]. Право гостинності в Давньому Римі поділялось на приватну гостинність (*hospitum privatum*) і публічну гостинність (*hospitum publicum*). Право приватної гостинності улагоджувало стосунки між окремими громадянами суспільних груп у веденні торгівлі і передбачало рівність у стосунках. Громадяни інших держав мали право проживати в Римі як гості і бути під опікою римських громадян і римської держави загалом [14, с. 273–279].

Право гостинності узгоджене між всією громадою набувало статусу загальносуспільного, державного (*hospitum publicum*). При публічній гостинності у договір вступав весь римський народ від імені якого сенат укладав правову угоду з іноземною громадою.

Про значну увагу на правовому рівні до публічної гостинності свідчить призначення в Римі другого претора, проксена у Давній Греції для

опіки, захисту іноземних гостей. Морально-правовий зміст інституту гостинності античного світу втілювався у привілеях для гостей в отриманні безкоштовного житла, харчування, подарунків, медичної допомоги, у разі смерті – у похованні. Для обслуговування суспільно-важливих гостей у їх розпорядження надавався раб [8, с. 53].

Право гостинності забезпечувало безпеки міжетнічних стосунків. Звичай зобов'язував господаря забезпечувати захист гостя, насамперед гість вважався недоторканим у будинку господаря, навіть в умовах війни. Право на захист громадянином Давньої Греції і Давнього Риму іноземців, насамперед знайомого, з яким здійснювалась співпраця, набуло масового характеру, самим відносинам надано значення державного інституту. У Давній Греції ними стали правові норми проксенії, у Давньому Римі – патронату [6;7].

Правові основи гостинності, закладені у римському праві, сприяли не тільки вільному переміщенню громадян Імперії, а також не визнавали будь-яких переваг у придбанні нерухомого майна, занятті підприємницькою діяльністю щодо чужоземців – peregrine, hostes). Завдяки традиціям та юридичним нормам гостинності у Давньому Римі іноземці могли на рівні громадянами Імперії оселятися, заводити господарство, займатися підприємництвом. [8, с. 199–202].

Про вагоме місце гостинності у римському суспільстві свідчить факт, що римляни вважали початок історії з інституту гостинності, права народів (jus gentium), або з природним правом (jus naturale) сформованого під впливом філософії греків. Міфологічна модель гостинності зрівнювала усіх учасників взаємодії, обмежувала сваволю окремих осіб, сприяла толерантним стосункам. Саме збереження природного права людини, недоторканість свободи стосунків, право власності, свобода думки, релігії – вагоме досягнення греко-римської архаїчної гостинності.

Гостинність як суспільний інститут співмірний у розвитку людській цивілізації. Згідно досліджень Ю.І. Семенова, у розвитку цього явища виділяється два взаємозумовлені послідовні процеси. На початковому етапі гостинність проявляється у спільному використанні угідь для полювання та розподілу здобутого між членами общини, забезпечуючи можливість виживання усіх. У цьому випадку у гостинності втілювався не стільки моральний, скільки практичний зміст. Гостинність виступала індикатором життєздатності групи людей, соціальною нормою регламентації споживача. Наступний, вищий ступінь розвитку інституту гостинності – надання у випадку необхідності притулку і їжі представнику інших общин (громад). Ця стадія розвитку наближає розуміння гостинності до її сучасної стадії розвитку [13].

Французький соціолог і антрополог М. Мосса важливою рисою первісних суспільних формувань вважає встановлення комунікації зі «спілкування майном» [10, с. 140]. Саме на етапі обміну дарами гостинність сформувалась у цілісну систему. При обміні важливою була

еквівалентність дарування, розуміння кожним учасником відносин необхідності віддарувати [3, с. 82].

З морально-побутової позиції, «гостинність» аналізує Г.І. Андрущенко. Автор зазначає, гостинність – це особлива моральна якість людини, яка окрім побутового, міжособового характеру прояву, виявляється у всіх соціальних зв'язках, системі установок щодо людини, виявленої у турботі, довірі, прихильності, співпереживанні, милосерді, взаєморозумінні, забезпеченні людині захисту, притулку [1].

Еволюцію інституту гостинності в контексті соціокультурних трансформацій аналізує В.В. Прима. Авторка простежує суспільну еволюцію гостинності від міжособових стосунків втілених у побуті, звичаях, традиціях до її ролі у високорозвинених політичних системах Давнього Риму. Значна антропологічна цінність гостинності в її суспільній органічності, розширенні соціальних зв'язків, залагодженні конфліктів, зближенні культур, взаємопорозумінні різних народів, внутрішній гармонії держав. Розвиток суспільно-політичних систем зумовлює трансформацію інституту гостинності, вдосконалення форм організації, просторового роззосередження інфраструктури, формування основи для перетворення в майбутньому у сферу послуг як напрям економічної діяльності. Історична еволюція, згідно В. В. Прими, заснована на соціальних загальнолюдських і культурно-специфічних стандартах [12, с. 192–198].

Г.Г. Вишневська в еволюції феномену гостинності вбачає значні зміни, які відбулись у змісті та формі, проте сам феномен зберіг ключову складову – морально-генетичну основу. Соціально-комунікативна спрямованість гостинності історично зумовлена опосередкованим набуттям рис релігійної культури певної суспільної групи. Як різновид соціальної діяльності, гостинність формується навколо відносин з надання складових гостинності гостям. Гості є споживачами елементів гостинності, а суб'єкт – господар, власник з локалізацією у певному місці їх забезпечує, надає гостю [4].

Для адаптації гостя, окрім розміщення, завжди вагому роль відіграло харчування, гостя необхідно було добре нагодувати і напоїти. Застілля найчастіше було буденним, символічним, для поважних гостей – святковим і зтяжним. В традиційних культурах харчування вважається обов'язковим, невід'ємна складова гостинності, відмовитись від їжі – значна образа для господаря. Нагодувати гостя – це честь для гостя, демонстрація щедрості господаря. У багатьох народів Кавказу, Центральної Азії, слов'ян, господарі обмежували свої родини у повноцінному харчуванні, тоді як гостей частували найсмачнішими припасами, трапези супроводжувались наполегливим припрошуванням [2, с. 120]. Як невід'ємна складова ритуалу гостинності сьогодні харчування – стрижень привабливання гостя, образ моделі колективу [16].

Російські дослідники етикету А.К. Байдурін і А.Л. Топорков зазначають: «Інститут гостинності існував у дуже подібній формі у різних народів світу: у давніх германців і євреїв, у австралійців і арабів, індійців і

народів Півночі. Вражаюче співпадіння в ритуалі прийому гостя у народів, віддалених один від одного у часі і просторі, звичайно, не може бути випадковим, воно свідчить про стійкість деяких глибинних структур ритуалу, його семантичних мотивацій» [2, с. 112].

В Середньовіччі гостинність розвивається у середовищі релігійних традицій. Гостинність стає повинністю селян, зобов'язаних приймати і утримувати в гостях своїх феодалів. Явище масового паломництва, підтримуваного політичною елітою у Європі, спонукає монастирі та багатих землевласників організувати притулки для паломників.

В період Нового часу зміст поняття «гостинність» змінюється у змісті і формі. Комерціалізація гостинності змінює її ідею з безкорисливої допомоги незнайомій особі. Корисливий характер стосунків послаблює особисті зв'язки, перетворює інститут людських стосунків у гостинності у практичне явище.

Сучасна комерціалізація змісту та форми гостинності не змінила ключових принципів людських стосунків у цій суспільній сфері. Прийом гостей з домашньої оселі змінився на комерційне житло, у якому забезпечується комфортне розміщення, харчування, безпека, подарунки, рівне право з громадянами приймаючої країни. Моральні цінності втілені у толерантності, співпереживанні, допомозі проявляються у професійній складовій обслуговуючого персоналу закладів розміщення.

Висновки. Таким чином морально-побутовий принцип стосунків між господарями та гостями, як ключовий у суспільному розвитку, на початкових етапах еволюції гостинності (пов'язаний з домом, прототипом сучасних закладів розміщення і харчування, притулками для бідних, релігійними організаціями) сьогодні модифікувався у структурно диверсифіковані типи готельно-ресторанних підприємств, які функціонують на комерційній, менше соціальній основі.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Г. І. Гостинність як одна з перших форм прояву людської довіри // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2011. № 52. – 245 с.
2. Байдурын А. К. У истоков этикета: Этнографические очерки / А. К. Байдурын, А. Л. Топорков/ – Л.: Наука, ЛО, 1990. – С. 112.
3. Барсукова С. Ю. Сетевая взаимопомощь российских домохозяйств: теория и практика экономики дара // Мир России. 2003. № 2. С. 82. Режим доступа <http://ecsocman.hse.ru/mags/mirros/2003-12-2/26550460.html>.
4. Вишнеvsька Г. Г. Еволюція сфери гостинності міста Києва другої половини ХІХ – початку ХХ століття в контексті розвитку українського туризму: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. Культурології / Г. Г. Вишнеvsька. – К., 2008. – 19 с.
5. Воронкова Л. П. История туризма и гостеприимства: учеб. пос. / Л. П. Воронкова – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 304 с.
6. Гайдуков А. Ф. Проксенія // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губернський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т. 2. – 812 с.
7. Денисенко В. В. Гостинність як складова частина *jus gentium* у Стародавньому Римі / В. В. Денисенко. // Науков. вісн. Міжнар. гум. ун-ту. Сер.: Юриспруденція. – 2016. № 23. – С. 25 – 28
8. Колосовская Ю.К. Рим и мир племен на Дунае I – IV вв. н. э. / Ю. К. Колосовская // – М.: Наука. 2000. – С. 12.

9. Мониц Ю. В. Амбивалентные функции ритуала в эволюции языковых систем / Ю. В. Мониц // Вопросы языкознания. – 2000. № 6. – С. 69 – 97.
10. Мосс М. Очерк о даре // Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии // Пер. с франц., послесловие и комментарии А. Б. Гофмана. М., 1996. С. 140.
11. Підпригора О. А. Римське право / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 199 – 202.
12. Прима В.В. Еволюція гостинності в Давньому Римі: соціально-культурний аспект / В.В. Прима // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 96. – С. 192 - 198. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_96_50.
13. Семенов Ю. И. Экономическая этнология. Кн. 1. Ч. 1. Первобытное и раннее предклассовое общество. М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 1993. Режим доступу <http://www.istmat.ru>.
14. Смирнов І. Логістика в сфері гостинності: історичний аспект / І. Смирнов // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 2013. Вип. 43. Ч.2. – С. 273 – 279.
15. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд. – М.: Академический проект. 2004. – С. 126.
16. Шкуропат С. Г. Гостиничное дело: учеб. пос., 2-е изд. Стандарт 3-го поколения. / С. Г. Шкуропат, Н. А. Михеева, Т. В. Скрипова, Е. Е. Марченко и др. – С-П.: «Издательский дом «Питер», 2015. – 336 с.
17. Устименко Л. М. Історія туризму: навч. пос. / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв – К.: Альтерпрес, 2005. – 320 с.

Список использованных источников:

1. Андрущенко Г. И. Гостеприимство как одна из первых форм проявления человеческого доверия // Социальные технологии: актуальные проблемы теории и практики. – 2011. № 52. – 245 с.
2. Байдурын А. К. У истоков этикета: Этнографические очерки / А. К. Байдурын, А. Л. Топорков / – Л.: Наука, ЛО, 1990. – С. 112.
3. Барсукова С. Ю. Сетевая взаимопомощь российских домохозяйств: теория и практика экономики дара // Мир России. – 2003. № 2. – С. 82. Режим доступа <http://ecsocman.hse.ru/mags/mirros/2003-12-2/26550460.html>.
4. Вишневская Г. Г. Эволюция сферы гостеприимства города Киева второй половины XIX – начала XX века в контексте развития украинского туризма: Автореф. дис. На соискание наук. степени канд. Культурологии / Г. Г. Вишневская. – М., 2008. – 19 с.
5. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства: Учеб. пос. / Л. П. Воронкова – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 304 с.
6. Гайдуков А. Ф. Проксения // Украинская дипломатическая энциклопедия: В 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губернский (председатель) и др. – М.: Знание Украины, 2004. – Т. 2. – 812 с.
7. Денисенко В. В. Гостеприимство как составная часть *jus gentium* в Древнем Риме / В. Денисенко. // научной. Рос. Междунар. резин. ун-та. Сер.: Юриспруденция. – 2016. № 23. – С. 25 – 28
8. Колосовская Ю.К. Рим и мир племен на Дунае I – IV вв. н. э. / Ю. К. Колосовская // – М.: Наука. 2000. – С. 12.
9. Мониц Ю. В. амбивалентны функции ритуала в эволюции языковых систем / Ю. В. Мониц // Вопросы языкознания. – 2000. № 6. – С. 69 – 97.
10. Мосс М. Очерк о даре // Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии // Пер. с франц., послесловие и комментарии А. Б. Гофмана. М., 1996. – С. 140.
11. Подопригора А. А. Римское право / О. А. Подопригора, Е. А. Харитонов. Учеб. пособие. – М.: Интер, 2003. – С. 199 – 202.
12. Прима В.В. Эволюция гостеприимства в Древнем Риме: социально-культурный аспект / В.В. Прима // Гілея: научный вестник. – 2015. – Вип. 96. – С. 192 – 198. Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_96_50.
13. Семенов Ю. И. Экономическая этнология. Кн. 1. Ч. 1. Первобытное и раннее предклассовое общество. М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 1993. Режим доступа <http://www.istmat.ru>.
14. Смирнов І. Логістика в сфері гостеприимства: історичний аспект / І. Смирнов // Вестник Львов. ун-та. Серія географ. – 2013. Вип. 43. Ч.2. – С. 273 – 279.
15. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд. – М.: Академический проект. 2004. – С. 126.

16. Шкуропат С. Г. Гостиничное дело: учеб. пос., второй узи. Стандарт 3-го поколения. / С. Г. Шкуропат, Н. А. Михеева, Т. В. Скрипова, Е. Е. Марченко и др. – С-П .: «Издательский дом «Питер», 2015 - 336 с.
17. Устименко Л. М. История туризма: учеб. пос. / Л. Н. Устименко, И. Ю. Афанасьев – М .: Альтерпрес, 2005. – 320 с.

References:

1. Andrushchenko G.I. Hospitality as one of the first forms of manifestation of human trust // Social technologies: actual problems of theory and practice. – 2011. № 52. – 245 с.
2. Baydurin A.K. The origins of etiquette: Ethnographic essays / AK Baidurin, A. L. Toporkov / – L.: Nauka, LO, 1990. – P. 112.
3. Barsukova S.Yu. Network mutual assistance of Russian households: the theory and practice of the economy of the gift // World of Russia. – 2003. № 2. – 82. The mode of access <http://ecsocman.hse.ru/mags/mirros/2003-12-2/26550460.html>.
4. Vishnevskaya G. G. Evolution of hospitality areas of the city of Kyiv in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries in the context of the development of Ukrainian tourism: author's abstract. dis For obtaining sciences. Degree Candidate Culturology / G. G. Vishnevskaya. – K., 2008. – 19 p.
5. Voronkova L.P. History of tourism and hospitality: study. pos / L.P. Voronkova - Moscow: FAIR-PRESS, 2004. – 304 p.
6. Gaidukov A.F. Proxenia // Ukrainian Diplomatic Encyclopedia: In 2 Vol. / Redcorn: L.V. Gubernsky (head) and others. – K .: Knowledge of Ukraine, 2004. – Т. 2. – 812 p.
7. Denisenko VV Hospitality as an integral part of jus gentium in Ancient Rome / VV Denisenko. // Sci. Visn International rubber un-th Sir: Jurisprudence. – 2016. No. 23. – S. 25–28
8. Kolosovskaya Yu.K. Rome and the world of tribes on the Danube I - IV centuries. N. e / Yu. K. Kolosovskaya // – Moscow: Nauka. 2000. – p. 12.
9. Monich Yu. V. Ambivalent functions of the ritual in the evolution of language systems / Yu. V. Monich // Questions of linguistics. – 2000. No. 6. – P. 69–97.
10. Moss M. Essay on the gift // Society. Exchange. Personality: Proceedings on social anthropology // Per. from France, afterword and comments by A. B. Hoffmann. M., 1996. p. 140.
11. Podoprigora OA A. Roman law / O. A. Podoprigora, E. O. Kharitonov. Teaching manual – K .: Yurincom Inter, 2003. – P. 199–202.
12. Prima V.V. Evolution of Hospitality in Ancient Rome: Socio-Cultural Aspect / VV Prima // Gilea: Scientific Bulletin. – 2015. – Vip. 96. – P. 192–198. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_96_50.
13. Semenov Yu.I. Economic Ethnology. Kn. 1. Part 1. Primitive and early pre-class society. Moscow: Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences, 1993. Mode of access <http://www.istmat.ru>.
14. Smirnov I. Logistics in Hospitality: Historical Aspect / I. Smirnov // Visnyk Lviv. un-th Series geographer. – 2013. Issue 43. Part 2. – P. 273–279.
15. Stepanov Yu. S. Konstanty: Dictionary of Russian Culture / Yu. S. Stepanov. – 3rd ed. – М .: Academic project. 2004. – p. 126.
16. Shkuropat SG Hotel business: study. pos., 2nd ez. 3rd generation standard. / S. G. Shkuropat, N. A. Mikheeva, T. V. Scrippova, E. E. Marchenko and others – S.P .: "Publishing House" Peter ", 2015. – 336 pp.
17. Ustimenko L. M. History of Tourism: Teach. pos / L. M. Ustimenko, I. Yu Afanasyev – K.: AlterPres, 2005. – 320 p.

УДК 338.48:657.222

Кріль Ярослава Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент

Благодир Світлана Феодосіївна

Львівський національний
університет імені Івана Франка, м. Львів,
Україна, e-mail: macarelka@gmail.com

Львівський національний
університет імені Івана Франка, м. Львів,
Україна, e-mail: geodekanat@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАРАХУВАННЯ ТА СПЛАТИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ СУБ'ЄКТАМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою статті є аналіз теоретичних основ, висвітлених в нормативно-правових актах України, та практичних фахових консультацій органів Державної фіскальної служби України щодо специфіки нарахування та сплати податку на додану вартість для суб'єктів підприємницької діяльності, задіяних в туризмі.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами матеріалу у сфері оподаткування туристичної діяльності. Використано метод порівняння та узагальнення для обґрунтування ключових положень нарахування податку на додану вартість суб'єктами туристичного ринку.

Результат. У статті розглянуто основні аспекти спеціального режиму нарахування податку на додану вартість, що встановлюється податковим законодавством в контексті туристичних операторів та туристичних агентів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні необхідності оптимізації результатів діяльності суб'єктів підприємницької діяльності туристичної індустрії шляхом запровадження особливих норм, пільг та спрощених режимів оподаткування.

Практична значимість. Проведене дослідження має практичне значення, оскільки, сприяє правильному трактуванню норм податкового законодавства щодо податку на додану вартість, що нараховується в туристичній діяльності, що у свою чергу запобігає порушенню податкового законодавства у цій сфері.

Ключові слова: комісійна винагорода, податок на додану вартість, туристичний оператор, туристичний агент.

УДК 338.48:657.222

Кріль Ярослава Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент

Благодир Світлана Федосіївна

Львівський національний університет
імені Івана Франка, г. Львів, Україна,
e-mail: macarelka@gmail.com

Львівський національний університет
імені Івана Франка., Г. Львів, Україна,
e-mail: geodekanat@gmail.com

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ НАЧИСЛЕНИЯ И УПЛАТЫ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ СУБЪЕКТОВ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Целью статьи является анализ теоретических основ, освещенных в нормативно-правовых актах Украины, и практических профессиональных консультаций органов Государственной фискальной службы Украины о специфике начисления и уплаты налога на добавленную стоимость для субъектов предпринимательской деятельности, задействованных в туризме.

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами материала в сфере налогообложения туристической деятельности. Использован метод сравнения и обобщения для обоснования ключевых положений начисления налога на добавленную стоимость субъектами туристического рынка.

Результат. В статье рассмотрены основные аспекты специального режима начисления налога на добавленную стоимость, устанавливаемого налоговым законодательством в контексте туристических операторов и туристических агентов.

Научная новизна заключается в обосновании необходимости оптимизации результатов деятельности субъектов предпринимательской деятельности туристической индустрии путем введения особых норм, льгот и упрощенных режимов налогообложения.

Практическая значимость. Проведенное исследование имеет практическое значение, поскольку, способствует правильной трактовке норм налогового законодательства по налогу на добавленную стоимость, начисляемый в туристической деятельности, в свою очередь предотвращает нарушение налогового законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: комиссионное вознаграждение, налог на добавленную стоимость, туристический оператор, туристический агент.

UDC 338.48:657.222

Kril Yaroslava Yaroslavivna,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: macarelka@gmail.com

Blahodyr Svitlana Feodosiivna

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: geodekanat@gmail.com

PROBLEMATIC ASPECTS OF CALCULATION AND PAYMENT OF VALUE ADDED TAX BY TOURISM INDUSTRY OPERATORS

The purpose of this contribution is to analyse the theoretical foundations covered in the normative legal acts of Ukraine and practical professional consultations of the departments of the National Fiscal Service of Ukraine with respect the specifics of the calculation and payment of value added tax by business entities operating in the tourism industry.

Methodology: The methodological underpinnings of the study consisted in synthesising and analysing the material collected by the authors in the area of taxation in the tourism industry. The method of comparison and generalization was used to validate the key principles of the calculation of value added tax for tourism market operators.

Results: This article covers the core aspects of the special regimen of calculation of value added tax as established by tax law and applicable to tourist operators and travel agents.

Scientific novelty consists in validating the necessity of optimising the performance results of tourism businesses through the implementation of special norms, privileges and simplified tax regimens.

Practical relevance: The conducted research is of practical relevance, as it contributes to the correct interpretation of the provisions of tax law in relation to the value added tax charged in the tourism industry, which, in turn, prevents incidence of non-compliance with tax law across the industry.

Key words: commission, value added tax, tourist operator, travel agent.

Постановка проблеми та її актуальність: Розвиток туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля,

зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. Ключовим завданням для розвитку економіки на сучасному етапі розбудови України повинно мати зростання доходів саме від туристичної діяльності. Ефективна підприємницька діяльність у сфері туристичної індустрії, неможлива без досконалого знання суб'єктом господарювання систем обліку та звітності. В Україні система обліку на 80% пов'язана з елементами оподаткування. Слід акцентувати увагу на тому, що негативним фактором, що спричиняє зменшення доходів і, відповідно, надходжень до бюджету від суб'єктів залучених у сфері туризму, є недосконалість процедури адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також систематичне ухилення великої кількості суб'єктів від сплати податків шляхом заниження реальних сум доходів через значний податковий тягар.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Існує велика кількість праць вітчизняних науковців щодо функціонування туристичної індустрії в Україні. Проблеми формування ефективного механізму державного регулювання оподаткування туристичної діяльності розглядали такі науковці, як Гуменюк В.В., Височан О.В., Данканич Т. П., Іванов Ю.І., Коваленко О., Мельник П. В., Старостенко Г. Г., Пожарицька І.М., Сметанко О.М., Сєкіріна Н.В., Осадча Т.С., Федак О. та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Праці присвячені в основному загальним аспектам оподаткування, проблемам оптимізації системи оподаткування суб'єктів туристичної індустрії, особливостям нарахування туристичного збору тощо. Основна база обліку і оподаткування діяльності туристичного сектору висвітлена у фахових спеціалізованих періодичних виданнях. Саме відсутність ґрунтовних праць у сфері нарахування податку на додану вартість зумовила вибір теми дослідження і свідчить про її актуальність.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в тому, що на основі аналізу теоретичних основ, висвітлених в нормативно-правових актах України, та практичних фахових консультацій органів Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) щодо нарахування та сплати податку на додану вартість (далі – ПДВ) визначити специфічні риси обліку ПДВ саме для суб'єктів підприємницької діяльності, задіяних в туризмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристична діяльність в Україні має певні особливості щодо оподаткування, що зумовлено особливим характером операцій з надання туристичних послуг, які передбачають використання посередницьких елементів між різними суб'єктами ринку туристичної індустрії.

В Україні норми оподаткування визначені в Податковому кодексі України від 23.12.2010 № 2856–IV (далі – ПКУ), що є кодифікованим законом України, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів [1].

Податок на додану вартість — непрямий податок на додану вартість, що створюється на всіх стадіях виробництва та обігу, включається у вигляді надбавки до ціни товару і повністю сплачується кінцевим споживачем. Він виконує фіскальну функцію та справляє значний вплив на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання та на їхній фінансовий стан. Розділ V «Податок на додану вартість» ПКУ визначає коло платників податків з якого можна зробити підсумок, що платниками ПДВ є суб'єкти господарської діяльності (юридичні особи) і громадяни (фізичні особи), які здійснюють підприємницьку діяльність на території України.

Основними податками в Україні є податок на прибуток та податок на додану вартість, які мають вирішальний вплив на уся діяльність суб'єктів господарювання в туристичній індустрії. Суб'єкти сфери туризму для обліку та оподаткування можна класифікувати на два види: туристичні оператори та туристичні агенти.

До туристичних агентів ст. 5 Закону «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР [2] відносить юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на діяльність туристичним оператором, а туристичні агенти - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг.

Ці суб'єкти можуть обрати загальну систему оподаткування або третю групу спрощеної системи оподаткування. Загальна система оподаткування є доступною для обрання усіма суб'єктами господарювання і не має ніяких обмежень. У разі обрання спрощеної системи оподаткування ставка єдиного податку — 3 % доходу для платників ПДВ та 5 % доходу для неплатників ПДВ (п. 293.3 ст. 293 ПКУ). Єдиним обмеженням є те, що обсяг доходу впродовж календарного року не повинен перевищувати 5 млн грн. (без врахування сум ПДВ) [1].

Другим важливим елементом, як ми вже зазначали, є ПДВ. Порядок реєстрації особи як платника ПДВ регулюється статтями 180 - 183 розділу V ПКУ та регламентується Положенням про реєстрацію платників податку на додану вартість, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 14.11.2014 № 1130. Статтями 181 та 182 розділу V ПКУ визначено умови для реєстрації особи як платника ПДВ, відповідно до яких реєстрація особи як платника ПДВ може здійснюватися як в обов'язковому порядку, так і за добровільним рішенням особи [1].

Відповідно до пункту 181.1 статті 181 розділу V ПКУ під обов'язкову реєстрацію як платника податку на додану вартість підпадає особа, у якої загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню згідно з розділом V ПКУ, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 1 млн. грн. (без урахування ПДВ).

Отже, суб'єкти туристичної діяльності як і будь-які інші суб'єкти підприємницької діяльності можуть функціонувати без сплати ПДВ за умови, якщо виконується вимога п. 181.1 ПКУ. До Суб'єкта підприємницької діяльності у сфері туризму для добровільної реєстрації платником ПДВ не застосовується ніяких обмежень [1].

Отже, яку саме систему оподаткування обрати, залежить від показників фінансово-економічної діяльності туроператора. Для цього можна прорахувати передбачувані суми податків при обох варіантах оподаткування для фактичних (або планових) показників роботи підприємства. Слід зазначити, що переважна більшість вітчизняних туристичних операторів є платниками ПДВ, одночасно перебуваючи на загальній системі оподаткування або спрощеній зі сплатою єдиного податку у розмірі 3%. Для туристичних агентів — юридичних осіб можливі ті самі варіанти обрання системи оподаткування, що і для туристичних операторів.

З огляду на сучасні вимоги до функціонування і співпрацю між різними суб'єктами підприємницької діяльності багато суб'єктів приймають рішення про добровільну реєстрацію платниками ПДВ, адже це розширює коло контрагентів.

Важливим аспектом щодо нарахування ПДВ суб'єктами туристичної індустрії є наявність спеціальної ст. 207 «Порядок оподаткування туроператорської та турагентської діяльності» в ПКУ, яка регламентує особливий порядок визначення податкового зобов'язання з ПДВ у туристичних агентів та туристичних операторів незалежно від напряму туристичної діяльності: внутрішній туризм, виїзний чи в'їзний туризм [1]. Базою оподаткування виступає винагорода, яка розраховується як різниця між вартістю поставленого туристичного продукту (туристичної послуги) і вартістю витрат туроператора на придбання (створення) цього туристичного продукту (туристичної послуги). Саме до суми винагороди туроператор застосовує ставку ПДВ у розмірі 20 %.

Важливим аспектом, який необхідно враховувати для розрахунку бази оподаткування ПДВ є те, що не усі витрати діяльності туроператора включаються в розрахунок, а лише ті, що стосуються придбання (створення) цього туристичного продукту. Тобто, до витрат, які формують собівартість туристичного продукту (послуги), належать тільки витрати, здійснені в межах діяльності згідно із Законом про туризм (ст. 1 та 5) [2]: перевезенням; тимчасовим розміщенням (проживанням); харчуванням; екскурсійним, курортним, спортивним, розважальним та іншим

обслуговуванням туристів; наданням характерних і супутніх туристичних послуг.

У Методиці розрахунку обсягів туристичної діяльності, яка затверджена наказом Державної туристичної адміністрації України, Державного комітету статистики України від 12.11.2003 р. № 142/394 визначено основні засади та правила формування собівартості туристичних продуктів чи послуг [3].

Для розрахунку витрат можна включати і придбання товарів (послуг) у неплатників ПДВ (наприклад, у готелю, закладу ресторанного господарства, перевізника) і не оподатковувані ПДВ операції (наприклад, згідно з п.п. 197.1.6 ПКУ від обкладення ПДВ звільнені операції з поставки путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинку на території України фізичних осіб віком до 18 років, а також інвалідів, дітей-інвалідів). Слід зауважити, що туристичний оператор як і всі суб'єкти господарювання впродовж періоду має інші витрати, які пов'язані з його діяльністю: на заробітну плату адміністративного персоналу, рекламу, оренду, зв'язок, на оплату комунальних послуг тощо. Виникає питання у фахівців чи включати такі витрати до витрат, що беруть участь у формуванні собівартості туристичного продукту. З точки зору економічної сутності такі витрати, пов'язані не з створенням третичного продукту, а з його подальшою реалізацією клієнтам туристичного оператора. Аналогічне правило можна застосувати і до витрат у формі комісійної винагороди туристичного агента.

Порядок формування туристичних витрат у туроператора для цілей ПДВ не залежить від того, на підставі яких договорів він здійснив ці витрати — прямих (договори купівлі-продажу) чи посередницьких (агентські договори, договори доручення або комісії). Наприклад, туроператор на підставі агентського договору може: продавати квитки на проїзд, екскурсії, міські тури, спектаклі та інші видовищні заходи, продавати та бронювати готельні послуги або путівки для відпусток, перепродавати організовані подорожі та інші послуги з каталогу, надавати послуги зі страхування. Якщо у договорі, який укладається з покупцями туристичного продукту передбачено перелік таких витрат, тоді їх необхідно включати до собівартості і враховувати при розрахунку бази нарахування ПДВ згідно норм ст. 207 ПКУ. Існує доцільність формувати базу нарахування ПДВ в контексті кожного індивідуального договору, хоча це і є досить затратно по часу для обліковців, але з іншого боку забезпечить повноту і обґрунтованість нарахування ПДВ за кожним туристичним продуктом.

Застосовуючи спеціальну норму розрахунку бази обкладення ПДВ, необхідно враховувати, що витрати віднімаються разом з сумами ПДВ (якщо цей податок був в рахунках чи інших підтверджувальних документах).

Спеціальна норма щодо ПДВ для туристичної індустрії дозволяє суб'єктам нараховувати зобов'язання за ПДВ не за правилом першої події,

які інші суб'єкти підприємницької діяльності, а лише на дату оформлення документу, що підтверджує фактичну реалізацію туристичного продукту або на дату передбачену в договорі. Тобто на ПДВ зобов'язання туристичного оператора не впливають суми авансових оплат від покупців (туристів).

У п. 207.6 ПКУ передбачено вимогу, що суми ПДВ, сплачені (нараховані) при придбанні товарів/послуг, які формують вартість туристичного продукту (туристичної послуги), туристичний оператор не включає до податкового кредиту на загальних засадах, а вони згідно п. 139.1.6 ПКУ, потрапляють до витрат або збільшують первісну вартість необоротних активів [1].

Також абзац другий п. 207.6 ПКУ визначає, що суми ПДВ за товарами/послугами, не задіяними безпосередньо у формуванні туристичного продукту (туристичної послуги), туристичний оператор має право включити до податкового кредиту на загальних засадах згідно податкових накладних, які зареєстровані на суб'єкта в Єдиному реєстрі податкових накладних (послуги з реклами, оренди, зв'язку, комунальні послуги тощо). Важливим аспектом, який також встановлюється п. 207.6 ПКУ є те, що навіть до цих сум не застосовується правило першої події і суми авансових платежів не враховуються для нарахування ПДВ.

Розглянемо особливості нарахування ПДВ туристичними агентами. Відносини між туристичним оператором і туристичним агентом вибудовуються, як правило, на підставі агентського договору (договору доручення). За цим договором туристичний агент надає туристичному оператору послуги з реалізації його туристичного продукту. Зокрема, він: здійснює пошук клієнтів; надає їм необхідну інформацію; укладає з ними договори на туристичне обслуговування; отримує і перераховує туроператору кошти в оплату туристичного продукту. За надані послуги посередник отримує від туристичного оператора винагороду. Підхід до обліку ПДВ у туристичних агентів частково схожий до обліку ПДВ туристичними операторами. Стосується це перш за все бази оподаткування, якою згідно норм п. 207.5 ПКУ також є винагорода, яку їм виплачують (нараховують) туристичні оператори або інші постачальники туристичних послуг (у тому числі за рахунок коштів, отриманих туристичним агентом від споживачів туристичного продукту (туристичної послуги)). Суми ПДВ зобов'язання потрібно визначати виходячи з суми, зазначеної в договорі з туристичним оператором. Єдиним нюансом є те, що туристичні агенти повинні керуватися правилом першої події (п. 187.1 ПКУ): або на дату отримання коштів (винагорода) від туристичного оператора (утримання суми винагорода з коштів, які надійшли від туристів (фактично — дата надходження коштів)) або на дату складання документа (акта), що підтверджує факт надання посередницьких послуг [1].

Висновки. Отже, в процесі проведеного дослідження ми можемо зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Порядок оподаткування ПДВ суб'єктів туристичної діяльності визначено ст. 207 ПКУ, яка вводить спеціальний режим нарахування ПДВ саме для суб'єктів господарювання саме в туризмі, що суттєво дозволяє оптимізувати їх оподаткування. Відповідно до цієї норми, база обкладення ПДВ у туристичного оператора визначається за маржинальним принципом, тобто базою оподаткування в такої особи є винагорода. У разі постачання туристичного продукту як на території України, так і за її межами, сума винагороди розраховується як різниця між вартістю поставленого туристичного продукту та вартістю витрат, котрих зазнав туроператор для його придбання.

2. Як ми вже зазначали, згідно з п. 207.6 ПКУ, туристичний оператор не включає до податкового кредиту суму ПДВ сплачену (нараховану) під час придбання товарів/послуг, які включаються до вартості туристичного продукту. Така сума податку потрапляє, керуючись пп. 139.1.6 ПКУ, до загальної суми витрат, яка віднімається від вартості реалізованого туристичного продукту для визначення винагороди. Сум ПДВ, сплаченої туристичним оператором у разі придбання інших товарів/послуг, що не включаються до вартості туристичного продукту, платник може включити до податкового кредиту в загальному порядку, прописаному в п. 207.6 ПКУ). Для туристичного оператора правило першої події з п.187.1 ПКУ під час постачання туристичного продукту не діє. Тут, як і у випадку із базою оподаткування, працюють спеціальні норми, адже згідно з п. 207.6 ПКУ, датою виникнення податкових зобов'язань у туристичного оператора при постачанні тур продукту є дата оформлення документа, що засвідчує факт постачання цього продукту.

3. Базою нарахування ПДВ для туристичного агента також є винагорода згідно норм п. 207.5 ПКУ. Єдиним нюансом є те, що туристичні агенти повинні керуватися правило першої події нарахування ПДВ зобов'язання (п. 187.1 ПКУ).

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- 2 Про туризм: закон України від 15 вересня 1995 року N 324/95-ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
3. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності: Наказ Державної туристичної адміністрації України, Державного комітету статистики України від 12.11.2003 р. № 142/394 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine “Tax Code of Ukraine”, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date November 10, 2018).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine “On Tourism”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (access date November 10, 2018).
3. The State Tourism Administration of Ukraine, the State Committee of Statistics of Ukraine (2003), Order of Order of the State Tourism Administration of Ukraine, the State Committee of Statistics of Ukraine, “On approval of Methodology for calculating the volume of tourist activity”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03> (access date November 10, 2018).

УДК 338.48:640.4

Ганич Наталія Михайлівна Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Nanuch@i.ua
Гаталяк Оксана Миколаївна Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Мета. Метою даної статті є узагальнення та систематизація існуючої інформації щодо екологічних проблем готельно-ресторанної сфери, в тому числі на прикладі України, а також визначення основних напрямків екологізації цього компонента туризму на базі існуючого світового досвіду.

Методика. При написання статті використані статистичний та порівняльний методи дослідження.

Результати. Статтю присвячено дослідженню сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Проаналізовано основні причини та наслідки негативного впливу готельно-ресторанної сфери та туризму на довкілля. Узагальнено відомості щодо впровадження екологічно безпечних технологій та екологізації готельно-ресторанної сфери загалом. Виявлено основні принципи екологічної діяльності готельно-ресторанного бізнесу, вказано основні напрямки екологізації готельних та ресторанных підприємств. Зазначено вимоги до створення та функціонування екологічних готелів.

Наукова новизна. Проаналізовано програми екологічної сертифікації та екологічного маркування. Досліджено практику впровадження та популяризації еко-сертифікації та еко-маркування в Україні. Визначено основні тренди готельного та ресторанного господарств в середовищі сталого розвитку.

Практична значимість. Використання результатів досліджень можливе в сфері гостинності. Проведення подальшого вивчення питань екологізації готельного та ресторанного господарств сприятиме впровадженню стратегічних напрямків підвищення їх конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на світовому ринку.

Ключові слова: готельно-ресторанний бізнес, екологізація, екологічна сертифікація, екологічне маркування, сталий розвиток.

УДК 338.48:640.4

Ганыч Наталия Михайловна Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина
e-mail: Nanuch@i.ua
Гаталяк Оксана Николаевна Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина
e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com

ЭКОЛОГИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО И РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА

Цель. Целью данной статьи является обобщение и систематизация существующей информации по экологическим проблемам гостинично-ресторанной сферы, в том числе на примере Украины, а также определение основных направлений экологизации этого компонента туризма на базе существующего мирового опыта.

Методика. При написании статьи использованы статистический и сравнительный методы исследования.

Результаты. Статья посвящена исследованию устойчивого развития гостинично-ресторанного бизнеса. Проанализированы основные причины и последствия негативного воздействия гостинично-ресторанной сферы и туризма на окружающую среду. Обобщены сведения по внедрению экологически безопасных технологий и экологизации гостинично-ресторанной сферы в целом. Выявлены основные принципы экологической деятельности гостинично-ресторанного бизнеса, указаны основные направления экологизации гостиничных и ресторанных предприятий. Описаны требования к созданию и функционированию экологических отелей.

Научная новизна. Проанализированы программы экологической сертификации и экологической маркировки. Исследовано практику внедрения и популяризации эко-сертификации и эко-маркировки в Украине. Определены основные тренды гостиничного и ресторанный хозяйства в среде устойчивого развития.

Практическая значимость. Использование результатов исследований возможно в сфере гостеприимства. Проведение дальнейшего изучения вопросов экологизации гостиничного и ресторанный хозяйства будет способствовать внедрению стратегических направлений повышения их конкурентоспособности как на отечественном, так и на мировом рынке.

Ключевые слова: гостинично-ресторанный бизнес, экологизация, экологическая сертификация, экологическая маркировка, устойчивое развитие.

UDC 338.48:640.4

Hanych Nataliya Mykhaylivna

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: Hanych@i.ua

Hatalyak Oksana Mykolayivna

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com

ECOLOGIZATION OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Purpose. The aim of this article is to summarize and methodize the current information about ecological problems of hotel and restaurant sector, including Ukraine; to identify the main principles with the aim of ecologization of this tourism component on the basis of world experience.

Methods. During the research the following methods were used – statistical and comparative.

Results. The article aims to research sustainable development of hospitality business. Main reasons and consequences of tourism and hotel sphere negative influence on environment have been analyzed. The information concerning implementation of environmentally friendly technologies and hotel restaurant sphere greening has been generalized. Basic principles of hospitality business ecological activity have been identified. Basic directions of hotel and restaurant enterprises have been highlighted.

Scientific novelty. The programs of ecological certification and ecological labeling have been analyzed. Basic trends of hotel and restaurant business in the sustainable development sphere have been determined.

The practical significance. The results of the research can be used in hospitality sphere. Further research of hotel and restaurant greening issues will provide the implementation of strategic directions to increase their competitiveness at both the domestic market and the international one.

Keywords: hotel and restaurant business, ecologization, greening, ecological certification, ecological labeling, sustainable development.

Постановка проблеми. Одним з провідних напрямів економічного і соціального розвитку країни є туризм, який посідає у світовій економіці вагоме місце. Необхідною передумовою активного та успішного просування туризму на світовий туристичний ринок є сучасна туристична інфраструктура. Екологізація готельного та ресторанного бізнесу в сучасних умовах набуває великого значення у зв'язку з необхідністю збереження довкілля, зростанням попиту туристів на екологічно безпечні послуги і товари. Сучасне суспільство прагне до гармонійних відношень із навколишнім середовищем.

Україна має найвищий інтегральний показник негативних антропогенних навантажень на природне середовище серед європейських країн. Туристична діяльність завдає шкоди і природним, і культурним ресурсам. Тому застосування сталості для збереження під час постійної нищівної експлуатації природи стало чи не основним питанням сьогодення. Екологізація готельного та ресторанного бізнесу – це об'єктивна необхідність, яка зумовлена зростанням ресурсоспоживання, нагромадженням побутових відходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток готельного та ресторанного господарств в Україні у контексті Стратегії сталого розвитку знайшли відображення в дослідженнях О.М. Данілової, Н.М. Ганич, О.М. Гаталяк, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, І.В. Погинайко, Л. Римаревої, І.В. Смаль, В.В. Смаль, Т.І. Ткаченко та ін. Однак відсутній перелік критеріїв, яким повинні відповідати екологічні готелі, існують суттєві розбіжності у їх сертифікації різними організаціями. Тому екологічний вектор посилення конкурентоспроможності підприємств готельного та ресторанного господарств потребує подальших досліджень та розробок.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є узагальнення та систематизація існуючої інформації щодо екологічних проблем готельно-ресторанної сфери, в тому числі на прикладі України, а також визначення основних напрямків щодо екологізації цього компонента туризму на базі існуючого світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток є проголошеним ООН стратегічним курсом, який обрали для себе у 2015 році 192 держави світу, зокрема Україна. Для нашої країни обрання моделі сталого розвитку передбачає економічні та соціальні зміни, спрямованні на економічне зростання та забезпечення високих стандартів якості життя. Важливою умовою сталого розвитку є екологізація всіх сфер господарської діяльності людини.

Під екологізацією слід розуміти науково-обгрунтовану діяльність людини, яка направлена на розумне управління процесом взаємодії людського суспільства з природним середовищем. Екологізацію можна визначити, як сукупність засобів і методів, які допомагають раціонально використовувати природні ресурси.

Готельне та ресторанне господарства є колосальними споживачами енергії та води у світовому масштабі, які збільшуються з кожним роком.

Вплив готельно-ресторанного бізнесу на довкілля є прихованим за рахунок того, що сприймається зазвичай як окремий сектор сфери послуг, а не як взаємопов'язані компоненти єдиного комплексу, головним завданням якого є задоволення всезростаючих потреб туристів.

У нових туристичних регіонах часто реалізуються проекти будівництва великих готельно-ресторанних комплексів, які продукують відходи та забруднення в обсягах, із якими не здатні впоратися місцеві громади. Надмірне споживання туристами енергії, води, палива часто відбирає ці ресурси в місцевого населення (табл.1). В сучасних умовах виникає великий попит на екологічно чисті послуги, тому підприємства готельного та ресторанного господарств повинні враховувати екологічні потреби населення у своїй діяльності.

Таблиця 1

Основні причини та наслідки негативного впливу готельно-ресторанної сфери та туризму на довкілля

<i>Вид впливу</i>	<i>Джерела забруднення</i>	<i>Вплив на довкілля</i>
Водовикористання	Побутові стоки	Забруднення води, зменшення водних ресурсів
Використання енергії	Недосконалі системи опалення	Забруднення повітря, розбалансування клімату
Використання ґрунтів	Надмірна забудова, витоптування, неорганізований відпочинок поблизу закладів розміщення та харчування	Зміни структури ґрунтів, збільшення їх щільності, деградація ґрунтів
Використання естетичної цінності ландшафтів	Стихійна розбудова нічліжної бази у приватному секторі	Візуальне забруднення, погіршення естетичної цінності
Засмічення території навколо закладів розміщення та харчування	Надмірна кількість відвідувачів	Загроза живій та неживій природі

Концепція стійкого (сталого) розвитку туризму ООН-ВТО (UNWTO), Глобальний етичний кодекс туризму, Хартія туризму, а також рекомендації міжнародних туристичних конвенцій і декларацій припускають дбайливе і розумне туристичне природокористування, а також збереження і збільшення туристичних ресурсів.

Протягом останніх десятиріч у різних країнах розроблено програми, орієнтовані на гармонізацію відносин між туризмом і природним середовищем. На практиці ці альтернативні напрями туризму передбачають обмеження нового туристичного будівництва і ширше використання локальної нічліжної бази, пропагування екологічних видів транспорту, а також підвищення екологічної свідомості туристів і місцевих жителів. Суть екологізації полягає у зведенні до мінімуму негативного

впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище внаслідок споживання значної кількості традиційних енергоресурсів.

Відповідно до концепцій сталого розвитку варто виділити основні принципи, на основі яких повинна базуватися екологічна діяльність в сфері готельно-ресторанного бізнесу. Такими принципами є :

1. Мінімальний вплив на довкілля. Збереження і стале використання природних, соціальних і культурних ресурсів.
2. Мінімальний вплив і повага до місцевих культур.
3. Примноження економічних переваг та сприяння для зрівноваженого економічного розвитку місцевості.
4. Збільшення переваг для відпочинку туристів.
5. Підвищення екологічної свідомості у населення [3]

Екологізація готельно-ресторанного бізнесу повинна стосуватись абсолютно всіх його сфер. Сьогодні в світі надзвичайно популярною є концепція так званих екологічних готелів. Такі готелі намагаються зберігати здоров'я гостей, раціонально використовувати природні ресурси та позиціонують себе як такі, що несуть відповідальність за вплив підприємства на навколишнє природне середовище. Поняття еко-готель, за визначенням О.М. Данілової та І.В. Погинайко – це екологічно-сертифіковане житло, яке слідує меті поліпшення стану навколишнього середовища шляхом зведення до мінімуму негативного впливу на довкілля, і знаходиться в екологічно чистій місцевості [2, с.167]. В готелях встановлена енергоощадна техніка, а у ванних кімнатах органічне мило та шампуні. В номерах немає жодної синтетики, а постіль з бавовни та шовку. Усі страви готують з натуральних продуктів. Еко-готелі функціонують за принципом гармонійного сусідства з природою, не забруднюючи навколишнє середовище продуктами життєдіяльності туристів. Наприклад, Еко-готель “Friend House” у смт Обухівка Дніпропетровської області збудований за спеціальним проектом з біорозкладних матеріалів [1].

Метою концепції екологічного готелю є зменшення негативних явищ між наданням послуг з розміщення та природою та має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності готельно-ресторанного бізнесу в Україні.

Екологічні готелі, згідно з європейськими стандартами повинні відповідати наступним вимогам:

- мати систему екологічно чистого опалення;
- власні очисні споруди стічних вод;
- проводити класифікацію всіх відходів;
- використовувати електрику, що виробляється за допомогою безпечного для навколишнього середовища палива;
- для освітлення застосовувати економічні лампи;
- готувати їжу з екологічно чистих продуктів [5].

Основними напрямками екологізації закладів ресторанного господарства, на нашу думку, є:

- застосування альтернативних джерел енергії;

- економія тепла, води;
- зменшення обсягів сміття;
- вилучення з ужитку одноразового пластикового посуду;
- екологічність у створенні інтер'єрів закладів;
- локаворство.
- інформування відвідувачів про екологічну політику закладів.

Кожен еко-ресторан пропонує свою концепцію, пропонуючи вибір страв на будь-який смак. Для приготування кулінарної продукції заклади використовують екологічно чисті продукти, дієтичну їжу. Багато страв просто не містять м'яса. При цьому робиться акцент на молочні продукти, горіхи, боби, які поповнюють наш організм в основному білками. А для приготування молочних страв використовують натуральне молоко, привезене з ферм обов'язково підтвердженої якості.

Одним з ефективних методів екологізації є програми екологічної сертифікації та екологічного маркування, в яких туристичні об'єкти і заклади готельного та ресторанного господарств беруть участь на добровільних засадах. Кількість таких програм щороку збільшується. Система екологічного маркування (eco-labeling) загалом та екологічного маркування туристичної діяльності зокрема є дієвим інструментом маркетингу, що сприяє як розвитку туристичного бізнесу, так і збереженню довкілля [4].

Основою для всіх чинних систем сертифікації став стандарт управління природокористуванням ISO 14001 (EMS), який був прийнятий Міжнародною асоціацією з стандартизації в 1991 р. Для того, щоб йому відповідати організація повинна підтвердити, що проводить спеціальну політику з охорони довкілля. Стандарт ISO 14001 - це мінімум, якого має дотримуватися кожне підприємство. Для отримання статусу еко-готелю чи еко-ресторану слід підтвердити відповідність цьому стандарту. В ряді країн в доповнення до ISO 14001 були створені власні стандарти. Так, у Великобританії - BS 7750 Specification for Environmental Management Systems, в Канаді - CAN/CSA Z750-94: Guidelines for an Environmental Management System, в Європейському союзі – EMAS.

Серед найбільш авторитетних систем сертифікації готелів слід згадати Green Globe (Великобританія), Green Key (Данія), HAC Green Leaf (Канада), Touristik Union International (TUI) (Німеччина) тощо. Багато готелів сертифікується за стандартом LEED.

Міжнародна екологічна програма Green Key існує та втілюється у понад 25 країнах. Програма Green Key є одним із п'яти проектів міжнародної недержавної, незалежної організації Foundation for Environmental Education, яка розташована в Данії.

Метою програми є проведення екологічної сертифікації готелів, кемпінгів, будинків відпочинку, видача міжнародного сертифікату та внесення у базу даних. Програма екологічної сертифікації "Зелений Ключ" має також освітній компонент: участь у ній сприяє підвищенню екологічної свідомості як співробітників, так і клієнтів. На даний момент у

програмі бере участь 34 країни та 1800 об'єктів. Для всіх учасників програми обов'язковою є відповідність 60 міжнародним та національним критеріям, сфокусованим на екологічному менеджменті, підвищенні екологічної свідомості гостей, персоналу та постачальників, енерго- та водозбереженні та ін.

Для отримання “Зеленого Ключа” готель повинен дотримуватися ряду вимог, які стосуються питань екологічного менеджменту, моніторингу та зменшення використання електроенергії, економного споживання водних ресурсів, сортування, переробки та утилізації відходів, участь у соціальному житті міста. Значною перевагою саме еко-сертифікації “Зелений Ключ” є наявність критеріїв, спрямованих на екологічне навчання, формування дружньої до довкілля свідомості гостей, співробітників та постачальників готелю.

З 2010 р. розпочалася кампанія по впровадженню та популяризації еко-сертифікації в Україні. Підприємства, які приєднуються до системи екологічної сертифікації, проголошують свою відповідальність за збереження довкілля та отримують додаткові переваги на туристичному ринку.

З 2003 р. в Україні впроваджується екологічне маркування відповідно до вимог національного стандарту ДСТУ ISO 14024 “Екологічне маркування та декларації – Екологічне маркування типу I – Принципи та методи”, гармонізованого з ISO 14024 “Environmental labels and declarations – Type I environmental labelling – Principles and procedures”. На даний момент 68 національних виробників, що успішно сертифікували свої товари та послуги згідно ISO 14024, є добровільними користувачами знаку екологічного маркування “Зелений журавлик”. Лідерами за кількістю отриманих сертифікатів залишаються підприємства харчової промисловості, будівельної галузі, виробники миючих та косметичних засобів.

Найактивніше займається екологічною сертифікацією підприємств готельного господарства в Україні Green Key. Перший екологічний сертифікат за міжнародною програмою екологічної сертифікації готелів та курортів Green Key отримав в 2011 році Radisson Blu Hotel у місті Києві. У місті Львові пройшли екологічну сертифікацію готелі Reikartz Medievale, Reikartz Dworzec та Premier Hotel Dnister. У цих готелях використовують лише енергозберігаючі технології. У готелі Reikartz Medievale використовують екоавтомобілі для перевезення гостей та їх екскурсійного обслуговування, що, з одного боку розширює асортимент додаткових послуг, а з іншого – зменшує шкідливі викиди до навколишнього середовища.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що екологізація готельного та ресторанного бізнесу розвивається як у світі, так і в Україні. Оскільки сучасні пріоритети розвитку готельно-ресторанного бізнесу спрямовані на забезпечення сталого розвитку, то саме екологізація має стати одним із стратегічних

напрямків підвищення його конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на світовому ринку. Екологізація готельно-ресторанного бізнесу має забезпечуватися комплексом дієвих заходів, в тому числі застосування екологічно безпечних технологій в обслуговуванні туристів, а також різноманітних заходів, спрямованих на підвищення рівня екологічної свідомості туристів.

Список використаних джерел:

1. Ганич Н.М. Екологічна концепція в розвитку готельно-ресторанного бізнесу / Н. М. Ганич, О. М. Гаталяк // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали XI наукової конференції з міжнародною участю (Львів – Ворохта, 15-17 вересня 2017 р.). – Львів, 2017. – С. 44-50.
2. Данілова О.М. Еко-маркетингові тенденції в розвитку готельного господарства / О.М. Данілова, І.В. Погинайко. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць, Чернівці: ЧНУ, 2012. – Вип. 633-634 : Географія. – С. 165–168.
3. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу [Текст]: навч. посібн. / О. Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
4. Кучинська І.В. Екологічні проблеми туристичної діяльності та шляхи їх вирішення в контексті сталого розвитку [Електронний ресурс]/ І. В. Кучинська, М. Я. Бомба // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. – Випуск 6. 2011. – С. 234 - 247. – Режим доступу: <http://www.liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2342>
5. Римарева Л. Екологічні готелі – інноваційна концепція гостинності [Електронний ресурс]/ Л. Римарева, О. Натягла // Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації / Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет – конференції (9–10 грудня 2010 року, Україна, м. Тернопіль). – Ч. 2. – С. 157–159. – Режим доступу: www.URL:http://confiapv.at.ua/_ld/0/11_Zbirnyk_tez_ico.pdf.9
6. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу./ Т.І. Ткаченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
7. Natalyak O. Environmental aspects of hospitality business in the context of sustainable development / O. Natalyak, N. Hanych, T. Basyuk // Sustainable tourism for development. Proceeding of International conference (Zhovkva, March 19-22, 2017). – Lviv, 2017. – P. 25-28.
8. Hanych N. Modern trends of the hotel and restaurants business development in Ukraine / O. Natalyak, N. Hanych // Archives of tourism, hospitality and sport science. Numer ATTHSS Vol. 2. Year 2017. P 31-44.
9. Green Key [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.greenkey.org/Menu/Criteria/Hotels>.

Список использованных источников:

1. Ганыч Н.М. Экологическая концепция в развитии гостинично-ресторанного бизнеса / Н. М. Ганыч, О. Н. Гаталяк // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт. Материалы XI научной конференции с международным участием (Львов - Ворохта, 15-17 сентября 2017). - Львов, 2017. - С. 44-50.
2. Данилова О.Н. Эко-маркетинговые тенденции в развитии гостиничного хозяйства / О.Н. Данилова, И. Погинайко. Научный вестник Черновицкого университета: сб. науч. работ, Черновцы: ЧНУ, 2012. - Вып. 633-634: География. - С. 165-168.
3. Дмитрук О. Ю. Экологический туризм: Современные концепции менеджмента и маркетинга [Текст]: учеб. пособ. / О. Ю. Дмитрук. - М.: Альтерпрес, 2004. - 192 с.
4. Кучинская И.В. Экологические проблемы туристической деятельности и пути их решения в контексте устойчивого развития [Электронный ресурс] / И. В. Кучинская, М. Я. Бомба // Вестник Львовского института экономики и туризма. - Выпуск 6. 2011. - С. 234 - 247. - Режим доступа: <http://www.liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2342>
5. Рымарева Л. Экологические отели - инновационная концепция гостеприимства [Электронный ресурс] / А.Л. Рымарева, О. Натягла // Рычаги и механизмы формирования устойчивого развития экономики в условиях мировой глобализации / Материалы международной научно-практической Интернет - конференции (9-10 декабря 2010 года, Украина., г. Тернополь). - Ч. 2.

- С. 157-159. - Режим доступа: [www.URL: http://conftiapv.at.ua/_ld/0/11_Zbirnyk_tez_ico.pdf](http://conftiapv.at.ua/_ld/0/11_Zbirnyk_tez_ico.pdf).9.
- 6.Ткаченко Т.И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса. / Т.И. Ткаченко. - М.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т, 2009. - 463 с.
- 7.Hatalyak O. Environmental aspects of hospitality business in the context of sustainable development / O. Hatalyak, N. Hanych, T. Basyuk // Sustainable tourism for development. Proceeding of International conference (Zhovkva, March 19-22, 2017). – Lviv, 2017. – P. 25-28.
- 8.Hanych N. Modern trends of the hotel and restaurants business development in Ukraine / O. Hatalyak, N. Hanych // Archives of tourism, hospitality and sport science. Numer ATTHSS Vol. 2. Year 2017. P 31-44.
- 9.Green Key. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.greenkey.org/Menu/Criteria/Hotels>

References:

1. Hanych N.M. Ecological concept in the development of hotel and restaurant business Ekolohichna kontseptsija / N. M. Hatalyak, O. M. // Geography, Economics and Tourism: National and International Experience. Proceedings of XI scientific conference with international participation (Lviv - Vorokhta, September 15-17, 2017). - Lviv, 2017. - P. 44-50..
2. Danilova O.M. Eco-marketing trends in the development of the hotel industry / O.M. Danilova, I.V. Poginayko. Scientific Herald of Chernivtsi University: Sb. sciences works, Chernivtsi, 2012. - Vyp. 633-634: Geography. - P. 165-168.
3. Dmytruk O. U. Ecological tourism: Contemporary concepts of management and marketing [Text]: Teaching. manual / O. U. Dmytruk. - K.: AlterPres, 2004. - 192 p.
4. Kuchinska I.V. Ecological problems of tourism activity and ways of solving in the context of sustainable development [Electronic resource] / I.V. Kuchinska, M.Ya. Bomba // Visnyk of Lviv Institute of Economics and Tourism. – Vyp. 6. 2011. - P. 234 - 247. - Mode of access: <http://www.liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2342>
5. Rimareva L. Ecological hotels - Innovative concept of hospitality [Electronic resource] / L. Rimareva, O. Natjagla // Levers and mechanisms of formation of sustainable economic development in the conditions of global globalization / Materials of the international scientific and practical Internet conference (December 9-10). 2010, Ukraine, Ternopil city). - Ch. 2 - P. 157-159. - Mode of access: [www.URL:http://conftiapv.at.ua/_ld/0/11_Zbirnyk_tez_ico.pdf](http://conftiapv.at.ua/_ld/0/11_Zbirnyk_tez_ico.pdf).9.
6. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities. / T.I. Tkachenko - Kyiv: Kyiv. nats trad.-ekon. Unt., 2009. - 463 p.
7. Hatalyak O. Environmental aspects of hospitality business in the context of sustainable development / O. Hatalyak, N. Hanych, T. Basyuk // Sustainable tourism for development. Proceeding of International conference (Zhovkva, March 19-22, 2017). – Lviv, 2017. – P. 25-28.
8. Hanych N. Modern trends of the hotel and restaurants business development in Ukraine / O. Hatalyak, N. Hanych // Archives of tourism, hospitality and sport science. Numer ATTHSS Vol. 2. Year 2017. P 31-44.
9. Green Key. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.greenkey.org/Menu/Criteria/Hotels>

УДК 338.488.22:640.41

Безручко Любомир Степанович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: lybko1984@gmail.com

Клапчук Михайло Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: m_klapchuk@ukr.net

Жук Юрій Ігорович,
кандидат географічних наук

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: jurijzhuk@gmail.com

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета. Вивчити сучасні підходи до екологізації готелів. Дослідити сучасний стан впровадження екологічних технологій у готельному господарстві Карпатського регіону.

Методика. При написанні статті використано такі методи дослідження: літературний, порівняльний, статистичний, експертних оцінок.

Результати. Визначено роль екологізації готелів для досягнення сталого розвитку території. Досліджено сучасний стан впровадження екологічних технологій у готельних підприємствах Карпатського регіону. Описано найбільш типові напрями екологізації готелів досліджуваної території. Окреслено шляхи впровадження екологічних технологій в готелях регіону.

Наукова новизна. Проаналізовано найбільш типові екологічні інновації, що використовуються у готелях Карпатського регіону.

Практична значимість. Впровадження екологічних інновацій у готельному підприємстві дозволяє оптимізувати економічну діяльність готелю шляхом економії ресурсів, а також покращує екологічний стан регіону. Досліджено найбільш типові екологічні інновації у готелях Карпатського регіону, що дозволяє визначити напрями подальшої екологізації готельного господарства. Проаналізовано значення екологічної сертифікації для досягнення балансу між потребами готельного господарства та збереженням навколишнього природного середовища.

Ключові слова. екологізація, екологічні технології, сталий розвиток, готельне господарство.

УДК 338.488.22:640.41

Безручко Любомир Степанович,
кандидат географічних наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: lybko1984@gmail.com

Клапчук Михаил Владимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: m_klapchuk@ukr.net

Жук Юрий Иванович,
кандидат географічних наук

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: jurijzhuk@gmail.com

ЭКОЛОГИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДОСТИЖЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Выучить современные подходы к экологизации гостиниц. Исследовать современное состояние внедрения экологических технологий в гостиничном хозяйстве Карпатского региона.

Методика. При написании статьи использованы такие методы исследования: литературный, сравнительный, статистический, экспертных оценок.

Результаты. Определено роль экологизации гостиниц для достижения устойчивого развития территории. Исследовано современное состояние внедрения экологических технологий в гостиничных предприятиях Карпатского региона. Описано наиболее типичные направления экологизации гостиниц исследуемой территории. Очерчено пути внедрения экологических технологий в гостиницах региона.

Научная новизна. Проанализированы наиболее типичные экологические инновации, которые используются в гостиницах Карпатского региона.

Практическая значимость. Внедрение экологических инноваций в гостиничном предприятии позволяет улучшить экономическую деятельность гостиницы, путем экономии ресурсов, а также улучшает экологическое состояние региона. Исследовано наиболее типичные экологические инновации в гостиницах Карпатского региона, что позволяет определить направления последующей экологизации гостиничного хозяйства. Проанализировано значение экологической сертификации для достижения баланса между потребностями гостиничного хозяйства и сохранением окружающей естественной среды.

Ключевые слова. экологизация, экологические технологии, устойчивое развитие, гостиничное хозяйство.

UDC 338.488.22:640.41

Bezruchko Lubomyr Stepanovich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine,
e-mail: lybko1984@gmail.com

Klapchuk Mykhailo Volodymyrovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: m_klapchuk@ukr.net

Zhuk Yuriy Igorovich;
Candidate of Geographical Sciences

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: juriyzhuk@gmail.com

ECOLOGIZATION OF THE CARPATHIAN REGION HOTEL INDUSTRY AS A COMPONENT OF THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Object. Research the modern approaches to ecologization of hotels. Explore the current state of implementation of environmental technologies in the Carpathian region hotel industry.

Methodology. In the article such methods were used: literary, comparative, statistical, expert evaluations.

Results. The role of ecologization of hotels for achievement of sustainable development of the territory is determined. The present state of implementation of environmental technologies in Carpathian region hotel industry is explored. The most typical directions of ecologization of research territory hotels are described. The ways of implementation of environmental technologies in the region hotels are outlined.

Scientific novelty. The most typical ecological innovations used in Carpathian region hotels are analyzed.

Practical significance. Implementation of environmental innovations in the hotel enterprise allows to improve the hotel's economic activity by saving resources, as well as improving the ecological status of the region. The most typical environmental innovations in

Carpathian region hotels are investigated, which allows to determine the directions of further ecologization of the hotel industry. The importance of ecological certification for the balance between the needs of the hotel industry and preservation of the environment has been analyzed.

Keywords. Ecologization, ecological technologies, sustainable development, hotel industry.

Постановка проблеми. Сталий розвиток території передбачає оптимізацію різних галузей господарської діяльності суспільства, в тому числі й сфери обслуговування. Варто зауважити, що індустрія гостинності добре проявляється в соціальному та економічному напрямку, проте мало уваги приділяється екологізації. Сьогоднішня нестача ресурсів та зародження екологічної свідомості у суспільства сприяють зростанню інтересу до екологічних технологій у готельному господарстві. Проте такі тенденції, здебільшого, проявляються в економічно розвинутих країнах та рідше спостерігаються в готельних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питанню екологізації готельного господарства приділяється значна увага. Зокрема, Паньків Н. та Гунько В. виділили основні екологічні конфлікти спричинені діяльністю готельних закладів, а також визначили умови та перешкоди розвитку екологічних готелів в Україні [2]. Польова Л. та Філюстін О. дослідили міжнародний досвід екологічної сертифікації готелів [3]. Губанов А. та ін. дослідили сучасні архітектурні рішення при спорудженні та функціонуванні еко-готелів. Запропонували підхід до класифікації екологічних готелів (в залежності від території їх розташування), а також визначили принципи архітектурно-планувальної організації готелів цього типу [1]. Загалом дослідження спрямовувались на питання впровадження екологічних технологій у готелях та теоретичні особливості функціонування готельного господарства з врахуванням принципів екологічності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значне зацікавлення науковцями до теми екологізації готельного господарства, детальнішого опрацювання потребує питання екологічної сертифікації готелів в Україні. Також поза увагою залишилось питання впровадження екологічних технологій у конкретних готельних підприємствах Карпатського регіону та виокремлення першочергових заходів, що сприятимуть впровадженню концепції еко-готелів на досліджуваній території.

Формування цілей статті (Постановка завдань). Основним завданням статті є виділення напрямів екологізації готелів та дослідження сучасного стану впровадження екологічних технологій у готельному господарстві Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивний розвиток туризму у Карпатському регіоні сприяє постійному зростанню засобів розміщення. Згідно інформації Державної служби статистики України, станом на 2017 рік у регіоні функціонувало 804 готелі та аналогічні засоби розміщення,

тоді як в 2012 р. їх було 699 одиниць [3]. Проте, незважаючи на достатню кількість готельних підприємств та розуміння цінності Карпатського регіону як унікальної природної території, у готельному господарстві регіону спостерігається в'яле залучення екологічних інновацій. Відповідно, будівництво та експлуатація готельних підприємств провокують значні негативні впливи на навколишнє природне середовище, що пов'язано з відсутністю очисних споруд у готелях (як наслідок – забруднення прилеглих водойм стічними водами); відсутністю сортування ТПВ; порушенням норм будівництва; надмірним навантаженням на ґрунт; знищенням естетичної цінності ландшафтів; надмірним використанням природних ресурсів тощо.

Сьогодні екологізація готельних підприємств регіону зводиться до дій, що дозволяють економити ресурси (і відповідно фінанси), тому найбільш поширеними заходами є встановлення енергоощадних ламп та приладів; використання альтернативних джерел енергії та опалення; спонукання постояльців до зменшення частоти заміни білизни та рушників тощо. Проте, ці кроки є поодинокими і не дозволяють досягати значного екологічного ефекту.

Таблиця 1

Наявність у готельних підприємствах Карпатського регіону екологічних інновацій

<i>Екологічна інновація</i>	<i>Назва готельного підприємства</i>					
	<i>«Бунгало»</i>	<i>«Фоміч»</i>	<i>«Озеро VITA»</i>	<i>«ІЗКІ»</i>	<i>«Вежа Ведмежа»</i>	<i>«ТАОР Карпати»</i>
Екологічність опалення	+	+	+	+	-	+
Альтернативні джерела енергії	-	-	-	+	-	-
Сортування відходів	-	-	-	+	-	-
Власні очисні споруди	+	+	-	+	+	+
Використання натуральних будматеріалів	+	+	+	+	+	+
Енергоощадні лампи	+	+	+	+	+	+
«Енергозберігаючі кишені»	-	+	-	-	-	+
Регулятори яскравості освітлення	-	-	-	-	+	+
Органічні продукти	+	-	+	+	-	+

Варто зауважити, що більш обмеженими у комплексному впровадженні екологічних рішень є готелі, які розташовані у міському

середовищі та функціонують у вже наявному житловому фонді. В той же час, готельні підприємства, що будуються у природних територіях, мають можливість застосування більшого переліку екологічних рішень. Часто наявність екологічних інновацій у таких підприємствах диктується потребою в автономності закладу, що пов'язане із відсутністю централізованих комунікацій.

Задля аналізу екологічних напрямів, що реалізуються у готельних підприємствах, розташованих на природних ділянках Карпат, нами проведено порівняння декількох готелів за найбільш типовими показниками екологізації. Готелі обрано з різних адміністративних областей регіону, а також із врахуванням їх позиціонування як об'єктів наближених до природи та входження в один сегмент засобів розміщення. Критерії обрано на основі вимог, що ставляться до екологічних готелів.

Проведений аналіз вказує, що лідером за кількістю використання екологічних інновацій є готельний комплекс «ІЗКІ» (Закарпатська обл.) та готель «ТАОР Карпати» (Львівська обл.), що підтверджує нагородження готелю «ТАОР Карпати» номінацією «Найкращий Green готель 2016» присвоєною на конкурсі International Hospitality Awards 2017.

Найменше уваги питанню екологізації приділено в готельно-відпочинковому комплексі «Вежа Ведмежа» (Львівська обл.). Загалом, досліджені готельні підприємства активно використовують енергоощадні лампи, користуються власними очисними спорудами та використовують для приготування їжі органічні продукти. Негативним є той факт, що більшість підприємств мало користуються можливостями альтернативної енергетики, а також не проводиться сортування твердих побутових відходів. Що, враховуючи сьогоденні реалії, має стати першочерговим напрямом в екологізації готелів. Шляхом впровадження екологічних технологій у готельному господарстві є виникнення та популяризація концепції «екологічного готелю», що передбачає збереження здоров'я гостей, раціональне використання природних ресурсів та позиціонування готелів як таких, що несуть відповідальність за вплив підприємства на навколишнє природне середовище.

Сьогодні в Україні також виникають спроби проведення екологічної сертифікації готелів, проте, готельєри проявляють низьку зацікавленість до цих нововведень. Найбільш відомою міжнародною системою екологічної сертифікації, що діє в Україні є Green Key («Зелений Ключ»). Відмітимо, що сьогодні у Карпатському регіоні сертифікатом Green Key відзначено тільки чотири готелі, три з яких знаходяться у м. Львові (Дністер Прем'єр Готель, Reikartz Дворжец та Reikartz Медіваль) та один у рекреаційному комплексі Буковель (Radisson Blu Resort Bukovel) [4]. Враховуючи високий показник концентрації готельних підприємств у регіоні, така забезпеченість готелів із екологічною сертифікацією є надзвичайно низькою.

Окрім сертифікації Green Key, в Україні діє добровільна екологічна сертифікація на відповідність діяльності готелю державному стандарту

ДСТУ ISO 14024–2002. Зокрема, на території Карпатського регіону, сертифікат на відповідність стандарту ISO 14024 отримано тільки готелем «Ковчег» (Чернівецька обл.) [2]. Це підтверджує його повну відповідність вимогам екологічності готелів.

Аналіз тенденцій у готельному господарстві Карпатського регіону вказує на потребу впровадження наступних заходів щодо екологізації готелів: підвищення екологічної свідомості та обізнаності як власників готелів, так і постояльців; стимулювання екологічної сертифікації готелів; перегляд ДСТУ «Послуги туристичні. Класифікація готелів» із врахуванням вимог екологічності; дотримання екологічних нормативів при виборі ділянки та забудові готельного комплексу (приклад проектування розбудови гірського масиву «Свидовець» вказує на повне нехтування потребою збереження природних територій Карпат); використання інноваційних екологічних технологій для енергозбереження та виробництва енергії; встановлення систем збереження тепла; повторне використання ресурсів; використання органічних продуктів та стимулювання для їх виробництва традиційного господарювання тощо.

Висновки. Готельне господарство Карпатського регіону відзначається низьким впровадженням екологічних технологій. Здебільшого вони пов'язані із економією ресурсів та не дозволяють говорити про комплексний характер екологізації готелів. Низьким є і показник екологічної сертифікації готелів, зокрема, в регіоні сертифіковано тільки п'ять готелів, що є надзвичайно низьким показником.

Список використаних джерел:

1. Губанов А. В. Сучасні архітектурні рішення еко-готелів / А. В. Губанов, В. Є. В'язовський, Ю. Е. Лахонько // Збірник наукових праць ДонНАБА. - Випуск № 2 – 2017 (7). – С. 58 – 67.
2. Паньків Н. Є. Вплив закладів туристичної інфраструктури на навколишнє середовище та розвиток еко-готелів як інноваційної концепції гостинності / Н. Є. Паньків, В. М. Гунько // Науковий вісник НЛТУ України, 2017, Вип. 27.3 – С. 108 - 112.
3. Польова Л.В. Концептуалізація діяльності еко-готелів екологічного спрямування / Л.В. Польова, О.В. Філюстин // Карпатський край № 1-2 (6 – 7). – 2015 – С. 169 - 173
4. Гірський готель «Ковчег» [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.megura.net/ua/>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Green Key [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.greenkey.global/green-key-sites/>

Список использованных источников:

1. Губанов А. В. Современные архитектурные решения эко-отелей / А. В. Губанов, В. Є. В'язовський, Ю. Е. Лахонько // Сборник научных трудов ДонНАБА. - Випуск № 2 - 2017 (7). - С. 58 - 67.
2. Паньків Н. Є. Вплив заведених туристической інфраструктури на окружающую среду и развитие эко-отелей как инновационной концепции гостеприимства / Н. Е. Паньків, В. М. Гунько // Научный вестник НЛТУ Украины, 2017, Вип. 27.3 – С. 108 - 112.
3. Полева Л.В. Концептуализация деятельности эко-отелей экологического спрямування / Л.В. Полевая, О.В. Филюстин // Карпатский край № 1-2 (6 – 7). – 2015 – С. 169 – 173.
4. Горная гостиница «Ковчег» [Электронный ресурс] Режим доступа : <http://www.megura.net/ua/>

5. Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Gubanov A.V. Contemporary architectural solutions for Eco-Hotels / A.V. Gubanov, V. Ye. Vyazovsky, Yu. E. Lakhonko // Collection of scientific works of DonNABA. - Issue No. 2 - 2017 (7). - P. 58 - 67.
2. Pankov N. Ye. The influence of tourist infrastructure facilities on the environment and development of Eco-Hotels as an innovative concept of hospitality / N. Ye. Pankov, V. M. Gunko // Scientific bulletin of NLTU of Ukraine, 2017, Is.27.3 - P. 108 - 112.
3. Polyova L.V. Conceptualization of the activity of eco-hotels of ecological orientation / L.V. Polyova O.V. Filyustin // Karpatsky Kray No. 1-2 (6 - 7). - 2015 - P. 169 – 173
4. Mountain Hotel "Kovcheg" [Electronic resource] Access mode: <http://www.megura.net/ua/>
5. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource] Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
Green Key [Electronic resource] Access mode: <http://www.greenkey.global/green-key-sites/>

УДК 911.3 (571.62)

Біланюк Ольга Петрівна

Львівський національний університет імені Івана
Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНАХ

Мета. Виділити чіткі принципи розвитку транскордонного туристичного ринку. Дослідити та проаналізувати світовий досвід розвитку туризму з меж транскордонних регіонів.

Методика. При написанні статті, досліджувались інноваційні методи до аналізу розвитку туризму в транскордонних регіонах. Виділялись концептуальні засади розвитку туризму в цілому та в транскордонних регіонах зокрема. Аналізувались основні концепції транскордонного туризму. Виділялись чинники та методи до підходу дослідження.

Результати. Розглянуто теоретико-методологічні засади розвитку туризму в транскордонних регіонах. Проаналізовано світовий досвід розвитку сфери туризму у транскордонних регіонах та виділено чинники розвитку транскордонного туризму. Проаналізовано та виділено офіційні документи, які формують базу стратегічного розвитку транскордонного туризму. Наведено переваги та обмежуючі фактори розвитку транскордонних туристичних ринків.

Наукова новизна. Розглянуто механізми розвитку транскордонних туристичних ринків. В ході аналізу транскордонних туристичних ринків, виділено концепцію розумної спеціалізації та територіально-орієнтованого підходу.

Практична значимість. Завдяки розвитку транскордонних туристичних ринків та ефективного використання туристичного потенціалу прикордонних регіонів може бути досягнута підтримка конкурентоспроможності регіону за рахунок інновацій, комерціалізації знань та нарощення креативних індустрій, а це є однією з цілей економічного розвитку. Активізація транскордонного туризму також може працювати як каталізатор для розвитку інноваційної системи регіону.

Ключові слова: туризм, транскордонний туризм, транскордонний регіон, прикордонні території.

УДК 911.3 (571.62)

Біланюк Ольга Петровна

Львовский национальный университет имени Ивана
Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ТРАНСГРАНИЧНЫХ РЕГИОНАХ

Цель. Выделить четкие принципы развития трансграничного туристического рынка. Исследовать и проанализировать мировой опыт развития туризма с пределах приграничных регионов.

Методика. При написании статьи, исследовались инновационные методы к анализу развития туризма в трансграничных регионах. Выделялись концептуальные основы развития туризма в целом и в трансграничных регионах в частности. Анализировались основные концепции трансграничного туризма. Выделялись факторы и методы подхода исследования.

Результаты. Рассмотрены теоретико-методологические основы развития туризма в трансграничных регионах. Проанализирован мировой опыт развития сферы туризма в трансграничных регионах и выделены факторы развития трансграничного туризма. Проанализированы и выделены официальные документы, которые формируют базу стратегического развития трансграничного туризма. Приведены преимущества и ограничивающие факторы развития трансграничных туристических рынков.

Научная новизна. Рассмотрены механизмы развития трансграничных туристических рынков. В ходе анализа трансграничных туристических рынков, выделено концепцию умной специализации и территориально-ориентированного подхода.

Практическая значимость. Благодаря развитию трансграничных туристических рынков и эффективного использования туристического потенциала приграничных регионов может быть достигнута поддержка конкурентоспособности региона за счет инноваций, коммерциализации знаний и наращивание креативных индустрий, а это является одной из целей экономического развития. Активизация трансграничного туризма также может работать как катализатор для развития инновационной системы региона.

Ключевые слова: туризм, трансграничный туризм, трансграничный регион, пограничные территории.

УДК 911.3 (571.62)

Bilanyuk Olga Petrovna

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine,
e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com

CONCEPTUAL FACTORS OF TOURISM DEVELOPMENT IN CROSS-BORDER REGIONS

Purpose. To allocate clear principles of development of the cross-border tourism market. To study and analyze the world experience of development of tourism from borders of transboundary regions.

Method. When writing the article, innovative methods for analyzing the development of tourism in transboundary regions were explored. The conceptual foundations of tourism development in general and in cross-border regions in particular were allocated. The main concepts of cross-border tourism were analyzed. Factors and methods were allocated to the research approach.

Results. The theoretical and methodological principles of tourism development in transboundary regions are considered. The world experience of tourism development in transboundary regions is analyzed and the factors of development of cross-border tourism are highlighted. The official documents forming the basis of strategic development of cross-border tourism are analyzed and allocated. The advantages and limitations of the development of cross-border tourism markets are presented.

Scientific novelty. Mechanisms of development of cross-border tourist markets are considered. In the analysis of cross-border tourist markets, the concept of reasonable specialization and a territorial-oriented approach are highlighted.

Practical significance. Thanks to the development of cross-border tourism markets and the effective use of the tourist potential of the border regions, support for the competitiveness of the region through innovation, commercialization of knowledge and building up of creative industries can be achieved, which is one of the goals of economic development. The activation of cross-border tourism can also act as a catalyst for the development of the regional innovation system.

Keywords: tourism, cross-border tourism, transboundary region, border territories.

Постановка проблеми. Питання досліджень розвитку транскордонного туризму, транскордонних регіонів та транскордонних туристичних ринків є вкрай важливими, оскільки це є одним з магістральних напрямків інтегрування суспільних груп, розділених міжнародними кордонами. Крім того, вже сьогодні країни та прикордонні регіони зокрема відчули низку переваг та позитивних результатів від розвитку туристичної діяльності в межах транскордонних регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема дослідження транскордонного співробітництва, активізації транскордонних контактів, розвитку туризму як невід'ємної складової транскордонного співробітництва стали предметом дослідження також багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, велику увагу у своїх дослідженнях цьому напрямку приділяли В. Алмашій, І. Артёмов, М. Біль, Є. Кіш, М. Мальська, Мігущенко Ю., Н. Мікула, Х. Притула, І. Студенніков, С. Устич, Ф. Шандор.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Впродовж останніх десятиліть активізувались зусилля, спрямовані на розвиток туризму у транскордонних регіонах. Глобалізація та геополітичні зрушення, включаючи модифікацію прикордонних територій, стали передумовою зміни функцій кордонів, що призвело до підвищення їх транспарентності. Створення і розширення Європейського Союзу як міждержавної інституції сприяло активному розвитку транскордонної інтеграції.

Формулювання цілей статті. Питання досліджень розвитку транскордонного туризму, транскордонних регіонів та транскордонних туристичних ринків є вкрай важливими, оскільки це є одним з магістральних напрямків інтегрування суспільних груп, розділених міжнародними кордонами. Крім того, вже сьогодні країни та прикордонні регіони зокрема відчули низку переваг та позитивних результатів від розвитку туристичної діяльності в межах транскордонних регіонів.

Виклад основного матеріалу. На думку Мігущенко Ю., транскордонний туризм – це вид міжнародного туризму, який включає в себе подорож особи з постійного місця проживання у межах транскордонного регіону, що включає перетин кордону сусідніх держав, та здійснюється з пізнавальною, відпочинковою, оздоровчою чи іншою метою на термін від однієї доби до року без здійснення оплачуваної діяльності [4]. М. Біль для розуміння суті транскордонного співробітництва в галузі туризму визначає такі основні форми його реалізації, як: єврорегіони; міжрегіональні агломерації; транскордонні туристичні кластери; стратегії транскордонного співробітництва і міжрегіонального розвитку; двосторонні угоди, затверджені на загальнодержавному рівні; угоди, статuti та протоколи між органами місцевої державної влади; програми; проекти [1].

На нашу думку, поняття транскордонного співробітництва у галузі туризму можна визначити як встановлення взаємовідносин між суб'єктами

туристичної діяльності, територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, громадськими організаціями з відповідними інститутами інших держав і міжнародними організаціями щодо реалізації спільних рішень у сфері туризму. Важливо наголосити, що саме вони є суб'єктами транскордонного співробітництва у сфері туризму, а не органи влади національного рівня.

До офіційних документів, які формують базу стратегічного розвитку транскордонного туризму, слід віднести:

- стратегії транскордонного співробітництва і міжрегіонального розвитку – документи, затверджені відповідними нормативно-правовими актами, які визначають мету співробітництва, основні стратегічні напрями її досягнення та є основою для розробки програм і проектів у туристичній галузі;
- двосторонні угоди, затверджені на загальнодержавному рівні – документи, підписані представниками центральних органів виконавчої влади на взаємовигідній основі, які визначають конкретні права та обов'язки сторін на встановлений термін щодо реалізації спільних заходів у туристичній галузі;
- угоди, статuti та протоколи між органами місцевої державної влади – документи, підписані представниками місцевих органів державної влади на взаємовигідній основі, які визначають пріоритети співробітництва між конкретними територіями в галузі туризму;
- програми – документи, які дозволяють виокремити конкретні заходи, визначити їх виконавців та джерела фінансування у відповідні терміни для реалізації стратегічних завдань туристичної галузі;
- проекти – документи, які передбачають досягнення конкретних завдань щодо створення чи вдосконалення туристичного продукту, розбудови туристичної інфраструктури, покращення умов ведення туристичної діяльності [4].

Проте транскордонні проекти розвитку туризму часто стикаються з різними проблемами. Ці проблеми, як правило, пов'язані з труднощами налагодження взаємодії через різні соціальні, культурні, економічні, політичні та організаційні системи в двох або кількох суміжних країнах. Роль кордону у розвитку сфери туризму є вкрай неоднозначною. З одного боку, наявність лінії розмежування країн провокує інтерес населення однієї країни до способу життя, культури, економіки тощо в іншій країні, що має позитивний вплив на зростання обсягів туристичних потоків. Водночас, саме кордони покликані регулювати рух потоків людей, товарів, транспорту між державами. Фізичний кордон може утворити перешкоду на шляху туристичних потоків (якщо не створити умови для його безперешкодного перетину).

Розуміння та сприйняття державних кордонів як бар'єрів – як з точки зору мобільності факторів виробництва, так і з точки зору соціально-економічного розвитку територій – ап'орі ставлять прикордонні регіони у периферійне становище по відношенню до національного центру.

Водночас впродовж останніх десятиліть відбувся перехід від домінування національної політики та державного регулювання у розвитку регіонів до їх сприйняття як самостійних акторів у глобалізованому просторі. Розглядаючи дискурс регіоналізму кінця минулого століття, можемо стверджувати, що роль державних кордонів досить часто нівелюється не лише через активізацію наднаціональних економічних інституцій та нарощення потоків капіталу, які не відчують перешкод при русі між державами, а й через формування і розширення транскордонних партнерств та мережевих структур. Саме останні володіючи конкурентними перевагами у транскордонному просторі досить часто виграють конкурентну боротьбу за ресурси та капітал з національними структурами. На нашу думку, в сучасних умовах саме регіони, а не держави повинні розглядатись як більш природні суб'єкти господарювання з точки зору оцінки їх конкурентоспроможності, управління, сталого розвитку та ідентичності.

Особливістю транскордонного туристичного ринку є більша кількість суб'єктів ринку, ніж в межах регіонального туристичного ринку однієї країни, зокрема: туристичних підприємств суміжних регіонів двох сусідніх країн, туристів, рекреантів та органів транскордонного співробітництва. Крім цього, важливим компонентом транскордонного туристичного ринку є пропозиція спільного туристичного продукту, що об'єднує зусилля кількох сторін у просуванні цього продукту не лише на транскордонному ринку, але й на європейському та світовому ринках туристичних послуг.

Водночас, розширення меж туристичного ринку, його вихід за межі національного регіону та збільшення потенціалу зростання вимагає обґрунтування чітких принципів розвитку транскордонного туристичного ринку. На нашу думку, такі принципи закладені у концепції сталого розвитку туризму. За визначенням Всесвітньої туристичної організації, концепція сталого туризму:

- передбачає стале використання природних ресурсів, перешкоджає загрозам для біологічного та ландшафтного різноманіття, від якого він внутрішньо залежить, і мінімізує негативний вплив на довкілля, екологію, культуру та соціум;
- забезпечує освітні можливості, підвищуючи рівень знань та повагу до природних екосистем і біологічних ресурсів; враховує соціально-культурну автентичність місцевого населення, зберігаючи їх сформовану існуючу культурну спадщину і традиційні цінності, робить внесок в міжкультурне взаєморозуміння та сприяння толерантності;
- робить внесок в забезпечення життєздатної, довгострокової економічної діяльності, надаючи соціально-економічні вигоди, що розподіляються справедливо, усім заінтересованим сторонам, зокрема стабільну зайнятість та можливості отримання прибутку й

соціальні послуги місцевим громадам, а також сприяє подоланню бідності.

Для досягнення сталості у відкритому транскордонному середовищі суттєво зростають вимоги до надавачів туристичних послуг щодо чіткого моніторингу можливих позитивних та негативних ефектів для прикордонних регіонів сусідньої країни, що суттєво змінює підходи до стратегічного планування в туристичній сфері. У програмах Європейської Комісії сталість розвитку індустрії туризму також нерозривно пов'язана з виробленням спільних стратегій розвитку туризму у транскордонних регіонах, налагодженням транскордонного співробітництва та формуванням мережових зв'язків, які розглядаються як основа економічно та соціально - і, отже, екологічно – сталого розвитку в країнах ЄС.

Важливим напрямком досліджень є також визначення місця та ролі туризму у розвитку транскордонного регіону. Оскільки індустрія туризму пов'язана із розвиненістю різних видів інфраструктури, у транскордонному регіоні особливого значення поряд із розвитком місцевої інфраструктури набуває питання розбудови об'єктів прикордонної інфраструктури. Ці зміни обумовлені зростанням попиту на додаткові пункти перетину кордону, демаркацією кордонів та іншими послугами, пов'язаними з перетином кордону. Окрім цього, туристи часто користуються такими дороговартісними інфраструктурними об'єктами як летовища, готелі та торгові центри. Тому налагодження транскордонного співробітництва та мережових зв'язків щодо спільного використання туристичної інфраструктури можуть суттєво зменшити витрати на її розбудову, уникнути непотрібного дублювання таких об'єктів та підвищити ефективність їх використання.

Найчастіше транскордонні туристичні регіони формуються на основі загального туристичного ресурсу - загального природного середовища або історико-культурної спадщини, спільне використання яких стає більш привабливим для туристів і більш вигідним для учасників такого співробітництва. Тим самим країни, що входять в транскордонні туристичні регіони, отримують конкурентні переваги перед регіонами, які не беруть участі в кооперації із зарубіжними сусідами.

Ефективний маркетинг та зміцнення регіональної ідентичності є ще однією перевагою розвитку транскордонних туристичних ринків. Кордони, що розділяють країни і нації, іноді змінюють свою функцію під натиском туризму. Поява транснаціональних ідентичностей є результатом збільшення мобільності та поглиблення транскордонних партнерських зв'язків у прикордонних регіонах [7]. Сильна національна ідентичність високо цінується в туристичній галузі, оскільки є фактором конкурентоспроможності туристичного ринку. У цьому контексті особливо важливими в прикордонних регіонах є зусилля, спрямовані на популяризацію та маркетинг.

Крім цього, в межах транскордонних туристичних регіонів ресурсний потенціал однієї країни може доповнюватися туристичними

можливостями інших держав. Часто в якості доповнюючого ресурсу виступають сконцентровані об'єкти історико-культурної спадщини.

Важливим фактором розвитку туризму в межах транскордонних регіонів можуть бути унікальні туристичні ресурси, або особливі території.

Ще однією перевагою туризму в прикордонних регіонах є покращення місцевої економіки та створення нових робочих місць. Туризм часто є способом отримання твердої валюти та має можливість покращити платіжний баланс. Тому він став невід'ємним чинником економічної реструктуризації та потужним інструментом економічного зростання національних держав. Додаткові переваги формування транскордонного туристичного ринку – створення нових робочих місць, підвищення рівня життя, збільшення рівня доходів регіонів та більш ефективного управління в регіоні.

Передумовою розвитку міжнародного туризму в транскордонних регіонах також може виступати контрастність природних, культурних і економічних середовищ сусідніх або територіально близьких країн. Прикладом виділення транскордонних туристичних регіонів за цим критерієм є шопінг-туризм, який будується на відомому в економіці ефекті «цінової дискримінації», коли за один і той же товар в різних місцях пропонують різну ціну. Туристів приваблюють в прикордонному просторі безмитна торгівля, великий вибір товарів, більш низькі ціни, зручні години роботи.

Прикордонна торгівля також сприяє розвитку місцевої інфраструктури, що, своєю чергою, сприятливо позначається на економічних і соціальних сферах.

Активізація транскордонного туризму також може працювати як каталізатор для розвитку інноваційної системи регіону. В сучасних умовах регіони стали просторами створення та передачі знань, що обумовлено глобалізацією економічної системи і зростанням креативності економіки. Транскордонні кластери набувають особливого значення, оскільки вони можуть сприяти передачі знань через кордони. Перевагою інноваційних транскордонних кластерів є зростання доступності до новітніх знань і процесів навчання, які практично неможливо придбати на ринку. Підтримка конкурентоспроможності регіону за рахунок інновацій, комерціалізації знань та нарощення креативних індустрій є однією з цілей економічного розвитку, яка може бути досягнута завдяки розвитку транскордонних туристичних ринків та ефективного використання туристичного потенціалу прикордонних регіонів.

Культурні особливості і відмінності по обидва боки кордону також є одним найбільш поширених мотивів подорожей за кордон. Туристи перетинають кордон, щоб познайомитися з невідомою культурою, звичаями і традиціями, спробувати національну кухню сусідів і взяти участь в різних заходах і конкурсах.

Ще одним нагальним питанням розвитку транскордонних туристичних ринків є їх регулювання. Сьогодні у світовій практиці

державного регулювання туристичної сфери існує три основних моделі вирішення питання державного регулювання розвитку туризму: модель саморегуляції та відмови від державного втручання, модель активної участі державних органів влади у розвиток туристичних ринків, модель координації зусиль державного та приватного сектора. Поточні дослідження в основному виходили з погляду представників органів влади, які намагаються здійснювати планування та контроль за розвитком туризму у транскордонному просторі, приватних підприємців та споживачів туристичних послуг у прикордонних регіонах. Водночас, як засвідчує світовий досвід, індустрія туризму – одна з тих сфер економіки, яка найменш потребує державного втручання, а її розвиток регулюється ринковими механізмами. Так, саме транскордонний туризм, поряд з транскордонною торгівлею, став одним перших видів економічно діяльності, які найбільш активно розвивались у українсько-польському прикордонні після розпаду СРСР та спрощення процедур перетину державних кордонів. Друга хвиля зростання кількості туристів на кордонах Україна - ЄС мала місце після запровадження безвізового режиму перетину кордонів між Україною та ЄС 11 червня 2017 року. Фактично саме туризм найпершим відреагував на ці інституційні зміни.

Як засвідчують дослідження світового досвіду, місцеві органи влади у багатьох країнах відіграють важливу роль у розвитку туристичних ринків в регіоні. Серед основних причин цього називають: широке представлення інтересів населення, наявність повноважень для представлення регіону чи територіальної громади та їх туристичного потенціалу на міжнародній арені, необмеженість короткостроковими фінансовими цілями як приватні підприємства. Оскільки місцеві органи влади найкраще володіють інформацією щодо локальних DESTINAЦІЙ, вони можуть визначити оптимальні напрямки підтримки їх розвитку.

Адже особливо гостро стоїть це питання у регіонах та містах України, які традиційно вважаються туристичними. У свою чергу державним органам регулювання у галузі туризму варто було б залишити деякі контролюючі функції існуючої системи, такі як контроль за використанням рекреаційних та заповідних територій, контроль за охороною пам'яток архітектури та садово-паркового мистецтва, ліцензування діяльності туристичних операторів та інші.

Слід зауважити, що в Україні прийнята Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р), яка також передбачає «об'єднання зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства для популяризації України у світі і формування іміджу України як країни, привабливої для туризму». В зазначеній Стратегії наголошується на активізації ролі органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації механізму регулювання розвитку туристичної індустрії в Україні.

Висновки. Новим викликом для розвитку територіальних громад в межах прикордонних регіонів України стала реформа місцевого самоврядування і децентралізації влади, яка дала можливість активного долучення до розвитку транскордонних туристичних ринків органів місцевого самоврядування базового рівня. Зазначена реформа, по-перше, сформувала інституційні засади для участі територіальних громад в проектах транскордонного співробітництва як повноцінних суб'єктів. По-друге, покладена на органи місцевого самоврядування відповідальність за розвиток власних територіальних громад змушує їх до активного використання потенціалу транскордонної співпраці у різних сферах, в тому числі у туристичній. В світлі зазначеного існує потреба пошуку впливу органів місцевого самоврядування базового рівня на розвиток транскордонних туристичних ринків в нових економічних та інституційних реаліях.

Список використаних джерел:

1. Біль М. Транскордонне співробітництво регіонів України в галузі туризму: сучасний стан та основні напрямки розвитку / Демократичне врядування : наук. вісн. 2008, Вип. 2, С. 21-24.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти), 2-ге видання перероблене та доповнене. К.: «Альтапрес», 2003. 436 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp22.htm.
3. Мальська М. П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика): монографія. К.: Знання, 2009. 363 с.
4. Мігущенко Ю. Транскордонний туризм між Україною та Польщею // http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/transkordon_mig_14.04.16.pdf
5. Розвиток транскордонного співробітництва : науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2015. 52 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
6. European Union Tourism Trends. World Tourism Organization (UNWTO). April 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419470>
7. Prokkola E.-K., Zimmerbauer K. & Jakola F. Performance of regional identity in the implementation of European cross-border initiatives. *European Urban and Regional Studies*, 22. (1), 2015, pp. 104-117.
8. TOURIS Mlink. The European Tourism Market, its structure and the role of ICTs. Brussels: The TOURIS Mlink, 2012, Consortium. URL [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.iby.it/turismo/papers/TOURISMlink_MktReport_V2.pdf
9. Travel & tourism economic impact 2018, World Travel & Tourism Council (WTTC)). URL [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf>.

References:

1. Bil` M. Transkordonne spivrobitny`chtvo regioniv Ukrayiny` v galuzi tury`zmu: suchasny`j stan ta osnovni napryamky` rozvy`tku / Demokraty`chne vryaduvannya : nauk. visn. 2008, Vy`p. 2, S. 21-24.
2. Lyubiceva O.O. Ry`nok tury`sty`chny`x poslug (geoprostorovi aspekty`), 2-ge vy`dannya pereroblene ta dopovnene. K.: «Al`tapres», 2003. 436 s. URL: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp22.htm.

3. Mal's'ka M. P. Prostorovi sy'stemy` poslug (teoriya, metodologiya, prakty`ka): monografiya. K.: Znannya, 2009. 363 s.
4. Migushhenko Yu. Transkordonny`j tury`zm mizh Ukrayinoyu ta Pol`shheyu // http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/transkordon_mig_14.04.16.pdf
5. Rozvy`tok transkordonnogo spivrobitny`chtva : naukovo-anality`chna dopovid` / NAN Ukrayiny`. DU «Insty`tut regional`ny`x doslidzhen` imeni M. I. Dolishn`ogo NAN Ukrayiny`»; nauk. redaktor V.S. Kravciv. L`viv, 2015. 52 s. (Seriya «Problemy` regional`nogo rozvy`tku»).
6. European Union Tourism Trends. World Tourism Organization (UNWTO). April 2018. [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu:<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419470>
7. Prokkola E.-K., Zimmerbauer K. & Jakola F. Performance of regional identity in the implementation of European cross-border initiatives. *European Urban and Regional Studies*, 22. (1), 2015, pp. 104-117.
8. TOURIS Mlink. The European Tourism Market, its structure and the role of ICTs. Brussels: The TOURIS Mlink, 2012, Consortium. URL[Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu :https://www.iby.it/turismo/papers/TOURISMlink_MktReport_V2.pdf
9. Travel & tourism economic impact 2018, World Travel & Tourism Council (WTTC). URL [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf>.

УДК 338.48

Мальська Марта Пилипівна,
доктор економічних наук, професор
Філь Марія Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: Merifil.ua@gmail.com

Пандяк Ігор Григорович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета: проаналізувати статистичні показники туристичної діяльності у Львівській області за 2016-2017 рр., та перспективи розвитку.

Методика: Під час написання були використані такі методи дослідження : порівняльний, статистичний аналіз та ін.

Результати досліджень: охарактеризовано дані географічної структури туристичних потоків, організованих суб'єктами туристичної діяльності області, у 2017 р., туристичні потоки, які організовані суб'єктами туристичної діяльності Львівської області, а також розподіл суб'єктів туристичної діяльності за видами туристичної діяльності, а саме основні показники діяльності суб'єктів туристичної діяльності, кількість і вартість реалізованих туристичних путівок (ваучерів) у 2017 р. у Львівській області. Було досліджено, що у 2017 р. реалізовано більше туристичних путівок ніж за попередній 2016 р.

Показано динаміку основних показників діяльності туристичної галузі у період 2016–2017 рр. та їх вплив на ефективність розвитку цієї сфери. Запропоновано альтернативні методи щодо розвитку та покращення якості туристичних послуг.

Щодо теперішнього стану сфери туризму у Львівській обл., то існує тенденція до спаду всіх показників. Причиною цього можна вважати нестабільну економіку, воєнну ситуацію, економічну кризу.

Науковою новизною роботи є аналіз туристичних послуг Львівської області за 2016-2017 рр. за допомогою статистичних методів.

Практична значимість: дослідження полягає в можливості впровадження отриманих результатів у розробку регіональних стратегій та програм розвитку туризму, а також результати дослідження можуть бути використані при вивченні на лекційних та семінарських заняттях на кафедрі туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

Ключові слова: туристична діяльність, туристичні потоки, в'їзний туризм, виїзний туризм, туристичні путівки.

УДК 338.48

Мальская Марта Филипповна,
доктор экономических наук, профессор
Филь Мария Ивановна,
кандидат технических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина
Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина,
e-mail: Merifil.ua@gmail.com

Пандяк Игорь Григорьевич,
кандидат технических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина

СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель: проанализировать статистические показатели туристической деятельности во Львовской области за 2016-2017 гг., Перспективы развития.

Методика: При написании были использованы следующие методы исследования: сравнительный, статистический анализ.

Результаты исследований: охарактеризованы данные географической структуры туристических потоков, организованных субъектами туристической деятельности области, в 2017 году, туристические потоки, которые организованы субъектами туристической деятельности Львовской области, а также распределение субъектов туристической деятельности по видам туристической деятельности, а именно основные показатели деятельности субъектов туристической деятельности, количество и стоимость реализованных туристических путевок (ваучеров) в 2017 году во Львовской области. Было исследовано, что в 2017 году реализовано более туристических путевок чем за предыдущий 2016 год.

Показана динамика основных показателей деятельности туристической отрасли в период 2016-2017 гг. И их влияние на эффективность развития этой сферы. Предложены альтернативные методы по развитию и улучшению качества туристических услуг.

По нынешнему состоянию сферы туризма в Львовской области, То существует тенденция к спаду всех показателей. Причиной этого можно считать нестабильную экономику, военную ситуацию, экономический кризис.

Научной новизной работы является анализ туристических услуг Львовской области за 2016-2017 гг. С помощью статистических методов.

Практическая значимость: исследования заключается в возможности внедрения полученных результатов в разработку региональных стратегий и программ развития туризма, а также результатах доисследования могут быть использованы при вивченни на лекційних і семінарських заняттях на кафедрі туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

Ключевые слова: туристическая деятельность, туристические потоки, въездной туризм, выездной туризм, туристические путевки.

UDC 338.48

Malskaya Marta Filippovna,
Doctor of Economics, Professor

Fila Mariya Ivanovna,
Ph.D. in Geography, Associate Professor

Pandyak Igor Grigorovich,
Ph.D. in Geography, Associate Professor

Lviv National University named after Ivan
Franko, Lviv, Ukraine

Ivan Franko Lviv National University, Lviv,
Ukraine, e-mail: Merifil.ua@gmail.com

Lviv National University named after Ivan
Franko, Lviv, Ukraine

STATISTICAL ANALYSIS OF TRAVEL SERVICES IN LVIV REGION

Aim: To analyze the statistical indicators of tourist activity in Lviv oblast for 2016-2017, prospects of development.

Methodology: At the time of writing, the following research methods were used: comparative, statistical analysis, etc.

The results of the research: the data of the geographical structure of tourist streams organized by the subjects of tourist activity of the region, in 2017, tourist flows organized by the subjects of tourist activity of the Lviv region, as well as distribution of subjects of tourist activity by types of tourist activity, namely the main indicators of activity of the subjects of tourist activity, the number and value of the realized tourist vouchers (vouchers) in 2017 in

the Lviv region. It was investigated that in 2017, more tourist trips than in the previous 2016 were realized.

The dynamics of the main indicators of the tourism industry activity during the period 2016-2017 and their influence on the efficiency of development of this sphere are shown. Alternative methods for developing and improving the quality of tourist services are offered.

As to the current state of tourism in the Lviv region, there is a tendency to decline in all indicators. The reason for this is the unstable economy, the military situation, the economic crisis.

The scientific novelty of the work is the analysis of tourist services of Lviv region for 2016-2017 by statistical methods.

Practical significance: the study is the possibility of implementing the results obtained in the development of regional strategies and programs for the development of tourism, as well as the results of research can be used in studying at lectures and seminars at the Department of Tourism of the Ivan Franko National University of Lviv.

Key words: tourism activity, tourist flows, inbound tourism, outbound tourism, tourist trips.

Постановка проблеми. Львівський регіон володіє унікальними історико-культурними, рекреаційними та трудовими ресурсами. Розвинена туристична інфраструктура та вигідне місце розташування сприяють туристичній привабливості. Подальший розвиток туристичної сфери потребує активізації досліджень нових форм інноваційних технологій та управлінських методик для створення якісних та конкурентоспроможних туристичних продуктів у Львівській області. Ринок туристичних послуг характеризується урізноманітненням пропозиції туристичного продукту, як за рахунок впровадження нових видів послуг і форм обслуговування, так і за рахунок територіального розширення, формування нових туристських центрів, районів та курортних зон.

Сучасні люди дедалі більше працюють, а шалений темп життя додає стресу, що в свою чергу шкодить здоров'ю. Людині просто необхідно відпочивати як фізично так і морально. Тому туризм в останні роки став досить популярною та невід'ємною складовою частиною нашого життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями у галузі туризму займалися й внесли вагомий внесок такі відомі вітчизняні вчені, як: Цибух В. І., Любіцева О. О., Мальська М. П., Худо В. В., Сокол Т. Г., Кифяк В. Ф. та ін. Загальні питання дослідження напрямків розвитку туристичної індустрії та впровадження інноваційних технологій в туризм розглядають вітчизняні вчені як М.Ю. Кізімова, М.Г. Бойко, О.А. Кіндр, Ф.А. Нагірний, Р.А. Максимів, М.Х. Заболотний, Х.Р. Колотухін, М.В. Кошуба, Х.С. Ратушняк, Д.І. Прокопенко. Але досить велика кількість питань досі залишається поза увагою науковців і вимагає більш детального розгляду щодо перспектив розвитку туризму в сучасних умовах національної економіки [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Впровадження інформаційних систем і нових технологій повинне стати ключовим напрямком розвитку туристичної сфери. Саме цей шлях сприятиме перетворенню Львівської області в великий туристичний центр

України, зростанню привабливості регіону серед вітчизняних та іноземних туристів, поповненню обласного бюджету, підвищення рівня життя населення, та розвитку даної галузі.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). На ринку туристичних послуг споживачеві пропонується товар у вигляді конкретного туру, який включає в себе попередньо розроблений комплекс туристичних товарів і послуг, які безпосередньо необхідні при подорожі за певним маршрутом. Формування цільової спрямованості туристичного продукту в складі туру є базовою функцією туроператорів, які готують цей продукт для реалізації в скомплектованому вигляді. Туризм є однією з провідних ланок, яка формує економіку держави.

Порівняти дані за 2016-2017 рр. туристичний продукт та обґрунтувати їх.

Виклад основного матеріалу. В наш час туризм є важливою складовою в галузі світової економіки. За даними Міжнародної туристичної організації частка туризму в світовому ВВП становить близько 9 % та близько 30 % в світовому експорті послуг та 6 % від обсягів світової торгівлі. В галузі туризму працює більш ніж 235 млн. осіб або кожний 12 працівник. В 2015 р. послугами туристичної галузі скористалося близько 983 млн. іноземних туристів, у 2017 р. їх кількість досягла 1 млрд. осіб. На період 2017 р. товарообіг світового туризму досягнув понад 1,2 трильйонів дол. США.

Сьогодні туризм є найбільш перспективною та однією з провідних галузей світової економіки. Просування бізнесу в сфері туризму здатне гарантувати істотний вклад в економіку країни у наданні нових робочих місць, поповнення державного бюджету за допомогою сплати податків та відвідуванням України іноземними туристами. Загалом економіка в сфері туристичного бізнесу являє собою комплекс соціальних взаємин, що з'являються в процесі здійснення туристичної діяльності, тобто при виробництві, розподілі, обміні і споживанні туристичного продукту, що базується на економічній теорії.

Просування туристичного продукту до споживача відіграє досить значну роль у туристичному бізнесі, адже воно охоплює комплекс заходів, які в свою чергу спрямовані на підготовку та формування до реалізації туристичного продукту або окремих туристичних послуг.

До таких заходів відносяться: реклама в засобах масової інформації, реклама на телебаченні, фантазійна реклама, товарна реклама, директ-мейл, зовнішня реклама, ярмарки тощо.

В Україні велика кількість туристичних фірм акцентують увагу саме на виїзному туризмі, тобто відправляють українців відпочивати на закордонні курорти. Через це кількість людей, що від'їжджають з країни значно перевищує кількість тих, що відвідують нашу країну, це один із факторів, що має негативний вплив на формування бюджету нашої країни [1]. Дані наведені нижче на рис. 1.

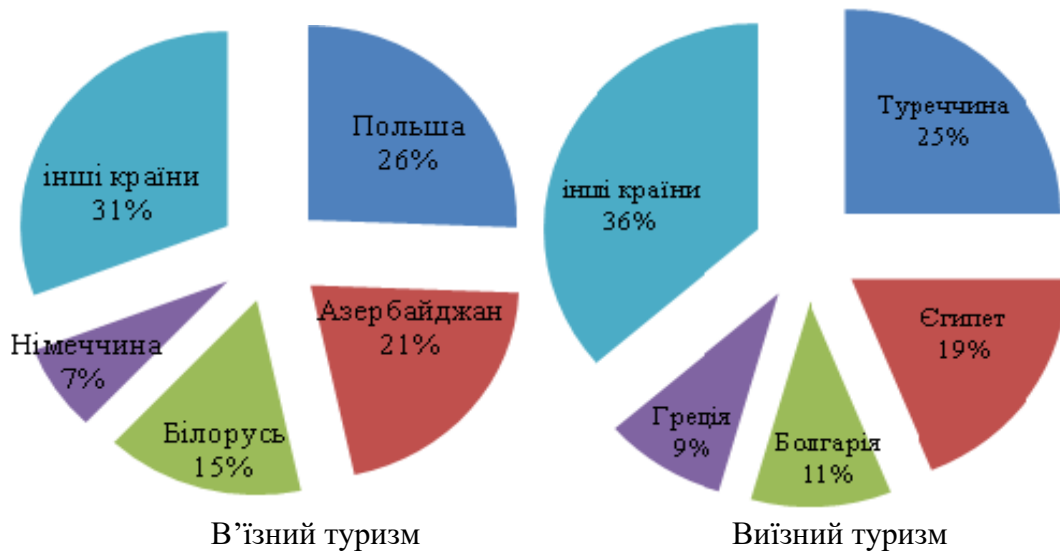

Рис. 1. Порівняльна географічна структура туристичних потоків, організованих суб'єктами туристичної діяльності області, у 2017 р. (Розроблено автором за матеріалами) [1].

Щодо України, то найменше вітчизняних туристів виїжджали за туристичними путівками в Грецію, Болгарію. Найбільше в'їзних туристів в Україну із Польщі 25, 6 %. Туристичні потоки, організовані суб'єктами туристичної діяльності Львівської області за 2016-2017 рр. наведені нижче у табл. 1.

Таблиця 1
Порівняльний аналіз туристичних потоків, організованих суб'єктами туристичної діяльності Львівської області (Розроблено автором за матеріалами) [1]

Роки	Обслуговано туристів	У тому числі			Обслуговано екскурсантів
		в'їзних (іноземних) туристів	виїзних туристів	внутрішніх туристів	
2016	181827	8370	74877	98580	17637
2017	175150	6042	82653	86455	14955

У 2016 р. кількість внутрішніх туристів у Львівській обл. налічувало 98580 ос., більше чим у 2017 р. Зокрема, зниження кількості іноземних туристів пов'язане з їхнім страхом відвідувати Україну у важкі для нас часи, тобто через війну на сході нашої держави та анексію Криму. Серед областей України Львівська обл. посідала друге місце (після Києва) за кількістю реалізованих туристичних путівок, третє – за кількістю наданих туристичних послуг іноземним туристам (після Києва та Одеської обл.) [1]. Порівняльний аналіз розподілу суб'єктів туристичної діяльності за видами туристичної діяльності за 2016-2017 рр. наведено нижче у табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз розподілу суб'єктів туристичної діяльності за видами туристичної діяльності (Розроблено автором за матеріалами) [1]

Роки	Туроператори	Турагенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	Всього
2016	60	171	41	272
2017	63	176	43	282

Львівська область посідає вагоме місце серед областей України у сфері туризму. По Львівській області цей показник становив 272 особи за 2016 р.. У 2017 р. цей показник по даній області збільшився – 282 особи. За аналізовані роки спостерігаємо зріст чисельності туристів по Львівщині за видами туристичної діяльності, а саме тур агенти [1].

У табл. 3. наведено порівняльний аналіз за 2016-2017 рр. основних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз основних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності (Розроблено автором за матеріалами) [1]

Показники	2016	2017
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	775	802
з них мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму	409	418
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), млн. грн	273,8	413,1
Кількість реалізованих туристичних путівок, одиниць	189875	213186
Вартість реалізованих туристичних путівок, млн.грн	877,4	1312,1
Середня вартість однієї путівки, грн	4621	6155
Кількість туроднів за реалізованими туристичними путівками, тис.	1771,5	1774,6
Середня тривалість подорожі за однією путівкою, днів	9	8

Згідно табл. 3 бачимо, що суттєво збільшилась кількість реалізованих туристичних путівок – 23311 одиниць від попереднього 2016 р., де вартість реалізованих туристичних путівок збільшилась на 434,7 млн. грн, а також дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів) збільшився на 139,3 млн. грн. [1]. Оскільки кількість і вартість реалізованих туристичних путівок (ваучерів) у 2017 р. суттєво збільшилась, згідно табл.3, тому у табл. 4 ми наводимо більш детальні дані.

Отже, у табл. 4, ми бачимо, що використовували туристичні путівки фізичні особи, з них громадяни України, які подорожували у межах України на 22143 одиниці більше чим, громадяни України, які подорожували за кордоном.

Таблиця 4

Порівняльний аналіз кількості і вартості реалізованих туристичних путівок (ваучерів) у 2017 році (Розроблено автором за матеріалами) [1]

Показники	Кількість туристичних путівок	Вартість туристичних путівок	Середня вартість однієї путівки	Кількість туроднів за туристичними путівками	Середня тривалість подорожі
	одиниць	млн. грн	грн	туроднів	днів
1	2	3	4	5	6
Реалізовано путівок усього	213186	1312,1	6155	1774593	8
у тому числі іншим організаціям	99410	152,9	1538	564039	6
фізичним особам	113776	1159,2	10189	1210554	11
з них громадянам України для подорожі у межах України	65569	335,9	5123	745494	11
громадянам України для подорожі за кордон	43426	779,5	17951	411646	9
іноземцям для подорожі у межах України	4781	43,8	9155	53414	11

Нижче на рис. 2, нами наведено дані розподілу суб'єктів туристичної діяльності за містами і районами у 2017 р. у Львівській області, де перше місце займає м. Львів – 61 % [1].

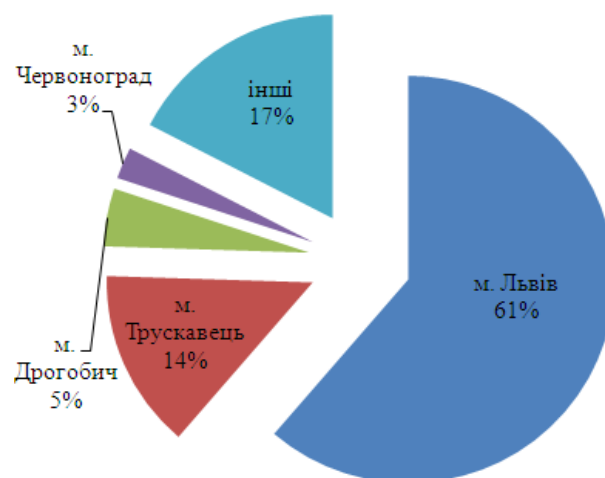

Рис. 2. Розподіл суб'єктів туристичної діяльності за містами і районами у 2017 р. (Розроблено автором за матеріалами) [1].

Туристична галузь, хоч і повільними кроками, збільшує свої показники, але все ж таки не зупиняється на досягнутому. Саме від того, яким шляхом сьогодні піде розвиток галузі туристичних послуг, залежить все її майбутнє зокрема та майбутнє економіки, а, отже, і життя України в цілому [1].

Висновок. З вище описаного, можемо стверджувати, що суттєво збільшилась кількість реалізованих туристичних путівок – 23311 одиниць від попереднього 2016 р., де вартість реалізованих туристичних путівок збільшилась на 434,7 млн. грн, а також дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів) збільшився на 139,3 млн. грн. Щодо теперішнього стану сфери туризму у Львівській області, то існує тенденція до спаду всіх показників. Причиною цього можна вважати нестабільну економіку, воєнну ситуацію, економічну кризу. На сучасному етапі туризм набуває масового характеру і стає однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. Кожна країна, регіон, місто намагаються пропагувати та популяризувати свою туристичну привабливість. Сучасний туризм функціонує в умовах конкуренції. І для того, щоб туризм став одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки і життєдіяльності, потрібна інтеграція зусиль багатьох сфер діяльності та підприємств.

Інтенсивний розвиток туризму в Україні сприятиме зміцненню її економіки та її утвердженню як туристичної держави, а Львівщини – як важливого туристичного центру Європи.

Список використаних джерел

1. Статистичний збірник «Туристична діяльність та колективні засоби розміщення у Львівській області у 2017 р.» / Головне управління статистики у Львівській області, 2018.- С. 88.
2. Філь М. І. Стан та перспективи розміщення готельних закладів у Львівській області, за 2016 рік / М. І. Філь, В. З. Холявка, Т. О. Коропецька / Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького 2017, т 19, № 81.- Львів.- С. 45-48. doi:10.15421/nvlvet8107

Список использованных источников

1. Статистический сборник «Туристическая деятельность и коллективные средства размещения во Львовской области в 2017 гг.» / Главное управление статистики во Львовской области, 2018.- С. 88.
2. Филь М. И. Состояние и перспективы размещения гостиничных заведений во Львовской области, по 2016 / М. И. Филь, В. З. Холявка, Т. А. Коропецкий / Научный вестник Львовского национального университета ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого 2017, т 19, № 81.- Львов.- С. 45-48. doi: 10.15421 / nvlvet8107

References:

1. Statistical collection "Tourist activity and collective accommodation facilities in the Lviv region in 2017" / Main Department of Statistics in Lviv Oblast, 2018.- P. 88.
2. Fil M.I. Status and prospects of accommodation of hotel establishments in the Lviv region, for 2016 / M. I. Fil, V. Z. Kholiavka, T. O. Koropetska / Scientific herald of Lviv National University of veterinary medicine and biotechnology named after S.Z. Gzhytskyi 2017, vol. 19, No. 81.- Lviv .- P. 45-48. doi: 10.15421 / nvlvet8107

УДК 730:726.1 (477.83–25): 379.85

Каднічанський Дмитро Анатолійович,
кандидат географічних наук, доцент

Завадовський Тарас Богданович

Каднічанська Мирослава Ярославівна

Львівський національний
університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
e-mail: dimakad@ukr.net
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Метою статті є аналіз розвитку замкового туризму у Львівській області.

Методика. Застосовано такі методи дослідження як порівняльно-географічний, статистичний, емпірично-теоретичні: аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

Результати. Проаналізовано аспекти дослідження фортифікацій Львівщини: історія об'єктів, використання в туристичній діяльності. Розглянуто туристичні ресурси: фортифікації, замки, інкастельовані сакральні споруди (монастирі та храми). Приділено увагу відомому туристичному маршруту «Золота підкова Львівщини».

Наукова новизна. Досліджено стан збереження та використання в туризмі даних об'єктів. Зокрема, проаналізовано пропозиції туристичних фірм Львова.

Практичне значення. Висвітлено проблеми збереження фортифікаційної спадщини Львівської області та перспективи розвитку замкового туризму на даній території.

Ключові слова: туризм, туристична індустрія, оборонні споруди, замок, замковий туризм, монастир, замковий тур.

УДК 730:726.1 (477.83–25): 379.85

Кадничанский Дмитрий Анатольевич,
кандидат географических наук, доцент

Завадовский Тарас Богданович

Кадничанская Мирослава Ярославовна

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов,
Украина, e-mail: dimakad@ukr.net
Львовский национальный
университет имени Ивана Франка,
г. Львов, Украина
Львовский национальный
университет имени Ивана Франка,
г. Львов, Украина

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМА ВО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи был анализ развития замкового туризма во Львовской области.

Методика. Использовано такие методы исследований как сравнительно-географический, статистический, эмпирически-теоретические: анализа и синтеза, сравнения и обобщения.

Результаты. Проанализировано аспекты исследований фортификаций

Львовщины: история объектов, использование в туристической деятельности.

Рассмотрены туристические ресурсы: фортификации, замки, инкастелированные сакральные сооружения (монастыри и храмы). Уделено внимание известному туристическому маршруту «Золотая подкова Львовщины».

Научная новизна. Исследовано состояние сохранения и использования в туризме данных объектов. В частности, проанализированы предложения туристических фирм Львова.

Практическое значение. Освещены проблемы сохранения фортификационного наследия Львовской области и перспективы развития замкового туризма на данной территории.

Ключевые слова: туризм, туристическая индустрия, оборонительные сооружения, замок, замковый туризм, монастырь, замковый тур.

УДК 730:726.1 (477.83–25): 379.85

Kadnichanskyi Dmytro Anatolievich,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Lviv nationale university of Ivan
Franko, Lviv, Ukraine, e-mail:
dimakad@ukr.net

Zavadovskyi Taras Bogdanovich

Lviv nationale university of Ivan
Franko, Lviv, Ukraine

Kadnichanska Myroslava Yaroslavivna

Lviv nationale university of Ivan
Franko, Lviv, Ukraine

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF CASTLE TOURISM IN LVIV REGION

The purpose of the article is to analyse the development of the castle tourism in Lviv region.

Methods. Comparative geographical, statistical, empirical and theoretical (analysis and synthesis) methods, comparison and generalization research methods have been applied.

Results. The aspects of Lviv fortifications research (history of objects, use in tourism activity) have been analysed. The tourist resources such as fortifications, castles, in-castled sacral buildings (monasteries and temples) have been considered. Attention have been paid to the famous tourist route "Golden Horseshoe of Lviv Region".

Scientific novelty. The state of preservation and use of this objects in tourism have been researched. In particular, the proposals of tourist companies of Lviv have been analysed.

Practical meaning. The problems of preservation of the fortification heritage of Lviv region and prospects of development of the castle tourism in this territory have been highlighted.

Key words: tourism, tourism industry, defence buildings, castle, castle tourism, monastery, castle tour.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним з пріоритетних напрямів розвитку туристичної індустрії в Україні неодмінно повинен бути замковий туризм, в основі якого є використання об'єктів фортифікаційного будівництва. Тому питання розвитку замкового туризму в Україні та Львівській області та підвищення його привабливості на національному та міжнародному рівнях є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку і становлення туристичної галузі країни [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інформацію про

фортифікації Львівщини можемо почерпнути у працях відомих дослідників, зокрема, А. Чоловського, І. Могитича, М. Рожка, О. Мацюка, Б. Возницького, В. Вуйцика, В. Пшика.

Використанню оборонних споруд Західної України, зокрема і Львівщини, в туризмі присвячені праці науковців: Бордун О. Ю., Білецької, І. М., Івашенко А. В., Завадовського Т. Б., Каднічанського Д. А., Рутинського М. Й., Тертичної Ю. В. тощо.

Постановка завдання. Спробуємо у даній статті описати фортифікаційні туристичні ресурси Львівщини та аспекти їхнього використання в туристичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Замковий туризм – це підвид історико-культурного туризму, об'єктами відвідування якого є оборонні споруди: городища та замчища давньоруського часу, середньовічні замки та фортеці, фортифікації Нового часу, інкастельовані сакральні об'єкти, фортифікації ХІХ ст., оборонні лінії Першої та Другої світових воєн тощо.

Найбільша кількість замків, фортець та оборонних монастирів збереглася до нашого часу на заході України (за підрахунками різних експертів приблизно 90% всіх замків і палаців держави) – на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Волині, Закарпатті та Хмельниччині. Так, на Львівщині, є чотири унікальні замки, що уже сьогодні екскурсійними складовими багатьох туристичних пакетів входять у маршрут масового туризму «Золота підкова Львівщини»: Олеський, Золочівський, Підгорецький та Свірзький (див. табл.1).

Таблиця 1.

Замки Львівської області

1.	м.Броди	Замок (рештки):	1630
2.	м. Добромиль (Старосамбір. р-он)	Замок Гербуртів (руїни)	XVI ст.
3.	м. Жовква пл.Вічева, 2	Замок Жолкевських Оборонні мури міста	XVII ст.
4.	м. Золочів (вул. Тернопільська,5)	Замок бастионного типу	1634-1686
5.	смт Олесько (Буський р-он)	Замок Даниловичів	XVI-XVIII ст.
6.	с. Підгірці (Бродівський р-он)	Замок-палац Конецпольських баст. типу	1635-40
7.	смт Поморяни (Золочів. р-он)	Замок-палац	XVI-XVII ст.
8.	с. Свірж (Перемишлянський р-он)	Замок Оборонна вежа (руїни)	XV ст. 1484
9.	с.Старе Село (Пустомитів. р-он)	Замок (руїни)	1584-1654

Окрім того, туристично привабливими є також Старосільський замок (найбільший на Галичині, на жаль, занедбаний, оживає лише під час реконструкцій середньовічних боїв і фестивалів), місто-фортеця, збудоване

за принципом «ідеальних міст» – концепції доби Ренесансу у Жовкві, руїни Поморянського, Бродівського та Добромильського замків [2].

Одеський замок (сміт Олесько Буського р-ну). Перша письмова згадка датується 1366 р., а про сам замок – 1390 р. У 1605 р. замок переходить у власність руського магната Івана Даниловича. Вже у 1636 р. твердиня переходить до роду Собеських. В середині XVII ст. замок частково зруйновано і лише у 1680 р. Відбудовано, перетворено на королівську резиденцію [5, С. 46].

До кінця XIX ст. замок приходить до запустіння. Лише після 2 світової війни почалися спроби його реставрації. У 1975 р. після реставрації відкрито відділ Львівської картинної галереї, якій належить до сьогодні (Львівська національна галерея мистецтв імені Бориса Возницького). Замок входить до туристичного маршруту «Золота підкова Львівщини».

Ще одним об'єктом «Золотої підковим» є *Підгорецький замок* (с. Підгірці Бродівського району), пам'ятка архітектури епохи пізнього Ренесансу і бароко.

Замок збудовано протягом 1635–1640 рр. під керівництвом архітектора Андреа дель Аква за вказівкою коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського. Підгорецький замок є одним із найкращих в Європі зразків поєднання ренесансного палацу з бастіонними укріпленнями.

У 1940 р., після приходу радянської влади, замок-палац передали Львівському історичному музею. Під час радянсько-німецької війни палац сильно постраждав. 1945 р. замок розграбували військові Золочівського гарнізону. У 1947 р. музей закрили, а 1949-го в ньому влаштували санаторій для хворих на туберкульоз. У 1997 р. завдяки клопотанням громадськості та праці Бориса Возницького Підгорецький замок передали Львівській галереї мистецтв. Того ж року створено благодійний фонд відродження замку на чолі з Б. Возницьким. У фондах галереї збереглися 85 % речей із замку, які планують туди повернути, а відновлений палац перетворити на музей інтер'єрів, але до сих пір замок-палац закритий для відвідувачів.

Золочівський замок (м. Золочів) також входить до маршруту «Золота підкова». Замок зведено на кошти Якуба Собеського (батько короля Речі Посполитої Яна III Собеського) у 1634 р. як оборонну фортецю за проектом невідомого італійського архітектора на місці старого дерев'яного замку, який оточували потужні земляні вали, обкладені каменем, з бастіонами на кутах та ровами з водою. У дворі замку є два палаци. Більший з них має назву Великого палацу, а навпроти в'їзної вежі розташований Китайський палац. Цікавим також замок є тим, що тут була перша система каналізації, яка збереглася до наших днів.

Замок представляє неоголландський тип оборонних споруд і належить до пам'яток типу «palazzo in fortezza», тобто поєднує функції оборони та житла.

Оборонні споруди Золочівського замку — це вали, бастіони,

надбрамна вежа, міст і рavelін. З часів заснування збереглися вали, bastіони, частково надбрамний корпус, а ravelін і міст — реконструкція [5, С. 30].

Замок є філією Львівської національної галереї мистецтв імені Бориса Возницького як діючий музей.

«Золота підкова Львівщини» — популярний туристичний маршрут найбільш відомими замками Львівської області. Назву «Золота підкова» отримав через розташування замків дугою, що схожа на підкову. До маршруту, як правило, включають Олеський, Підгорецький, Золочівський, а іноді ще й Свірзький та Старосільський замки. Довжина маршруту — 238 км. Створений за ініціативи Бориса Возницького для популяризації замкової спадщини Галичини. Сьогодні цю автобусну екскурсію, зазвичай з виїздом зі Львова, пропонують декілька туристичних фірм, які інколи можуть включати відвідання також інших об'єктів. Негативною стороною маршруту є жахливий стан автомобільної дороги між Золочеві та Підгірцями.

Динаміку відвідування замків «Золотої підкови Львівщини» можемо побачити у таблиці 2.

Таблиця. 2.

Відвідуваність замків «Золотої підкови Львівщини»

	2013	2014	2015	2016	2017
Олеський замок	109 820	85 435	99 947	117 451	124 101
Золочівський замок	99 591	86 215	99 538	125 225	136 864
Підгорецький замок	88 842	78 699	89 414	100 603	107 385

Свірзький замок (1484 р., с. Свірж Перемишлянського р-ну). Згадки про нього трапляються в архівних документах 1530 року, коли він належав шляхетському роду Свірзьких. Але сучасного вигляду він набув з середини XVII століття, з часу переходу його у власність графа Олександра Цетнера [7, С. 128].

Незважаючи на своє вигідне оборонне розташування, палацовий тип його архітектури навряд чи міг мати серйозне оборонне значення. Відомо, що під час українсько-польської війни в 1648–1654 роках замок не раз здобували козацькі загони, а в 1648 р. – спалили татари.

В 1672 р., під час походу турків на Львів, він витримав турецьку облогу. Під час другого походу турків Свірзький замок знову вистояв і захистив у своїх мурах залогу Поморянського замку, яка, не маючи достатньої сили для оборони, через таємний хід вийшла до лісу і втекла до Свіржа [5, С. 25].

Нині стан замку не найкращий. Незмінними збереглися тільки зовнішні стіни. В середині, після неодноразової «модифікації» вже десятиліттями збираються розташувати будинок відпочинку архітекторів. У зв'язку з цим змінено планування кімнат замку, перебудовані інші приміщення.

Поморянський замок-палац (руїни) (смт Поморяни Золочівського р-ну). Дотепер збереглися два двоповерхові корпуси і кругла кутова вежа. У південному корпусі є відкрита галерея.

У плані замок був прямокутний. Мав два поверхи з кутовими вежами і замковим подвір'ям. В центрі північного крила замку була в'їзна башта, до якої вів звідний міст, з інших боків замок оточувався руслом та болотами річки Золота Липа. Навколо споруди були мури та рови. По боках в'їзної вежі стояли господарчі будинки [5, С. 32].

У 1789 р. Поморяни перейшли у власність Прушинських. Еразм Прушинський (помер в 1841 р.) відбудував два крила замку — південне та східне – та розібрав північне і західне [7, С. 94].

Після багатьох перебудов і довгого періоду занепаду він втратив свій первісний вигляд і перебуває в аварійному стані. Були неодноразові спроби законсервувати та відновити замок, але брак фінансування, не дозволяє це зробити. Виділених державою коштів вистачило на оформлення документації та мінімальної консервації.

Старосільський замок (руїни) (с. Старе село Пустомитівського р-ну). П'ятикутний оборонний замок князів Острозьких побудований у 1584-1589 рр. за участі Амвросія Прихильного. Відновлений 1642 і 1654 рр. у стилі східноєвропейського пізнього ренесансу.

Мури заввишки 14-16 м завершені аттиком, оздобленим аркатурою, а фронти башт увінчані бароковою різьбою по камені (до нашого часу збереглося лише три вежі).

У 2007 р. – розчищений від дерев коштом співачки Руслани. У 2010 р. Старосільський замок передали в концесію на 49 років. Концесіонер (генеральний директор ТОВ «Кріс» Михайло Риба) обіцяв до 2012 р. вивести пам'ятку з аварійного стану, до 2013 р. — відновити одну з веж, до кінця 2015 р. — ввести об'єкт в експлуатацію. Замок мав функціонувати як туристично-відпочинковий центр. Але станом на вересень 2015 р. роботи так і не почалися. Громада села вимагає скасувати концесію.

Жовківський замок (м. Жовква). Побудували замок на замовлення Станіслава Жолкевського в 1594–1606 роках як оборонну споруду у стилі ренесансу. Замок витримував облоги, хоча кілька разів його здобували козаки. Наприкінці XVII ст. був улюбленою резиденцією польського короля Яна III Собеського, за якого пережив період найбільшого розквіту. Сучасного вигляду замок набув внаслідок багатьох перебудов та недбалого ставлення протягом XIX—XX ст. [7, С. 72].

Нині замок реконструюють. Активний етап реставрації розпочався у 2015 р. Вкрито дахом палац, відбудовано з руїн західну вежу. Інтер'єри східної вежі відремонтовано і влаштовано в ній експозиції Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовква. Поки що для огляду доступно три нових зали: на першому поверсі знаходиться музей-кузня, з горном та ковальськими інструментами, на другому — гетьманська зала, присвячена пов'язаним з замком постатям, а на третьому — музей "ідеальне місто".

Відбудова замку і розширення експозицій продовжуються. Проте, на даний час роботи ще тривають, а багато приміщень залишаються порожніми та занедбанними. В далекій перспективі планується відновлення архітектурного ансамблю епохи Радзивіллів, включно з палацовими галереями.

Добромильський замок Гербуртів (руїни) (м. Доброміль Старосамбірського р-ну). Замок збудовано у другій половині XVI ст. Знаходиться на відстані 4 км на північний схід від міста, поблизу с. Тернавка. Розташований на вершині гори Сліпої (абсолютна висота 566 м). Зведений на місці дерев'яного, заснованого в 1450 р. У 1614 р. реставрований. З XVIII ст. замок закинутий [7].

На відміну від інших замків палацового типу мав виключно оборонне значення, а його житлові приміщення використовувалися лише для тимчасового мешкання.

Бродівський замок (м. Броди). Перша письмова згадка про існування та локалізацію Замку в Бродях датується , 5 лютого 1588 р. Після придбання Бродів у 1629 р. тодішнім польним гетьманом Станіславом Конєцпольським тут будується замок нового бастионного типу (1630—1635 рр.). Його архітекторами були відомий французький інженер Гійом Леввасер де Боплан та італійський будівничий Андреа дель Аква. Замок являв собою 5-кутник і складався з 5-и бастионів та куртин (валів), у середині яких містились каземати. Замок був оточений глибоким ровом, що час від часу наповнювався водою. В'їзд у середину фортеці здійснювався греблею та через звідний міст. На дитинці до середини XVIII ст. стояла дерев'яна каплиця та дерев'яний будинок, в якому жили власники міста та коменданти фортеці [5].

Нині тут залишилось три з половиною куртини з казематами і два бастиони. На замковому дитинці зберігся двоповерховий палац XVIII ст., побудований Станіславом Потоцьким.

Приміщення палацу передано в користування школі, там також містився районний архів та виставкові зали Бродівського історико-краєзнавчого музею. Замкові каземати залишаються в руїні і не використовуються, що приводить до значних руйнувань.

Унікальними об'єктами для розвитку замкового туризму є оборонні монастирі, зокрема, Крехівський василіанський чоловічий м-ир Св. Миколи (с. Крехів Жовківського р-ну, XVII-XVIII ст.), Унівська Свято-Успенська Лавра отців студитів (с. Унів , XV ст.), Монастир походження дерева хреста Господнього (колишній домініканський монастир селище Підкамінь Бродівського району, XVII-XVIII ст.). Але, як правило, ці об'єкти використовуються переважно як складові релігійних чи паломницьких турів, хоча могли би стати вагомим ресурсом для розвитку замкового туризму.

Наступна група фортифікаційних об'єктів, які могли би стати потужним ресурсом для розвитку замкового туризму, є оборонні храми: церкви та костели, яких чимало збереглося на теренах Львівщини.

Зокрема, храми у с. Куликів, с. Дунаївці, с. Скелівка, с. Нове Місто, с. Соколівка, м. Самбір та ін.

Ключовим пунктом турів з використанням оборонних споруд є місто-музей Львів, де збереглося чимало фортифікаційних об'єктів. Ось перелік окремих з них: Високий замок (руїни), Низький замок (не зберігся), Міський арсенал (1554-1556 рр.), Королівський арсенал (1630-1639 рр.), арсенал Синявських (1639 р.), Цитадель (1830 р.), залишки міських фортифікацій, Онуфріївський монастир-фортеця і церква XVI-XIX ст., вежа Корнякта (1572-1629 рр.) [2].

Якщо проаналізувати діяльність туристичних фірм Львова, то переважно вони використовують вже існуючий одноденний маршрут Золотої підкови, деколи додаючи Свірж, Старе Село та Жовкву. На нашу думку, необхідно розробляти комплексний багатоденний маршрут із залученням інших об'єктів оборонного будівництва, використовуючи можливості проведення різноманітних атракцій на кшталт лицарських боїв, стрільби з луків та мушкетів, кінних прогулянок, тощо.

Висновки. Таким чином, результати проведеного аналізу замкової спадщини Західної України дають змогу впевнено зробити висновок про забезпеченість туризму Львівської області фортифікаційним потенціалом, який відкриває багато нових можливостей для організації і успішної реалізації різних видів туризму: історико-культурного, пізнавального, відпочинкового, релігійного, етнічного, виставково-експозиційного, тематичного (винно-дегустаційні тури, кінний туризм, фехтування тощо).

Проте, з іншого боку, бачимо занедбаність, зруйнованість замкових споруд та байдужість суспільства до нагальної потреби відродження замків. При цьому, європейський досвід уже давно довів неефективність державної монополії володіння замками та палацами. Для України такий досвід – яскравий приклад вирішення проблеми одночасного збереження історико-культурної спадщини, з одного боку, та з іншого – формування позитивного туристичного іміджу, що сприятиме досягненню високого конкурентного статусу на міжнародному ринку туристичних послуг. В той же час, паралельно з вирішенням проблеми збереження замків, туристичне використання замків розв'яже чимало проблем економічного характеру, адже загальновідомо, що розвиток рецептивного туризму сприяє зміцненню національної економіки [4].

Замкові споруди Львівщини вже сьогодні можна використовувати як заклади відпочинку і туризму шляхом їх пристосування безпосередньо під готелі, через відкриття у них закладів харчування відвідувачів (стилізовані під старовину ресторани й таверни з середньовічною кухнею та історичними місцевими напоями), надання послуг обслуговування та супроводу урочистих подій у середньовічному стилі шляхом відкриття музейних експозицій у приміщеннях, розміщення на територіях замків і фортець експозиції, яка відтворюватиме картини минулого й оголошення цих фортифікацій скансенами – музеями просто неба, проведення різнобічних історико-театралізованих фестивалів, змагань і анімаційних

шоу тощо. Безперечно, дана проблема повинна, в першу чергу, вирішуватись на законодавчому рівні, узгоджуючи механізм продажу чи передачі в довгострокову оренду історико-культурних об'єктів підприємницькому сектору за умови збереження їх архітектурного стилю та самотності.

Список використаних джерел:

1. Білецька І. М. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні / І. М. Білецька // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. прць. – Київ : НАУ, 2011. – Вип.31. – С. 104-112.
2. Каднічанський Д.А. Замковий туризм Львівської області / Д.А. Каднічанський, Ю. А. Топольська // Матеріали ІХ наукової конференції з міжнародною участю “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (Львів–Ворохта, 25–27 вересня 2015 р.). – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С.73–76.
3. Куриляк В. Перспективи розвитку замкового туризму на Тернопільщині / Віталіна Куриляк, Ірина Білецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2010. – № 2. – С. 23-31.
4. Маркевич М. Замковий туризм Західної України / Марта Маркевич // Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні : сучасний стан і перспективи розвитку : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль-Збараж, 28-29 квіт. 2017 р.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – С. 177–179.
5. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України / О. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
6. Про замки України з акад. Б. Возницьким [Електронний ресурс]. - режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2008/07/080719_castles_in_teractive.is.shtml
7. Пшик В. П. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII-XVIII ст. : каталог-інформатор / Володимир Пшик. – Львів : Гердан-графіка, 2008. – 240 с.
8. Тертична Ю. В. Замковий туризм в Україні / Ю. В. Тертична // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 3. – С. 91–97.
9. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej / A. Czołowski. – Lwów : Drukarnia W. A. Szyjkowskiego, 1892. – 70 s.

Список использованных источников:

1. Билецкая И. М. Состояние и перспективы развития замкового туризма в Украине / И. М. Билецкая // Проблемы повышения эффективности инфраструктуры : сб. науч. работ. – Киев : НАУ, 2011. – Вып.31. – С. 104–112.
2. Кадничанский Д.А. Замковый туризм Львовской области / Д.А. Кадничанский, Ю. А. Топольская // Материалы ІХ научной конференции “География, экономика и туризм: национальный и международный опыт” (Львов–Ворохта, 25–27 сентября 2015 р.). – Львов: Изд. центр ЛНУ им. Івана Франка, 2015. – С.73–76.
3. Куриляк В. Перспективы развития замкового туризма на Тернопольщине / В. Куриляк, И. Билецкая // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. – 2010. – № 2. – С. 23-31.
4. Маркевич М. Замковый туризм Западной Украины / М. Маркевич // Международный бизнес и замковый туризм в Украине: сб. тез доп. Междунар. наук.-практ. конф. [г. Тернополь-Збараж, 28-29 апр. 2017 р.]. – Тернополь : ТНЕУ, 2017. – С. 177–179.
5. Мацюк О. Замки и крепости Западной Украины / О. Мацюк. – Львов: Центр Европы, 2005. – 192 с.
6. Про замки Украины с акад. Б. Возницким [Электронный ресурс]. - режим доступа: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2008/07/080719_castles_in_teractive.is.shtml
7. Пшик В. П. Укрепленные города, замки, оборонные дворы и инкастелированные

- сакральные сооружения Львовщины XIII-XVIII ст. : каталог-информатор / В. Пшик. – Львов : Гердан-графіка, 2008. – 240 с.
8. Тертичная Ю. В. Замковый туризм в Украине / Ю. В. Тертичная // География и туризм. – 2010. – Вип. 3. – С. 91–97.
9. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej / A. Czołowski. – Lwów : Drukarnia W. A. Szyjkowskiego, 1892. – 70 s.

References:

1. Білецька І. М. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні / І. М. Білецька // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. прць. – Київ : НАУ, 2011. – Вип.31. – С. 104-112.
2. Каднічанський Д.А. Замковий туризм Львівської області / Д.А. Каднічанський, Ю. А. Топольська // Матеріали ІХ наукової конференції з міжнародною участю “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (Львів–Ворохта, 25–27 вересня 2015 р.). – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С.73–76.
3. Куриляк В. Перспективи розвитку замкового туризму на Тернопільщині / Віталіна Куриляк, Ірина Білецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2010. – № 2. – С. 23-31.
4. Маркевич М. Замковий туризм Західної України / Марта Маркевич // Міжнародний бізнес та замковий туризм в Україні : сучасний стан і перспективи розвитку : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль-Збараж, 28-29 квіт. 2017 р.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – С. 177–179.
5. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України / О. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
6. Про замки України з акад. Б. Возницьким [Електронний ресурс]. - режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2008/07/080719_castles_in_teractive.is.shtml
7. Пшик В. П. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII-XVIII ст. : каталог-інформатор / Володимир Пшик. – Львів : Гердан-графіка, 2008. – 240 с.
8. Тертична Ю. В. Замковий туризм в Україні / Ю. В. Тертична // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 3. – С. 91–97.
9. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej / A. Czołowski. – Lwów : Drukarnia W. A. Szyjkowskiego, 1892. – 70 s.

УДК 338.483:338.48-52:796](477.83)

Гамкало Михайло Зенонович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: hamkalo.m@gmail.com

Лукаш Кюрині-Поплавські

Лодзький університет, м. Лодзь, Польща,
e-mail: lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl

РОЗВИТОК ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета – встановити стан розвитку гірськолижних курортів Львівської області.

Використано методи: аналізу і синтезу, польових досліджень, статистичний та порівняльно-географічний. З метою побудови картосхеми гірськолижних курортів Сколівського району використано картографічний метод.

Результати. Встановлено історичні передумови розвитку гірськолижного туризму досліджуваної території. Показано особливості природних умов і ресурсів Львівської області в контексті гірськолижного туризму. Описано наявну гірськолижну інфраструктуру. Встановлено перспективи розвитку гірськолижного туризму.

Наукова новизна – розроблено картосхему гірськолижного туризму Сколівського району.

Практична значимість статті. Отримані результати досліджень можна використовувати в інформаційних матеріалах курортів, управліннями Львівської обласної державної адміністрації та Сколівської районної державної адміністрації.

Ключові слова: гірськолижний туризм, курорти, інфраструктура

УДК 338.483:338.48-52:796](477.83)

Гамкало Михаил Зенонович,
кандидат географических наук,
доцент

Львовский национальный университет имени
Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: hamkalo.m@gmail.com

Лукаш Кюрини-Поплавски,
кандидат географических наук

Лодзький університет, г. Лодзь, Польща,
e-mail: lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl

РАЗВИТИЕ ГОРНОЛЫЖНОГО ТУРИЗМА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель – установить степень развития горнолыжных курортов Львовской области.

Использовано методы: анализа и синтеза, полевых исследований, статистический и сравнительно-географический. С целью создания картосхемы горнолыжных курортов Сколевского района использовано картографический метод.

Результаты. Установлено исторические предпосылки развития горнолыжного туризма исследуемой территории. Показаны особенности природных условий и ресурсов Львовской области в контексте горнолыжного туризма. Описано имеющуюся горнолыжную инфраструктуру. Установлено перспективы развития горнолыжного туризма.

Научная новизна – разработана картосхема горнолыжного туризма Сколевского района.

Практическая значимость статьи. Полученные результаты исследований можно использовать в информационных материалах курортов, управлениями Львовской областной государственной администрации и Сколивской районной государственной администрации.

Ключевые слова: горнолыжный туризм, курорты, инфраструктура

UDC 338.483:338.48-52:796J(477.83)

Hamkalo Mykhailo Zenonovych,
candidate of Geography Sciences, associate
professor
Lukasz Quirini-Popławski,
PhD in Geography

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine,
e-mail: hamkalo.m@gmail.com
University of Łódź, Łódź, Poland, e-mail:
lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl

SKIING-TOURISM DEVELOPMENT IN LVIV REGION

The purpose – to establish the state of development of ski resorts of Lviv region.

Methods used: analysis and synthesis, field research, statistical and comparative-geographical. Mapping method was used in order to construct a mapping of ski resorts in the Skoliv district.

Results The historical preconditions of development of ski tourism of the investigated territory are established. The features of natural conditions and resources of Lviv region are shown in the context of ski tourism. The existing ski infrastructure of the ski resorts of Lviv region is described. The prospects of development of ski tourism are established.

Scientific novelty – developed for the mapping of skiing in Skolivskyi district.

Practical significance of the article. The obtained research results can be used in informational materials of resorts, departments of Lviv regional state administration and Skole district state administration.

Key words: skiing tourism, resorts, infrastructure.

Постановка проблеми дослідження. Для гірськолижного туризму характерним є зростання популярності протягом останніх років як в Україні, так і за кордоном. Збільшення попиту зумовлює розбудову існуючих курортів і появу нових, незважаючи на прояви глобального потепління. Для Західного регіону України одним з важливих джерел наповнення бюджетів різного рівня, а також збільшення робочих місць в депресивних сільських територіях є туристично-рекреаційна сфера.

Аналіз останніх досліджень. Значним внеском у дослідження гірськолижного туризму були праці Луцького В. Я, Мандюка Н.Л., Михайленко Т. І., Клапчук О. Р. та ін. [1-4, 6-7]. Особливо актуальними, в контексті гірськолижного туризму, є дослідження Щербань І. М. стосовно температурного режиму Львівської області [5].

Виклад основного матеріалу. Історичні передумови. Історія розвитку активного туризму в Львівській області почалася у 19 ст., коли Галичина входила до складу Австро-Угорської імперії. Гірська частина області (Сколівський район) належала австрійським підприємцям Гределю і Шмідту. За їхнього фінансування було збудовано значну кількість закладів розміщення, а в першій половині 19 ст. в Славському були встановлені витяги та трампліни на горі Погар.

Значну роль в розвитку туризму в гірській частині Львівської області відіграло спорудження залізничних магістралей за маршрутом: Хирів-Дрогобич-Стрий (1872), Стрий-Сколе (1885) та Сколе-Лавочне (1887). Одночасно розбудовувалась мережа вузькоколіїних залізничних ліній для

потреб лісового господарства, які пізніше були також використані в туризмі.

Розвитку гірськолижного туризму сприяла діяльність громадських організацій Академічного туристичного клубу і Карпатського лещатарського клубу (КЛК). Перші роки ХХ століття були періодом формування зимових видів спорту в Бескидах. Вигідне розташування, невелике заліснення навколишніх вершин сприяло розвитку майбутнього гірськолижного курорту Славське. Ще до початку Першої світової війни були створені численні гірськолижні траси та умови для стрибків на лижах.

Значний внесок у розвиток туризму на Сколівщині зробив довголітній бургомістр м. Сколе Генріх Шенк, син фундатора та керівника (1911-1914 рр.) Академічного туристичного клубу Йозефа Шенка. За його сприяння 28 січня 1914 р у м. Сколе було відкрито трамплін, у червні – туристичний інформаційний центр [8].

Перший лещатарський дім відкрито у Славському 6 січня 1912 р. Він удвоє перевищував аналогічний заклад у Закопаному (Польща). Цього ж року у Славському з'явилися перша аматорська лещатарська школа для початківців, норвезька школа їзди, стрибків з трампліна та туристичного лещатарства. Перші змагання на сколівському трампліні відбулися 4-5 січня 1914 р. Тут сформувався потужний лещатарський район, що охоплював Верхню Рожанку, Лавочне, Тарнавку, Ялинкувате, Опорець, Кольне, Климець і Тухлю [16].

Перші лещатарські змагання КЛК відбулися 15.02.1929 р. у парку Погулянка у Львові. У 1934 р. єпископом Іваном Бучком був освячений лещатарський притулок КЛК у Славську. Активність та підтримку діяльності КЛК засвідчує розбудова мережі філій. У 1937 р. КЛК складався з 18 філій і налічував 868 членів [16].

У міжвоєнний період Славське було сформовано як значний гірськолижний центр у Карпатах. З 1921 р. відбувалися спортивні заходи, у тому числі змагання в альпійському поєднанні, стрибки, крос і гірські лижі. У зимовий період, діяла також лижна школа Польської асоціації лижного спорту. Найбільшим закладом розміщення був триповерховий готель Лігіа, розрахований на 200 осіб. З найважливіших об'єктів варто виділити гуртожиток Карпатської асоціації льотчиків, пансіонати «Trościan» і «Przystan». В кінці 1930-х рр. загальна місткість бази проживання смт. Славське оцінювалась в 1000 ліжок. Інфраструктура курорту складалася з: чотирьох ресторанів, лижного трампліну, санних трас, спортивних майданчиків, тенісного корту.

У другій половині 30-х років курорт мав пряме залізничне сполучення з Варшавою, Лодзем, Гдинею, Познанем, Вільнюсом, Краковом та Львовом. Славське було головним пунктом чотирьох лижних спеціальних поїздів Ліги з розвитку туризму, які протягом двох днів дозволяли відвідувачам використовувати лижні райони Східних Бескидів [7].

Починаючи від 1968 р. ініціатором встановлення гірськолижних витягів на г. Тростян був А. Архангельський (Товариство «Динамо»). До 1980 р. на курорті функціонувало понад десять витягів, організовано дитячі спортивні школи, збудовано 11 готелів та баз відпочинку. До кінця вісімдесятих років 20 ст. Славське перетворилося в основний гірськолижний центр колишнього Радянського Союзу. Тут проводилися щорічні чемпіонати СРСР та України, а також міжнародні змагання [8].

Природні умови та ресурси. На території Львівської області виділяють 5 природних районів: Українські Карпати і прилегле до них Передкарпаття – на півдні, Подільська височина – в центральній частині, Мале Полісся та Волинська височина – на півночі. Через область протікає 8950 річок, з них 216 завдовжки понад 10 км кожна, що створює сприятливі умови для забезпечення гірськолижних курортів водними ресурсами в контексті штучного насніження трас. Клімат досліджуваної території є помірно-континентальним з високою зволоженістю. Проте останні роки характеризуються зменшенням кількості опадів в зимовий період, а також загальним потеплінням.

Основними кліматоутворюючими факторами на досліджуваній території є сонячна радіація та атмосферні циркуляції, що зумовлюють розподіл по території тепла та вологи, а також гірський характер місцевості (висота над рівнем моря, експозиція схилів), ґрунтовий та рослинний покрив.

На відміну від гірських територій, Розточчя розташоване у перехідній зоні від помірно теплого західноєвропейського клімату до помірно-континентального східноєвропейського. Територія зазнає впливу західних повітряних мас, морського помірного та континентального тропічного повітря. Великий вплив на формування мікроклімату мають особливості мікрорельєфу, рослинний покрив та інші фізико-географічні чинники. Розточчя одержує до 163,3 ккал/см² сумарної сонячної радіації протягом року. Загалом радіаційний баланс додатний і становить 40 ккал/см².

За даними метеостанції заповідника Розточчя середня річна температура повітря становить 7,0-7,8 °С, найхолоднішим місяцем зими є січень із середньомісячною температурою –4,5 °С, липневі ізотерми також дещо нижчі ніж на прилеглих територіях – +17,5 °С. Абсолютний максимум температури повітря не перевищує +38,2 °С, абсолютний мінімум становить –35,5 °С (1950-60-ті р.). У районі Розточчя середньорічні суми опадів коливаються від 700 до 750 мм [15].

Характер розподілу температури повітря у межах Львівської області є нерівномірним, що зумовлено відмінностями у рельєфі – наявністю низовин, височин та гірських масивів. Серед діючих метеостанцій найменші значення середньомісячних температур спостерігаються у м. Славське, що пов'язано з розташуванням міста на значній висоті, а отже, температура повітря там формується в результаті складної взаємодії атмосферних процесів та орографії. За останні 50 років спостерігається

поступове підвищення температури повітря, яке особливо відчутне взимку (січень) та влітку (липень та серпень). За останні 20 років середня температура січня підвищилася на 1,7-2,0 °С [5], що суттєво впливає на тривалість залягання снігового покриву .

Сучасний стан розвитку гірськолижного туризму. На даний час гірськолижний туризм в Львівській області розвивається на Розточчі, Передкарпатті та Карпатах (Бескиди). В гірській частині області головні курорти знаходяться в межах Сколівського району – «Славське», «Плай», «Захар Беркут» (рисунок).

В гірськолижному курорті «Славське» налічується 22 готельних закладів широкого цінового діапазону: два готелі сертифікованих на три зірки (Перлина Карпат, Ліліана); 18 не сертифікованих готелів з різним рівнем сервісу; два дитячі туристичні табори (Трембіта, Полонина). Значний сегмент серед закладів розміщення охоплюють також приватні садиби, яких в Славську налічується понад 150. У даному сегменті спостерігається значна диференціація за якістю послуг і цінами.

Більшість гірськолижних трас прокладено на схилах г. Тростян (1232м), які обслуговують шість бугельних витягів – два на центрі, один на півночі, і три на заході та канатно-крісельна дорога. Загальна протяжністю трас близько 22 км, в тому числі 6 гірськолижних трас, затверджених Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS). За відсутності системи штучної генерації снігу та відсутності достатньої кількості опадів у вигляді снігу, тривалість зимових сезонів (2012-2017 рр.) становила 2-3 тижні.

Для досвідчених лижників передбачені також траси на г. Погар, які обслуговує крісельний і бугельний витяги та мульти-ліфт. Довжина обох спусків до 1060 та 700 м при перепаді висот 220 м. Середня крутизна становить 25°. Головна лижна траса позиціонується на червоний рівень. Схил обладнаний сніговими гарматами, ратраками і освітленням. Снігові гармати працюють увесь сезон. Незважаючи на несприятливі погодні умови всі траси протягом минулих сезонів працювали за рахунок штучного насніження. Біля нижніх станцій витягів гірськолижного комплексу на г. Погар функціонують два пункти прокату гірськолижного спорядження, стоянки для автомобілів, заклади харчування, обмін валют та ін [8].

На схилах г. Менчіл (1072 м), в урочищі «Варшава», прокладено чотири траси середньої складності. Для початківців – траси біля пансіонату «Славський», турбази «Крокус» і біля турбази «Політехніка».

Курорт характеризується доброю транспортною доступністю. Залізнична станція «Славське» Львівської залізниці розташована на магістралі Львів-Стрий-Мукачево-Ужгород-Чоп. Через станцію проходять 20 пар пасажирських (в тому числі 4 швидких), 4 пари приміських поїздів. Тут зупиняються прямі поїзди з Києва, Одеси і Харкова. У зимовий період у вихідні дні станція приймає додаткові туристичні поїзди з Києва, Львова та інших міст. Поруч в тому ж напрямку проходить міжнародна

автомагістраль Львів – Ужгород E50 (M06); автомагістраль міжнародного сполучення Київ-Чоп, яка з'єднує Західну Європу з Україною.

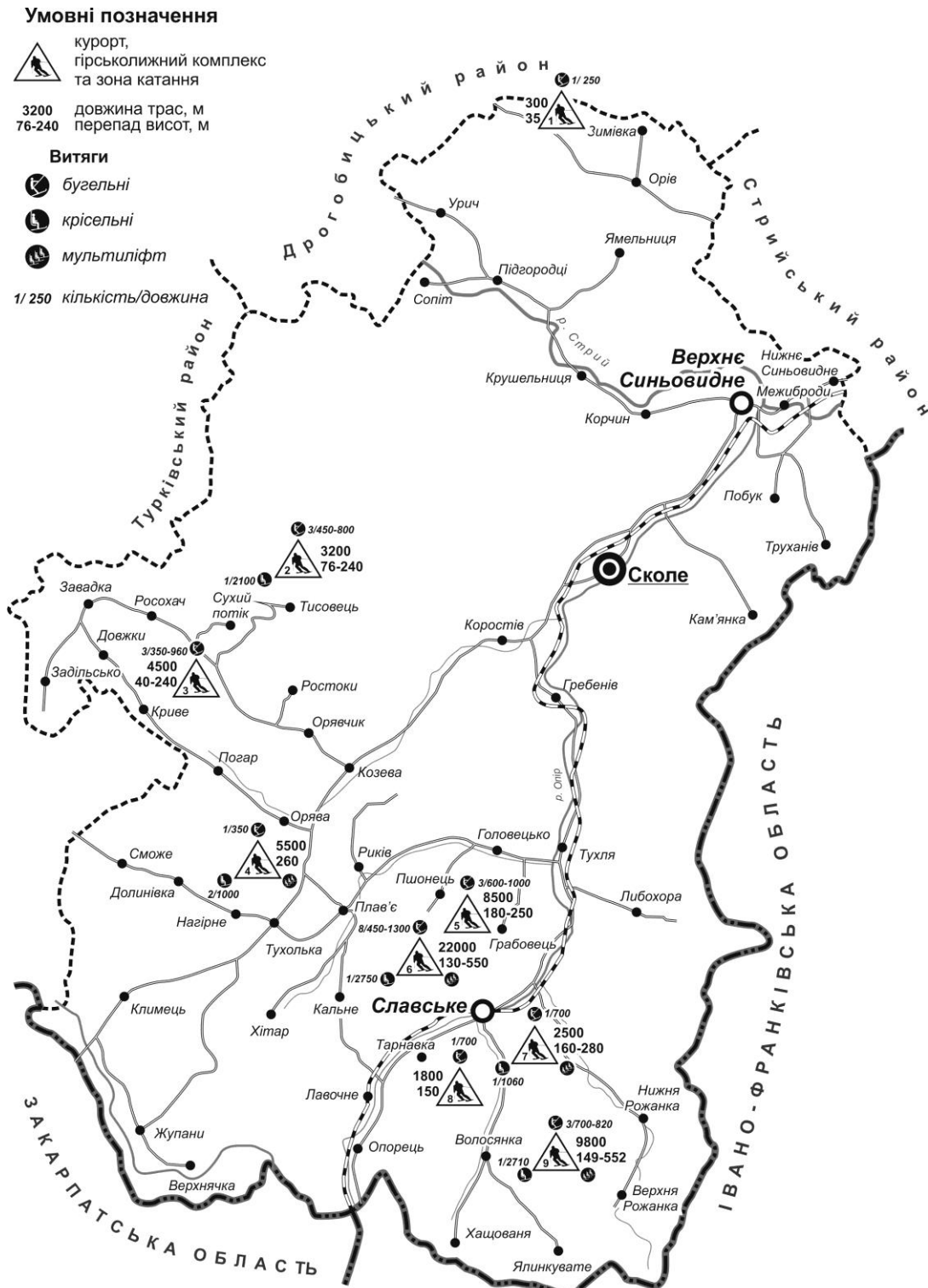

Рис.1 Об'єкти гірськолижного туризму Сколівського району

Гірськолижний курорт «Захар Беркут» (с. Волосянка) засновано у 2005 р. Прокладено 11 трас різного рівня складності на схилах г. Зворець (1223 м) – північних, північно-західних та південно-західних, а також на

схилах г. Високий Верх (1244 м) – з північно-східної сторони. Перепад висот складає 552 м. Загальна протяжність трас складає 9 км: 6 синіх, 4 червоних та одна чорна траса. Траси обслуговують п'ять витягів: 1 крісельний (2800 м), 3 бугельних (700-800 м.) і мультиліфт (250 м.) [10].

Серед закладів розміщення на курорті «Захар Беркут» виділяються тризірковий готель «Захар Беркут», чотиризірковий готельний комплекс «Вежа ведмежа», відпочинковий комплекс «Подоланка» та ін. Послуги з харчування надають: фолк-ресторан «Захар Беркут», кафе «На привідній», кафе-колиби «Високий Верх» і «Писана криниця».

На гірськолижному курорті є: два паркінги з охороною території на більш ніж 100 автомобілів, територія курорту має відкрите Wi-Fi покриття; пункти прокату гірськолижного спорядження, медичні пункти, є можливість займатися з інструктором (погодинна оплата).

Гірськолижний курорт «Плай» знаходиться біля села Плав'є. Перший гірсько-лижний сезон відбувся 2006-2007 рр. На даній території знаходяться церква святого Архистратига Михаїла, музей Бойківської та Гуцульської культур, два спа-центри. Із закладів розміщення виділяються: готель і мотель «Плай», готель «Карпатська ружа», готель «Поруч». Заклади харчування: еко-ресторан «У господаря», ресторани «Карпатська ружа», «Верховина», «Полонина» та бістро «На схилі». Будуються готель вір-класу та спорткомплекс, працює медпункт.

Безперечними перевагами цього гірськолижного курорту є сучасні крісельні витяги (чотиримісні), зручний під'їзд і траси різних рівнів складності. На схилах прокладено шість трас протяжністю до 1200 м кожна, з перепадом висот 260 м. Найвні також навчальна і дитяча траса довжиною 350 м. За складністю поділяються на: 3 червоні, 3 сині та чорні у верхній частині гори [9].

Стійкий сніговий покрив на горі утворюється в грудні і тримається до березня, включно. У разі, якщо тривалий період часу не випадав сніг і траси знаходяться в незадовільному стані – функціонує система штучного насніження.

Гірськолижний курорт «Тисовець» розміщений на відстані 2 км на північ від с. Орявчик. Висота над рівнем моря становить приблизно 1017 м. Поряд з схилами в «Тисовці» є триповерховий готель з їдальнею та декілька котеджів. Більшість трас та відповідна гірськолижна інфраструктура знаходиться у незадовільному стані.

В Передкарпатті та на Розточчі починаючи з 2014 р. з'явилися гірськолижні центри: Чарівні озера, Буковиця та ін., які використовують системи генерації снігу, встановлюють сучасні витяги та освітлення трас. Широкий спектр заходів по догляду за трасами дозволяють навіть за несприятливих погодних умов продовжувати сезон до 60-70 днів.

Відпочинковий комплекс «Чарівні Озера» розташований за 25 км. від Львова, біля с. Майдан Жовківського району. Комплекс розрахований на одночасне проживання 100 осіб у номерах з відповідним рівнем сервісу та харчування. Гірськолижний туризм на даному відпочинковому комплексі

впроваджено в сезоні 2014-2015 рр. З кожним сезоном збільшуються потужності системи штучної генерації снігу та площа паркінгу. Біля нижньої станції крісельного витягу працює кафе, пункт прокату спорядження (100 комплектів), лижна школа. Трасу середньої складності довжиною 600 м обслуговує двох-крісельний витяг. До відпочинкового комплексу можна доїхати зі Львова маршрутним таксі з вул. Куліша за маршрутом Львів – Крехів – Жовква – село Майдан. Створено інтернет сторінку, на якій в зимовий період відображається стан трас в режимі он-лайн, вартість головних і додаткових послуг [11].

У Передкарпатті, в м. Борислав 5 січня 2016 р. відкрито гірськолижний комплекс «Буковиця». Гірськолижні траси обслуговують витяги: допельмаєр 700м, тетрапома 280м, мультиліфт 180м. Головний схил протяжністю 1050м, дитячий – 250м. Траси мають розроблену систему штучної генерації снігу, є дев'ять виходів під снігові гармати. Траси гірськолижного комплексу Буковиця розраховані як для новачків так і досвідчених лижників та сноубордистів. Окремо є навчальний витяг для дітей [13].

Біля нижніх станцій витягів працює прокат спорядження (30 сноубордів, 200 пар лиж, в наявності є також черевики для лиж та сноубордів, палки та шоломи) і гірськолижна школа. В гірськолижному комплексі розроблено гнучку систему абонементів, знижок і внутрішньої електронної валюти «Vukcoin». Головною перевагою даного гірськолижного центру є розташування поруч відомих курортів як Трускавець та Східниця. До залізничної станції Трускавець – 10 км.

В межах гірської частини Львівської області всі гірськолижні курорти характеризуються розташуванням верхньої станції витягів понад 1000 м над р.м. Найвисокогірнішим положенням характеризуються курорти «Славське» і «Захар Беркут». Проте дані висоти не забезпечують сприятливі умови для тривалого гірськолижного сезону. Без системи штучного насніження курорти не можуть повноцінно функціонувати. За довжиною і різноманітністю трас досліджувані гірськолижні курорти істотно не відрізняється. Максимальна довжина траси становить 3000 м на курорті «Захар Беркут». Найменший перепад висот характерний для курорту «Плай» і «Тисовець» (таблиця).

Гірськолижні курорти «Славське» і «Захар Беркут» мають значні перспективи розвитку, що зумовлено реєстрацією компанії «ОККО-Рітейл» (входить у ПАТ «Галнафтогаз») на території Славської об'єднаної територіальної громади. Щомісячні платежі даної компанії до місцевого бюджету складають понад 3 млн. грн. В планах інвестора також розбудувати гірськолижний курорт із загальною протяжністю трас 75 км. Інвестиційний проект оцінюється на суму понад 500 млн євро [14].

Внаслідок проведеного аналізу гірськолижних курортів Львівської області встановлено, що найсучасніша гірськолижна інфраструктура характерна для курорту «Плай». Даний курорт продовжує розвиватися, хоча загальні риси гірськолижного курорту – широкий спектр закладів

розміщення, харчування, відповідна гірськолижна інфраструктура, були сформовані всього за сім років існування.

Таблиця 1.

Головні природно-ресурсні характеристики курортів*

Курорт	Найвища станція витягів, м над р.м.	Максимальна довжина траси, м	Перепад висоти, м	Середня тривалість сезону, днів	Можливість фрі-райду
Славське	1232	1800	550	70	+
Захар Беркут	1223	3000	552	30	+
Плай	1060	1200	260	80	-
Тисовець	1176	1000	240	-	+

Розроблена автором на основі інтернет джерел [8-10]

Найстаріший гірськолижний курорт України «Славське» перевершує всі існуючі курорти Львівської області: за кількістю витягів, довжиною трас, кількістю закладів розміщення і приватних садиб, транспортною доступністю. Проте головними проблемами курорту залишаються: низька якість підготовки трас, застаріла гірськолижна інфраструктура, короткий гірськолижний сезон внаслідок відсутності штучного насніження на більшості трас та ін. Відсутність значних інвестицій в розвиток гірськолижної інфраструктури, а також катастрофічний стан місцевих доріг зумовило низьку конкурентоспроможність курорту Тисовець на регіональному ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Клапчук О. Гірськолижний туризм у Львівській області : сучасний стан та перспективи розвитку / О. Клапчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : географія. – 2009. – № 1. – Вип. 25. – С. 122–129.
2. Луцький В. Я. Гірськолижні курорти як елемент туристичного комплексу Українських Карпат / В. Я. Луцький // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія "Фізична культура". – Івано-Франківськ : Плай, 2011. – Вип. 13 – С. 91–98.
3. Мандюк Н. Л. Територіальна та функціональна структура гірськолижного туризму Карпатського регіону України / Н. Л. Мандюк // Вісник Львівського університету: Сер.: Географічна. – 2013. – Вип.43, ч.1 . – С. 221-226.
4. Михайленко Т. І. Проблеми и перспективи функціонування гірськолижних курортів Карпатського регіону / Т. І. Михайленко, М. А. Молочко, О. В. Вавулова // Географія та туризм. - 2015. - Вип. 33. - С. 110-122.
5. Щербань І. М. Температурний режим Львівської області / І. М. Щербань, О. В. Хала // Географія та туризм. - 2014. - Вип. 31. - С. 189-201.
6. Mykhailo Hamkalo. Active tourism development in the Carpathian region. / M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak // Archives of tourism, Hospitality and Sport Science. Vol 1, 2017, Lublin. – 41-54.
7. Quirini-Popławski Ł. Miejscowości turystyczne w dolinie Oporu w Beskidach Wschodnich do 1939 roku / Ł. Quirini-Popławski, M. Hamkało, M. Rutynskij, N. Kudła // Człowiek i jego działania. Spojrzenie geografa. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi, IGiGP UJ, Kraków, 2017. – S. 255-272.

8. Гірськолижний курорт Славське [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.karpaty-slav.com/>
9. Гірськолижний курорт Плай [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.play-karpaty.com/
10. Гірськолижний курорт Захар Беркут [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.zaharberkut.net
11. Відпочинковий комплекс «Чарівні озера» [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.charivniozera.com.ua
12. Гірськолижний центр на г. Погар [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.slavskopogar.com.ua/
13. Гірськолижний курорт «Буковиця» [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://bukovytsia.com/>
14. Інформаційний ресурс «Захід» [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://zaxid.net/pereplyunuti_bukovel_n1436291
15. План адаптації місцевих громад Яворівщини до наслідків зміни клімату в умовах території з високим природоохоронним статусом [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://climateforumeast.org/uploads/files/CC_Adaptation_Plan_Roztochchya_ukr_FINAL.pdf
16. Карпатський лещетарський клуб [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.klk.com.ua/>

Список использованных источников:

1. Клапчук О. Горнолыжный туризм в Львовской области: современное состояние и перспективы развития / О. Клапчук // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета. Серия: география. - 2009. - № 1. - Вып. 25. - С. 122-129.
2. Луцкий В. Я. Горнолыжные курорты как элемент туристического комплекса Украинских Карпат / В. Я. Луцкий // Вестник Прикарпатского университета имени Василия Стефаника. Серия "Физическая культура". - Ивано-Франковск: Плай, 2011. - Вып. 13 - С. 91-98.
3. Мандюк Н. Л. Территориальная и функциональная структура горнолыжного туризма Карпатского региона Украины / Н. Л. Мандюк // Вестник Львовского университета: Сер.: Географическая. - 2013. - Вып. 43, ч. 1. - С. 221-226.
4. Михайленко Т. И. Проблемы и перспективы функционирования горнолыжных курортов Карпатского региона / Т. И. Михайленко, М. А. Молочко А. В. Вавулова // География и туризм. - 2015. - Вып. 33. - С. 110-122.
5. Щербань И. М. Температурный режим Львовской области / И. Н. Щербань, О. В. Хала // География и туризм. - 2014. - Вып. 31. - С. 189-201.
6. Mykhailo Hamkalo. Active tourism development in the Carpathian region. / М. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak // Archives of tourism, Hospitality and Sport Science. Vol 1, 2017, Lublin. – 41-54.
7. Quirini-Popławski Ł. Miejsowości turystyczne w dolinie Oporu w Beskidach Wschodnich do 1939 roku / Ł. Quirini-Popławski, M. Hamkało, M. Rutynskij, N. Kudła // Człowiek i jego działania. Spojrzenie geografa. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi, IGiGP UJ, Kraków, 2017. – S. 255-272.
8. Горнолыжный курорт Славск [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.karpaty-slav.com/>
9. Горнолыжный курорт Плай [Электронный ресурс]. – режим доступа: www.play-karpaty.com/
10. Горнолыжный курорт Захар Беркут [Электронный ресурс]. – режим доступа: www.zaharberkut.net
11. Туристический комплекс «Чаривні озера» [Электронный ресурс]. – режим доступа: www.charivniozera.com.ua

12. Горнолыжный центр на г. Погар [Электронный ресурс]. – режим доступа: www.slavskopogar.com.ua/
13. Горнолыжный курорт «Буковица» [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://bukovytsia.com/>
14. Информационный ресурс «Запад» [Электронный ресурс]. – режим доступа: https://zaxid.net/pereplyunuti_bukovel_n1436291
15. План адаптации местных общин Яворивщины к последствиям изменения климата в условиях территории с высоким природоохранным статусом [Электронный ресурс]. – режим доступа: https://climateforumeast.org/uploads/files/CC_Adaptation_Plan_Roztochchya_ukr_FINAL.pdf
16. Карпатский лыжный клуб [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.klk.com.ua/>

References:

1. Klapchuk O. Girs'kolyzhnyj turizm u L'vivs'kij oblasti : suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku / O. Klapchuk // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu. Serija : geografija. – 2009. – № 1. – Vyp. 25. – S. 122–129.
2. Luc'kyj V. Ja. Girs'kolyzhni kurorty jak element turystychnogo kompleksu Ukrai'ns'kyh Karpat / V. Ja. Luc'kyj // Visnyk Prykarpats'kogo universytetu imeni Vasylja Stefanyka. Serija "Fizychna kul'tura". – Ivano-Frankivs'k : Plaj, 2011. – Vyp. 13 – S. 91–98.
3. Mandjuk N. L. Terytorial'na ta funkcional'na struktura girs'kolyzhnogo turyzmu Karpats'kogo regionu Ukrai'ny / N. L. Mandjuk // Visnyk L'vivs'kogo universytetu: Ser.: Geografichna. – 2013. – Vyp.43, ch.1 . – S. 221-226.
4. Myhajlenko T. I. Problemy u perspektyvy funkcionuvannja girs'kolyzhnyh kurortiv Karpats'kogo regionu / T. I. Myhajlenko, M. A. Molochko, O. V. Vavulova // Geografija ta turizm. - 2015. - Vyp. 33. - S. 110-122.
5. Shherban' I. M. Temperaturnyj rezhym L'vivs'koi' oblasti / I. M. Shherban', O. V. Hala // Geografija ta turizm. - 2014. - Vyp. 31. - S. 189-201.
6. Mykhailo Hamkalo. Active tourism development in the Carpathian region. / M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak // Archives of tourism, Hospitality and Sport Science. Vol 1, 2017, Lublin. – 41-54.
7. Quirini-Popławski Ł. Miejscowości turystyczne w dolinie Oporu w Beskidach Wschodnich do 1939 roku / Ł. Quirini-Popławski, M. Hamkało, M. Rutynskij, N. Kudła // Człowiek i jego działania. Spojrzenie geografa. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi, IGiGP UJ, Kraków, 2017. – S. 255-272.
8. Girs'kolyzhnyj kurort Slavs'ke [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: <http://www.karpaty-slav.com/>
9. Girs'kolyzhnyj kurort Plaj [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: www.play-karpaty.com/
10. Girs'kolyzhnyj kurort Zahar Berkut [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: www.zaharberkut.net
11. Vidpochynkovyj kompleks «Charivni ozera» [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: www.charivniozera.com.ua
12. Girs'kolyzhnyj centr na g.Pogar [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: www.slavskopogar.com.ua/
13. Girs'kolyzhnyj kurort «Bukovycja» [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: <http://bukovytsia.com/>
14. Informacijnyj resurs «Zahid» [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: https://zaxid.net/pereplyunuti_bukovel_n1436291
15. Plan adaptacii' miscevyh gromad Javorivshhyny do naslidkiv zminy klimatu v umovah terytorii' z vysokym pryrodoohoronnym statusom [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: https://climateforumeast.org/uploads/files/CC_Adaptation_Plan_Roztochchya_ukr_FINAL.pdf
16. Karpats'kyj leshhetars'kyj klub [Elektronnyj resurs]. – rezhym dostupu: <http://www.klk.com.ua/>

УДК 911.3

Манько Андрій Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет ім. Івана
Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: manko_a@ukr.net

Лесик Ірина Йосипівна

Львівський національний університет ім. Івана
Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: lesykir@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ РИМО- КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ЛЬВІВЩИНІ

Мета нашого дослідження провести комплексний науково-теоретичний аналіз особливостей розвитку релігійного туризму і паломництва римо-католицької церкви у Львівській області.

Методологічну основу нашої роботи складає система загальнонаукових та спеціальних методів пізнання наукових явищ. Загальнонауковий метод об'єднує широкий спектр методів як теоретичних, так і прикладних досліджень. Визначені завдання і предмет дослідження зумовили використання діалектичного, статистичного, формально-логічного, формально-догматичний, системно-структурного, порівняльно-правового, соціологічного та історичного методів.

Методологічною основою нашої роботи виступає загальнонауковий діалектичний метод, який дає можливість проаналізувати явище релігійного туризму та паломництва у його розвитку, взаємодії та взаємозв'язку з іншими явищами.

Практичне значення *одержаних результатів* полягає у тому, що висновки і положення даної роботи сприятимуть її подальшому розвитку.

Наукова новизна. Подорожі прочан здійснюються до релігійних об'єктів. Ці об'єкти паломництва використовуються не тільки в релігійному туризмі, але і як цікаві пізнавальні місця в інших видах туризму, зокрема в культурно-пізнавальному, сільському та екологічному. А також враховуючи важливість духовного відродження громадян України, розвитку інтересу іноземних туристів до релігійних та культурних цінностей різних конфесій актуальною буде підготовка рекомендацій та розробка заходів по організації та розвитку релігійного туризму в Львівській області.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання у науково-дослідній сфері для подальших досліджень явища релігійного туризму та паломництва; у навчальній сфері у процесі викладання дисциплін та при підготовці навчальних підручників, посібників та методичних рекомендацій.

Ключові слова. Релігійний туризм, паломництво, римо-католицька церква, Львівська область.

УДК 911.3

Манько Андрей Михайлович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет им.
Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: manko_a@ukr.net

Лесик Ирина Иосифовна

Львовский национальный университет им.
Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: lesykir@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ТУРИЗМА РИМСКО- КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ НА ЛЬВОВЩИНЕ

Цель нашего исследования провести комплексный научно-теоретический анализ особенностей развития религиозного туризма и паломничества римско-католической церкви во Львовской области.

Методологическую основу нашей работы составляет система общенаучных и специальных методов познания научных явлений. Общенаучный метод объединяет широкий спектр методов как теоретических, так и прикладных исследований. Определены задачи и предмет исследования обусловили использование диалектического, статистического, формально-логического, формально-догматический, системно-структурного, сравнительно-правового, социологического и исторического методов.

Методологической основой нашей работы выступает общенаучных диалектический метод, который дает возможность проанализировать явление религиозного туризма и паломничества в его развитии, взаимодействии и взаимосвязи с другими явлениями.

Практическое значение *полученных результатов* заключается в том, что выводы и положения данной работы будут способствовать ее дальнейшему развитию.

Научная новизна. Путешествия паломников осуществляются в религиозных объектов. Эти объекты паломничества используются не только в религиозном туризме, но и как интересные познавательные места в других видах туризма, в частности в культурно-познавательном, сельском и экологическом. А также учитывая важность духовного возрождения граждан Украины, развития интереса иностранных туристов к религиозным и культурным ценностям различных конфессий актуальной будет подготовка рекомендаций и разработка мероприятий по организации и развития религиозного туризма в Львовской области.

Практическое значение заключается в возможности их использования в научно-исследовательской сфере для дальнейших исследований явления религиозного туризма и паломничества; в учебной сфере в процессе преподавания дисциплин и при подготовке учебников, пособий и методических рекомендаций.

Ключевые слова. Религиозный туризм, паломничество, римско-католическая церковь, Львовская область.

UDC 911.3

Manko Andrii Mykhailovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor
Lesyk Iryna Yosypivna

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: manko_a@ukr.net

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail:

FEATURES OF RELIGIOUS TOURISM DEVELOPMENT OF ROME-CATHOLIC CHURCH IN LVIV REGION

The purpose of our study is to carry out a comprehensive scientific and theoretical analysis of the peculiarities of the development of religious tourism and pilgrimage of the Roman Catholic Church in the Lviv region.

The methodological basis of our work is the system of general scientific and special methods of cognition of scientific phenomena. The general scientific method combines a wide range of methods of both theoretical and applied research. The determined tasks and subject of the study led to the use of dialectical, statistical, formal-logical, formal-dogmatic, systemic-structural, comparative-legal, sociological and historical methods.

The methodological basis of our work is the universal scientific dialectic method, which makes it possible to analyze the phenomenon of religious tourism and pilgrimage in its development, interaction and interrelation with other phenomena. The practical significance

of the results obtained is that the conclusions and provisions of this work will contribute to its further development. Scientific novelty. Travel pilgrims are carried out to religious sites. These objects of pilgrimage are used not only in religious tourism, but also as interesting places of interest in other types of tourism, in particular, in cultural-cognitive, rural and ecological.

Considering the importance of the spiritual revival of Ukrainian citizens, the development of the interest of foreign tourists in the religious and cultural values of different denominations, the preparation of recommendations and development of measures for the organization and development of religious tourism in the Lviv region will be relevant. The practical significance of the results is the possibility of their use in the research area for further research on the phenomenon of religious tourism and pilgrimage; in the field of teaching in the teaching of disciplines and in the preparation of textbooks, manuals and methodological recommendations.

Keywords. Religious tourism, pilgrimage, Roman Catholic church, Lviv region.

Постановка проблеми. Релігійні процеси в сучасному світі, незважаючи на об'єктивні тенденції секуляризму, десакралізації й індиферентизму, впливають на всі сфери життя людини, уможливлючи діалог культур і традицій, орієнтацію на плюралізм думок та переконань, чого не уникнути в добу глобалізації. Важливим чинником формування самосвідомості людини в умовах глобалізації є релігійна самобутність. Вона постає однією з основних у загальній картині світу й впливає на індивідуальний саморозвиток особистості та культурно-цивілізаційний поступ народу. Відтак важливим напрямом філософсько-релігієзнавчих студій є дослідження конфесійних культових практик та їх проявів у світогляді віруючих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні паломництво і релігійний туризмом активно досліджують такі вчені: Н. Вояківська [2], Б. Савчук [4], О. Любіцева [3], С. Романчук [5], О. Жаровская [4], Т. Божук, А. Каднічанський [5] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити й те, що за останній період в Україні захищено ряд дисертацій, які містять аналіз окремих аспектів паломницького туризму.

Проте існуючі публікації та дисертаційні роботи не містять комплексного наукового підходу до проблем особливостей розвитку релігійного туризму і паломництва римо-католицької церкви у Львівській області і тому дане дослідження органічно доповнює їх, а наявність вказаних наукових праць не лишає його актуальності.

Постановка завдання. Завданнями нашого дослідження є: аналіз виникнення та становлення римо-католицької церкви в Україні; характеристика розвитку римо-католицизму на Львівщині під час атеїстичного наступу на релігію у 50-60 рр XIX ст; дослідження територіальних особливостей розвитку паломництва на Львівщині; характеристика організаторів паломництва та релігійного туризму на Львівщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «паломництво» походить від слова «пальма» – паломники-християни, які здійснювали

поїздки на Святу Землю в Середньовіччя, привозили звідти пальмову гілку. Паломництво – це мандрування богомольців до «святих місць» [6, с. 85]. Той, хто вирушає в таке мандрування, називається паломником. Паломник – це здебільшого глибоко релігійна людина, який завжди готовий на деякий час відмовитися від звичайного способу життя заради молитви, задоволення своїх духовних цілей. У різних регіонах світу існують інші назви цього слова. Наприклад в Україні – паломник, прочанин; мандрівник, шанувальник – в Росії, пілігрим, паломник, – на Заході, хаджі – на сході [5, с. 6].

Для здійснення паломництва людей спонукає багато різних мотивів. Це бажання зцілитися від душевних і фізичних хвороб, відмовити молитвам за прощення гріхів, помолитися за здоров'я рідних і близьких, покаятися у вчинках, випросити у Бога щасливої долі для себе і сім'ї, легкого життя, на Землі, проявити відданість у вірі і знайти сенс у життя. Значення паломництва в суспільно-релігійного життя визначає духовну і просвітницьку місію. При відвідинах святих місць люди дізнаються про історію та духовних традиціях монастирів і храмів, особливості богослужіння, про святих і подвижників благочестя, про їх життя і діяльності.

До релігійних організацій належать: релігійні товариства, релігійні управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади. Здебільшого, паломництво здійснюється в теплу пору року і в релігійні свята. Кожен паломницький центр або місце має в церковному календарі дату для проведення паломництв, храмових свят. Таких дат в календарі може бути дві і більше на рік. Львівська область відноситься до областей України з високим ступенем релігійності населення. У регіоні впродовж віків співіснують і розвиваються практично усі напрямки світового християнства (церкви східного обряду, латинська, вірменська), протестантизм та юдаїзм. Релігійне життя Львівщини – це складна система стосунків, які розвиваються під впливом багатьох економічних, культурних і демографічних процесів.

Населення Львівської області належить до різних релігійних конфесій. Найбільша кількість релігійних громад за даними Головного управління статистики у Львівській області на 1 січня 2018 р., належить до Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) – 52,4%. Другим за чисельністю є Українське національне православ'я (УНП) – 29,6%, що представлене Українською Православною Церквою Київського патріархату – УПЦ (КП) і Автокефальною Православною Церквою (УАПЦ). Існують також громади Української Православної Церкви Московського патріархату – УПЦ (МП) – 2,2%, Римо-Католицької Церкви (РКЦ) – 4,6%, протестантських Церков – 10,5%, іудеїв – 0,1% та інші – 0,9%. Станом на кінець 1995 р. кількість релігійних організацій становила 2549. Ця цифра збільшувалась з кожним роком і станом на 2000 р. вже становила 2773. Варто зазначити, що перше десятиліття ХХІ ст.

відзначилося незначними темпами зростання кількості релігійних організацій.

Станом на 2010 р. цей показник становив 2989 релігійних організацій у Львівській області, на сьогодні ж він становить 3034 релігійні організації. Обов'язковими установами в релігійній структурі є релігійні центри, управління (єпархії, дієцезії, канцелярії тощо). Станом на 1995 р. їхня кількість у Львівській області становила 14.

На початок XXI ст. кількість центрів різко зросла до 24. У 2012 р. їх налічувалось 29. Релігійна мережа у Львівській області станом на 1 січня 2018 р. представлена 37 віросповідними напрямками. Релігійні громади в області займають велику частку серед релігійних організацій. З 1995 р. їх кількість змінилась від 2448 до 2896 станом на 1 січня 2018 р. Місій та братств у 1995 р. існувало 4 і 3 відповідно, до 2005 р. кількість місій різко зросла і становила 15, а у 2018 р. 24 місії.

Братств, натомість, до 2018 р. залишилось лише 2. Також в області діє 5 центрів, 24 управління, 64 монастирі, 19 духовних навчальних закладів, 1113 недільних шкіл. Справами церкви в області опікується 2656 священнослужителів. Релігійні організації видають 23 церковні друковані засоби масової інформації. Для богослужінь релігійні організації використовують 2248 культових споруд, в тому числі 1788 – передані релігійним організаціям за рішенням органу державної влади, а 460 – збудовані за роки незалежності.

Якщо аналізувати поконфесійно Львівську область, то в першу чергу виділяємо Українську Греко-Католицьку Церкву (УГКЦ), яка є домінуючою в області.

Вона є однією з чотирьох традиційних українських Церков, налічує біля шести мільйонів вірних в усіх регіонах України та на шести континентах світу.

Порівнюючи статистичні дані за 1 січня 2006 р. із даними на 1 січня 2018 р. можемо сказати, що кількість релігійних громад зросла. Найбільше у чисельності зросли громади УГКЦ на 160, на другому місці громади УПЦ КП на 50 і на третьому місці протестанти на 133.

Можемо зазначити, що у таких районах, як Дрогобицький та Самбірський спостерігається зменшення кількості громад УАПЦ, УПЦ КП, а також громад протестантських, що є одиничними випадками у Львівській області, так як загальний показник має тенденцію до зростання.

Узагальнюючи наведені дані, можна стверджувати, що етап екстенсивного розвитку релігійного життя у Львівській області завершився, поступившись місцем помірному розвитку церковно-релігійної мережі із середнім темпом збільшення релігійних інституцій у межах 2% на рік.

Подальший розвиток церковно-релігійної мережі визначальним чином залежатиме від здатності Церкви відповідати вимогам пастирського служіння в умовах сучасного світу загалом та в обставинах суспільного життя в Україні зокрема.

До найважливіших заходів, які будуть сприяти розвитку паломництва до цих релігійних святинь потрібно віднести: по-перше, якісне дорожнє покриття, адже переважна більшість місць розташована в сільській місцевості, або далеко за їх межами; по-друге, інформаційне забезпечення, адже чимало місць, в яких розміщені паломницькі святині, на туристичних або автомобільних картах або на місцевості не позначені взагалі.

Найвідоміші з місць паломництва вимагають додаткової інфраструктури, зокрема, закладів харчування та розміщення паломників.

Терміни “релігійний туризм” і “паломництво” не є синонімами: вони не замінюють, а доповнюють один одного. Причому відмінності між цими двома термінами на теоретичному (дефініційному) рівні, розглянуті у названих працях, повністю узгоджуються із практикою організації як власне релігійно-туристичних, так і паломницьких подорожей. Нижче проаналізуємо організаторів релігійно-паломницького туризму і з’ясуємо їхні відмінності в сегментах релігійних турів та паломницьких подорожей.

У практиці вітчизняного релігійно-туристичного руху серед організаторів релігійного туризму і паломництва можна виділити три групи організацій:

- 1) церковні (релігійно-конфесійні) структури різних рівнів, що займаються паломницькою діяльністю;
- 2) світські громадські організації, що, зазвичай, пов’язані з релігійними організаціями;
- 3) світські комерційно-бізнесові організації – підприємства, що іноді теж можуть бути пов’язані із церковними структурами, однак здебільшого діють самостійно.

Кожна із цих груп має свої суттєві особливості як щодо функціонування, так і щодо організації релігійно-туристичних чи паломницьких подорожей. Більшість із великих християнських конфесій (рівня церкви чи деномінації), що діють в Україні, а також конфесії інших релігій (зокрема, ісламські, іудейські та орієнталістські) мають у структурі певні органи, що відповідають за здійснення паломницьких подорожей своїх вірних. Залежно від потреб вірних, власних можливостей та масштабу організації ці органи може представляти одна людина з обмеженими функціями та розгалужена організація з інтенсивними зовнішніми зв’язками. Наприклад, у великих православних і католицьких церквах (УПЦ, УПЦ КП, УГКЦ та ін.) відповідно до їхньої внутрішньої організаційної структури – чотирирівневого церковного адміністративно-територіального устрою, органи, що відповідають за паломницьку діяльність, також чотирирівневі

Крім церковних територіальних управлінь, паломницькою діяльністю займаються й окремі релігійні організації в межах кожної конфесії, зокрема, монастирі, хоч і не всі. Чернечі інституції також мають кількарівневі адміністративні структури. На практиці трапляється, що

паломницька діяльність окремих монастирів та парафій іноді зіставна із діяльністю цілих паломницьких служб при єпархіальних управліннях.

Для поширення інформації про паломницькі об'єкти та діяльність Центру видано мапу “Святині України”, путівник “Паломницькі місця УГКЦ”, буклети тощо. Організація паломництва святинями на території України є пріоритетною для ППЦ; ним найближчим часом будуть розроблені й паспортизовані паломницькі маршрути [3]. Завдання регіональної паломницької служби є вужчими, однак не менш конкретними.

Як бачимо, релігійно-конфесійні структури при організації паломницької діяльності прагнуть до співпраці зі світськими підприємствами та установами. Представники другої групи організаторів релігійного туризму і паломництва – світські громадські організації – часто пов'язані з конкретними конфесіями, хоч особливо не афішують свою заангажованість.

Паломницькі подорожі мають свої екскурсійні форми подорожей, що тривають, головню, менше 24 год. Це такі форми паломництва, як хресна хода і відпуст. Хресна хода може бути в межах одного поселення і триває зазвичай кілька годин, а може бути в сусідню область і тривати цілий день.

Відпуст – подорож у певні дні до певних святинь (храмів – “храмовий празник”, чудотворних ікон тощо), відвідування яких пов'язане із прощенням гріхів саме в цей день. Відпуст може тривати від кількох годин до кількох днів (тоді потрібна ночівля, і це вже більше подібне на тур). Верхня часова межа тривалості подорожі в паломництві ще різноманітніша і “розмитіша”, ніж у самому туризмі (від кількох місяців до 6–12 місяців і кількох років). Наприклад, тимчасове проживання європейця у будистських чи індуїстських монастирях (ашрамах) Азії з метою духовних практик може тривати кілька років і це вже більше подібне на постійне місце проживання, ніж на паломництво.

Тому доцільно було б у межах усього паломницького руху з його часовими межами від кількох годин до кількох років виділяти власне паломництво – подорожі тривалістю від кількох днів до кількох тижнів, оскільки такі подорожі за технологією організації і здійснення подібні до релігійно-туристичних поїздок. І за аналогією з релігійним туризмом доцільно б назвати такі паломницькі подорожі паломницькими турами.

Однак термін “паломницький тур” досить різко критикують деякі релігієзнавці і богослови, мовляв: “паломники – це не туристи, а релігійний тур лише ззовні нагадує паломництво, оскільки тут нема духовної складової”. Тому ми утримуватимемося від вживання терміна “паломницькі тури”, замінюючи його на безумовно ширший за змістом термін “паломницькі подорожі”. І релігійні, і пов'язані із ними громадські організації досить активно організують власне короткотривалі відпусти і хресні ходи, а також середньотривалі паломницькі подорожі.

Довготривалі ж подорожі (як і кількогадинні поїздки “на празник”) здебільшого організують самі паломники. Остання група організаторів

релігійно-паломницького туризму – комерційні підприємства – найбільше представлена туристичними фірмами. Зазначимо, що туристичні фірми досить часто використовують релігійно-туристичні ресурси для формування подорожей різної тематики, зокрема, в ході нерелігійних і непаломницьких турів.

Висновки. На території Львівської області розміщено десятки місць паломництва різного типу і різного релігійного значення. Всі ці об'єкти мають історичну, культурну та релігійну цінність. Вони є передумовою розвитку в регіоні релігійно-паломницького туризму: місцевого, регіонального, загальнодержавного. До найважливіших заходів, які будуть сприяти розвитку паломництва до цих релігійних святинь потрібно віднести: по-перше, якісне дорожнє покриття, адже переважна більшість місць розташована в сільській місцевості, або далеко за їх межами; по-друге, інформаційне забезпечення, адже чимало місць, в яких розміщені паломницькі святині, на туристичних або автомобільних картах або на місцевості не позначені взагалі. Найвідоміші з місць паломництва вимагають додаткової інфраструктури, зокрема, закладів харчування та розміщення паломників. Організацію паломницьких подорожей нерелігійними організаціями не вітають, а навіть критикують не лише церковні кола, а й світські особи. Вважають, що туристична фірма, організовуючи необхідний пакет послуг (проживання, харчування, проїзд, віза, трансфер та ін.), не може організувати “духовної складової”, що є найпершою справою для паломництва. З іншого боку, відсутність можливості отримати дозвіл (ліцензію) на туристичну діяльність змушує релігійні організації йти на співпрацю із туристичними фірмами.

Тому так само, як терміни “релігійний туризм” і “паломництво” доповнюють один одного, так і практична організація паломницької подорожі, менше – релігійного туру, потребує співпраці релігійної організації і туристичної фірми.

Список використаних джерел:

- 1.Бондаренко В. Релігійне життя в сучасній Україні: стан, тенденції та проблеми розвитку / В. Бондаренко // Людина і світ. — 2003. — № 12. — С. 19-39.
- 2.Вітюк І. Соборний стимул для розвитку релігійної толерантності та міжконфесійного діалогу / Ірина Вітюк // Україна і Ватикан : до і після Другого Ватиканського Собору : [науковий збірник] / [за заг. ред. доктора філос. наук П. Яроцького та ін.]. — К. : УАР, 2013. — 504 с.
- 3.Любіцева О. О. Паломництво та релігійний туризм : [Навч. посібник] / О. О. Любіцева, С. П. Романчук – К. : Альтерпрес, 2011. — 416 с.
- 4.Савчук Б. Молитовник-путівник для прочанина [Текст] / Б. Савчук. — Львів, 2006. — 278 с.
- 5.Каднічанський Д. Географія релігійного туризму в Україні : [навч. посібник] / Д. Каднічанський, А. Манько, Т. Завадовський [та ін.]. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. — 474 с.

Список использованных источников:

- 1.Бондаренко В. Религиозная жизнь в современной Украине: состояние, тенденции и проблемы развития / В. Бондаренко // Человек и мир. - 2003. - № 12. - С. 19-39.

- 2.2. Витюк І. Соборний стимул для розвитку релігійної толерантності і міжконфесійного діалогу / Ірина Витюк // Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського Собора: [научний збірник] / [за заг. ред. доктора філософських наук П. Яроцького і др.]. - М.: УАР, 2013. - 504 с.
- 3.3. Любицева А. А. Паломництво і релігійний туризм: [Учеб. посібник] / А. Любицева, С. П. Романчук - М.: Альтерпрес, 2011. - 416 с.
- 4.4. Савчук Б. Молитвенник-путівник для паломника [Текст] / Б. Савчук. - Львів, 2006. - 278 с.
- 5.5. Кадничанський Д. Географія релігійного туризму в Україні: [учеб. посібник] / Д. Кадничанський, А. Манько, Т. Завадовський [і др.]. - Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. - 474 с

References:

1. Bondarenko V. Religious Life in Contemporary Ukraine: State, Trends and Developmental Problems / V. Bondarenko // Man and the World. - 2003. - No. 12. - P. 19-39.
2. Vityuk I. The Cathedral Stimulus for the Development of Religious Tolerance and Interfaith Dialogue / Iryna Vityuk // Ukraine and the Vatican: before and after the Second Vatican Council: [scientific collection] / [for the constituent. Ed. Doctor Philosophy Sciences P. Yarotsky and others.]. - K.: UAR, 2013. - 504 pp.
3. Lyubitseva O. Pilgrimage and religious tourism: [Teach. manual] / O. Lyubitseva, S.P. Romanchuk - K.: AlterPres, 2011. - 416 p.
4. Savchuk B. Molitovnik-guide for the pilgrim [Text] / B. Savchuk. - Lviv, 2006. - 278 p.
5. Kadnchansky D. Geography of Religious Tourism in Ukraine: [curriculum. manual] / D. Kadnchansky, A. Manko, T. Zavadovsky [and others]. - Lviv: LNU them. Ivan Franko, 2016. - 474 pp

УДК 338.48: 339.138:911.8

Мандюк Назарій Любомирович,
кандидат економічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: nm09@meta.ua

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті полягає у формуванні основних напрямів і механізмів застосування інструментів територіального маркетингу для забезпечення сталого розвитку туризму в національних природних парках Львівської області на основі виявлення їх особливостей.

Методика. В дослідженні використані методи дедукції та індукції, аналізу і синтезу, метод порівняння, системний підхід. Застосовується зарубіжний і вітчизняний досвід сталого розвитку туризму та використання маркетингових інструментів.

Результати. Проаналізовано специфіку національних природних парків Львівської області, зокрема природні умови, які визначають можливість для розвитку туризму, збереженість довкілля, фактор туристичної інфраструктури, поведінки споживачів тощо. Визначено характер і специфіку розвитку різних видів туризму та туристичного продукту. Подаються рекомендації щодо подальшого розвитку цих територій. Для цього пропонуються різні механізми, засоби та інструменти територіального маркетингу.

Наукова новизна. Розглядається специфіка комплексного підходу до забезпечення сталого розвитку туризму на території національних природних парків, який буде включати використання маркетингових інструментів для досягнення соціальних, екологічних та економічних цілей.

Практична значимість. Отримані у дослідженні напрацювання дадуть можливість прискорити розвиток туризму в національних природних парках Львівщини. Одночасно сприятимуть вирішенню туристично-господарських та соціальних проблем.

Ключові слова: сталий розвиток туризму, туристичний продукт, територіальний маркетинг, маркетингова політика.

УДК 338.48: 339.138:911.8

Мандюк Назарій Любомирович,
кандидат экономических наук, доцент

Львовский национальный университет имени
Ивана Франка, г. Львов, Украина,
e-mail: nm09@meta.ua

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРИРОДНЫХ ПАРКАХ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель статьи заключается в формировании основных направлений и механизмов применения инструментов территориального маркетинга для обеспечения устойчивого развития туризма в национальных природных парках Львовской области на основе выявления их особенностей.

Методика. В исследовании использованы методы дедукции и индукции, анализа и синтеза, метод сравнения, системный подход. Применяется зарубежный и

отечественный опыт устойчивого развития туризма и использования маркетинговых инструментов.

Результаты. Проанализирована специфика национальных природных парков Львовской области, в частности природные условия, определяющие возможность для развития туризма, сохранность окружающей среды, фактор туристической инфраструктуры, поведения потребителей и тому подобное. Определен характер и специфику развития разных видов туризма и туристического продукта. Даются рекомендации по дальнейшему развитию этих территорий. Для этого предлагаются различные механизмы, средства и инструменты территориального маркетинга.

Научная новизна. Рассматривается специфика комплексного подхода к обеспечению устойчивого развития туризма на территории национальных природных парков, который будет включать использование маркетинговых инструментов для достижения социальных, экологических и экономических целей.

Практическая значимость. Полученные в исследовании наработки позволят ускорить развитие туризма в национальных природных парках Львовской области. Одновременно будут способствовать решению туристско-хозяйственных и социальных проблем.

Ключевые слова: устойчивое развитие туризма, туристический продукт, территориальный маркетинг, маркетинговая политика.

УДК 338.48: 339.138:911.8

Mandiuk Nazarii Lubomyrovych,
PhD of Economic Sciences, Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: nm09@meta.ua

USING TERRITORIAL MARKETING TOOLS TO ENSURE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE NATIONAL PARKS OF LVIV REGION

The purpose of the article is to formulate the main directions and mechanisms of application of territorial marketing tools to ensure the sustainable development of tourism in the national natural parks of Lviv region on the basis of their features.

Method. The research uses methods of deduction and induction, analysis and synthesis, the method of comparison, the system approach. The foreign and domestic experience of sustainable development of tourism and application of marketing tools is used.

Results. The specifics of the national natural parks of the Lviv region are analyzed, in particular, the natural conditions that determine the possibility for tourism development, environmental conservation, the factor of tourist infrastructure, consumer behavior, etc. The character and specificity of development of various types of tourism and tourist product are determined. Recommendations for further development of these territories are given. Various mechanisms, tools and tools of territorial marketing are offered.

Scientific novelty. The specificity of the integrated approach to sustainable tourism development in the territory of national natural parks is considered, which will include the use of marketing tools for achieving social, environmental and economic goals.

Practical significance. The results obtained in the research will enable to accelerate the development of tourism in the national natural parks of Lviv region. At the same time, they will contribute to solving tourist-economic and social problems.

Key words: sustainable tourism development, tourist product, territorial marketing, marketing policy.

Постановка проблеми. Національні природні парки Львівської області володіють значним потенціалом в плані туристичного розвитку.

Проте туристична діяльність на цих територіях часто розвивається досить повільними темпами, а в деяких випадках взагалі відсутня. Таким чином, проблема сталого розвитку туризму національних парків Львівської області є досить важливою. Своєю чергою, необхідність формування збалансованої моделі співіснування та узгодження інтересів і потреб широкого кола зацікавлених сторін, зокрема населення у відпочинку і рекреації, держави в надходженнях до бюджету та соціально-економічному розвитку, суспільства в збереженню природного середовища, суб'єктів господарювання в отриманні прибутку вимагає застосування маркетингових інструментів для вирішення таких задач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика сталого розвитку туризму висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, нові парадигми управління сталим розвитком туризму та природоохоронними територіями розкриває у своїх дослідженнях Стівен Маккул з університету Монтани (США); вивченню споживчої поведінки туристів з точки зору їх ставлення до довкілля, пошуку ефективного компромісу між екологічно чистим середовищем, комфортом туристів і прибутковістю туристичного бізнесу присвячені наукові праці Сари Долнікар з університету Квінсленда (Австралія); запровадження екотуристичних технологій для сталого розвитку туризму та розвиток сталого масового туризму досліджує Девід Вівер з університету Гріффіт (Австралія). Проблематика територіального маркетингу піднімається в працях Філіпа Котлера, Саймона Анхольта, Сеппо Райністо та ряду інших. Розроблення та впровадження концепцій та стратегії сталого розвитку знайшли відображення в дослідженнях Ткаченко Т.І., Любіцевої О. О., Смаль В. В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи проблеми визначених територій і базуючись на вже розроблених концепціях сталого розвитку туризму виникає необхідність поглибленого осмислення вибору ефективних напрямів та механізмів стимулювання збалансованого розвитку для чого ефективно можуть застосовуватися маркетингові інструменти. Залишається необхідність пристосування концепції сталого розвитку туризму до реалій конкретної території та специфіки видів туризму які тут є основними, зокрема інтеграція принципів сталого туризму та територіального маркетингу в систему управління національними парками Львівської області.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є формуванні основних напрямів і механізмів застосування територіального маркетингу для забезпечення сталого розвитку туризму в національних природних парках Львівської області на основі виявлення їх особливостей.

Виклад основного матеріалу. На території Львівської області функціонує три національні природні парки, а саме «Сколівські Бескиди», «Яворівський» і «Північне Поділля».

Національний природний парк «Сколівські Бескиди» розташований у межах районів Верхньодністровських та Сколівських Бескид, з

абсолютними висотами від 600 до 1268 м. На території парку збереглися вікові чисті букові ліси природного походження, еталонні смерекові і ялицеві ліси.

Крім того, на території парку є понад 30 мінеральних джерел різної бальнеологічної дії. Джерела лікувальних мінеральних вод відомі і в долині р. Рибник Майданський, околицях с. Новий Кропивник та інших. В районі с.м.т. Східниця розвідано великі запаси мінеральних вод типу "Нафтуся".

Густа річкова мережа, яку утворюють притоки річок Стрий та Опір, робить цю територію особливо привабливою для літнього туризму, а довгі пологі гірські схили сприяють розвитку гірськолижного туризму.

Популярними туристичними об'єктами є Урицькі скелі (Тустань), водоспади Кам'янка та Гуркало, вершини гір Парашка, Ключ та інші.

Для покращення умов перебування і відпочинку туристів та зменшення рекреаційного навантаження на природу на території парку облаштовано ряд рекреаційних зон («Павлів потік», «Джершин», «Водоспад на річці Кам'янка», «Явори», «Туристичний притулок Дубина» тощо).

Також на території парку чи прилеглих територіях є цікаві історико-культурні об'єкти, які використовуються в туристичних цілях. Це руїни міста-фортеці "Тустань" (X-XI ст., тепер — державний заповідник) в с. Урич, могила князя Святослава, біля с. Гребенів, а дерев'яні церкви і дзвіниці.

На території національного природного парку «Сколівські Бескиди» розроблено та промарковано ряд туристичних маршрутів, які поєднують різні цікаві для відвідання об'єкти.

В національному парку та його околицях працює велика кількість туристичних баз, готелів, санаторіїв, пансіонатів та інших закладів розміщення туристів. В околицях парку розташовані популярні туристичні центри – Східниця, Сколе, Гребенів.

Найкраще розвинена туристична інфраструктура на курорті Східниця. Тут працюють як санаторії, так і велика кількість різних вілл, міні-готелів, котеджів, гостинних дворів тощо. Загальною кількістю понад 70. В місті Сколе є декілька готелів і мотель, функціонує рафтинг центр, який пропонує рафтинг та сплави в Карпатах як в Сколівському районі так і по усій західній Україні. Зокрема організовуються сплави по річках Опір та Стрий. В селі Гребенів є ряд туристичних баз відпочинку. Біля села Орявчик працює навчально-спортивна база «Тисовець» – центр зимових видів спорту міжнародного значення, розташований на висоті 950-1100 м над рівнем моря, у верхів'ї річки Тисовець. Крім того, майже у кожному населеному пункті в околицях національного парку є приватні садиби, які працюють в напрямку зеленого та агротуризму.

Яворівський національний природний парк має ряд привабливих місць для розвитку туризму: численні мальовничі горби-останці із скельними виходами, печери, моренні валуни скандинавського

походження. Платоподібні підняття розчленовані глибокими (місцями до 80-100 м) розгалуженими ярами. Найвищою точкою на території парку є безіменна висота з відміткою 403 м. Велике рекреаційне значення мають ліси регіону. Через територію Яворівського НПП проходить Головний Європейський вододіл.

На території Яворівського національного парку облаштовано стаціонарні зони відпочинку «Верещиця», «Лелехівка», «Оселя Розточчя» та відпочинкові осередки «Середній Горб» і «Козулька».

Найкраще розвинута зона відпочинку «Верещиця». Дана територія є облаштована та пристосована для довготривалого відпочинку і є найбільш популярною серед відпочиваючих. Тут діють дві рекреаційні водойми площею 6,1 га. На території місця відпочинку облаштовані малі архітектурні форми, лісові меблі, функціонують 6 відпочинкових будинків, облаштовано пляж, працює рятувальний пост, побудовано причали та містки для спортивно-любительської риболовлі, а також функціонує веломаршрут. Рекреанти мають можливість покататись на човнах та водних велосипедах. В користування надаються велосипеди, намети та інше спорядження.

На території Яворівського національного парку регулярно проводяться масові заходи: «Йорданське святкування», «Яворівська бавниця», фестиваль туристичної пісні «Бабине літо», етнофестиваль «Розточанські фестини» та інші. В навколишніх населених пунктах існують сприятливі умови для розвитку агротуризму.

Рекреаційний потенціал туристичних маршрутів використовується недостатньо. Це пов'язано із слабким матеріально-технічним забезпеченням туристичної інфраструктури, недостатньою інформованістю населення.

Загалом Яворівський національний парк володіє значними туристичними ресурсами для розвитку таких видів туризму: краєзнавчо-пізнавального та сакрального; активних видів (пішого, кінного, велосипедного, лижного туризму); агротуризму; відпочинкового (короткотривалий відпочинок в лісі і біля води).

Слід зауважити, що перспективи розвитку туризму Яворівського НПП тісно пов'язані з розвитком інфраструктури парку та прилеглих територій. На даний момент закладів розміщення туристів в околицях парку досить мало, серед них: база відпочинку «Верещиця», мотель-ресторан «Панський двір» і готель «Старий Янів» в смт Івано-Франкове.

Національний природний парк «Північне Поділля» – розташований на території Бродівського, Буського та Золочівського районів Львівської області.

Територія парку охоплює північно-західний край Подільської височини що стрімким уступом обривається до рівнини Малого Полісся. Основою парку є фізико-географічні райони Гологори та Вороняки – низькогірні пасма, яким характерні долинно-балкові форми рельєфу.

Переважна частина території «Північного Поділля» знаходиться в межах абсолютних висот 250-460 м н.р.м. Тут бере початок ріка Західний Буг.

Серед найбільш цікавих для туристів місць на території та околицях парку можна виділити наступні: Підгорецький замок; Золочівський замок; історико-культурний заповідник «Давній Пліснеськ»; с. Гавареччина, яке є осередком традиційного народного промислу чорнодимленої неполиваної кераміки (Гаварецької кераміки), біля села в лісі є музей-крийвка вояків УПА; геологічні об'єкти, зокрема скеля «Триніг» – ерозійний останець який схожий на триногого звіра, скеля Камінь-кат, кам'яні останці на горі Збараж та ряд інших історико-культурних та природних об'єктів. На території парку розроблені туристичні маршрути.

Розвиток туристичної інфраструктури на цій території перебуває на досить низькому рівні, працює хіба що кілька невеликих готелів та кафе-барів в найближчих райцентрах, туристичні маршрути не промарковані. Загалом переважаючу частину туристичної діяльності на території Національного природного парку «Північне Поділля» становлять екскурсії в Золочівський та Підгорецький замки.

В сучасних умовах процес управління розвитком туризму в межах природоохоронних територій носить комплексний характер і потребує врахування багатьох факторів, потреб та інтересів широкого кола суб'єктів і зацікавлених сторін. Відповідно, все більшого значення набуває використання маркетингових інструментів. При цьому важливо керуватися маркетинговими підходами та принципами, таким чином ми підходимо до територіального маркетингу.

Територіальний маркетинг дозволяє використовувати технології маркетингу для розвитку територій, в інтересах фізичних та юридичних осіб. Він пов'язаний із забезпеченням інтересів певної території в цілому і реалізується відповідними органами державного управління і місцевого самоврядування. Тільки вони мають владні повноваження, представляють всі групи населення і всі сфери діяльності тієї чи іншої території.

Територіальний маркетинг концептуально подібний фірмовому. Спочатку вивчається ринок і тільки потім, на цій основі розробляються відповідні плани з метою ринкової адаптації та максимізації прибутку. Разом з тим територіальний маркетинг має методологічні і методичні особливості у порівнянні з фірмовим маркетингом. Вони пов'язані з відмінностями, властивими макроекономічній системі, у порівнянні з мікроекономічною системою і специфікою діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування у порівнянні з підприємницькими структурами [2, с.84].

Використання маркетингу в управлінні розвитком території, передбачає налагодження специфічних відносин органів виконавчої влади та адміністрацій НПП з підприємствами, організаціями, громадянами. Ці відносини пов'язані, передусім, з питаннями формування загальних сприятливих умов для підприємницької діяльності, умовами життя, регулювання ділової активності і багатьма іншими на цій території. Таким

чином розробка стратегічних і тактичних цілей територіального маркетингу на відміну від фірмового спрямована на створення сприятливих умов для підприємств, галузей чи видів діяльності, що мають найкращі перспективи економічного зростання [4, с.65].

Окрім того, застосування інструментів територіального маркетингу повинне забезпечити узгодження інтересів і цілей різних рівнів: національних інтересів, інтересів суб'єктів господарювання, інтересів місцевої громади та природного середовища. Відповідно маркетингове управління сталим розвитком туризму в національних природних парках Львівської області повинне спиратися на його наявний туристично-рекреаційний потенціал, специфіку туристичного ринку, споживчі потреби, потреби збереження природного середовища, інтереси громадськості, бізнес структур та інших зацікавлених сторін.

Таким чином, територіальний маркетинг є необхідним і ефективним інструментом впливу на розвиток туризму в національних природних парках. В процесі його застосування необхідно звернути увагу на наступні складові маркетингової політики.

Перша – структурна політика, яка повинна включати формування раціональної, обґрунтованої на основі попередньо проведених досліджень туристично-рекреаційних можливостей, туристичного попиту та потреб в охороні природи функціонально-територіальної структури туристично-рекреаційної системи.

Друга – продуктова політика. Зокрема тут необхідно вести мову про розроблення та розвиток різних видів туристичного продукту та відповідних маркетингових стратегій. Для національних парків в першу чергу це екологічний, сільський, зелений, відпочинковий туристичний продукт. Окрім того для кожного окремого НПП це також свій специфічний набір туристичних пропозицій.

Перспективним напрямом туризму може стати розвиток санаторно-курортної рекреації на території НПП «Сколівські Бескиди». За умови залучення інвестицій, розбудови відповідної інфраструктури та налагодження ефективної маркетингової стратегії даний санаторно-курортний туризм має всі шанси набути високого рівня розвитку. Необхідним є також прийняття заходів із забезпечення подальшого розвитку екологічного та сільського туризму на території НПП «Яворівський» і «Сколівські Бескиди». Доцільним буде прийняття єдиних стандартів для приватних закладів розміщення туристів, налагодження системи пропагування екологічного відпочинку на природі, проведення заходів екологічної освіти.

Для НПП «Північне Поділля» необхідним є формування туристичного продукту, який зацікавить туристів, оскільки зараз він практично відсутній. Це може бути створення на території парку рекреаційно-туристичних осередків, які будуть надавати комплекс туристичних послуг екологічного спрямування (проживання, харчування, цікаві форми дозвілля тощо). Створення в їх складі кінного господарства,

що дозволить проводити кінні подорожі, як територією парку, так і за її межі. Можливе навіть створення мережі кінних туристичних осередків в різних природоохоронних об'єктах області, дозволить організовувати кількадевні кінні подорожі за різними маршрутами.

Третя – політика сприяння формуванню каналів розподілу суб'єктів туристично-рекреаційної діяльності. Відповідно, така політика повинна полягати у забезпеченні легкого доступу до ділової інформації, зокрема щодо можливостей організації збуту, сприянні укладанню угод із суб'єктами діяльності інших туристичних територій. В тому числі сприяння у транскордонній співпраці.

Четверта – цінова політика, яка повинна привести до встановлення таких цін, які забезпечать надходження прибутків так і будуть привабливими для туристів. Зазначимо, що цінове регулювання держави повинно бути зведене до мінімуму та відбуватися природно під дією ринкових факторів.

П'ята – інвестиційна політика (особливо важливий напрямок діяльності органів місцевого управління). Необхідними кроками в даному напрямі повинні стати заходи із створення прозорих умов інвестування, сприяння інформаційному забезпеченню потенційних інвесторів та суб'єктів інвестування, забезпечення вільного та легкого доступу до такої інформації.

Шоста – політика просування, яка повинна спиратися на реальні переваги туристичного продукту і включати широкий спектр заходів (реклама, PR-заходи, заходи стимулювання збуту, організація локальних туристичних виставок та допомога підприємствам туристичної сфери в участі у національних і міжнародних виставках тощо). В даному випадку маркетингові засоби просування варто направити на забезпечення обізнаності громадськості про туристичні території, формування прихильності і переконаності в необхідності скористатися туристичним продуктом, формування позитивного іміджу та позиціонування.

При чому, особливою умовою, на яку необхідно звернути увагу, є те, що справжню довгострокову прихильність можна сформуванати лише за умови, що вона базуватиметься на реальних, а не штучно створених засобами реклами, позитивних якостях туристичного продукту. Відповідно питання стоїть не тільки про якісну організацію стратегії просування, але і про усунення існуючих негативних моментів, які мають тут місце, тобто здійснення модернізації інфраструктури поліпшення якості обслуговування тощо, а це у свою чергу означає участь суб'єктів підприємницької діяльності у вирішенні цієї проблеми.

Ефективними інструментами для формування прихильності та створення позитивного іміджу є засоби "Public Relations", які варто проводити за декількома напрямками, а саме: пропаганда здорового способу життя, необхідності збереження природного середовища, екологічного туризму і відпочинку; інформування громадськості про свою роботу, представлення певних «новинок»; створення позитивного іміджу

для інвесторів. Необхідним засобом пропаганди є організація заходів подієвого характеру, а саме різного роду святкувань приурочених до певних дат та ювілеїв, фестивалів, ігор, змагань на території національних парків.

Висновки. Отже, важливим моментом в процесі формування та реалізації інструментів територіального маркетингу є оптимальне поєднання соціальних потреб населення в оздоровленні, відпочинку та пізнанні із економічною вигодою та охоронною довкілля. З метою забезпечення сталого розвитку туризму в національних природних парках Львівської області необхідно не лише здійснювати максимальну розбудову туристичної інфраструктури для задоволення споживчих потреб. Проведення такої діяльності повинне ґрунтуватися на принципах зрівноваженості моделей виробництва й споживання; взаємопов'язаності туристичного, суспільно-економічного розвитку і збереження середовища; участі зацікавлених місцевих жителів у розвитку території.

Список використаних джерел:

1. Котлер Ф. Маркетинг місць / Ф. Котлер, К. Асплунд, І. Рейн, Д. Хайдер: Пер. з англ. – Спб, 2005. – 376с.
2. Окландер М. А. Проблеми формування маркетингової системи країни / Окландер М. А. – К. : Наукова думка, 2002. – 168 с.
3. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-е вид., випр. та допов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – 2009. – 463 с.
4. Черчик Л. М. Маркетинг рекреаційних територій: теорія, методологія, практика / Черчик Л. М. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 136 с.
5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13.

Список использованных источников:

1. Котлер Ф. Маркетинг мест / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер: Пер. с англ. – Спб, 2005. – 376с.
2. Окландер М. А. Проблемы формирования маркетинговой системы страны / Окландер М. А. – К.: Научная мысль, 2002. – 168 с.
3. Ткаченко Т.И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса: монография / Т.И. Ткаченко. – второй изд., испр. и допол. – К.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т. – 2009. – 463 с.
4. Черчик Л. М. Маркетинг рекреационных территорий: теория, методология, практика / Черчик Л. М. – Луцк: ЛДТУ, 2006. – 136 с.
5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13.

References:

1. Kotler F. Marketing Places / F. Kotler, K. Asplund, I. Rein, D. Haider: Per. from english – St. Petersburg, 2005. – 376с.
2. Oklander M.A. Problems of formation of the marketing system of the country / M.A. Oklander – K.: Scientific thought, 2002. – 168 с
3. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realm: Monograph / T.I. Tkachenko – second edition. Corr. and supplement – K.: Kiev national trade-economic university – 2009 – 463 p.
4. Cherchik L. M. Marketing of recreational territories: theory, methodology, practice / L. M. Cherchik – Lutsk: LDTU, 2006. – 136 с.
5. McCool Stephen Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence / S. McCool // Reframing Sustainable Tourism. – 2016 – P. 3-13

УДК 338.486

Романів Павло Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: rpavlo2007@ukr.net

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЖИДАЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті полягає в дослідженні актуальних та потенційно можливих туристсько-рекреаційних ресурсів у межах Жидачівського району Львівської області (регіон Придністер'я). аналізуються природні, історико-культурні, біосоціальні активи району у контексті розвитку туристичної діяльності. Одним із ключових завдань є провести SWOT-аналіз можливостей розвитку туристичного господарства регіону дослідження.

Методика. Використано методи порівняння, експертних оцінок, аналізу, синтезу, кореляції, обґрунтування та інші. Застосовано методіку проведення оцінки за бальною шкалою на основі опитування та власних польових досліджень.

Результати. Проведено загальний аналіз наявності ресурсів та благ, котрі актуально та потенційно можуть бути загосподарьовані у туристичній галузі району. Здійснено оцінку Можливостей розвитку видів туристичної діяльності у Жидачівському районі Львівської області. Види туристичної діяльності оцінюються з точки зору ресурсного та інфраструктурно-інституційного забезпечення. Здійснено SWOT-аналіз можливостей розвитку туристичного господарства регіону дослідження.

Наукова новизна. Розкрито можливості та показані потенційні загрози та результати використання туристичних ресурсів, інфраструктури у туристичній діяльності району.

Практична значимість. Приведено певні рекомендації на основі аналітичних відомостей щодо підвищення ефективності управління інноваційними процесами в туризмі на регіональному рівні.

Ключові слова: туристична діяльність, SWOT-аналіз, Жидачівський район, Придністер'я.

УДК 338.486

Романів Павел Владимирович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: rpavlo2007@ukr.net

АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЖИДАЧЕВСКОМ РАЙОНЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель статьи заключается в исследовании актуальных и возможных туристско-рекреационных ресурсов в пределах Жидачевского района Львовской области (регион Приднестерья). Анализируются природные, историко-культурные, биосоциальные активы района в контексте развития туристической деятельности. Одной из ключевых задач является провести SWOT-анализ возможностей развития туристического хозяйства региона исследования.

Методика. Используются методы сравнения, экспертных оценок, анализа, синтеза, корреляции, обоснования и другие. Применена методика проведения оценки по балльной шкале на основе опроса и собственных полевых исследований.

Результаты. Проведен общий анализ наличия ресурсов и благ, которые актуально и потенциально могут быть вовлечены в туристическую отрасль района. Осуществлена оценка возможностей развития видов туристической деятельности в Жидачевском районе Львовской области. Виды туристической деятельности оцениваются с точки зрения ресурсного и инфраструктурно-институционального обеспечения. Осуществлен SWOT-анализ возможностей развития туристического хозяйства региона исследования.

Научная новизна. Раскрыты возможности и показаны потенциальные угрозы и результаты использования туристических ресурсов, инфраструктуры в туристической деятельности района.

Практическая значимость. Приведены определенные рекомендации на основе аналитических данных по повышению эффективности управления инновационными процессами в туризме на региональном уровне.

Ключевые слова: туристическая деятельность, SWOT-анализ, Жидачевский район, Приднестерья.

UDC 338.486

Romaniv Pavlo Volodimirovich,
PhD in Geographic, Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: rpavlo2007@ukr.net

ANALYSIS OF OPPORTUNITIES OF DEVELOPMENT OF TOURISM ACTIVITY IN THE ZHYDACHIV DISTRICT OF THE LVIV REGION

The purpose of the paper is to study actual and potentially possible tourist and recreational resources within the Zhydachiv district of Lviv region (the Prydnestrian region). Analyzes the natural, historical and cultural, biosocial assets of the region in the context of tourism development. One of the key tasks is to conduct a SWOT analysis of tourism development opportunities in the research area.

Method. Used methods of comparison, expert evaluations, analysis, synthesis, correlation, justification and others. Methodology for assessing ball scales based on surveys and field research has been applied.

Results. A general analysis is made of the availability of resources and benefits that are relevant and potentially capable of being managed in the tourism sector of the area. The estimation of the possibilities of development of types of tourist activity in Zhydachiv district of Lviv region was assessed. Types of tourism activity are evaluated in terms of resource and infrastructure-institutional support. The SWOT analysis of tourism development opportunities in the region of research was carried out.

Scientific novelty. Opportunities are disclosed and potential threats and results of the use of tourist resources, infrastructure in the tourist activity of the region are shown.

Practical significance. Some recommendations are given on the basis of analytical information on improving the efficiency of management of innovative processes in tourism at the regional level.

Key words: tourism activity, SWOT-analysis, Zhydachiv district, Prydnestr'ya.

Постановка проблеми. Жидачівський район розташований у південно–східній частині Львівської області, басейні річки Дністер, яка поділяє його на дві частини: північну – лівобережну й південну – правобережну. Своєрідною лінією тяжіння в межах району є річка Дністер (регіон Придністер'я). Придністер'я в межах Львівської області репрезентуємо саме Жидачівським районом. Геоморфологічно він

розташований у межах Стрийсько-Жидачівської улоговини. З точки зору туристичного загосподарювання (водний туризм, комбіновані види спортивно-оздоровчого туризму тощо), гідрологічна сітка на основі долини Дністра, а саме його притоки Стрий та Свіча у межах району набирають рис повноцінного їхнього використання за умови відсутності екстремально посушливих років чи паводково-повеневих періодів. Для формування стратегії розвитку регіонів необхідно проводити аналітичну, оціночну роботу з потенціалу розвитку ключових видів господарської діяльності. Пропоновані дослідження є одним з елементів такого роду робіт, можуть бути залучені до розробки планів та програми розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу регіону відображені у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: Бейдик О.О., Бутко М.П., Дутчак С.В., Лось М.А. Зарубіжні економісти приділяють багато уваги дослідженням проблем організації туристичної діяльності, серед яких Луї Д'Аморе, Томас Л. Бартон, С. Каспар, Б. Рітчі, В. Хунцикер, Уільям Г. Шенкир та інші. Проблема розвитку туризму та його конкурентоспроможності на національному, регіональному і місцевому рівнях присвячені дослідження багатьох зарубіжних та українських учених, серед яких: В. Маракова (V. Marakova), Т. Дир (T. Dyr), А. Волак-Тузіmek (A. Wolak-Tuzimek); Б. Крстич (B. Krstic), С. Йованович (S. Jovanovic), В. Янковіц-Міліч (V. Jankovic-Milic), Т. Станішіч (T. Stanisic); В. Лінг (W. Ling), Л. Лонг (L. Long). У працях зарубіжних науковців оцінювання стану і розвитку туризму проводиться переважно в рамках категорії «конкурентоспроможність», у той час як українські науковці більшу увагу приділяють категоріям «потенціал», «можливості» та «привабливість», що ми і використовуємо у нашому дослідженні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формулювання цілей статті. Для досягнення поставленої мети ми виконували наступні завдання: виявити природно-географічні та історико-культурні передумови розвитку туризму в Жидачівському районі; дослідити інфраструктуру Жидачівського району; дослідити та окреслити головні стратегічні цілі у розвитку туристичної галузі району; провести SWOT-аналіз можливостей розвитку туристичного господарства регіону дослідження; здійснити бальну оцінку можливостей розвитку певних видів туристичної діяльності у районі дослідження.

Виклад основного матеріалу. Природно-географічні особливості району характеризуються різноманітністю та неповторністю. Рельєф району має чітко виражений передкарпатський характер. Цікавою частиною району є Опілля з урочищем Бакоцино, що має високо цінний природоохоронний, історико-культурний (військово-патріотичний) характер. Гідрографічна мережа включає р. Дністер та її притоки р. Стрий та р. Свіча. Рослинний та тваринний світ також різноманітний, потребує

охорони та потенційно може використовуватися як ресурс екотуризму, контрольованого мисливського туризму.

Унікальним природним (природно-техногенним) об'єктом вважаємо найбільший і найглибший кар'єр в Західній Україні в с Подорожнє, котрий має 90 метрів завглибшки, довжиною близько 3 700 м. Територія має потенціал рекреаційно-туристичного використання (пішохідні екскурсії, спортивна риболовля, стаціонарний рекреаційний відпочинок тощо).

Район має тривалу історію формування та становлення, багату на події та пам'ятки, що збереглися до наших днів. Важливими історико-культурними центрами є Жидачів, Журавно, Ходорів, П'ятничани, Гніздичів, Соколівка. Ці населені пункти створюють територіально-туристичний каркас району та формують основу територіального туристичного продукту.

Жидачівський район інтегрований у міжнародну співпрацю у різних галузях господарства. Місто Жидачів та Жидачівський район завдяки ряду якісних кроків (в попередні роки) намагаються заявити про себе як місце туристичного призначення в Україні та Польщі через туристично-інформаційну політику. Прикладом такого співробітництва є те, що ГО «Асоціація польських підприємців Львівщини» започаткувала проект «Журавно – місто історичної та культурної спадщини двох народів – українського та польського», що реалізується із жовтня 2016 року. Прикладом культурної та туристичної співпраці є наміри про відкриття першого в Україні музею «батькові польської літератури» Миколаю Рею у смт Журавно. У рамках цієї події підписано декларацію намірів, щодо відкриття у вересні 2018 року музею Миколая Рея у Журавні. Міжнародне співробітництво у туристичній галузі триває у межах Мікропроекту № 8 «Спільне представлення туристичних, етнічних та культурних особливостей Жидачівського району (Україна) та Сяноцького повіту (Польща) на міжнародному туристичному ринку», який реалізовує Жидачівська районна рада в партнерстві з Сяноцьким повітом у складі парасолькового проекту № IPBU.03.02.00-76-820/12-00 «Спільна промоція туристичних можливостей та культурно-історичної спадщини Львівської області, Підкарпатського і Люблінського воєводств» за співфінансування ЄС в рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013». У рамках мікропроекту проводяться дослідження туристичної галузі району, різноманітні спільні навчання, майстеркласи, презентації, конференції [1].

Посилення міжрегіональної співпраці може допомогти консолідувати ресурси для вирішення пріоритетних проблем та сприяти усуненню значних диспропорцій у розвитку території, навіть попри брак фінансових ресурсів у місцевого бюджету. Інвестування коштів «заробітчани» у місцевий бізнес та розвиток сільського зеленого туризму сприятимуть підвищенню доходів сільських домогосподарств.

Периферійність регіону продовжуватиме тенденцію недостатньої уваги до промоціювання його туристично-рекреаційних активів, що з іншого боку мусить активізувати місцеве населення та громади, акцент на

транзитність району у сенсі річки Дністер (водний туризм) та можливість будівництва інфраструктурних об'єктів обслуговування туристів-водників.

Таблиця 1.

Можливості розвитку видів туристичної діяльності у Жидачівському районі Львівської області

№ з/п	Вид туризму за метою туристичної подорожі	Оцінка можливостей розвитку (за 5-ти бальною шкалою)	Дестинації поширення та перешкоди для розвитку
1	Культурно-пізнавальний	$\frac{4}{2}$	Вся територія, особливо у містах (Жидачів, Ходорів), селищах міського типу (Журавно, Гніздичів), селах (Кохавино, Соколівка). Перешкоди стосуються транспортної доступності, рекламно-інформаційної діяльності.
2	Курортно-лікувальний	$\frac{1}{1}$	Спеціалізований санаторій у смт Журавно. Можливість його перепрофілювання на кліматотерапевтичний у поєднанні з комплексним відпочинком спричинить залучення нових сегментів споживачів, у різні сезони року.
3	Релігійний, паломницький	$\frac{3}{1}$	Ресурси у Кохавино, Жидачеві, дерев'яні церкви у малих селах.
4	Етнічний, в т. ч. сентиментальний, етнографічний, ностальгійний	$\frac{4}{3}$	
5	Діловий туризм	$\frac{1}{2}$	Наявність ЖЦПК дає можливість приймати ділові делегації у Жидачеві на базі готелів Галпін, Удеч. Конференції на історико-культурну тематику сприяють розвитку ділового туризму. Промоція району потребує уваги від місцевої влади та неурядових організацій.
6	Екологічний туризм	$\frac{5}{3}$	Територія району має потенціал рекреаційно-туристичного використання (пішохідні екскурсії, спортивна риболовля, наявність природоохоронних територій тощо).
7	Сільський зелений туризм	$\frac{4}{3}$	Вся територія району придатна для розвитку цього виду туризму. Перешкодами є слабка конкуренція з високорозвиненою інфраструктурою сільського туризму сусідніх територій (Бескиди, Івано-Франківська область...)
	Спортивно-оздоровчий туризм:		
8	Пішохідний	$\frac{5}{5}$	Вся територія району.

		2	
9	Водний	$\frac{5}{3}$	Річки Дністер, Свіча, Стрий. Дністер є транзитною частиною водних маршрутів у районі. Річки Свіча та Стрий залежні від погодних умов, у межах придатність для організації водних мандрівок є обмеженою.
10	Комбіновані види	$\frac{4}{1}$	Придатна вся територія району, проте відсутність маркованих маршрутів, інфраструктури обмежує організацію комбінованих багатоденних спортивно-оздоровчих маршрутів.
11	Гастрономічний туризм	$\frac{1}{1}$	Елементи місцевої регіональної кухні не відомі широкому загалу туристів, щоб бути самостійним туристичним ресурсом. Проте елементи гастрономії супроводжують організацію інших видів туризму в районі та є їхнім органічним доповненням.
12	Подієвий	$\frac{3}{1}$	Подій у районі багато. Більшість з них мають локальний, місцевий, регіональний характер, тому не відзначаються масштабами організації.
13	Геотуризм	$\frac{4}{3}$	Унікальна долина річки Дністер з відслоненнями різних геологічних епох у південній частині району. Наявність унікальних природно-техногенних об'єктів – Подороженського кар'єру та водойми, що утворилася на його місці. Її унікальність полягає в її глибині (найглибша техногенна водойма України) та можливості її використання у рекреаційно-туристичній діяльності після проведення рекультиваційних робіт.

Примітка: види туристичної діяльності оцінюються з точки зору ресурсного (над ризикою) та інфраструктурно-інституційного (під ризикою) забезпечення.

SWOT-аналіз проводився протягом 2017-2018 рр. з використанням статистичних даних, стратегії соціально-економічного розвитку району, власних польових досліджень території Жидачівського району та окремих природно-географічних, історико-культурних, соціально-демографічних одиниць його потенціалу. Головні результати представлені у таблиці 2.

Результуючою дією SWOT-аналізу є розробка SWOT-матриці. SWOT-матриця дозволяє виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами, які мають стратегічне значення для Львівської області та Жидачівського району. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку району на довгострокову перспективу.

Результати SWOT-аналізу актуальних та потенційних можливостей розвитку туристичного господарства Жидачівського району

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявна архітектурно–історична та культурна спадщина. 2. Наявні місцеві музеї, заклади культури. 3. Наявність природних та рекреаційних ресурсів (мінеральні води, природні копалини, пам’ятки садово–паркового мистецтва тощо). 4. Потенціал для «сентиментального», релігійного, водного, спортивно-пішохідного, екологічного, сільського зеленого та інших видів туризму. 5. Історичні зв’язки з українською діаспорою у світі. 6. Потенціал участі у міжнародних проектах. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність санаторно–курортних установ. 2. Відсутність узаконених природно–ландшафтних парків, за наявними територіями для цього (як приклад – Урочище «Бакоцино»). 3. Недостатня кількість готелів різних категорій. 4. Привабливість архітектурно–історичних будівель, споруд, визначних місць піддається ризику через соціальні патології та руйнування, недотримання умов їхньої експлуатації (Палац Скшинських у смт Журавно після пожежі знаходиться у жалюгідному стані). 5. Незначна туристично-рекреаційна промоція регіону. 6. Відсутні місцеві та регіональна туристичні агенції. 7. Відсутність Жидачівщини у обласній туристичній мережі. 8. Недостатньо та неналежно розвинута інфраструктура охорони природи. 9. Екологічні проблеми (проблеми зникнення, руйнування русла та забруднення малих річок, проблеми викидів Жидачівського ЖЦПК). 10. Недостатнє фінансування культурних, освітніх закладів та організацій.
<i>Сприятливі можливості</i>	<i>Потенційні загрози</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток «сентиментального» туризму для українців, поляків, євреїв і т.д. 2. Результативна промоція країни, Львівщини та Жидачівщини. 3. Поліпшення міжнародного іміджу України та регіону, сприяння міжнародним зв’язкам. 4. Поліпшення екологічної ситуації району, збереження її цінного природного середовища. 5. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури, зокрема на техногенних об’єктах. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Занепад архітектурних пам’яток та урбаністичної структури району. 2. Недостатньо активна та ефективна промоція району на рівні області, на рівні України та міжнародному рівні. 3. Стійкий негативний міжнародний імідж України та Львівської області. 4. Недостатнє поліпшення туристичної інфраструктури, розрахованої на різні цільові групи. 5. Складна екологічна ситуація. 6. Зменшення інвестицій в екологічну інфраструктуру та охорону навколишнього середовища.

Порівняльні переваги (визначені в результаті аналізу сильних сторін і можливостей).

- Сильними сторонами Жидачівського району є вигідне економіко-географічне розташування, зокрема наявність природно-географічних благ, котрі можливо трансформувати у ресурси.
- Жидачівщина має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери, зокрема курортів, та розвитку зеленого, спортивного, сентиментального туризму – це значна кількість історико-культурних й архітектурних пам'яток; велика кількість природних та рекреаційних ресурсів. Також для району характерний незначний ступінь антропогенного забруднення довкілля (у порівнянні з іншими регіонами України) та однорідний етнічний склад населення з високим почуттям патріотизму, релігійності, з орієнтуванням на українські традиції.
- Потенціал міжнародної співпраці.

Виклики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і можливостей)

- Посилення міжрегіональної співпраці може допомогти консолідувати ресурси для вирішення пріоритетних проблем та сприяти усуненню значних диспропорцій у розвитку території, навіть попри брак фінансових ресурсів у місцевого бюджету.
- Інвестування коштів «заробітчани» у місцевий бізнес та розвиток сільського зеленого туризму сприятимуть підвищенню доходів сільських домогосподарств.
- Стан багатьох об'єктів історико-архітектурної спадщини може бути покращений завдяки таким можливостям, як інтенсивний розвиток туристично-рекреаційної сфери, а також розвиток державно-приватного партнерства.
- Децентралізація системи управління (від центру до громад) та розширення власних повноважень органів місцевого самоврядування збільшуватимуть фінансове забезпечення місцевих бюджетів, що призведе до покращення стану об'єктів соціальної інфраструктури та зменшення диспропорцій у розвитку території.

Ризики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і загроз).

- Негативні демографічні тенденції (скорочення населення, висока трудова міграція за кордон, підвищення демографічного навантаження) створюють ризик для подальшого «старіння» населення та поглиблення невідповідності між пропозицією і потребами регіонального ринку праці.
- Невирішеність проблеми поводження з відходами, зокрема зберігання та переробки хімічних засобів захисту рослин та інших небезпечних відходів, локальні екологічні проблеми (у т. ч. підтоплення, деградація земельних ресурсів) можуть бути загострені через інтенсивне природокористування.

Висновки. Так звана периферійність регіону продовжуватиме тенденцію недостатньої уваги до промоціювання його туристично-рекреаційних активів, що з іншого боку мусить активізувати місцеве населення та громади здійснювати акцент на транзитність району у сенсі річки Дністер (водний туризм) з можливістю розбудови воднотуристичної інфраструктури. Аналіз ресурсно-інфраструктурних можливостей показав як потенціал так і загрози, котрі перешкоджають ефективному туристичному загосподарюванню Жидачівського району.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Жидачівської РДА. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.zhydachivrda.org.ua.
2. Івченко А.І., Пацура І.М., Панасюк О.С. Рідкісні дерева парку селища Журавно / Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18. 11 с.
3. Романів П. Актуальні та потенційні можливості туристичної діяльності у Наддністерському туристичному районі / П. Романів // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ІХ міжнародної конференції з міжнародною участю. - Львів, 2015. - С. 164-168.
4. Романів П. Гамкало М. Тенденції формування туристичного продукту на території Наддністровського туристичного району. Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму / Матеріали V міжнародної наукової конференції. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 174-178.
5. П. Романів. Розвиток туризму в басейні р. Дністер у контексті сталого розвитку / М. Гамкало, П. Романів, А. Манько // Сталій розвиток – стан та перспективи: Матеріали Міжнародного наукового симпозиуму SDEV'2018 (28 лютого–3 березня 2018 року, Львів-Славське, Україна). – Львів, 2018. – 343 с. С. 296-298.
6. M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak. Active tourism development in the Carpathian region // Archives of tourism, hospitality and sport science – Vol. 1, Year 2017, Univ. Vincent Paul, Lublin - P. 41-54.

Список использованных источников:

1. Официальный сайт Жидачевской РГА. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.zhydachivrda.org.ua.
2. Івченко А.І., Пацура І.М., Пинск А.С. Редкие деревья парка поселка Журавно / Научный вестник НЛТУ Украины. - 2008. - Вип. 18. 11 с.
3. Романів П. Актуальные и потенциальные возможности туристической деятельности в Наддністровском туристическом районе / П Романів // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт / Материалы ІХ международной конференции с международным участием. - Львов, 2015. - С. 164-168.
4. Романів П. Гамкало М. Тенденции формирования туристического продукта на территории Наддністровского туристического района. География и туризм: международные вызовы украинскому туризму / Материалы V международной научной конференции. - Львов: Издательский центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2011. - С. 174-178.
5. П. Романів. Развитие туризма в бассейне р. Днестр в контексте устойчивого развития / М. Гамкало, П. Романів, А. Манько // Устойчивое развитие - состояние и перспективы: Материалы Международного научного симпозиума SDEV'2018 (28 февраля-3 марта 2018, Львов-Славское, Украина). - Львов, 2018. - 343 с. С. 296-298.

References:

1. Official site of the Zhydachiv Regional State Administration. [Electronic resource]. Access mode: www.zhydachivrda.org.ua.
2. Ivchenko A.I., Patsura I.M., Panasyuk A.S. Rare trees of the park of Zhuravno settlement / Scientific herald of NLTU of Ukraine. - 2008. - Vip. 18. 11 p.

3. Romaniv P. The current and potential opportunities for tourism in the Transdnestrrian tourist region / P. Romaniv // Geography, economy and tourism: national and international experience / Materials of the IX international conference with international participation. - Lviv, 2015. - P. 164-168.
4. Romaniv P. Gamkalo M. Trends in the formation of tourism product in the territory of the Transdnestrrian tourist region. Geography and Tourism: International Challenges to Ukrainian Tourism / Materials of the V International Scientific Conference. - Lviv: Publishing Center of LNU them. Ivan Franko, 2011. - P. 174-178.
5. P. Romaniv. Development of Tourism in the Dniester River Basin in the Context of Sustainable Development / M. Gamkalo, P. Romaniv, A. Manko // Sustainable Development - State and Prospects: Materials of the International Scientific Symposium SDEV'2018 (February 28-March 3, 2018, Lviv-Slavske, Ukraine). - Lviv, 2018. - 343 pp. S. 296-298.
6. M. Hamkalo, P. Romaniv, V. Rozhak. Active tourism development in the Carpathian region // Archives of tourism, hospitality and sport science – Vol. 1, Year 2017, Univ. Vincent Paul, Lublin - P. 41-54.

УДК 911. 3

Манько Андрій Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: manko_a@ukr.net

Рожак Володимир Петрович,
кандидат біологічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: rozhakесо@gmail.com

Ярмолівч В'ячеслав Володимирович

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЛЬВОВА

Метою нашої роботи є аналіз та надання рекомендацій щодо туристично-екскурсійної привабливості у місті Львові.

Теоретичною і методологічною основою нашої роботи є дослідження сучасної теорії державного управління, законодавчі й нормативні акти України та міжнародні документи, ратифіковані Україною, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері туристично-екскурсійної діяльності.

Для досягнення поставленої в роботі мети було використано сучасні *методи дослідження*, зокрема на основі системно-аналітичного методу здійснено теоретичне узагальнення наукових концепцій, пропозицій вітчизняних і зарубіжних діячів, присвячених проблемам екскурсійної діяльності. Використання методів логічного узагальнення забезпечило послідовність проведення наукового дослідження. Для вирішення окремих завдань використовувались також наступні методи: статистичного аналізу – для дослідження динаміки, структури і ефективності функціонування суб'єктів туристично-екскурсійної діяльності; проблемно-орієнтовний – для обґрунтування напрямів вирішення проблем розвитку екскурсійної діяльності у Львові; компаративний – для зіставлення розвитку екскурсійної діяльності в різних регіонах. Застосовувались також методичні прийоми екскурсії, прийом показу і розповіді, для комплексного системного аналізу технології проведення екскурсійної діяльності.

Практичне значення *одержаних результатів* полягає у тому, що висновки і положення даної роботи сприятимуть її подальшому розвитку.

Наукова новизна. Оскільки місто Львів володіє великим туристичним потенціалом, та впевнено крокує, щоб досягнути рівня туристичних центрів Європи, обираємо його для дослідження нашої роботи. Саме вирішення стратегічних завдань розвитку туристично-екскурсійної справи Львова, повинні підняти його на якісно-новий рівень, що можливо тільки з урахуванням історичної практики і досвіду. Отже, актуального значення набуває вивчення та осмислення загальних закономірностей і складових частин культурного будівництва міста, серед яких чільне місце займає туристично-екскурсійна справа.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання у науково-дослідній сфері для подальших досліджень явища туристично-екскурсійної привабливості міст України; у навчальній сфері у процесі викладання дисциплін та при підготовці навчальних підручників, посібників та методичних рекомендацій.

Ключові слова. Туризм, туристично-екскурсійна привабливість, Львів.

УДК 911. 3

Манько Андрей Михайлович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: manko_a@ukr.net

Рожак Владимир Петрович,
кандидат биологических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,

Ярмолович Вячеслав Владимирович

e-mail: rozhakeco@gmail.com
Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина

ТУРИСТИЧЕСКО-ЭКСКУРСИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ЛЬВОВА

Целью нашей работы является анализ и предоставление рекомендаций по туристско-экскурсионной привлекательности во Львове.

Теоретической и методологической основой нашей работы является исследование современной теории государственного управления, законодательные и нормативные акты Украины и международные документы, ратифицированные Украиной, а также научные труды отечественных и зарубежных ученых в сфере туристско-экскурсионной деятельности.

Для достижения поставленной в работе цели были использованы современные методы исследования, в частности на основе системно-аналитического метода осуществлено теоретическое обобщение научных концепций, предложений отечественных и зарубежных деятелей, посвященных проблемам экскурсионной деятельности. Использование методов логического обобщения обеспечило последовательность проведения научного исследования. Для решения отдельных задач использовались также следующие методы: статистического анализа - для исследования динамики, структуры и эффективности функционирования субъектов туристско-экскурсионной деятельности; проблемно-ориентированный - для обоснования направлений решения проблем развития экскурсионной деятельности во Львове; компаративный - для сопоставления развития экскурсионной деятельности в различных регионах. Применялись также методические приемы экскурсии, прием показа и рассказа, для комплексного системного анализа технологии проведения экскурсионной деятельности.

Практическое значение полученных результатов заключается в том, что выводы и положения данной работы будут способствовать ее дальнейшему развитию.

Научная новизна. Поскольку город Львов обладает большим туристическим потенциалом, и уверенно шагает, чтобы достичь уровня туристических центров Европы, выбираем его для исследования нашей работы. Именно решение стратегических задач развития туристско-экскурсионного дела Львова, должны поднять его на качественно новый уровень, возможно только с учетом исторической практики и опыта. Итак, актуальное значение приобретает изучение и осмысление общих закономерностей и составных частей культурного строительства города, среди которых главное место занимает туристско-экскурсионное дело.

Практическое значение заключается в возможности их использования в научно-исследовательской сфере для дальнейших исследований явления туристско-экскурсионной привлекательности городов Украины; в учебной сфере в процессе преподавания дисциплин и при подготовке учебников, пособий и методических рекомендаций.

Ключевые слова. Туризм, туристско-экскурсионная привлекательность, Львов.

UDC 911.3

Manko Andrii Mykhailovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: manko_a@ukr.net

Rozhak Volodymyr Petrovych,
Candidate of Biological Sciences, Associate
Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail:
rozhakeco@gmail.com

TOURIST-EXCURSION ATTRACTIVENESS OF LVIV

The purpose of our work is to analyze and give recommendations on the tourist-excursion attraction in the city of Lviv.

The theoretical and methodological basis of our work is the research of modern theory of state administration, legislative and normative acts of Ukraine and international documents ratified by Ukraine, as well as scientific works of domestic and foreign scientists in the field of tourist excursions.

In order to achieve the goal set in the work, *modern methods* of research were used, in particular, on the basis of the system-analytical method, a theoretical synthesis of scientific concepts, proposals of domestic and foreign figures devoted to the problems of excursion activities was carried out. The use of logical generalization methods ensured a sequence of scientific research. The following methods were used to solve individual problems: statistical analysis - to study the dynamics, structure and efficiency of the subjects of tourist-excursion activity; problem-oriented - for substantiation of directions of solving problems of development of excursion activities in Lviv; comparative - to map the development of excursions in different regions. Also used methodical methods of excursion, reception of the show and narration, for a comprehensive system analysis of the technology of conducting excursion activities.

The practical significance of the results obtained is that the conclusions and provisions of this work will contribute to its further development.

Scientific novelty. As the city of Lviv has a great tourist potential, and confidently steps to reach the level of tourist centers in Europe, we select it for the study of our work. It is the decision of the strategic tasks of development of tourist-excursion business in Lviv, should raise it to a new level, which is possible only in the light of historical practice and experience. Consequently, the actual significance becomes the study and comprehension of the general laws and components of the cultural construction of the city, among which the main place is the tourist-excursion business.

The practical significance of the results is the possibility of their use in the research area for further research of the phenomenon of tourist-excursion attractiveness of Ukrainian cities; in the field of teaching in the teaching of disciplines and in the preparation of textbooks, manuals and methodological recommendations.

Keywords. Tourism, tourist-excursion attraction, Lviv.

Постановка проблеми. В Україні відбувається процес вироблення нових орієнтирів та концептуальних підходів до економічного і культурного розвитку держави. Невід'ємною частиною практичного здійснення національного і культурного відродження України є туристично-екскурсійна діяльність, головна мета якої – глибоке пізнання історії, багатовікових традицій українського народу.

Перетворення, які відбуваються в суспільстві, формуються на міцному історичному підґрунті, визначають інтерес до набутого досвіду, дають змогу аргументовано визначити основні завдання сьогодення. Туристично-екскурсійна діяльність є важливим фактором освіти та виховання українського суспільства, його культурного розвитку, екологічного оздоровлення та економічного зростання країни. Туристично-екскурсійна

справа виконує відповідальні науково-пізнавальні функції, якнайтісніше взаємодіє з краєзнавством, пам'ятко-охоронною, природоохоронною та музейною роботою. Відродження кращих традицій вітчизняного екскурсознавства має важливе значення для національно-культурного піднесення України.

Львів із впевненістю можна назвати туристичною столицею України. Щодня місто приймає тисячі туристів з різних куточків світу, яких приваблює не лише багата історія та чудова архітектура, а й неповторний дух міста, створений насиченим мистецьким життям, патріотизм його мешканців, а також зачаровуючий запах кави, який відчувається із затишних кав'ярень Львова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою для написання нашої роботи стали праці таких авторів як Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О., Виноградська А.К., Височан О.С., Глушко О.В., Голубничая С.Н., Борисов Е.А., та інших. Також було опрацьовано багато видань та статей як Media Sapiens, Фокус, Prostir.Muzeum, Вголос, ТвоєМісто та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити й те, що за останній період в Україні захищено ряд дисертацій, які містять аналіз окремих аспектів туристично-екскурсійної привабливості.

Проте існуючі публікації та дисертаційні роботи не містять комплексного наукового підходу до проблем особливостей розвитку туристично-екскурсійної привабливості у Львівській області та в місті Львові тому дане дослідження органічно доповнює їх, а наявність вказаних наукових праць не лишає його актуальності.

Постановка завдання. Завданнями нашого дослідження є: охарактеризувати екскурсію, як особливий засіб пізнання і як частину туристичної послуги; розглянути історичний розвиток екскурсійної діяльності в Україні; охарактеризувати історико-культурні пам'ятки як пріоритетний вид ресурсів в туристично-екскурсійній діяльності; охарактеризувати особливі види туристичних ресурсів в екскурсійному туризмі; проаналізувати державну політику та нормативно-правове регулювання у сфері туристично-екскурсійної діяльності; розглянути шляхи модернізації та оптимізації механізмів і форм здійснення туристично-екскурсійної діяльності; оцінити перспективи туристично-екскурсійної діяльності у місті Львові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні туризм утвердився як стратегічний напрямок розвитку Львова. Експерти стверджують, що саме туризм став основним пріоритетом для Львова. Навіть той, хто ніколи не був у Львові, чув, що за останні десять років "місто чотирьох тисяч левів" перетворилося на туристичну Мекку і визнане культурною столицею України. Український журнал "Фокус" оприлюднив рейтинг найкомфортніших міст України. Переможцем у списку став Львів, який попереду Києва майже на шість балів і отримав

показник у 69,4 бали [1, с.1]. До того ж, багато іноземних видань, як, наприклад, Financial Times або The Wall Street Journal, назвали Львів "містом європейського майбутнього" і "найбільш багатообіцяючим містом України". Завдяки своєрідній атмосфері, Львів часто порівнюють із Прагою та Краковом.

Титул "туристичної столиці" Львів завоював абсолютно законно, завдяки величезній кількості культурних, історичних та архітектурних цінностей. Не меншу роль у створенні позитивного іміджу мають розвинута сфера обслуговування і прикордонне розташування, що надає Львову особливий європейський шик. Люди, особливо з центральних і східних областей України, які не встигли відвідати Європу, ідентифікують Львів зі зразковим європейським містом.

Крім цього, спостерігається спалах гастрономічного туризму. Проведення у Львові чемпіонату "Євро-2012" стало поштовхом до відкриття сотень кафе і ресторанів з відмінною кухнею та обслуговуванням. Також Львів збільшив кількість закладів розміщення, з'явилося чимало хостелів та 3 зіркових готелів.

Надзвичайно важливим питанням у розвитку туристичного бізнесу, на мою думку, є статистика. Щоб визначитися, як розвивати цей бізнес, потрібно володіти статистичною інформацією щодо іноземних туристів Львова.

У Львівській мерії стверджують, що з кожним роком кількість гостей міста стрімко зростає. Так, у 2011 р. Львів прийняв 1 млн. відвідувачів, через рік, у 2012 р. – на 400 тис. більше. У 2013 і 2014 рр. – 1 700 млн. осіб, у 2017 – 2018 рр. понад 2 млн. туристів.

Скільки туристів побувало у місті в 2017 р. обрахували в Інституті міста на замовлення ЛКНП «Центру розвитку туризму в м. Львів» у вересні 2017 року. Загалом було опитано 400 в'їзних туристів методом "face to face" інтерв'ю. Основні місця проведення опитування: центр міста, Головний залізничний вокзал, аеропорт, готелі та хостели міста. Середня кількість туристів, що відвідують місто становить – 2.6 млн. осіб 3 них 79% - це ключові ринки (Україна – 65%, Польща – 7%, США - 4%, Німеччина – 3%), а 21% потенційні ключові ринки (Білорусь – 3%, Туреччина – 2%, Австрія – 2%, Угорщина – 2%, інші країни Європи – 11%, інші країни світу – 1% .

Основою залишається внутрішній туризм. Дефіцит закордонних туристів покривають гості зі східної та центральної України, але, щоб їх утримати, потрібно створити конкретний набір послуг і розваг.

Щодо підрахунку кількості туристів у місті, то офіційна статистика потребує деталізації. Раніше кількість підраховувалася через систему "Туристичний барометр". Кількість гостей фіксувалася через пасажирські потоки аеропорту "Львів". В мерії погоджуються, що визначити точну кількість туристів, що відвідали місто, дуже складно. Треба відмітити, що зараз міська влада намагається вести облік туристів. Разом з тим, необхідно займатися туристами, які приїжджають залізничним і

автомобільним транспортом. Проблема полягає у відсутності механізмів фіксації того, скільки людей і хто саме приїжджає в місто. Львівська міськрада, а саме "Інститут міста", розробив власну методику підрахунку кількості туристів, засновану на даних про кількість осіб, які проживають у готелях, завантаженість ліжко-місць у готелях тощо. Також "Інститут міста" займається анкетуванням туристів, щоб визначити їх профіль за показниками віку, "географії", термінів перебування та найбільш популярних "точок" відвідування.

Багато будівель у Львові вимагають реставрації: лише за лютий цього року тричі обвалювались балкони [2, с.1], і таких прикладів безліч. Станом на березень міськрада нарахувала у Львові 30 аварійних будинків, і тільки 16 з них підлягали ремонту. Деякі зони, особливо в центрі, треба зробити заповідними. В історичних будівлях потрібно проводити реконструкцію, а не віддавати їх комерційним структурам. Таким чином, частина будинків матиме статус "недоторканих", що збереже їх для нащадків.

Ще одне – це доступ до туристичної столиці, а саме, з Тернопільського і Волинського напрямку. Український навігаційний сервіс navizor.com склав рейтинг найгірших доріг по областях України — Львівська область займає в ньому почесне друге місце – 45.36% доріг у критичному стані.[3, с.2]

У той же час, за інформацією міськради, 19% туристів їдуть до Львова автобусами, а 12% – на автомобілі, інші поїздами та літаками. Крім цього, згідно з дослідженнями [3, с. 3], одними з найбільш дратівливих факторів у Львові є дороги, громадський транспорт, паркування на тротуарах, і старі вулиці та будівлі.

Дорога та тротуари на вулиці Чернівецькій у Львові — це перше, що бачать туристи, які приїжджають до міста.

«Перші двісті метрів від залізничного вокзалу Львова — це нагадування туристам, що вони приїхали до міста, через яке пройшли дві світові війни. І ще не всі наслідки вдалося подолати...»- повідомляє Дискусійна платформа «Твоє місто Львів». [3, с.5]

Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького позиціонує себе як найбільше летовище у Західній Україні за пасажиропотоком та маршрутною мережею. Він розташований на відстані 6 км від центру міста. Його маршрутна мережа поєднує 32 напрямки (30 міжнародні та 2 внутрішні).

Уже цього року зі Львова будуть літати два найпопулярніші лоукостери Wizz Air та Ryanair.

Приєднання лоукостерів збільшить пасажиропотік. Нині аеропорт обслуговує 600 тисяч пасажирів у рік. За перший ж рік після появи Wizz Air планується обслуговувати 150-200 тисяч додатково. [4, с.2]

Кожна нова авіакомпанія створює додаткові надходження, а саме тому прихід нових забезпечуватиме Львову фінансові потоки й інвестиції.

Проте збільшення рейсів до Львова не вирішує проблему пересування містом. До аеропорту їздить одне маршрутне таксі. Таксі біля аеропорту є монополізованими певними структурами і пропонують занадто дорогі послуги. Немає жодних інформаційних таблиць, де був би перелік англійською мовою інших, дешевших таксі. Тобто варто аналізувати проблему не лише доїзду до Львова, а й проїзду по ньому: не з точки зору VIP-туриста, а й масового туриста, який найбільше наповнює міський бюджет.

Вагомим мінусом туристично-екскурсійної діяльності Львова є відсутність місць для паркування туристичних автобусів. На свята до Львова щодня приїжджає декілька сотень автобусів, які не мають де припаркувати автомобілі. Наприклад, біля собору святого Юра немає місця для паркування жодного автобуса. Це означає, що фактично цей об'єкт є недоступним, адже не кожна група піде туди пішки.

Як наслідок, ще одним негативним елементом стають затори.

Таким чином, удосконалення туризму міста насамперед потребує покращення транспортної системи Львова.

Важливо відмітити, що у місцевих мешканців існує мовний бар'єр з іноземцями. Для туристів, які розмовляють англійською, деколи стає справжнім викликом щось пояснити. Для того, щоб удосконалити туристично-екскурсійний напрям діяльності, люди повинні спілкуватись з туристами англійською, особливо в такій активній туристичній зоні, як центр міста.

У Львові є цікаві музеї, проте в них немає екскурсій англійською, польською мовами. Також у туристів є труднощі з залізничними касами. Вони не можуть купити собі квиток через мовний бар'єр. Я пропоную на одній із кас написати: «Тут говорять англійською».

Багатьох потенційних іноземних гостей бойові дії, що тривають на сході України, таки відлякали. Поляки — не виняток. Якщо донедавна до Львова приїздив іноземний та український турист у рівному відсотковому співвідношенні, то з початком російської агресії все різко змінилося. Суттєво знизились показники іноземних туристів. За останніми підрахунками ЛМР зрозуміло, що іноземних туристів близько 30 відсотків, а решта — внутрішні туристи. Проте рекомендації у відомому європейському виданні Lonely Planet зацікавлять мандрівників та додадуть їм упевненості. Це хороший піар. Це запевнення, що у нас безпечно.

"Доступність продукту, а саме безпека і низька ціна — це два основні чинники, які корегують туристичні потоки. Якщо з першим в Україні є певна проблема, то потрібно за кожної нагоди акцентувати увагу іноземного туриста на чинник економічної вигоди, адже різниця між львівськими цінами і цінами у Кракові чи у Празі доволі разюча. Причому сервіс у Львові не сильно відрізняється», — запевняють експерти з розвитку туризму.[5, с.2]

Висновки. Підводячи підсумки, стає зрозумілим, що управління екскурсійною діяльністю в Україні і у Львові зокрема, потребує певної системи заходів щодо вдосконалення й упорядкування.

Щодо змін в екскурсійному напрямку вважаємо актуальним:

- створення оригінальних, покращених і модифікованих екскурсій Львовом;
- реконструкція Підгорецького замку;
- пошук інвестора для реалізації проекту канатної дороги на Замкову гору, а також можливість повернення канатної дороги у Стрийському парку;
- реконструкція оглядового майданчика Вежі Корнякта;
- популяризація віртуальних екскурсій, для збільшення туристичного потоку туристів у місто. Також використання віртуального туризму як засобу реклами.
- покращення транспортної системи міста та стану доріг;
- вирішення проблеми перевантаженості міста, створення додаткових паркомісць;

Безумовно, здійснення запропонованих напрямків вдосконалення туристично-екскурсійної діяльності має свої переваги, так і недоліки, вони потребують подальшого дослідження в плані розробки та затвердження Національного стандарту екскурсійної діяльності з чітким переліком документів і форм документів, методичних рекомендацій щодо їх розробки та заповнення, налагодження статистичної звітності та деяких інших питань роботи галузі

Список використаних джерел

1. Сафонов Е. Львів – найкраще місто для життя в Україні [Електронний ресурс] / Евгений Сафонов // Фокус. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://focus.ua/society/44147/>.
2. Толстой А. Балконы падают, а кто відповідатиме? [Електронний ресурс] / А. Толстой, Т. Штифурко // ІА ЗІК. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zik.ua/news/2017/02/23/balkony_padayut_a_meriya_lvova_vmyvaie_ruky_hto_vidprovidatyme_1049295.
3. Сабадишина С. Чого бракує туристам у Львові [Електронний ресурс] / Світлана Сабадишина // Твоє Місто. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://tvoemisto.tv/news/a_polyakam_tut_komfortno_chogo_brakuie_turystam_u_lvovi_78551.html.
4. Зі Львова можуть літати два найпопулярніші лоукостери Wizz Air на Ryanair. [Електронний ресурс] // Твоє Місто. – 2016. – Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/uzhe_tsogo_roku_zi_lvova_mozhut_litaty_dva_populyarni_loukostery_78414.html
5. Стадник Г. Львів бореться за іноземного туриста [Електронний ресурс] / Галина Стадник // DW. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://p.dw.com/p/1IvCp>.

Список использованных источников

1. Сафонов Е. Львов - лучший город для жизни в Украине [Электронный ресурс] / Евгений Сафонов // Фокус. - 2009. - Режим доступа к ресурсу: <https://focus.ua/society/44147/>.
2. Толстой А. Балконы падают, а кто будет отвечать? [Электронный ресурс] / А. Толстой, Т. Штифурко // ІА ЗІК. - 2017. - Режим доступа к ресурсу: http://zik.ua/news/2017/02/23/balkony_padayut_a_meriya_lvova_vmyvaie_ruky_hto_vidprovidatyme_1049295.
3. Сабадишин С. Чего не хватает туристам во Львове [Электронный ресурс] / Светлана Сабадишин // Твоє Город. - 2016. - Режим доступа к ресурсу:

http://tvoemisto.tv/news/a_polyakam_tut_komfortno_chogo_brakuie_turystam_u_lvovi_78551.html.

4. Из Львова могут летать два самых популярных лоукостеры Wizz Air на Ryanair. [Электронный ресурс] // Твое Город. - 2016. - Режим доступа: http://tvoemisto.tv/news/uzhe_tsogo_roku_zi_lvova_mozhut_litaty_dva_populyarni_loukosteru_78414.html

5. Стадник Г. Львов борется за иностранного туриста [Электронный ресурс] / Галина Стадник // DW. - 2016. - Режим доступа к ресурсу: <http://p.dw.com/p/1IvCp>.

References:

1. Safonov E. Lviv - the best city for life in Ukraine [Electronic resource] / Evgeny Safonov // Focus. - 2009. - Access to the resource: <https://focus.ua/society/44147/>.

2. Tolstoy A. Balconies are falling, but who will answer? [Electronic resource] / A. Tolstoy, T. Shtifurko // ІА КІС. - 2017. - Mode access to the resource: http://zik.ua/news/2017/02/23/balkony_padayut_a_meriya_lvova_vmyvaie_ruky_hto_vidpovidatyme_1049295.

3. Sabadishina S. What is missing to tourists in Lviv [Electronic resource] / Svetlana Sabadishina // Your city. - 2016. - Resource access mode: http://tvoemisto.tv/news/a_polyakam_tut_komfortno_chogo_brakuie_turystam_u_lvovi_78551.html.

4. Two of the most popular Wizz Air and Ryanair low-flyers can fly from Lviv. [Electronic resource] // Your city. - 2016. - Access mode: http://tvoemisto.tv/news/uzhe_tsogo_roku_zi_lvova_mozhut_litaty_dva_populyarni_loukosteru_78414.html

5. Stadnik G. Lvov fights for a foreign tourist [Electronic resource] / Galina Stadnik // DW. - 2016. - Resource access mode: <http://p.dw.com/p/1IvCp>.

УДК 911.3

Красько Анна Богданівна,
кандидат географічних наук

Білоус Софія Василівна,
кандидат економічних наук

Пурська Ірина Степанівна,
кандидат економічних наук

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: anna.khovalko@gmail.com

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна

РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ДИНАМІКА ТА РЕТРОСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета. Метою дослідження є вивчення сучасного стану функціонування регіонального ринку туристичних послуг та специфіки його територіальної організації, обґрунтування напрямків його оптимізації в регіоні.

Методика. Основою дослідження є фундаментальні положення сучасної суспільної географії в галузі регіоналістики, географії сфери послуг, географії населення, географії туризму, маркетингової географії, концептуальні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених, що вивчали проблеми розвитку туризму. Базуючись на міждисциплінарному підході, у дослідженні застосовувались різноманітні методи, з-поміж яких: діалектичний, абстрактно-логічний, системний, соціологічний, статистичний, картографічний, а також порівняльно-географічний, кластерного і багатовимірного математичного аналізу тощо.

Результати. Досліджено територіальну організацію ринку туристичних послуг. Визначено сучасний стан туристичного ринку в Тернопільській області, його територіальні відмінності. Проаналізовано основні чинники функціонування ринку туристичних послуг в області. Проведено оцінку та аналіз туристичного бізнесу в регіоні. Виявлено основні проблеми та можливості туристичної діяльності у Тернопільській області.

Наукова новизна. Виділено основні райони концентрації туристичних ресурсів, перспективні для розвитку окремих видів туристичної діяльності, на основі яких було розроблено карту туристичного районування області.

Практична значимість. Формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Тернопільської області дасть можливість задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристично-рекреаційних послугах.

Ключові слова: ринок туристичних послуг, туризм, рекреація, потенціал, підприємництво, регіон.

УДК 911.3

Красько Анна Богдановна,
кандидат географических наук

Белоус Софья Васильевна,
кандидат экономических наук

Пурська Ирина Степановна,
кандидат экономических наук

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина,
e-mail: anna.khovalko@gmail.com

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина

Львовский национальный университет
имени Ивана Франка, г. Львов, Украина

РЫНОК ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ: ДИНАМИКА И РЕТРОСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Цель. Целью исследования является изучение современного состояния функционирования регионального рынка туристических услуг и специфики его территориальной организации, обоснование направлений его оптимизации в регионе.

Методика. Основой исследования являются фундаментальные положения современной общественной географии в области регионалистики, географии сферы услуг, географии населения, географии туризма, маркетинговой географии, концептуальные подходы отечественных и зарубежных ученых, изучавших проблемы развития туризма. Основываясь на междисциплинарном подходе, в исследовании применялись различные методы, среди которых: диалектический, абстрактно-логический, системный, социологический, статистический, картографический, а также сравнительно-географический, кластерного и многомерного математического анализа и т.п.

Результаты. Исследовано территориальную организацию рынка туристических услуг. Определено современное состояние туристического рынка в Тернопольской области, его территориальные различия. Проанализированы основные факторы функционирования рынка туристических услуг в области. Проведена оценка и анализ туристического бизнеса в регионе. Выявлены основные проблемы и возможности туристической деятельности в Тернопольской области.

Научная новизна. Выделены основные районы концентрации туристических ресурсов, перспективные для развития отдельных видов туристической деятельности, на основе которых была разработана карта туристического районирования области.

Практическая значимость. Формирование современной конкурентоспособной туристской индустрии Тернопольской области позволит удовлетворить потребности иностранных и отечественных граждан в туристско-рекреационных услугах.

Ключевые слова: рынок туристических услуг, туризм, рекреация, потенциал, предпринимательство, регион.

UDC 911.3

Krasko Anna Bogdanivna,
Candidate of Geographical Sciences

Bilous Sofija Vasulivna,
Candidate of Economics Sciences

Purska Iryna Stepanivna,
Candidate of Economics Sciences

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: anna.khovalko@gmail.com

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine

MARKET OF TOURIST SERVICES OF TERNOPIL REGION: DYNAMICS AND RETROSPECTIVE DEVELOPMENT

The purpose. The purpose of the study is to study the current state of functioning of the regional market of tourist services and the specifics of its territorial organization, substantiation of directions of its optimization in the region.

Methodology. The basis of the research is the fundamental positions of modern social geography in the field of regionalistics, geography of services, population geography, geography of tourism, marketing geography, conceptual approaches of domestic and foreign scientists who studied the problems of tourism development. Based on the interdisciplinary approach, various methods have been used in the study, including dialectic, abstract-logical, systemic, sociological, statistical, cartographic, as well as comparative-geographical, cluster and multidimensional mathematical analysis, etc.

Results. The territorial organization of the tourist services market is explored. The present state of the tourist market in the Ternopil region, its territorial differences is

determined. The main factors of functioning of the market of tourist services in the region are analyzed. The evaluation and analysis of tourism business in the region is carried out. The main problems and opportunities of tourist activity in the Ternopil region are revealed.

Scientific novelty. The main areas of concentration of tourist resources are prominent, promising for the development of certain types of tourism activity, on the basis of which a map of tourist regionalization of the region was developed.

Practical significance. The formation of a modern competitive tourism industry in the Ternopil region will provide an opportunity to meet the needs of foreign and domestic citizens in tourist and recreational services.

Key words: tourism market, tourism, recreation, potential, entrepreneurship, region.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток туризму в Україні характеризується наявністю глибоких протиріч в його організаційній структурі, в спрямованості розвитку, в стані якісних та кількісних характеристик. З одного боку, сучасний стан туризму в Україні розцінюється як кризовий, пов'язаний з різким падінням досягнутих раніше об'ємів надання туристичних послуг, скороченням матеріальної бази туристичної галузі і значною невідповідністю потребам населення в туристичних послугах. З іншого боку, наголошується високі темпи будівництва туристичних об'єктів, що відповідають найвищим світовим стандартам, значне зростання кількості числа туристичних організацій по всій Україні. Тому туристичні підприємства для успішної роботи та зайняття своєї ніші на ринку послуг повинні використовувати маркетингову діяльність, для того щоб розпізнати, ідентифікувати і оцінити існуючий або прихований попит на послуги, які підприємство пропонує або може запропонувати і спрямувати зусилля фірми на розробку, виробництво, розподіл, продаж і просування цих товарів і послуг.

Тернопільська область є одним із важливих регіонів України, в якому туристична галузь має усі умови для пріоритетного розвитку. Актуальним питанням сьогодні є визначення сучасного стану та перспектив розвитку туристичного ринку даного регіону, щоб в подальшому могли провести аналіз і визначити дієві шляхи розвитку туристичної сфери регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи таких досліджень містяться у працях О. Бейдика, М. Біржакова, Ф. Заставного, С. Кузика, О. Любіцевої, М. Мальської, Н. Недашківської, Я. Олійника, В. Преображенського, А. Степаненка, О. Топчієва, О. Шаблія та ін. Дослідженню конкретних питань формування і функціонування територіальних ринків туристичних послуг в Україні присвячені наукові розробки Ж. Бучко, С. Дутчак, В. Євдокименка, О. Заставецької, С. Іщука, М. Крачила, О. Лесика, В. Мацоли, М. Мироненка, О. Пащука, В. Руденка, М. Рутинського, І. Смаля, В. Стафійчука, В. Явкіна, І. Яковенка та ін.

Туристично-рекреаційні ресурси регіону досліджені частково і потребують більшої уваги. Подальше опрацювання вищезгаданої

проблеми сприятимуть освоєнню нових видів туристичних послуг у досліджуваній області.

Формулювання цілей статті. Тернопільська область є одним із важливих регіонів України, в якому туристична галузь має усі умови для пріоритетного розвитку. Активний розвиток туризму є можливий завдяки наявності та використанню унікальних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів. Щороку кількість туристів в області зростає. Регіон набуває нового іміджу, а в розвиток його інфраструктури залучаються інвестиційні кошти, місцева громада отримує нові робочі місця. Тому актуальним питанням сьогодні є проаналізувати основні чинники, які впливають на територіальну організацію ринку туристичних послуг Тернопільської області, а саме: демографічні, соціально-економічні, природні та історико-культурні туристичні ресурси, інфраструктурні туристичні ресурси; оцінити формування туристичних потоків в регіоні; проаналізувати розвиток туристичного бізнесу Тернопільської області, щоб в подальшому могли провести аналіз і визначити дієві шляхи розвитку туристичної сфери регіону.

Виклад основного матеріалу. Реформування економічних процесів в Україні, які стрімко відбуваються одночасно зі зміною політичного напрямку держави, без винятку стосуються усіх галузей національної економіки. Туристична сфера як одна з високорентабельних галузей світової економіки стає провідною в економічному та соціальному розвитку України.

Туризм в уявленні більшості людей пов'язаний із відпочинком, новими враженнями, задоволенням. Він міцно увійшов у життя людини з її природним прагненням відкрити і пізнати незвідані краї, пам'ятники природи, історії та культури, звичаї та традиції різних народів. Туризм є перспективною сферою господарства і активно розвивається.

Основою розвитку туристичної галузі є платоспроможний попит на відпочинок. Але жорстка конкуренція між підприємствами туристичного бізнесу, глобалізаційні процеси в суспільстві та одвічна проблема економіки: обмежені ресурси й необмежені потреби споживачів є рушійними силами, які формують нові пропозиції на ринку туристичних послуг.

Туристичний ринок, як і всі інші ринки, функціонує на основі її законів попиту та пропозиції. Досліджуваний ринок є системою світових господарських зв'язків, де здійснюється процес перетворення туристично-екскурсійних послуг на грошові кошти і зворотного перетворення грошових коштів на туристично-екскурсійні послуги. Процес просування туристичних послуг до кінцевого споживача є складним і нерідко не передбачає безпосереднього зв'язку між ним. Саме тому в процесі просування туристичні послуги комплектуються в туристичний продукт (через туроператора) і через систему дистрибуції (через турагентства) доводяться до споживача.

В процесі формування ринку туристичних послуг активну участь беруть споживачі, тобто особи, що визначають попит на ті чи інші туристичні послуги в регіоні. Вивчення особливостей демографічного складу населення Тернопільської області дозволяє проаналізувати структуру попиту та потреби споживачів у туристичних послугах, а також варіанти пропозиції в розрізі наявних трудових ресурсів регіону.

Аналізуючи демографічні чинники, насамперед необхідно брати до уваги кількість населення, яка не завжди накладається на відповідне зростання обсягу туристичного попиту. Це зумовлене залежністю між кількістю населення та економічними чинниками.

Демографічним чинником, який рівнозначно впливає як на обсяг, так і на структуру туристичного попиту, є вік. Від віку залежить попит на різні типи туристичної активності. Він також передбачає відповідний стандарт послуг. Загалом найбільшою туристичною активністю характеризуються особи віком від 18 до 28 років. На території Тернопільської області розташовані 17 районів, 2 міста обласного значення, 16 міст, 17 селищ міського типу, 1022 сільських населених пунктів.

В останні десятиліття в Тернопільській області загострюється демографічна проблема. Вона зумовлена насамперед негативним природним приростом населення, а також помітним міграційним відтоком. Тернопільська область належить до більшості регіонів України, в яких смертність населення перевищує його народжуваність.

Зростання загальної чисельності населення збільшує туристичний потенціал (до туристичного обороту залучаються нові людські резерви). В Тернопільській області бачимо протилежну тенденцію – до зменшення туристичного потенціалу через зменшення кількості населення.

Чисельність наявного населення на 01.03.17 р. становила 1057,8 тис. осіб, чисельність постійного населення – 1054,6 тис. осіб. Для порівняння, у 2016 р. – 1065,7 і 1062,5 тис. осіб (табл.1, рис.1). Відповідно скорочення кількості населення відбуватиметься й надалі: загальний приріст чисельності населення становить – 4,2 %.

Кількість міського наявного населення на 1.01.16 становила 475,231 тис. осіб, або 48%, сільського – 590,5 тис. осіб, або 52%. У густонаселених індустриальних районах важко знайти зручні місця для відпочинку, особливо у великих міських агломераціях. В Тернопільській області теж йде тенденція до зростання частки міського населення.

Рівень урбанізації області впливає на переважаючі види туризму. Відомо, що у високоурбанізованих країнах зростають об'єми туристичних потоків у зв'язку з потребою людини у відпочинку на природі. В таких випадках особливою популярністю користуються тури вихідного дня за межі великих міст. Для низькоурбанізованих районів, таких як Тернопільська область зростає потреба в т.з. внутрішніх урбаністичних туристичних маршрутах (по міських населених пунктах), оскільки в загальному по області переважає сільське населення.

Чисельність населення Тернопільської області (2000-2017 рр) [4]

Рік	Чисельність наявного населення (тис.)	Чисельність постійного населення (тис.)
2000	1156,9	1151,4
2010	1088,9	1085,6
2014	1073,3	1070,1
2015	1069,9	1066,7
2016	1065,7	1062,5
2017	1057,8	1054,6

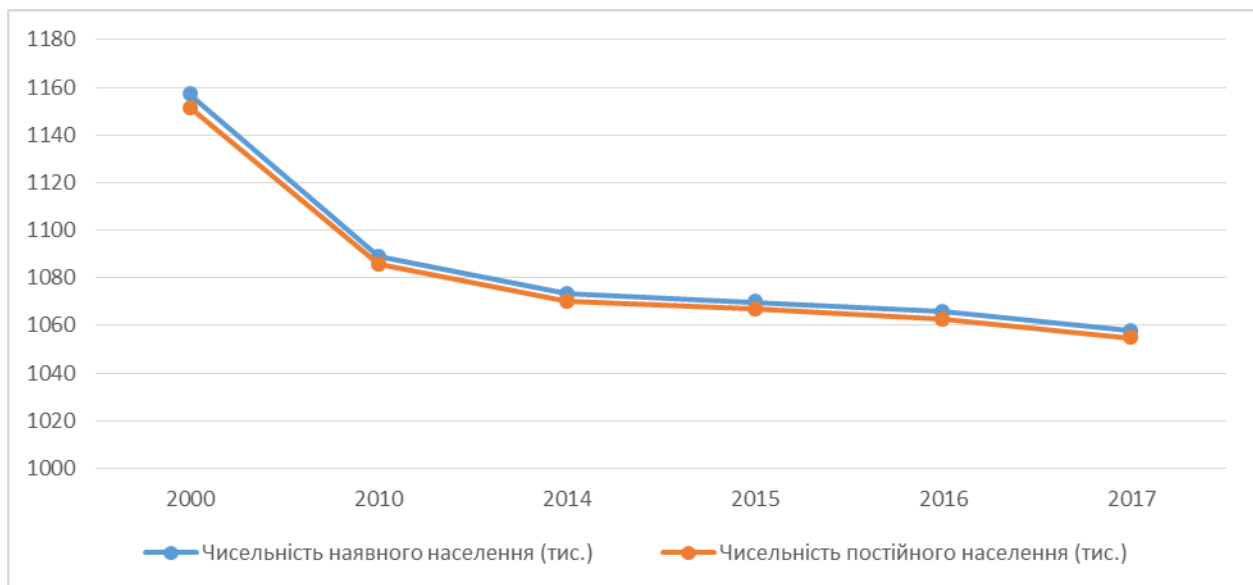

Рис. 1. Чисельність населення Тернопільської області (2000-2017 рр.)

Віковий склад населення характеризується зменшенням частки дітей у загальній кількості населення поряд із суттєвим збільшенням частки осіб у віці, старшому за працездатний, що значно ускладнює сучасну демографічну ситуацію в області і зумовлює зростаюче старіння населення. Показники народжуваності залежать від конкретних соціально-економічних чинників.

Соціально-економічні чинники охоплюють: демографічну ситуацію, рівень розвитку соціального і транспортного потенціалу, стан використання економіко – географічного потенціалу [10]. Найважливішу роль у демографічній ситуації відіграє народонаселення, трудовий ресурсний потенціал і система розселення. Соціально-економічний стан країни може мати вирішальне значення для розвитку туризму. Впродовж останніх десятиліть економіка нашої країни перебувала у глибокій економічній кризі, що не могло не позначитись і на соціально-економічному житті населення [7].

Щодо Тернопільської області, то тут порівняно низький рівень індустріального розвитку, зменшення обсягів виробництва в умовах

економічної кризи, застарілі технології, відсутність нових високоефективних виробництв створили основну проблему – безробіття, яке має регіональний характер.

Однією з основних проблем, що заважають розвитку економічного потенціалу Тернопільського регіону, є «тіньова зайнятість», яка, за деякими підрахунками перевищує в області 100 тис. осіб. Основні засоби «детінізації» зайнятості – активізація перевірок роботодавців із боку відповідних контролюючих органів та послаблення «фіскального тиску» на фонд заробітної плати. Значну увагу доцільно приділити надлишку спеціалістів з окремих профілів, у т. ч. тих, яких за державним замовленням готують у регіоні. Як наслідок – невідповідність професійно-кваліфікаційної структури попиту та пропозиції на місцевих ринках праці, що ускладнюється низькою трудовою мобільністю населення. Нерозв'язаною залишається проблема прогнозу потреби ринків праці у спеціалістах.

Враховуючи специфічну проблему ринку праці Тернопільської області, що загострюється поширенням у ній сільського безробіття, тут доцільно розвивати сільський туризм, розвиток якого не потребує значних інвестицій, проте спроможний значно збільшити пропозицію послуг без додаткової технічної інфраструктури. Основними пріоритетами розвитку сільського туризму в області мають стати: інвестиції у розвиток приватного сектору і в готельний бізнес.

У Тернопільській області розташовані привабливі для туристично-рекреаційної діяльності об'єкти, що є різноманітними за характером. В області зосереджена п'ята частина всіх природних пам'яток України. Насамперед це карстові печери, яких в області є більше сотні. Серед них – найбільша в Європі печера «Оптимістична». У печерах «Вертеба», «Кришталева», «Млинки», «Озерна», «Угринь» прокладені туристичні маршрути. Розвиток туристичної інфраструктури та популяризація цих спелеологічних об'єктів зможе надати нового економічного імпульсу розвитку регіону, що, безумовно, поліпшить фінансове становище місцевої громади, яке можна спрямувати на розвиток соціальної сфери.

Також на півдні області розташований Дністровський каньйон, який створює умови для розвитку водного туризму на річці Дністер. Окрім того, слід зауважити, що в області знаходиться природний заповідник «Медобори», що приваблює собою, як унікальний природний комплекс Подільських товтр та Кременецьких гір. Даний заповідник можна використовувати в туристичній діяльності як екскурсійний об'єкт.

Тернопільщина відома й історико-архітектурними пам'ятниками. На території області розташовані 34 старовинних замки. Їхня реставрація та побудова довкола них закладів туристичної інфраструктури дасть змогу привабити значну кількість туристів, проте це неможливо здійснити без значних капіталовкладень. Тому органам місцевої влади та місцевого самоврядування доцільно створити у регіоні сприятливий інвестиційний клімат із метою залучення вітчизняних та іноземних інвесторів.

Також потрібно зазначити, що Тернопільська область є значним релігійним центром. Духовний центр Зарваницької Божої Матері та Свято-Успенська Почаївська лавра приваблюють значну кількість паломників. Необхідно продовжувати їхню популяризацію і створювати комфортні умови для перебування туристів.

Вважаємо, що органи місцевої влади та місцевого самоврядування мають усебічно підтримувати діяльність об'єктів галузі та сприяти створенню нових для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Доцільно розробити туристичну карту з виділеними найбільш привабливими районами Тернопільської області зі зазначенням у ній усіх об'єктів, що представляють зацікавленість туристів.

Туристичний та рекреаційний потенціал Тернопільщини характеризується різноманітністю рельєфу, який представлений рівнинними і гірськими ландшафтами. По рівнинній території області протікають 120 річок, основними з яких є Дністер та Збруч, Джурин, Золота Липа, Нічлава, Серет, Стрипа. Унікальними природними об'єктами краю є Дністровський каньйон, водоспади, озера. Гірський ландшафт представляють Товтровий кряж, Кременецькі гори. Карстові печери Борщівського району вважаються найбільшими у світі.

Багатство флори та фауни у межах області представлено 421 об'єктами природно-заповідного фонду. Основні з них – природний заповідник «Медобори», три регіональні ландшафтні парки, 117 ландшафтних, лісових, ботанічних, зоологічних, орнітологічних, гідрологічних заказників, ботанічні та зоологічні пам'ятки природи, 4 заповідні урочища, 3 ботанічні сади, 9 дендрологічних парів, зоологічні парки та 13 пам'яток садово-паркового мистецтва.

Тернопільська область багата на всі види лікувальних вод (типу «Моршин», «Нафтуса», «Друскінінкай» тощо), цілющі грязі, унікальні методи оздоровлення. Регіон відзначається потенціалом у розвитку санаторно-курортних та відпочинкових зон [6].

Характерною особливістю Тернопільській області є наявність карстових печер, які є унікальним і своєрідним туристичним ресурсом. Великі і малі, вони пронизують гіпсові та вапнякові худі, створюючи складні лабіринти й вертикальні колодязі. Деякі з них відомі всьому світу. Про таких природних створіннях існує багато легенд, розповідей. Багато печери використовувалися як тваринами, так і людьми. У більшості з них фіксуються об'єкти матеріальної та духовної культури. Разом з тим, печери є пам'яткою природи. Сьогодні в кадастр занесено понад 100 печер. Найбільш цікавими і перспективними в географічному, краєзнавчому і туристичному аспектах є Придністровський карстовий район. Тут знаходяться 11 великих (довжиною більше 1000 м) розвіданих гіпсових печер, які є найбільш таємничими та привабливими [13].

Історичні та архітектурні пам'ятки Тернопільської області займають другу позицію серед популярних об'єктів відвідування туристами після природних. У області на їх основі створено три державні історико-

архітектурні заповідники – Збаразький, Кременецько-Почаївський та Бережанський. За кількістю архітектурних пам'яток Тернопільщина посідає третє місце в Україні, а наявність 34 старовинних замків і їх фрагментів дає підставу тримати перше місце в державі [6].

Щодо інфраструктурних туристичних ресурсів, то на території Тернопільської області розташовані 43 залізничні станції та зали очікування пасажирів, довжина колій становить 777,3 км, експлуатаційна довжина колій – 634,3 км. Найважливіша магістраль (Львів-Київ) перетинає область із заходу на схід. Перевезення в межах області здійснюється залізницями Тернопіль – Ланівці, Тернопіль – Підволочиськ, Тернопіль – Бережани, Тернопіль – Заліщики. Із Тернополя можна добратися залізницею до усіх обласних центрів України та країн ближнього зарубіжжя.

Довжина автомобільних шляхів області складає 5,6 тис. км, з яких 5,1 тис. км становлять дороги із твердим покриттям. Автомагістралі міжнародного значення перетинають область із півночі на південь (Дубно – Кременець – Тернопіль – Заліщики – Чернівці) та із заходу на схід (Львів – Зборів – Тернопіль – Підволочиськ – Хмельницький). Важливими є також автомагістралі державного значення (Тернопіль – Броди, Тернопіль – Стрий, Кам'янець-Подільський – Чортків – Івано-Франківськ, Почаїв – Бережан – Монастирська, Микулинці – Бучач – Вижниця тощо), які забезпечують транспортні потоки як всередині області, так і між сусідніми областями. Більшість із цих доріг має зношене покриття і потребують ремонту, що є значною перепорою у введення в дію нових туристичних маршрутів.

Щодо водного транспорту, то він був розвинений на річці Дністер до кінця 1990-их рр. По річці відбувалися судноплавні перевезення гравійно-піщаної суміші, видобутої із русла річки. У зв'язку із замуленістю русла транспортно-економічне значення судноплавства по річці значно зменшилося, що призвело до припинення наскрізних судноплавних перевезень. По річці в сприятливий сезон року проводяться туристичні сплави на байдарках та катамаранах.

Для перевезення пасажирів в області використовується також авіаційний транспорт, який наразі майже не функціонує. В обласному центрі є аеропорт із пропускною здатністю 100 осіб/год., а також два аеродроми у м. Борщів та смт. Мельниця-Подільська та вертодром у селі Лопушне Кременецького району, які використовуються тепер дуже рідко.

Важливою складовою туристичної інфраструктури регіону є готельне господарство. Від кількісних та якісних характеристик закладів розміщення значною мірою залежить розвиток міжнародного туризму, зокрема – в'їзного. У 2015 р. на території регіону діяло 68 готельних закладів, з них 37 готелі, 2 мотелі, 1 гуртожиток для приїжджих, 17 туристичних баз, притулків та інших засобів розміщення. На туристичну привабливість впливають заклади харчування. Станом на 2015 рік в області їх діяло близько 900. До важливих галузей інфраструктури

належить виробництво сувенірів, яке базується на виготовленні оригінальних зразків народної творчості, які відображають народні особливості мистецтва на певній території.

Дослідження стану розвитку туристичної інфраструктури свідчить про те, що в сучасних умовах важливим є не стільки нарощування потужностей її об'єктів, скільки підвищення якості обслуговування та розширення асортименту послуг [5].

Оцінка формування туристичних потоків в регіоні. Розвиток туризму в регіонах України, зокрема в Тернопільській області забезпечує також і соціальну стабільність, як і в країні загалом. Сприяючи розвитку суміжних з ним галузей економіки, він створює мільйони робочих місць, наповнення державного бюджету тощо. До того ж, практика свідчить, що туристична діяльність та етнічна самобутність є взаємопов'язаними, оскільки вдало представлена традиційна народна культура веде до зростання туристичного інтересу, котрий своєю чергою, спонукає до збереження традицій [2].

Тернопільщина має конкурентоспроможний рекреаційний потенціал. Складовими цього потенціалу є природа, клімат, історія, і, найголовніше, лікувально-бальнеологічні можливості. Область є однією з найбагатших областей в Україні на пам'ятки історії, культури і старовини. Значними є запаси мінеральних вод типу «Нафтуся» та «Моршинська», лікувальні болота, торфи, синя глина та інше, що створює умови для розвитку туристичного бізнесу.

Однак незважаючи на багатий потенціал України загалом і Тернопільщини зокрема, понад 90 % суб'єктів українського туристичного бізнесу орієнтовані на виїзний туризм. Цьому насамперед сприяє українське податкове законодавство. Держава практично нічого не робить для розвитку в'їзного та внутрішнього туризму. В інших країнах на просування свого туристичного продукту на зовнішньому і внутрішньому ринку витрачають кошти держбюджету. До того ж, завдяки меншому податковому навантаженню в іноземних курортів є можливість встановлювати конкурентно спроможні ціни, отримуючи при цьому достатні прибутки, що дають змогу здійснювати інвестиційні вкладення у свій бізнес, що не притаманно українській практиці.

Протягом 2000-2015 рр. чисельність туристів, які були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності України у Тернопільській області, скоротилась вдвічі із 24343 осіб у 2000 р. до 12320 осіб у 2012 р. та відповідно 6668 осіб у 2015 р.

Більш, ніж вдвічі знизилась і кількість екскурсантів Тернопільщини. Якщо у 2000 р. даний показник становив 10238 осіб, у 2012 р. він складав 4705 осіб, а у 2015 цей показник уже складав лише 430 осіб.

Кількість внутрішніх туристів також падала протягом даного періоду. У 2000 р. в межах Тернопільської області подорожувало 19199 осіб, у 2012 – 6283 осіб, та у 2015 р. цей показник показав найнижчу кількість туристів – усього 1643 осіб.

Проте, варто зазначити, що у 2016 р. кількість туристів, які обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності почала зростати і становила 7536 осіб. Внутрішні туристи у 2016 р. також більше подорожували областю – їх кількість складала 1935 осіб.

Також побільшало і туристів, які виїжджали закордон. У 2016 їх кількість становила 5601 особу. Найбільшою популярністю серед громадян області в 2015 та 2016 рр. користувалися такі країни, як Єгипет, Болгарія та Туреччина (табл.2, рис.2) [4].

Таблиця 2

Туристичні потоки

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Туристи, обслуговувані суб'єктами туристичної діяльності	24343	36798	19949	12320	13490	9066	6668	7536
іноземні туристи	797	801	521	2	-	-	55	-
туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон	4347	3618	6039	6035	7929	4691	4970	5601
внутрішні туристи	19199	32375	13389	6283	5561	4375	1643	1935
Кількість екскурсантів	10238	21367	13719	4705	3268	1371	430	-

(За даними Головного управління статистики у Тернопільській області)

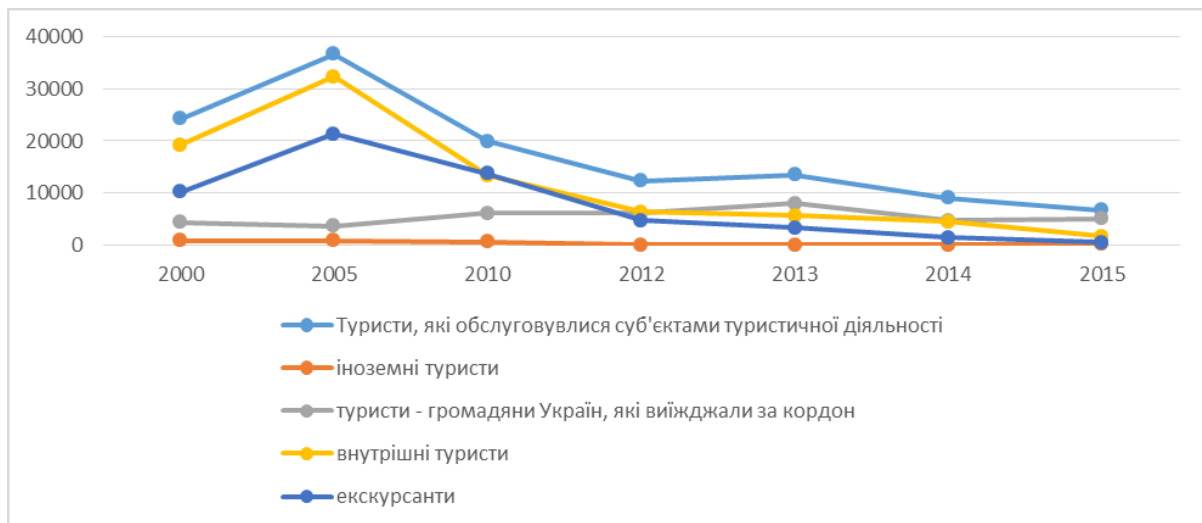

Рис. 2. Туристичні потоки Тернопільській області

Отже, можна зробити висновки, що у зв'язку із економічно та політичною кризами в Україні Тернопільська область пережила значний спад туристичних потоків та погіршення ситуації із туристичним бізнесом в регіоні. Про цей спад свідчать скорочення кількості обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України у Тернопільській області туристів та екскурсантів. Окрім того, практично до нуля знизилась відвідуваність області іноземними туристами та значно знизилася чисельність внутрішніх.

Проте, у 2016 р. можна було бачити позитивну картину в зміні кількості туристів, але якщо в подальшому не будуть застосовані різноманітні методи впливу, зокрема з боку держави, органів місцевого самоврядування на популяризацію регіону за його межами, то така активізація туристів може знову показати негативний результат.

Незважаючи на те, що Тернопільська область займає одне з провідних місць в Україні за рівнем забезпеченості цінними ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес, регіональний туристичний продукт має низьку конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку і потребує подальшого розвитку і залучення значних інвестицій у його розбудову. Пріоритетними видами туризму в області, які історично сформувались і потребують подальшого комплексного розвитку є: релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний, пригодницький і тематичний. За визначенням Всесвітньої туристичної організації вони входять до основних напрямків розвитку туризму у XXI ст.

Тернопільщина як визнаний туристичний регіон позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: «Дністровський каньйон», «Замки Тернопілля», «Печери Тернопільщини», «Борщівська вишиванка», «Бучач і Пінзель», «Урочище Червоногород», «Мальовнича Бережанщина», «Медобори, Товтри запрошують». Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою «В магії Кременця – сила України» на загальноукраїнському туристичному ринку.

Впродовж останніх років в області, у рамках реалізації державно-приватного партнерства, здійснювалася реконструкція діючих підприємств готельного господарства, споруджувалися об'єкти сервісного обслуговування туристів. Станом на 01 грудня 2016 року в області діє близько 90 закладів розміщення на 4200 місць. Усі наявні в області заклади розміщення за кількістю номерів відносяться до малих.

Найбільша кількість закладів розміщення знаходиться у регіонах із високим рівнем туристичних потоків: у місті Тернопіль (26,3 % від загальної кількості), у Борщівському (10,8%) та Бучацькому (10,8%) районах. У Підгаєцькому, Зборівському та Козівському взагалі відсутні готельні заклади, що значно зменшує їх туристичні можливості.

Рівень обслуговування у готельних підприємствах залишається низьким, такі заклади не використовують повністю свій потенціал. Більшість готелів в області є одно- або двозірковими, є тільки чотири тризіркових готелі «Тернопіль», «Галичина», «Глобус» та готельний комплекс «Злагода» [5].

Комплекс послуг з організації відпочинку на селі можна також одержати в більш ніж 20 закладах сільського зеленого туризму у 13 районах Тернопільщини. Як невід'ємна складова сфери туризму, в області розвивається мережа закладів харчування і дозвілля, найпопулярнішими з яких є ТРЦ «Подолляни» та комплекс «Алігатор» у місті Тернополі, база

відпочинку «Над Стрипоєю» у Бучацькому районі. У період 2013-2015 рр. відкрилося ряд закладів. У Кременецькому районі діє центр вільного часу «Панорама», спрямований на організацію як сімейного відпочинку, так і обслуговування туристів. У Заліщицькому районі працює туристично-відпочинковий комплекс «Мішин-Сіті», придорожній мотель «Крайня хата», в якому функціонує повноцінний зоопарк. У місті Тернополі розпочав роботу «Савич Парк» – гірськолижний спортивно-розважальний комплекс.

Як наслідок, роль Тернопільщини на українському туристичному ринку постійно зростає. Туристичні послуги надають 25 туроператорів та більше 100 турагентів, із них внутрішнім туризмом займаються близько 10 підприємств. В області діє 5 туристично-інформаційних центрів.

Найвідомішими промоційними заходами в області стали Західноукраїнська туристична виставка-фестиваль та Всеукраїнський медіа-форум «Тернопільщина туристична – очима журналістів». З метою промоції туристичного потенціалу регіону у 2015 р. розроблено туристичний логотип «TERNOPIL*YA». Щороку проводились ознайомлювальні тури для журналістів всеукраїнських та регіональних ЗМІ; туристичні пропозиції області представлялись на спеціалізованих виставках у містах Києві, Одесі, Ужгороді, Львові, Донецьку, Харкові, Запоріжжі, Херсоні, Чернівцях, Любліні, Перемишлі тощо.

В області активно розвивався подієвий туризм. Широко відомі за межами області фестивальні заходи: «Фестиваль Бережанського замку», «Дзвони Лемківщини», «Коропфест» у Монастириському районі, «Братина» у Шумському районі, Всеукраїнський фестиваль сільської молоді «Купальська феєрія» у с. Чагарі Гусятинського району, Всеукраїнське фольклорно-мистецьке свято «В Борщівському краї цвітуть вишиванки» та фестиваль борщу «Борщ'їв», Галицька дефіляда, фестиваль ретро-автомобілів «Золота підкова» активно відвідувалися туристами. З метою створення сучасної інфраструктури для автотуристів облаштовано 22 стоянки туристичного автотранспорту, кемпінги, насамперед на межі з сусідніми з Тернопільщиною областями. Тернопільська облдержадміністрація активно співпрацює з сусідніми областями з обміну соціальною рекламою. На території Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Хмельницької та Чернівецької областей розміщено інформаційні постери «Тернопілля – духовний центр України».

Тернопільська область володіє значним природним та історико-культурним потенціалом. На території області розташовані понад 3,5 тисячі пам'яток історико-культурної спадщини та 419 територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Найцікавішими та найвідвідуванішими туристичними об'єктами області є два державних історико-архітектурних заповідники – Кременецько-Почаївський і у місті Бережанах та Національний заповідник «Замки Тернопілля», в який входять 14 замків та палаців, Почаївська Свято-Успенська лавра, Марійський духовний комплекс у с. Зарваниця,

Язловецький монастир ордену Сестер Непорочного Зачаття, пам'ятки природи на територіях, що належать Національним природним паркам «Кременецькі гори», «Дністровський каньйон» та Державному природному заповіднику «Медобори», а також унікальні карстові печери «Вертеба», «Кришталева», «Млинки»; Дністровський каньйон – одне із 7 чудес України, Джуринський водоспад та ряд інших об'єктів. Всі ці об'єкти включені у різноманітні маршрути, що складають основу екскурсійних програм та кількадечних турів по області, а також спільних маршрутів по Західній Україні, які традиційно впродовж багатьох років користуються безумовною популярністю у вітчизняних та закордонних туристів.

До безумовних переваг Тернопільщини при формуванні регіонального туристичного продукту та вкладання інвестицій для розбудови відповідної інфраструктури, крім вищезазначених, також слід віднести наявність контрастних природно-кліматичних умов (близьких до субтропічних на півдні області і придатних для розвитку зимового відпочинку на півночі та заході).

Перспективним є і питання використання пам'яток архітектури із безумовним збереженням їх статусу під заклади туристичної інфраструктури. Управління архітектури і містобудування облдержадміністрації визначено 14 замків області, які при наявності капіталовкладень можна було б обладнати у туристичні об'єкти і заклади сервісного обслуговування туристів (готелі, музеї, майстерні, кафе, ресторани), оскільки область розташована на перехресті насичених транспортних шляхів, практично в центрі Західної України.

Висновки. У зв'язку із економічно та політичною кризами в Україні Тернопільська область пережила значний спад туристичних потоків та погіршення ситуації із туристичним бізнесом в регіоні.

Основним завданням сьогодні є формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Тернопільської області, спроможної задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристично-рекреаційних послугах

Незважаючи на певні досягнення у розвитку туристичної індустрії в останні роки, галузь все ще потребує подальшого розвитку і залучення значних інвестицій у її розбудову. Проте, завдяки ґрунтовній роботі у даному напрямку, досить швидко можна було б досягти значних успіхів і затвердити позиції туристичної сфери області як пріоритетного виду.

Список використаних джерел:

1. Баб'як Г.П. Демографічні чинники та їх вплив на відтворення трудового потенціалу України / Г.П. Баб'як // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: Збірник наукових праць / Голова ред.кол. А. М. Колот. – К.: КНЕУ, 2014. – №1 (7). – С. 362-367
2. Бегей О.І. Культурно-пізнавальний туризм та його значення для розвитку малих міст Західних областей України / О.І. Бегей // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. праць / ред кол.: І.О. Бочан та ін. – Львів : Вид-во ЛПЕТ. – 2011. – Вип. 36. – С. 209-214.

3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 395с.
4. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
5. Дударчук К. Д. Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан збереження та використання / К. Д. Дударчук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – 200 с.
6. Кошіль А. Модернізація рекреаційного та туристичного потенціалу Тернопільської області / А. Кошіль // Наукові записки. Серія: Географія. – Т. : ТНПУ ім.В.Гнатюка, – 2011. – Вип. 36. – С. 201-210.
7. Коцур А. С. Особливості розвитку соціально-економічного потенціалу Тернопільської області. Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць // А. С. Коцур – К. : КНЕУ, 2011. – Спец. вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи :у 2-х ч. Ч. 1. – С. 572–578.
8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 2-е вид., перероб. та доп. / О.О. Любіцева. – К.: “Альтерпрес”, 2003. – 436 с.
9. Мальська М.П. Організація туристичного обслуговування : підручник / М.П. Мальська, В.В. Худо, Ю.С. Занько. – К. : Знання, 2011. – 275 с.
10. Масляк П.О. Рекреаційна географія: Навчальний посібник / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
11. Проект програми соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/5346.htm>
12. Рунців О. Демографічні чинники формування ринку туристських послуг Тернопільської області / О. Рунців // Наукові записки. Серія: Географія. – Т. : ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2007. – № 2. – С. 157-161
13. Свинка Й.М. Травертинові скелі Середнього Придністров'я: Посібник-путівник / Й.М. Свинка, О.В. Волік. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 98 с.

Список использованных источников:

1. Баб'як П. Демографические факторы и их влияние на воспроизводство трудового потенциала Украины / Г.П. Баб'як // Социально-трудовые отношения: теория и практика: Сборник научных трудов / Председатель Ред.кол. А. М. Колот. – М.: Финансы, 2014. – №1 (7). - С. 362-367
2. Бегей А.И. Культурно-познавательный туризм и его значение для развития малых городов западных областей Украины / А.И. Бегей // Вестник Львовского института экономики и туризма: сб. науч. трудов / ред кол. : И.А. Бочан и др. - Львов: Изд-во ЛИЭТ. – 2011. – Вып. 36. – С. 209–214.
3. Бейдик А.А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: методология и методика анализа, терминология, районирование: Монография / А.А. Бейдик. – М.: ИПЦ "Киевский университет", 2001. – 395с.
4. Главное управление статистики в Тернопольской области [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
5. Дударчук К. Д. Историко-культурные туристические ресурсы Тернопольской области: состояние сохранения и использования / К. Д. Дударчук. – Тернополь: ТНПУ им. В. Гнатюка, 2013. – 200 с.
6. Кошель А. Модернизация рекреационного и туристического потенциала Тернопольской области / А. Кошель // Научные записки. Серия: География. – Т.: ТНПУ В.Гнатюка, – 2011. – Вып. 36. – С. 201–210.
7. Коцур А. С. Особенности развития социально-экономического потенциала Тернопольской области. Формирование рыночной экономики: Сборник научных трудов // А. С. Коцур – М.: КНЭУ, 2011. – Спец. вып. Региональное развитие Украины: проблемы и перспективы: в 2-х ч. Ч. 1. – С. 572-578.
8. Любицева А.А. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты) - второй изд., перераб. и доп. / А.А. Любицева. - М. : "Альтерпрес", 2003. – 436 с.
9. Мальская М.П. Организация туристического обслуживания: учебник / М.П. Мальская, В.В. Худо, Ю.С. Занько. – М.: Знание, 2011. – 275 с.
10. Масляк П.А. Рекреационная география: Учебное пособие / П.А. Масляк. – М.: Знание, 2008.

– 343 с.

11. Проект программы социально-экономического и культурного развития Тернопольской области на 2016 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/5346.htm>

12. Рунцов А. Демографические факторы формирования рынка туристских услуг Тернопольской области / А. Рунцов // Научные записки. Серия: География. – Т.: ТНПУ В.Гнатюка, 2007. – № 2. – С. 157–161

13. Свинка И.М. Травертиновые скалы Среднего Приднестровья: Пособие-путеводитель / И.М. Свинка, А.В. Волик. – Тернополь: Богдан, 2004. – 98 с.

References:

1. Babyak G.P. Demographic factors and their influence on reproduction of labor potential of Ukraine / G.P. Babyak // Social-Labor Relations: Theory and Practice: Collection of Scientific Works / Head of the Red Cult. A. M. Kolot. - K. : KNEU, 2014. – No. 1 (7). – P. 362-367

2. Begey O.I. Cultural and Cognitive Tourism and its Importance for the Development of Small Cities of the Western Oblasts of Ukraine / O.I. Begey // Visnyk of Lviv Institute of Economics and Tourism: Sb. sciences works / red col.: IO Bochan et al. – Lviv: View of the LET. - 2011. – Vip. 36. - P. 209-214.

3. Beidyk O.O. Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning: Monograph / O.O. Beidyk - K. : VPK "Kyiv University", 2001. – 395 с.

4. The Main Department of Statistics in the Ternopil region [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>

5. Dudarchuk K. D. Historical and cultural tourist resources of the Ternopil region: the state of preservation and use / K. D. Dudarchuk. – Ternopil: TNPU them. V. Hnatyuk, 2013. – 200 p.

6. Koshil A. Modernization of the recreational and tourist potential of the Ternopil region / A. Koshil // Scientific notes. Series: Geography. – Т.: TNPU named after V.Gnatyuk, – 2011. – Vip. 36. – P. 201-210.

7. Kotsur A.S Features of development of socio-economic potential of Ternopil region. Formation of a Market Economy: A Collection of Scientific Works // A.S Kotsur – K. : KNEU, 2011. – Special. vip Regional development of Ukraine: problems and perspectives: in 2 ch. Ch. 1 – p. 572-578.

8. Lyubitseva O.O. Market of tourist services (geospatial aspects) – 2nd type. Processing. and add / O.O. Lyubitseva – K. : "AlterPres", 2003. - 436 p.

9. Malska M.P. Organization of tourist services: a textbook / M.P. Malska, V.V. Hudo, Y.S. Zanko – K.: Knowledge, 2011. – 275 p.

10. Maslyak P.O. Recreational Geography: Textbook / P.O. Maslyak – K.: Knowledge, 2008. – 343 p.

11. Draft program of socio-economic and cultural development of Ternopil region for 2016 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/5346.htm>

12. Runtsev O. Demographic factors of the formation of the tourist services market of the Ternopil region / O. Runtsev // Scientific notes. Series: Geography. – Т.: TNPU named after V.Gnatyuk, 2007. – No. 2. – P. 157-161

13. Svinka Y.M. Travertine rocks of the Middle Pridnestrovia: Handbook-Putovnik / Y.M. Svinka, O.V. Volik – Ternopil: Bogdan, 2004. – 98 p.

УДК 330.34:[338.481:330.322]:332.146(477.75)

Масюк Юлія Олегівна,
кандидат економічних наук

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
e-mail: joliebox@gmail.com

*АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ АНЕКСОВАНОГО
ПІВОСТРОВА АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ: ПРОБЛЕМИ,
ЗАХОДИ, НАСЛІДКИ*

Мета. У статті проаналізовано соціально-економічний розвиток на території анексованого півострова Автономної Республіки Крим, охарактеризовано основні рушійні сили економіки півострова у пострадянський період за часів незалежності України, а також особливості функціонування різних галузей економіки після анексії 2014 р. Проаналізовано розвиток туристичної галузі та роль туризму у економіці півострова у період незалежності України та після окупації.

Методика. Даний матеріал базується на таких основних методах дослідження як аналіз і синтез інформаційних джерел, спостереження та порівняння щодо становлення та функціонування засад соціально-економічного розвитку на різних рівнях державного управління. Використання принципу системного підходу у даній роботі підтверджує необхідність комплексного дослідження великих і складних об'єктів туристичної інфраструктури разом із інфраструктурою інших галузей економіки, вивчення їх як єдиного цілого з узгодженням функціонування всіх елементів і частин.

Результати. Визначено роль туризму як пріоритетної галузі економіки регіону у 2000-х рр. Проаналізовано тенденції розвитку підприємництва, промисловості та супутніх галузей економіки у пострадянський період. Охарактеризовано особливості інвестиційної діяльності у АР Крим після анексії. Доведено причини скорочення туристичних потоків внаслідок анексії півострова, мілітаризації та проблем із транспортною інфраструктурою.

Наукова новизна. Наукова новизна результатів дослідження полягає у відсутності актуальної інформації щодо умов, причин соціально-економічного розвитку території Автономної Республіки Крим у історичному та економічному аспекті.

Практична значимість. Основні положення та висновки, викладені у даній статті, можуть бути використані в наукових дослідженнях, пов'язаних з подальшою розробкою стратегічних орієнтирів для розвитку економіки регіону; в навчальному процесі; при підготовці навчальних і методичних посібників, а також дисциплін; пов'язаних із туризмом. Проведені дослідження можуть стати аргументами при вдосконаленні законодавства, спрямованого на урегулювання туристичної діяльності у регіоні, країні.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, економіка, туризм, туристична діяльність, інвестиції, транспортна інфраструктура.

УДК 330.34:[338.481:330.322]:332.146(477.75)

Масюк Юлія Олегівна,
кандидат экономических наук

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: joliebox@gmail.com

*АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И
ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ
АННЕКСИРОВАННОГО ПОЛУОСТРОВА АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ
КРЫМ: ПРОБЛЕМЫ, МЕРЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ*

Цель. В статье проанализированы социально-экономическое развитие на территории аннексированного полуострова Автономной Республики Крым, охарактеризованы основные движущие силы экономики полуострова в постсоветский период во времена независимости Украины, а также особенности функционирования различных отраслей экономики после аннексии 2014 г. Проанализировано развитие туристической отрасли и роль туризма в экономике полуострова в период независимости Украины и после оккупации.

Методика. Данный материал базируется на следующих основных методах исследования как анализ и синтез информационных источников, наблюдения и сравнения по становлению и функционированию основ социально-экономического развития на различных уровнях государственного управления. Использование принципа системного подхода в данной работе подтверждает необходимость комплексного исследования больших и сложных объектов туристической инфраструктуры вместе с инфраструктурой других отраслей экономики, изучение их как единого целого с согласованием функционирования всех элементов и частей.

Результаты. Определена роль туризма как приоритетной отрасли экономики региона в 2000-х гг. Проанализированы тенденции развития предпринимательства, промышленности и сопутствующих отраслей экономики в постсоветский период. Охарактеризованы особенности инвестиционной деятельности в АР Крым после аннексии. Доказано причины сокращения туристических потоков в результате аннексии полуострова, милитаризации и проблем с транспортной инфраструктурой.

Научная новизна. Научная новизна исследования заключается в отсутствии актуальной информации об условиях, причин социально-экономического развития территории Автономной Республики Крым в историческом и экономическом аспекте.

Практическая значимость. Основные положения и выводы, изложенные в данной статье, могут быть использованы в научных исследованиях, связанных с дальнейшей разработкой стратегических ориентиров для развития экономики региона; в учебном процессе; при подготовке учебных и методических пособий, а также дисциплин; связанных с туризмом. Проведенные исследования могут стать аргументами при совершенствовании законодательства, направленного на урегулирование туристической деятельности в регионе, стране.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, экономика, туризм, туристическая деятельность, инвестиции, транспортная инфраструктура.

UDC 330.34:[338.481:330.322]:332.146(477.75)

Masiuk Yuliia Olehivna,
PhD in Economics

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine,
e-mail: joliebox@gmail.com

***ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND ORGANIZATION
OF TOURISM ACTIVITY ON THE TERRITORY OF THE ANNEXED
PENINSULA OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA: PROBLEMS,
MEASURES, CONSEQUENCES***

Purpose. In article they are analysed socio economic development on the territory of annexed peninsula of Autonomous Republic of Crimea, the main propulsion of economy of the peninsula in postSoviet period in the times of independence of Ukraine characterized, as well as feature of functioning of various branches of economy after 2014. Annexation development of tourist branch and the role of tourism in the peninsula economy in the period of independence of Ukraine and after occupation is analysed.

Methods. Use of the principle of system approach in given work confirms necessity of complex research of big and difficult objects of tourist infrastructure together with the

infrastructure of other branches of economy, studying of them as uniform functioning of all elements and parts whole with co-ordination.

Results. The role of tourism is determined as pre-emptive branch of the economy of the region in 2000s the tendencies of development of business, industry and accompanying branches of the economy in postSoviet period are analysed. It is proven of the reason of the reduction of tourist flows as a result of annexation of the peninsula, militarization and problems with transport infrastructure.

Scientific novelty. Scientific novelty of research is in absence of urgent information about conditions, the reasons of socioeconomic development of the territory of Autonomous Republic of Crimea in historical and economical aspects.

Practical importance. Main provisions and conclusions stated in given article, can be used in scientific researches connected with further development of strategic guiding lines for development of the region economy; at preparation of educational and methodical allowances, as well as disciplines; Conducted researches can become arguments at perfecting of the legislation directed to adjustment of tourist activity in the region, country.

Key words: socio-economic development, economy, tourism, tourism activity, investments, transport infrastructure.

Постановка проблеми. На даний час територія окупованого півострова Автономної Республіки Крим відстає від більшості регіонів України за рівнем багатьох показників економічного розвитку. Недооцінка впливу людських ресурсів, історичних аспектів індустріалізації, застарілість засобів туристичної та транспортної інфраструктури, а також перелік супутніх проблем, що виникли в процесі дій окупаційної політики внаслідок невизнаного референдуму 2014 р. поставило даний регіон у складну політичну, економічну, фінансову ситуації, а разом із тим зумовило переорієнтацію та занепад однієї із ключових галузей – туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання взаємодії суспільства та природи, розвитку різних галузей економіки на території Автономної Республіки Крим досліджували такі науковці, як А.В. Гриценко, Ю.Д. Бойчук, О.В. Бугай, Е.М. Солоненко, а також О.І. Пашенцев, І.В. Бережна, М.В. Багров, М.О. Баштова, Є.Ю. Какутич, Н.М. Ветрова, Є.В. Хлобистов та інші. Однак на сьогодні через засилля недостовірних джерел інформації, не завжди вірних даних щодо об'єктивної соціально-економічної ситуації на окупованому півострові дослідженню економічних, соціальних, туристичних, інфраструктурних питань приділяється недостатньо уваги з боку фахових науковців, дослідників.

Постановка мети та завдань статті. Метою статті є виявлення актуальних соціально-економічних проблем Автономної Республіки Крим та визначення можливих шляхів їх подолання. У статті висвітлено комплекс проблем, які постають в процесі нераціонального використання природно-ресурсного потенціалу досліджуваної території з урахуванням різноманітності природних, соціальних та економічних умов територіального розвитку АР Крим.

Виклад основного матеріалу. З погляду зайнятості населення, використання території, державних інвестицій, обсягів виробництва півострів із часів закінчення Другої світової війни до розпаду СРСР був: по-перше, величезною військовою, військово-морською, авіаційною, із часом військово-космічною та ядерною базою, яка забезпечувала домінування Радянського Союзу в Чорноморському регіоні та його вплив у Середземномор'ї й на Близькому Сході; по-друге, великим науково-промисловим центром загальносоюзного значення у військовому приладобудуванні та суднобудуванні; по-третє, одним із центрів харчової промисловості СРСР зі спеціалізацією на переробці риби з видобутком її у Світовому океані (у м. Севастополь та м. Керч базувалася більшість океанського промислового флоту Української РСР), а також овочів, фруктів, винограду та вина.

Основу кримської промисловості становили десятки підприємств військового приладобудування, суднобудування та судноремонту. У регіоні будувалися кораблі ВМФ СРСР, вироблялися керовані торпеди, системи управління для ракетних озброєнь, навігаційна та радіоапаратура, танкові приціли, складні парашутні системи, зокрема для космічних кораблів і десантування танків тощо. Курорт за радянських часів відіграв роль не галузі економіки, а затратної загальнодержавної соціальної програми СРСР.

Із припиненням холодної війни, під час перебудови та після розпаду СРСР військові напрями спеціалізації економіки Криму були повністю втрачені. У 1990-ті роки там майже зникла легка промисловість. Сільське господарство, за винятком зернових, соняшнику, винограду та м'яса птиці, набуло присадибного характеру. Сировинну базу для продукції садівництва було втрачено: площі кримських садів зменшилися більше ніж у п'ять разів. Кількість туристів обвалилася з рівня 7,9 млн – 8,3 млн осіб на рік наприкінці 1980-х рр. до 2,5 млн у середині 1990-х років.

Вивільнені трудові ресурси поглинув переважно малий бізнес, який на півострові був не класичним видом підприємництва, що створює середній клас, а засобом виживання населення.

Нова структура економіки Криму стихійно склалася станом на 2001 р., і до 2010 р. головними її рушіями були хімічна промисловість (на базі північнокримського хімічного комплексу з виробництва двоокису титану та кальцинованої соди), видобуток нафти й газу на морському шельфі, а після початку земельного буму із середини нульових – ще й житлове будівництво. Питома вага сільського господарства далі знижувалася, зростали торгівля та сфера послуг.

У період економічного зростання після кризи 1998 р., тобто у 2001–2008 рр., частка туристичної галузі в доходах зведеного бюджету Криму становила 7–8%, це 6–7 місце після промисловості, торгівлі, транспорту, сільського господарства та будівництва. Незважаючи на це, саме у ці часи курорти й туризм – спочатку в свідомості суспільства, а з 2010 р. офіційно – стали стратегічним пріоритетом економіки Криму. У 2011–2013 рр.

почало спостерігатися відчутне зростання питомої ваги туристичної галузі та пов'язаного з нею сервісу. У цій сфері швидко розвивався малий бізнес, почалася реалізація великих інвестиційних проектів. Кількість туристів сягла 6 млн осіб на рік. До 2014 р. курортно-туристична сфера генерувала не менше як 25% доходів зведеного бюджету АР Крим.

Вагомим маркером успішності цього процесу було те, що Крим став головним центром міжнародного круїзного туризму на Чорному морі: у 2013 р. порти півострова прийняли 187 іноземних круїзних лайнерів (близько 105 тис. пасажирів). Це були рекордні показники не тільки за незалежної України, а за всю кримську історію. Станом на 2014 р. було підтверджено ще більше зростання – до 70–80%. Водночас у 2010-2013 рр. Крим вийшов приблизно на радянський рівень виробництва зернових (більше ніж 1 млн т на рік) та вина.

На момент окупації вже склалася та почала розвиватися нова демілітаризована структура економіки з туризмом і сферою послуг у ролі стратегічного пріоритету.

Хоча для уряду Російської Федерації (РФ) головний сенс окупації півострова був пов'язаний саме з військово-стратегічним значенням, у 2014 р. у РФ набула величезної популярності ідея Криму як «нової вітрини Росії» за аналогією з олімпійським Сочі, проте не спортивної, а туристичної та інноваційної (ігровою зоною, вільною економічною зоною, сучасними технологіями, готелями високої категорії, престижними курортами). Через два тижні після анексії півострова – 31 березня 2014 р. – було створене Міністерство РФ у справах Криму.

Однак вже з початку 2015 р. уряд РФ усвідомив неможливість початкових амбітних планів економічного розвитку регіону, і у зв'язку з цим сконцентрувався на його військовому освоєнні без туристичної складової. Міністерство РФ у справах Криму було ліквідоване 15 липня 2015 р. Причиною стало зростання кумулятивного ефекту перетворення півострова в «острів Крим» та «сіру зону» внаслідок транспортної, а потім енергетичної блокади з боку материкової України й міжнародних санкцій.

Статус Криму та Севастополя в складі РФ було знижено 28 липня 2016 р. указом Президента РФ було ліквідовано Кримський федеральний округ, створений відразу після анексії 21 березня 2014 р. Суб'єкти федерації Республіка Крим і місто Севастополь були включені до складу Південного федерального округу з центром у Ростові-на-Дону. Цим актом, крім іншого, адміністративне управління було уніфіковане з військовим, оскільки збройні сили РФ у Криму входять до Південного військового округу зі штабом у тому ж таки м. Ростові-на-Дону.

Відкрита, неприхована мілітаризація півострова з 2015 р. стала не тільки головним змістом кримської політики уряду Російської Федерації, а й основним рушієм економіки регіону.

Демонстрацією «зміни курсу» стало щорічне проведення під час підготовки та в розпал курортного сезону масштабних навчань на Керченському півострові, у безпосередній близькості до єдиної

автодороги, що забезпечує туристичний потік і постачання з Керченської поромної переправи, а з травня 2018 р. з Керченського мосту.

«Військове освоєння» включає передусім нарощування та облаштування гігантської військової бази, яка перевищує за чисельністю найбільші військові бази США у світі. Також створена транспортна, енергетична та інша інфраструктура подвійного призначення, що з'єднує півострів із материковою Росією – Кримський міст, підводний «енергомост» і підводний газопровід через Керченську протоку. Відновлюються всі наявні в Криму з часів СРСР 11 військових аеродромів, пускові позиції ракетних установок, об'єкти ППО, радарні системи, бази зберігання ядерної зброї.

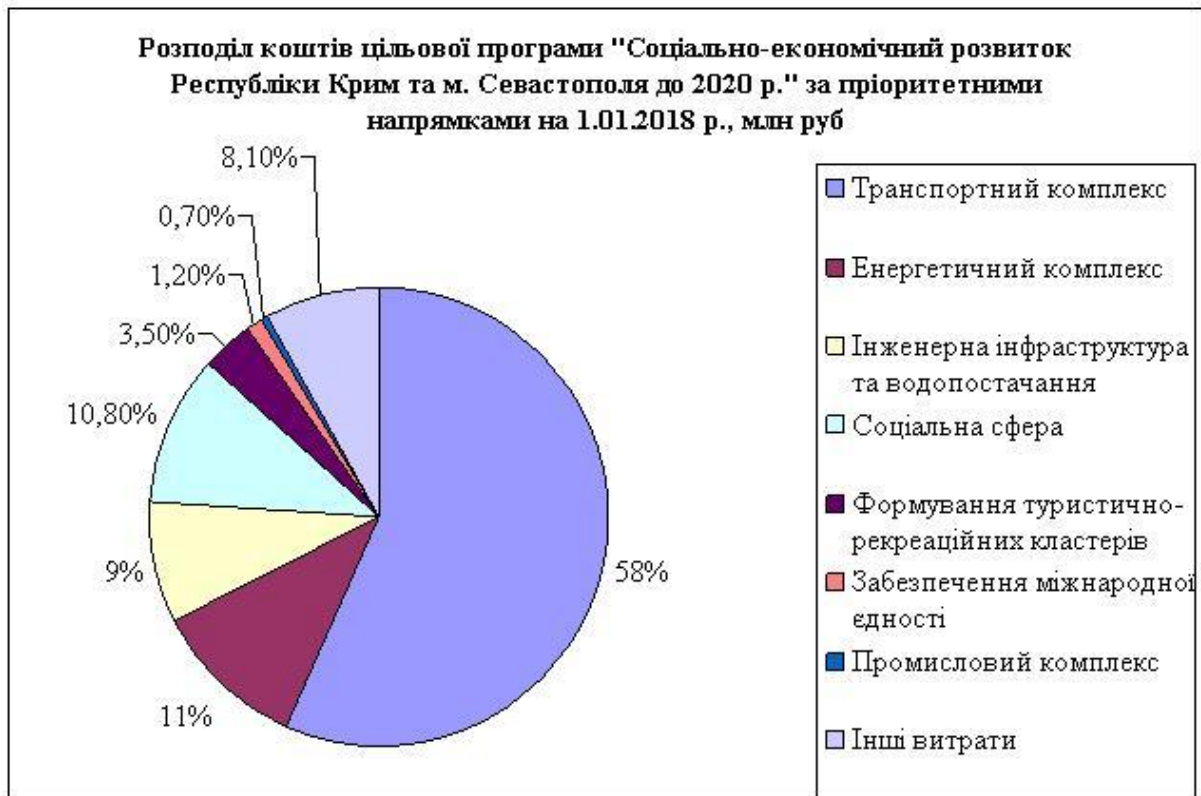
Саме ідеології військового плацдарму сьогодні підпорядковані всі інші сфери життя в Криму – цивільна економіка, соціальна сфера, освіта й виховання дітей і молоді, права людини, інформаційний простір, національна політика. Розвиток військової бази тепер визначає пріоритетні напрями економіки півострова. Це, передусім, відродження військової промисловості й усього, що пов'язане з військовою інфраструктурою через забезпечення кримських підприємств військовими замовленнями та державними інвестиціями в інфраструктуру.

У 2014 р. зростання промислового виробництва у м. Севастополі становило 372,9%. За підсумками 2015 р., Крим був оголошений «лідером за темпами зростання промислового виробництва» в Росії з показником 12,4%. Індекс промислового виробництва в Південному федеральному окрузі РФ у 2016 р. становив 106,4%, а в складі самого округу найвищий рівень темпів зростання промисловості знову продемонструвало м. Севастополь – 121,8%. До середини 2018 р. офіційні темпи зростання промислового виробництва по Севастополю залишаються дуже високими – 110%.

Слід зауважити, що за аналогією із СРСР у російській статистиці по Криму не відображаються показники, пов'язані з Міністерством оборони, ВПК та енергетикою. Крім того, величезні обсяги військового виробництва, наприклад, на захоплених українських суднобудівельних заводах у м. Феодосії та м. Керч, зараховуються до показників їхніх нових російських де-факто власників. Загалом зростання виробництва на підприємствах оборонно-промислового комплексу по Криму та Севастополю у 2017 р. порівняно з 2015 р. становило 430,8%, а з 2016 р. – 227,6%.

У серпні 2014 р. в РФ було ухвалено федеральну цільову програму «Соціально-економічний розвиток Республіки Крим та м. Севастополя до 2020 року» (ФЦП). На її фінансування заплановано 669 594,63 млн руб., зокрема 95,9% із федерального бюджету. На початок 2018 р. в межах реалізації ФЦП укладено понад тисячу контрактів (за основними виконавцями) на загальну суму майже 600 млрд руб. Половина цих контрактів укладена з кримськими виконавцями, однак їх обсяг становить лише 28 млрд руб., тобто близько 3,5% актуальних на цей час обсягів

програми. Абсолютна більшість фінансування дісталася підприємствам РФ, зокрема в сенсі зайнятості.

Рис. 1. Централізоване фінансування території Автономної Республіки Крим за пріоритетними напрямками діяльності

Джерело: за даними Уряду Російської Федерації

Вже у 2014 р. розподіл коштів ФЦП за напрямками був достатньо показовим. Більше ніж 80% витрат планувалося на три гігантські проекти: Керченській міст, автотраса «Таврида» від Керченського мосту до Севастополя та дві нові електростанції, 10% на соціальну сферу, близько 5% на туристичну галузь і 1,5% на «забезпечення міжнародної єдності». На початок 2018 р. загальний обсяг фінансування програми (див. рис. 1) становить уже 837 174,19 млн руб. (зокрема, капітальні вкладення – 770 192,94 млн руб.). При цьому треба враховувати, що інвестиції в підприємства ВПК на території Криму проводяться корпораціями РФ поза цією програмою. Будівництво та реконструкція військових об'єктів відбувається теж поза нею, із бюджету міністерства оборони РФ. Зростання обсягів ФЦП пояснюється кількома факторами. На перше місце треба поставити значне падіння курсу російського рубля до долара США. Крім того, ФЦП готувалася поспіхом, під час її реалізації виявилися недооціненими чимало територіальних, кліматичних, інфраструктурних особливостей Криму. Наприклад, вартість траси «Таврида» збільшилася з 41,8 млрд до 144 млрд руб.

Наприкінці липня 2018 р. в РФ підготували пропозиції щодо продовження програми до 2022 р. зі збільшенням її фінансування щонайменше на 37 млрд руб. (враховуючи 85 об'єктів по Криму загалом та 55 по м. Севастополь). За прогнозами авторів та експертів, після цього дію ФЦП буде подовжено ще принаймні на 3-4 роки з відповідним зростанням обсягів. Особливо важким і довготерміновим – як технологічно, так і фінансово – буде вирішення проблеми водопостачання.

Відповідно до положень ФЦП, близько 400 млрд руб. (\$ 6,3 млрд) російський бюджет виділив на міст через Керченську протоку і автотрасу «Таврида» протяжністю 250 км, яка з'єднає Керч з Сімферополем і Севастополем. Керченський міст було відкрито у травні 2018 р. і на сьогодні об'єкт працює в обмеженому режимі (по дві автомобільні смуги в кожную сторону), залізничні колії завершать наступного року. Планується, що міст досягне максимальної пропускної здатності у 40 тис. автомобілів і 47 пар поїздів на добу або 14 млн пасажирів і 13 млн т вантажів на рік. Російські підрядники залучають кримські підприємства лише на невеликих контрактах. За оцінками української громадської організації Майдан закордонних справ, частка підрядників з окупованого півострова в загальному обсязі робіт становить близько 4,7% [4].

Введення в повну експлуатацію Керченського мосту (вантажні авто – наприкінці 2018 р., залізнична частина – наприкінці 2019 р.), безумовно, спричинить серйозні військові, політичні та економічні наслідки для Криму. Насамперед значно спроститься військова логістика: перекидання до півострова військових вантажів.

Ймовірно, що у 2018-2019 рр. відпаде потреба в поромних перевезеннях із Росії до Криму. Проте решта кримських портів, крім поромної переправи, продовжить свою роботу, як і нині, у залишковому режимі (вони забезпечують морські перевезення, що не пов'язані з поромами: зерно, металобрухт, кальцинована сода до Сирії, Лівану, Лівії, Єгипту, Північного Кіпру, а також склотара, будівельні матеріали нафтопродуктів із РФ, цемент та ільменіт із Туреччини).

Далі зменшуватиметься пасажиропотік через аеропорт «Сімферополь», нові термінали аеропорту, що розраховані на пасажиропотік понад 7 млн осіб на рік, залишаться недовантаженими, а інвестиційні вкладення в них не окупляться. Спрощена транспортна доступність може зумовити зростання туристичного потоку до Криму, якщо ціна відпочинку на півострові для туристів із РФ стане конкурентною.

До початку окупації на території АР Крим та м. Севастополя діяла розгалужена мережа комерційних банків. Свої підрозділи на півострові мали 69 банків України. За період окупації в регіоні починали роботу 34 російські банки. На сьогодні 19 із них вже позбулися ліцензій, один банк ліквідовано, один – у процедурі банкрутства.

У червні 2018 р. минуло вже чотири роки, як почали діяти західні санкції щодо Автономної Республіки Крим. 18 червня 2018 р. їхню дію в

ЄС продовжили ще на рік. Так, громадянам і компаніям Європейського Союзу заборонено вкладати інвестиції в Крим і Севастополь, надавати там свої туристичні послуги, експортувати до півострова продукцію транспортної, комунікаційної та енергетичної галузей, а також таку, що пов'язана з нафто- та газовидобуванням. Схожі вимоги у зв'язку з незаконною анексією ставить перед своїми громадянами й США. Заборонені інвестиції в окупований півострів, а також експорт, реекспорт, продаж чи постачання (пряме чи непряме) з Сполучених Штатів Америки, зокрема її громадянином, хоч би де він перебував, будь-яких товарів, послуг, технологій до території АР Крим [3].

Рис. 2. Інвестиційна та банківська діяльність окупованої території Автономної Республіки Крим у 2017 р., Джерело: за даними «Кримстату»

РФ планувала використати українські фінансові установи для пом'якшення проблем «перехідного періоду». Однак жоден з українських банків не погодився продовжувати роботу на окупованій території. Російські банки, які функціонували в Криму до окупації (зокрема, «Сбербанк», Альфа-Банк, ВТБ), теж припинили свою діяльність на півострові через можливі санкції.

Економічно-соціальне становище на півострові залишається складним – високі ціни на продовольство, низька кількість туристів, ненадійна робота банківської системи, відсутність мережових торгових гіпермаркетів та ін. Після анексії у регіоні залишилося 14 діючих фінустанов, з них лише два – «Російський національний комерційний банк» і «Сбербанк», що став опорним закладом окупаційного уряду Криму мають розгалужену мережу відділень.

Те, що сьогодні Крим економічно не самодостатній, не приховує навіть окупаційна адміністрація. За її даними, бюджет півострова на поточний рік сформовано з дефіцитом 2 млрд руб. (дохідна частина – 172,2 млрд руб., видаткова – 174,7 млрд руб.). Однак насправді нестача в бюджеті може бути значно більшою: у 2017–2018-му його дефіцит становить понад 20 млрд руб. Значною мірою це результат економічної ізоляції, до якої регіон потрапив завдяки санкціям, а отже, став непридатним для інвестицій [3].

Після анексії Крим перетворився на курорт тільки для російських туристів. При цьому їхній якісний склад також зазнав істотних змін, на відміну від стабільної динаміки 2007-2013 рр. (рис. 3) [1]. Раніше на півострові відпочивали громадяни Росії із середнім та високим рівнями доходів. У 2014-2017 рр. до півострова за пільговими путівками організовано відправляли російських туристів із низьким рівнем доходів. Крім них, до відомчих санаторіїв Криму, які стали військовими трофеями відповідних відомств РФ, посиляли на відпочинок працівників аналогічних структур Росії.

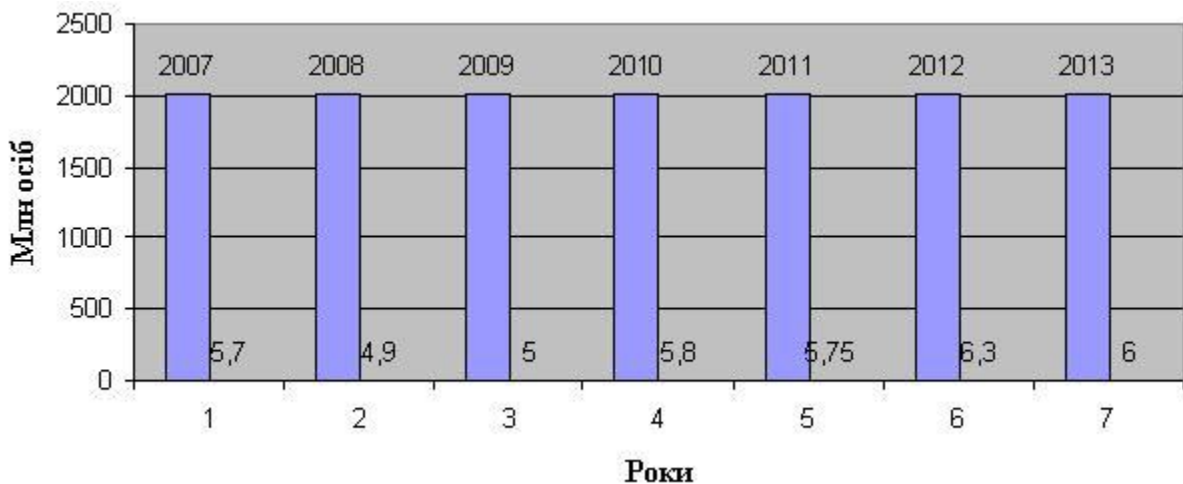

Рис. 3. Динаміка туристичних потоків у Автономну Республіку Крим у 2007-2013 рр., за даними Міністерства АР Крим

У 2010-2013 рр. на одного туриста в санаторії доводилося чотири туристи в міні-готелях і квартирному фонді. У зв'язку з цим розвиток туристичної галузі генерував значний (із коефіцієнтом 3,5-4,0) мультиплікативний ефект в інших галузях економіки Криму. Тобто на 1 грн податків, сплачених безпосередньо санаторіями, пансіонатами, готелями, додавалося до 4 грн податків, сплачених підприємствами торгівлі, сервісу, розваг, транспорту та/або населенням, що проводило діяльність з обслуговування туристів. У 2014-2017 рр. співвідношення між туристами у великих готелях і приватному секторі змінилося до 1:1,5. Крім того, ліберальне ставлення української влади до малого туристичного бізнесу з поступовим виведенням його з тіні змінилося погрозами та штрафами. До цього додаються високі податки на землю та майно, що

змушують готельєрів згортати бізнес: за чотири роки обсяг їхніх обов'язкових платежів до бюджетів зріс удесятеро.

Загалом курорт уже перестав бути однією з пріоритетних галузей економіки Криму як у бюджетному, так і в соціальному розумінні. Відзначимо, що будь-які офіційні кількісні оцінки нині наявних туристів у Криму не заслуговують уваги, оскільки вони мають лише пропагандистський характер. За нашими оцінками, декларовані 5,2-5,5 млн туристів на рік завищені у два-три рази (рис. 4).

Згідно даних державної прикордонної служби України, у липні-серпні 2015-2016 рр. кількість перетинів адміністративного кордону із окупованим півостровом Крим зросло у 4-5 разів у порівнянні із несезонними місяцями. Так, у серпні 2017 р. через 3 діючих контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) в Каланчаку, Чонгарі і Чаплинці пройшли 260 тис. громадян України – трохи менше, ніж за січень-квітень 2018 року (295 тис. осіб) [6, с. 20].

Однак даними Держприкордонслужби потрібно оперувати вкрай обережно, оскільки вони не відображають реальної кількості українських туристів, які відвідують окуповану територію півострова. Більшість людей з материкової України їдуть до Криму із різних причин, найчастіше – особистого характеру: відвідання родичів, друзів, оформлення нерухомості.

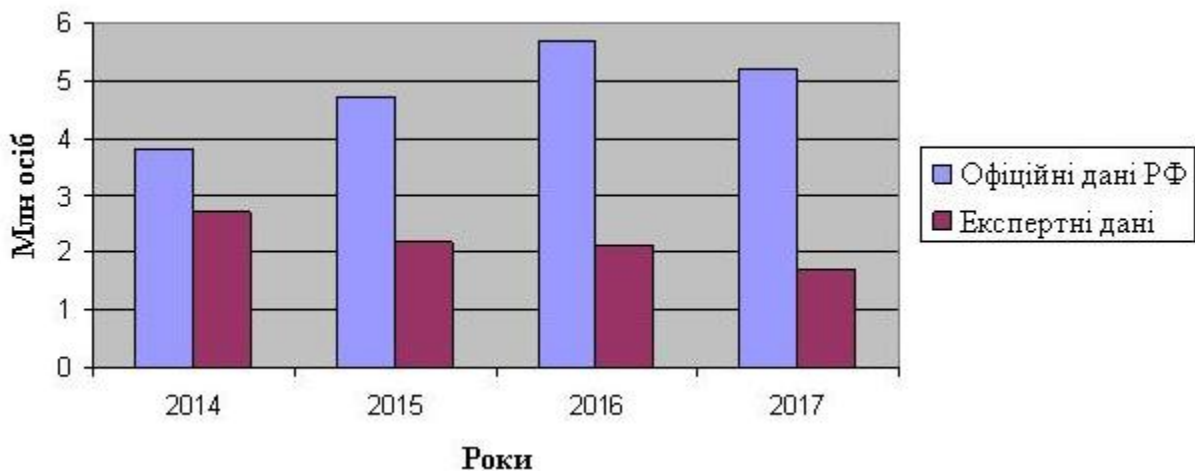

Рис. 4. Динаміка туристичних потоків у Автономну Республіку Крим за період окупації у 2014-2017 рр.

Джерело: за даними Ради міністрів Республіки Крим (2014-2017 рр.); за даними Майдану закордонних справ.

Однак всі громадяни України, які перетинають КПВВ, потрапляють в статистику відпочиваючих, оскільки українські прикордонники фіксують лише факт в'їзду-виїзду, а не мету візиту. Згідно даних Міністерства з питань тимчасово окупованих територій і тимчасово переміщених осіб, якщо припустити, що кожна третя особа, яка перетнула КПВВ в серпні 2017 р. є саме туристом, відпочивальником, кількість потенційних відвідувачів з метою відпочинку та туризму складе 85 тис. чол. у місяць.

Український туристичний потік на півострів на сьогодні не є масовим. Його нинішні масштаби непорівнянні з доокупаційним періодом, коли в 2013 р., згідно з даними Міністерства туризму АРК, сюди приїхали 5,8 млн відпочивальників, 4,3 млн з яких були громадянами України.

Попри політичні події, продовження військових дій у зоні АТО, обмеження міжнародних та торгівельних відносин із Російською Федерацією, громадяни України продовжують відвідувати Крим з метою відпочинку. Однією з причин відвідування забороненої державою території Автономної Республіки Крим є багатші природні ресурси, їх різноманіття, зосереджене у одному місці, рівень туристичної інфраструктури, рівень обслуговування. Мотивами відвідування окупованої території Автономної Республіки Крим є ностальгія у туристів середнього та старшого віку, а також аполітичність, байдуже ставлення до міжнародних відносин України та Російської Федерації та ставлення своїх інтересів, бажань вище за принципи громадянина. Окрім того, вартість туристичних послуг на окупованій території Криму на сьогодні відповідає вартості послуг у Причорномор'ї материкової України, а подекуди є й меншою. Це можна пояснити тим, що у високий сезон ціни на житло на курортах Одеської, Миколаївської, Херсонської областей за останній рік зросли в середньому на 25%, тоді як сервіс так і залишився низької якості. У містечках і селах Причорномор'я, які мають найменше розвинуту туристичну інфраструктуру, наприклад в Лебедівці, Лазурному і Очакові, ціни на найдешевше житло в приватному секторі починаються від 170 грн з особи. У той час як на кримських курортах – в Коктебелі, Феодосії, Судаку, – можна забронювати кімнату економ-класу за 400 російських рублів (приблизно 150 грн) з людини. Однак варто відзначити, що ці на продукти харчування на півострові значно вищі, ніж на материковій частині України [5, с.21].

На сьогодні замовити відпочинок в Криму «під ключ» в Україні практично неможливо: усі великі туроператори, що працюють з європейськими партнерами, давно відмовилися від організації турів на анексований півострів. Значною мірою їх мотивували до цього економічні санкції ЄС проти Російської Федерації, які охоплюють і сектор туризму. Після того, як у 2017 р. за рішенням РНБО України приєдналася до пролонгованим Євросоюзом санкцій, припинили роботу в Криму і дрібні турагентства. Чимало турагенцій Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровської та інших областей на сьогодні не обслуговують пасажиропотоки із окупованою територією АР Крим. Наприклад, туристична агенція «Планета подорожей» ще у 2017 р. набирала туристичні групи для проведення екскурсійної діяльності на території окупованого півострова, а також обслуговувала трансфери туристичних груп у міста АР Крим. Міжнародний портал бронювання booking.com (Нідерланди), який до 2018 р. ігнорував санкції, лише влітку 2018 р. заблокував туристичні пропозиції з Криму, зробивши бронювання закладів на півострові через цей ресурс неможливим. Незважаючи на це, чимало

туристичних фірм за допомогою онлайн-сервісів, власних сайтів пропонують продаж трансферів на окуповану територію Автономної Республіки Крим. Наприклад, такі послуги через OLX пропонують приватні підприємці (ФОПи), а також фірми «Elen-travel», «Кандагар», «Крим-відпочинок», «Крым-тур», «Астра-тур», «Днепр-море» та ін. В основному дані туристичні підприємства пропонують перевезення туристів: трансфер до місць дикого відпочинку, в будь-яку точку півострова і навіть трансфер на конференції, концерти та інші заходи, а також для пошуку нерухомості. На сайтах деяких українських компаній, які займаються пасажирськими перевезеннями до Криму, можна знайти супутні пропозиції допомогти в пошуку житла і організації відпочинку на морі.

Залізничне і авіаційне сполучення материка із територією окупованого півострову припинено ще в 2015 р., тому на сьогодні автотранспорт є єдиним способом трансферу. Щорічно адміністративний кордон перетинають приблизно 2,5 млн осіб, вважається, що кожен третій це здійснює на особистому транспорті.

Вартість квитка на автобус в один кінець з Києва, Львова чи Дніпра практично однакова – 900-1000 грн. Пасажирські перевезення до Криму в Україні є бізнесом, велика частина якого знаходиться в тіні. За даними Міністерства з питань тимчасово окупованих територій і тимчасово переміщених осіб, за рік нелегальний оборот наближається до позначки \$ 100 млн грн (при вартості автобусного квитка у 900-1000 грн в один бік). Перевізники не проходили тендерних процедур, не мають фіксованих автостанцій, з яких забирають і куди доставляють пасажирів [2, с. 22]. За даними Міністерства з питань окупованих територій, необхідні для реалізації плану щодо облаштування КПВВ автостанціями II категорії 106 млн грн вже виділені з резервного фонду, що свідчить про пріоритетність проблеми. Це дасть змогу усунути проблему нелегальних перевезень до окупованої території Автономної Республіки Крим та усуне поле діяльності туристичних фірм, які на шкоду державі провадять підприємницьку діяльність у сфері туризму. Початок облаштування КПВВ і автостанцій на адміністративному кордоні з Кримом планується розпочатися наприкінці 2018 р.

У 2014-2018 рр. в Криму відбувся процес значного зменшення кількості малого та середнього бізнесу. На початок 2014 р. на півострові функціонувало 15,553 тис. малих приватних підприємств – юридичних осіб та 116,2 тис. приватних підприємців – фізичних осіб. Станом на 1 липня 2018 р. є 1382 приватні підприємства – юридичні особи та 55,328 тис. приватних підприємців. Кількість малих підприємств – юридичних осіб зменшилася в 11,3 раза, а кількість приватних підприємців – фізичних осіб у 2,1 рази.

Кримські підприємці свідчать, що в РФ, на відміну від України, немає спрощених режимів звітності та мінімізації перевірок. Малий бізнес у Криму зіткнувся з багаторазовим зростанням паперової звітності,

величезною кількістю перевіряльників і безжальною системою великих штрафів за найменші порушення. До 2014 р. питома вага малого бізнесу в наданні робочих місць по АР Крим становила більше ніж 35% та мала стійку тенденцію до зростання. За роки окупації вона впала до 19,5%.

Проведений аналіз свідчить, що у 2017 р. порівняно з 2014 р. вартість обраного продовольчого набору збільшилася на 75,16% у рублях РФ та на 154,79% у гривнях із урахуванням курсової різниці. Купівельна спроможність грошової одиниці за період окупації порівняно з довоєнною за сукупністю елементів споживчого кошика зменшилася орієнтовно у вісім разів.

Попри очікування місцевої влади та експертів, після відкриття моста через Керченську протоку та вирішення проблеми транспортної доступності півострова для громадян Росії та прямого постачання продовольства рівень цін, зокрема на основні продукти з травня вирости десь на 20-30%. При цьому середній розмір фактичних заробітних плат в Криму коливається в межах 15 тис. руб. (6,7 тис. грн), при тому, що в Україні ж середня зарплата складає 8,7 тис. грн.

Коефіцієнт фінансової незалежності півострова, розрахований як співвідношення зібраних на його території податків і витрат на регіон держбюджету, в 2012 р. (при Україні) становив 1,15; тобто півострів заробляв більше, ніж отримував з центру. Проте вже у 2017 р., на четвертому році окупації, цей показник склав вже 0,63: місцеві доходи помітно скоротилися, і Крим тепер сильно залежить від зовнішніх дотацій. Сільське господарство і промисловість поступово скорочують своє виробництво, в разі скоротилася туристична галузь, а на сьогодні найбільш стабільним залишається лише держсектор, що робить регіон вкрай чутливим до загальноросійських проблем.

Проаналізувавши усі вищеперелічені проблеми, можна зробити наступні висновки:

1. Знищення малого бізнесу на півострові на сьогодні має сталу тенденцію. Досвід показав, що підприємницька активність, вільне мислення, незалежна свідомість є антагоністичними до моделі відносин, що наявна в сучасній Російській Федерації;
2. Поступова методична мілітаризація окупованої території АР Крим є загрозою не тільки для України, а й для країн ЄС і Середземномор'я. Як відомо, туризм не може розвиватися там, де мандрівники не відчуватимуть себе у безпеці, а з огляду на тотальний контроль війських у ключових дислокаціях окупованої території, півострів ставтиме все більш закритим для суспільства.
3. Проблема обліку відпочиваючих, які перетинають КППВ в Каланчаку, Чонгарі і Чаплинці, на сьогодні залишається актуальною, а громадяни України, які кілька разів на рік перетинають кордон України із окупованою територією Автономної Республіки Крим, мають на це свої причини, інколи не пов'язані із туризмом (навчання на материковій частині України, майно на окупованій території півострова, родинні зв'язки та ін.).

4. Попри офіційну заборону держави провадити туристичну діяльність на території Криму, деякі підприємства (туристичні агенції, транспортні підприємства) в Україні провадять нелегальну діяльність, організовуючи трансфери до окупованої території півострова, облік яких неможливо провести.

5. Санкції країн ЄС та США стосовно уряду Російської Федерації через анексію Автономної Республіки Крим чинять негативний вплив на соціально-економічне життя півострова, що не дозволяє надавати туристичні послуги повною мірою, а сама окупована територія залишається закритою для міжнародного туристичного ринку.

Список використаних джерел:

1. Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. – Режим доступу: [<http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.htm>].
2. Бутченко М. Разводной мост // Максим Бутченко; [Под. ред. Кравчук Н., Павленко А. и др.]. – Украинский еженедельный общественно-политический журнал «Новое время». – К: Издательский Дом «Медиа-ДК». – 2018. – № 28. – С. 20-24.
3. Віхров М. Півострів чиновників і солдатів // Максим Віхров; [Під. ред. Д. Крапивенка та ін.]. – ТОВ «Український тиждень». – К.: «НОВИЙ ДРУК». – 2018. – № 32 (560). – Режим доступу: [<http://tyzhden.ua/Economics/217995>].
4. Ворожбит О. Західні компанії в Криму: хитрий і ще хитріший // Ольга Ворожбит; [Під. ред. Д. Крапивенка та ін.]. – ТОВ «Український тиждень». – К.: «НОВИЙ ДРУК». – 2018. – № 32 (560). – Режим доступу: [<http://tyzhden.ua/Economics/218003>].
5. Зварыч Е. Предательский отдых // Елена Зварыч; [Под. ред. Е. Гордейчика и др.]. – Еженедельник «Фокус», ООО «ФОКУС МЕДИА». – К.: ООО «Новый друк». – 2018. – №32 (587). – С. 20-22.
6. Клименко А. Повернення радянського Криму // Андрій Клименко, Тетяна Гучакова; [Під. ред. Д. Крапивенка та ін.]. – ТОВ «Український тиждень». – К.: «НОВИЙ ДРУК». – 2018. – № 32 (560). – Режим доступу: [<http://tyzhden.ua/Economics/218017>].
7. АО «Крымтур». – Режим доступу: [<https://www.krymtur.com/>].
8. Группа туристических компаний «Кандагар». – Режим доступу: [<http://www.kandagar.net/infocat/o-kompanii/>].
9. Компания «Днепр-море». – Режим доступу: [<http://dnepr-more.com/>].
10. Компания «Elen-Travel» – Режим доступу: [https://elen-travel.com.ua/?gclid=CjwKCAjwwdTbBRAIEiwAYQf_E46Kmyqn7TkA4-uPKCmhvue5DwgJaGf9EQC_47ecFBptdgXyilV98RoCS0cQAvD_BwE].
11. Турфирма «АСТРА». – Режим доступу: [<http://astra-tour.com/>].
12. Турфирма «Планета путешествий». – Режим доступу: [<http://hot-tour.mk.ua/> Планета путешествий].

Список использованных источников:

1. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым. - Режим доступа: [<http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.htm>].
2. Бутченко М. Разводной мост // Максим Бутченко; [Под. ред. Кравчук Н., Павленко А. и др.]. - Украинский еженедельный общественно-политический журнал «Новое время». - К: Издательский Дом «Медиа-ДК». - 2018. - № 28. - С. 20-24.
3. Вихров М. Полуостров чиновников и солдат // Максим Вихров; [Под. ред. Д. Крапивенко и др.]. - ООО «Украинская неделя». - М.: «НОВАЯ ПЕЧАТЬ». - 2018. - № 32 (560). - Режим доступа: [<http://tyzhden.ua/Economics/217995>].
4. Ворожбит А. Западные компании в Крыму хитрый и еще хитрее // Ольга Ворожбит; [Под. ред. Д. Крапивенко и др.]. - ООО «Украинская неделя». - М.: «НОВАЯ ПЕЧАТЬ». - 2018. - № 32 (560). - Режим доступа: [<http://tyzhden.ua/Economics/218003>].

5. Зварыч Е. Предательский отдых // Елена Зварыч; [Под. ред. Е. Гордейчика и др.]. - Еженедельник «Фокус», ООО «ФОКУС МЕДИА». - М.: ООО «Новый друк». - 2018. - №32 (587). - С. 20-22.
6. Клименко А. Возвращение советского Крыма // Андрей Клименко, Татьяна Гучакова; [Под. ред. Д. Крапивенко и др.]. - ООО «Украинская неделя». - М.: «НОВАЯ ПЕЧАТЬ». - 2018. - №32 (560). - Режим доступа: [<http://tyzhden.ua/Economics/218017>].
7. АО «Крымтур».- Режим доступа: [<https://www.krymtur.com/>].
8. Группа туристических компаний «Кандагар».- Режим доступа: [<http://www.kandagar.net/infocat/o-kompanii/>].
9. Компания «Днепр-море». - Режим доступа: [<http://dnepr-more.com/>].
10. Компания «Elen-Travel» - Режим доступа: [https://elen-travel.com.ua/?gclid=CjwKCAjwwdTbBRAIEiwAYQf_E46Kmyqn7TkA4uPKCmhvue5DwgJaGf9EQC_47ecFBpdtgXyiLV98RoCS0cQAvD_BwE].
11. Турфирма «АСТРА».- Режим доступа: [<http://astra-tour.com/>].
12. Турфирма «Планета путешествий». - Режим доступа: [[http://hot-tour.mk.ua/ Планета путешествий/](http://hot-tour.mk.ua/Планета_путешествий/)].

References:

1. Main Department of Statistics in the Autonomous Republic of Crimea. - Access mode: [<http://www.sf.ukrstat.gov.ua/index.htm>].
2. Butchenko M. Leaf bridge // Maxim Butchenko; [Under. ed. Kravchuk N., Pavlenko A. et al.]. - Ukrainian weekly political magazine «New time». - K: Publishing House «Media-DK». - 2018. - № 28.
3. Vikhrov M. Peninsula of officials and soldiers // Maxim Vikhrov; [Under. ed. D. Krapivenko et al.]. - Ukrainian Week LLC. - M.: «NEW PRINTING». - 2018. - № 32 (560). - Access mode: [<http://tyzhden.ua/Economics/217995>].
4. Vorozhbit A. Western companies in the Crimea are cunning and even more cunning // Olga Vorozhbit; [Under. ed. D. Krapivenko et al.]. - Ukrainian Week LLC. - M.: «NEW PRINTING». - 2018. - № 32 (560). - Access mode: [<http://tyzhden.ua/Economics/218003>].
5. Zvarych E. Treacherous rest // Elena Zvarych; [Under. ed. E. Gordeychik et al.]. - Focus Weekly, FOCUS MEDIA LLC. - M.: Novy Druk LLC. - 2018. - №32 (587). - pp. 20-22.
6. Klimenko A. Return of the Soviet Crimea // Andrey Klimenko, Tatiana Guchakova; [Under. ed. D. Krapivenko et al.]. - Ukrainian Week LLC. - M.: «NEW PRINTING». - 2018. - № 32 (560). - Access mode: [<http://tyzhden.ua/Economics/218017>].
7. JSC «Krymtur».- Access mode: [<https://www.krymtur.com/>].
8. Group of travel companies «Kandahar».- Access mode: [<http://www.kandagar.net/infocat/o-kompanii/>].
9. Company «Dnepr-sea». - Access mode: [<http://dnepr-more.com/>].
10. «Elen-Travel Company» - Access Mode: [https://elen-travel.com.ua/?gclid=CjwKCAjCww5TbBRAIEiwAYQf_E46Kmyqn7TkA4uPKCmhvue5DwgJaGf9EQC_47ecFBpdtgXyiLV98CCCCAC].
11. Travel agency «ASTRA».- Access mode: [<http://astra-tour.com/>].
12. Travel Agency «Planet Travel». - Access mode: [[http://hot-tour.mk.ua/ Planet of Travel/](http://hot-tour.mk.ua/Planet_of_Travel/)].

УДК 378

Стецький Василь Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна
e-mail: Stetskyigeo@gmail.com

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКОРДОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК У НІМЕЧЧИНІ

Мета полягає в тому, щоб обґрунтувати та висвітлити роль та значення навчальних закордонних практик для студентів напрямків підготовки “географія” і “туризм”, показати позитивні сторони навчальних програм “ Studienreise in Duetschland ” Німецької академічної служби студентських обмінів. Узагальнити досвід формування практичних навиків студентів в сегменті міжнародного туризму.

Методика. Дослідження полягає в аналізі та систематизації інформації з розвитку міжнародного туризму Німеччини отриманої безпосередньо від резидентів туристичного бізнесу країни. Об’єктом дослідження є прикладні аспекти міжнародного туризму Німеччини. Предметом – досвід організації і функціонування міжнародного туризму Німеччини.

Результати. У статті розглядаються прикладні засади підготовки студентів і спеціалістів туристичної сфери Німеччини, аналізуються причино-наслідкові аспекти розвитку та функціонування міжнародного туризму країни в руслі сучасних інформаційних технологій й мобільності населення. Отримані знання і практичний досвід учасники навчальної поїздки у майбутньому можуть застосовувати у міжнародному сегменті туристичних послуг.

Наукова новизна. Ряд туризмознавців й методистів у загальному розглядають і пропонують методичні вказівки та рекомендації що до проведення навчальних практик на міжнародному рівні. Однозначно світовий туристичний ринок володіє потужним ресурсним потенціалом, має неоцінений досвід організації й надання послуг. На основі використання чисельних матеріалів перебування групи студентів у провідних туристичних центрах Німеччини, зустрічей із науковцями й спеціалістами туристичної сфери, автор дослідження висвітлює і аналізує основні організаційні та навчально-методичні форми роботи під час міжнародних туристичних навчальних програм.

Практична значимість. Питання міжнародних туристичних навчальних практик належним чином не розглядалось у літературі. Матеріали запропонованого дослідження Особливістю даного виду туризму приділялось достатньо мало уваги. Дослідження дає краще розуміння стосовно початку сентиментальному туризму

Ключові слова: міжнародний туризм, практичні аспекти розвитку міжнародного туризму, міжнародна навчальна практика, німецька гостинність.

УДК 378

Стецький Василь Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна
e-mail: Stetskyigeo@gmail.com

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА НА МАТЕРИАЛАХ ИНОСТРАННЫХ УЧЕБНЫХ ПРАКТИК В ГЕРМАНИИ

Цель состоит в том, чтобы обосновать и осветить роль и значение учебных зарубежных практик для студентов направлений подготовки "география" и "туризм",

показать положительные стороны учебных программ "Studienreise in Duetschland" Немецкой академической службы студенческих обменов. Обобщить опыт формирования практических навыков студентов в сегменте международного туризма.

Методика. Исследования заключается в анализе и систематизации информации по развитию международного туризма Германии полученной непосредственно от резидентов туристического бизнеса страны. Объектом исследования являются прикладные аспекты международного туризма Германии. Предметом - опыт организации и функционирования международного туризма Германии.

Результаты. В статье рассматриваются прикладные основы подготовки студентов и специалистов туристической сферы Германии, анализируются причинно-следственные аспекты развития и функционирования международного туризма страны в русле современных информационных технологий и мобильности населения. Полученные знания и практический опыт участники учебной поездки в будущем смогут применить в международном сегменте туристических услуг.

Научная новизна. Ряд туризмоведов и методистов в общем рассматривают и предлагают методические указания и рекомендации относительно проведения учебных практик на международном уровне. Без сомнения мировой туристический рынок обладает мощным ресурсным потенциалом, имеет неоценимый опыт организации и предоставления услуг. На основе использования многочисленных материалов пребывания группы студентов в ведущих туристических центрах Германии, встреч с учеными и специалистами туристической сферы, автор исследования освещает и анализирует основные организационные и учебно-методические формы работы во время международных туристических учебных программ.

Практическая значимость. Вопрос международных туристических учебных практик должным образом не рассматривался в литературе. Материалы предлагаемого исследования Особенностью данного вида туризма уделялось достаточно мало внимания. Исследование дает лучшее понимание относительно начала сентиментальном туризма

Ключевые слова: международный туризм, практические аспекты развития международного туризма, международная учебная практика, немецкий гостеприимство.

UDC 378

Stetskyi Vasyl Volodymyrovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine,
e-mail: Stetskyigeo@gmail.com

PRACTICAL ASPECTS OF STUDYING INTERNATIONAL TOURISM ON MATERIALS OF FOREIGN EDUCATIONAL PRACTICES IN GERMANY

Aim: To bring attention to and highlight the significant role of foreign-language training for students in the areas of geography and tourism training. I would also like to demonstrate the positive side of the "Studienreise in Duetschland" training program of the German Academic Student Exchange Service, including the development of practical skills in international tourism.

Method: The study is to analyze and systematize information on the development of international tourism in Germany derived directly from residents of the country's tourism business. The subject of research is the applied aspects of international tourism in Germany as well as the experience of organizing and operating the international tourism.

Result: The article deals with the applied principles of training students and specialists in the tourism industry in Germany and analysis of the causal aspects of the development and

functioning of international tourism in keeping with modern information technologies and mobility of population. The acquired knowledge and practical experience of tourists studies in the future, can be applied in the international segment of tourist services as well.

Scientific news: A number of tourists and methodologists in general, considered and proposed methodological guidelines and recommendations for the conduct of educational practices at the international level. Definitely the world tourist market has a powerful resource potential and has invaluable experience in organizing and providing services based on the use of numerical data for students in leading tourist centers of Germany as well as meetings with scientists and specialists. The author of the study highlights and analyzes the main organizational and teaching-methods and types that will work during international tourist training programs.

Practical significance: The issue of international tourist training practices has not been adequately addressed in literature. Materials of the proposed study, the specifics of this type of tourism was paid little attention. The study provides a better understanding of the beginnings of leisure tourism.

Key words: international tourism, practical aspects of international tourism development, international educational practice, German hospitality.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародний туризм все більше завойовує прихильників і шанувальників у нашій країні. Цьому сприяє ряд факторів політичного, культурно-освітнього і соціально економічного характеру. Як наслідок розвиток галузі потребує високопрофесійних трудових ресурсів для всі сфер його діяльності. Завданням навчальних закладів країни є їх підготувати і спрямувати в русло активної і успішної практичної діяльності.

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів туристичного бізнесу включає засвоєння науково обґрунтованих теоретичних знань та формування практичних навиків і вмінь на основі опанування новітніх технологій та форм організації роботи. Важливим елементом підготовки спеціалістів міжнародного туризму є закордонні практики, стажування, обмін досвіду. Під час їхнього проведення студенти і майбутні фахівці знайомляться із географією, історією та культурою країни, вивчають традиції гостинності, опановують інновації, технології сервісу, вдосконалюють рівень володіння мови, що у процесі майбутньої діяльності сприятиме успішному зростанню кар'єри і бізнесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових пошуків і публікацій останніх років свідчить, що проблема практичної підготовки спеціалістів сфери туризму є актуальною і потребує більш широкого вивчення, по-скільки наше держава прагне посилення активності на міжнародному ринку туристичних послуг. Теоретико-методологічні й методичні основи нашого дослідження склали роботи І. Балабанова [1], О. Любінцевої [2], М. Мальської, В. Худо і В. Цибуха [3], М. Мальської і Н. Антонюк [4]. Враховувались висвітлені питання практичної підготовки студентів і підвищення кваліфікації спеціалістів туристичної галузі Л. Поважною [5], Г. Сорокіною [6], В. Стецьким [7] та ін.

Проведений аналіз літератури показує, що міжнародний туризм, як складова туризму, досліджена не достатньо повно. Незважаючи на велику

його значимість недостатньо розроблені теоретичні, методологічні та методичні основи досліджень, на окрему увагу заслуговує вдосконалення форм і змісту практичної підготовки спеціалістів галузі..

Виклад основного матеріалу. Наріжними завданням сучасних навчальних закладів і зокрема кафедри туризму Львівського національного університету імені Івана Франка є напрацювання поряд із збалансованими навчальними програмами, освітній зміст яких сфокусований на у формуванні у студентів глибоких теоретичних знань, а у майбутніх фахівців туристичної сфери підприємницьких компетенцій та практичних навичок.

Значну роль з підготовки та формування практичних навичок студентів і майбутніх фахівців туристичної індустрії складають навчальні практики. Специфіка підготовки спеціалісті туристичної галузі у закладах вищої освіти зумовлює кілька напрямків їхнього планування й проведення. На початкових курсах навчання студенти під керівництвом викладачів та фахових спеціалістів туристичної галузі знайомляться із специфікою професійної діяльності, отримують перші науково-пізнавальні й практичні навички досліджень організації та надання туристичних послуг. Студенти старших курсів навчання виконують завдання і опановують професійні фахи на виробничо-технологічних практиках, об'єктами яких є різнофункціональні підприємства туристичної галузі.

Впродовж багатьох останніх років на географічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка студенти напрямків підготовки “географія” і “туризм” проходять ряд навчальних практик закордоном нашої держави. Це країни - Польща, Німеччина, Греція, Болгарія, Туреччина та інші, де вивчають європейський і, від частини, світовий досвід організації та форм діяльності туристичного бізнесу.

У першому семестрі 2018-2019 навчального року за сприяння й організаційно-фінансової підтримки навчальної програми “ Studienreise in Duetschland ” Німецької академічної служби студентських обмінів, студенти географічного факультету у чергове відвідали Німеччину де знайомились із досвідом країни з підготовки студентів туристичного бізнесу, а також вивчали її туристичний потенціал. Згідно програми вони відвідали Федеративні Землі й міста – столицю Берлін; Тюрінгія – Єна і Ваймер; Баден- Вюнттемберг – Хайдельберг, Зіндельфінген і Тюбінген; Баварія – Нюрнберг, Ерлянген, Регензбург і Байрот; Саксонія – Дрезден і Бауцен.

В університетах міст Єна, Хальдерберг, Тюбінген, Ерлянген і Байрот організовані зустрічі-лекції провідних професорів закладів дозволили нашим студентам познайомитися із організацією та базовими програмними засадами підготовкою фахівців туристичної індустрії у Німеччині, отримати інформацію про стан і проблеми туристичного ринку та послуг в країні.

Університет міста Байрот

Університет міста Ерлянген

Університет міста Тюбінген

Університет міста Хальдерберг

Рис. Зустрічі й дискусії із провідними науковцями Німеччини з проблем розвитку туризму (Фото В. Стецького)

Зокрема у лекціях зазначалось, що розвиток туризму в Німеччині має кілька історичних етапів:

Епоха Ренесансу і Просвітництва вважається часом зародження і поширення сучасного туризму, що вирізнявся індивідуальними спрямованими освітніми поїздками привілейованих класів і особливо молоді, що організовувала своєрідні “гран-тури” до Європі, перш ніж вступити на терени професійної або політичної діяльності;

Розвиток туризму в XVIII - XIX ст. зумовлювався транспортним науково-технічним прогресом, виникненням перших готелів, зростаючим добробутом суспільства. Ці зміни, а також введення гарантованих неоплачуваних, а згодом у 1873 році й оплачуваних відпусток, відкриття курортів мінеральних вод у Баден-Бадені, Хайлігендаммене, Нордерне, Травемюнде та виникнення бюро подорожей (перше бюро подорожей – “Райзебюро Штанген” було відкрите в Бреслау у 1863 р.) зумовили істотне збільшення потоків подорожуючих;

Початок XX ст. пов’язаний з виникненням і розвитком різних видів транспорту. Туристичні фірми почали активно рекламувати і продавати морські круїзні розважальні поїздки. Чиновники і службовці почали активно здійснювати відпочинкові літні виїзди на дачі, використовуючи послуги залізниці. До подорожей почав активно долучатись середній клас;

Перша світова війна, економічна депресія 30-х рр., зародження і поширення фашизму мали негативний вплив на розвиток європейського

туризму та, попри це, імпульс розвитку масового туризму у Німеччині дав, як не дивно, саме націонал-соціалізм. Здійснюючи ідею “єдності нації”, керівництво країни стимулювало масовий організований туризм з метою відпочинку. Цю діяльність направляла спеціальна організація націонал соціалізму “Сила через радість” (Kraft durch Freude) яка організовувала масові групові відпочинкові поїздки – круїзи, залізничні тури, туристичні походи;

Розвиток туризму в Німеччині у сучасному прояві розпочалося після Другої світової війни. На сьогоднішній день вся існуюча система туристичної індустрії знаходиться на високому організаційному й функціональному рівні і продовжує прогресувати. На протязі останніх років вона забезпечує 8 відсотків внутрішнього валового продукту країни, у ній створено більше 2,8 мільйони робочих місць і поряд з торгівлею вона є найбільшим сектором у сфері послуг. Туризм Німеччини має чітко розмежовані дві складові – внутрішній і міжнародний. Він є дзеркалом, в якому, умовно, відображається стан ринку праці, рівня доходів населення та його мобільності.

Навчальна програма перебування у Німеччині включала вивчення туристичного потенціалу країни. Зустрічі з науковцями університетів, спеціалістами міських управлінь з розвитку туризму, отримана інформація на лекціях й презентаціях, а також екскурсії історично-культурними містами-центрами й природними територіями засвідчили високий його рівень і роль впливу на розвиток галузі.

Подорожуючи країною на відстані у майже 1500 кілометрів ми мали можливість побачити різноманітність рельєфу і оцінити використання зон Північного і Балтійського морів (м. Кіль і острів Рюген), територій Нижньонімецької низовини (межиріччя Ельби і Везера), Середньонімецьких гір (біосферний резерват Тюрінзький ліс і гірськолижний комплекс Обергоф), альпійські передгір'я з Баварськими Альпами. Також переконалися досить сприятливому для туристичної діяльності поширенні перехідного від морського до помірного з висотною поясністю в Альпійській частині країни клімату, особливо привабливих мальовничих ландшафтах річкових долин Рейну (м.Шпаєр), Одри (м.Франфурт на Одері), Ельби (м.Дрезден), Дунаю (м.Рейгензбург), наявності мінеральних джерел і бальнеологічних центрів (Баден-Баден), різноманіття флори і фауни.

Особливе місце в системі організації та діяльності туристичного бізнесу Німеччини належить історико-культурним ресурсам. За інформацією німецьких колег та нашими оцінками найбільшим їхнім потенціалом володіє місто-столиця Берлін. Найбільше туристів приваблюють оглядові майданчики будівлі Бундестагу, Бранденбурзькі ворота, оглядова вежа телевізійного центру, собор Святого Ядвіги, Берлінський собор, музеї Пергамін, Культурфорум, Німецький історичний, Нова національна галерея, картинна галерея в Даламе, Німецька державна

опера, міський зоопарк і інші. Як приклад Берлін щорічно відвідує 18 млн. туристів з яких більше 8 млн. із закордону.

Серед інших міст Німеччини також ми визначили Дрезден, який зі знаменитою Земпероперою, палацовим ансамблем Цвінге, картинною галереєю і музеєм порцеляни, готичною Кренцкірхе є перлиною Саксонії; Кельн із всевітнім готичними Кельнським собором, музеями сучасного мистецтва має статус форт-посту розвитку туризму прилеглих територій середнього Рейну; Ляйпціг, в якому проводяться торговельні виставки, знаходиться Собори XI-XVст., всевітньо відома картинна галерея та монумент Битви народів, а також будинок-музей Людвіга ван Бетховена; Майнц з Римською базилікою зі двома хорами, Центральним Романско-Німецьким та Гутенберга музеями; Мюнхен в якому варять і п'ють пиво влаштовуючи щорічно всевітньо відомий Октоберфес, знаходяться Марієнплац, Собори Святого Петра і Фраукірхе, які з іншими архітектурними пам'ятками та барочним палацово-парковим комплексом Німфербург підкреслює строгість і автентичність Баварії.

Берлін. Бранденбурзькі ворота

острів Рюген. Балтійське узбережжя

Нюрнберг. Історична частина міста

Зіндельфінген. Завод Мерседес Бенц

Рис. 2 Експерсії знаковими місцями Німеччини, які репрезентують туристичний потенціал країни (Фото В. Стецького)

Поряд із великими містами-центрами Німеччини не менш виразний привабливий історично-культурних туристичний потенціал мають цілий ряд окремих невеликих за кількістю населення міст з розвинутою інфраструктурою гостинності в яких туризм виконує провідну місто

формуючу функцію. До таких центрів відносяться такі відвідані нами міста, як Майсен, Веймар, Потсдам, Баден, Обергоф, Тюбінгем та інші.

Згідно програми навчальної поїздки ми відвідали замок Вартбург, історія якого бере початок з 1067 року (м.Айзенах, Тюрінгія) і мали можливість познайомитись із роллю і значенням історико-культурної функцій, яку виконують чисельні замки та формують туристичний потенціал країни: Альбрехтсбург, Левенбурге, Зацвей, Ельц, Вернігорде та ін. які відвідує щорічно більше мільйона німецьких і закордонних відвідувачів.

Останнім часом у розвинених країнах світу, Європи набув поширення промислово-технологічний туризм. Володіючи значними виробничими потужностями і особливо у автомобілебудуванні, у Німеччині сформувався ряд його туристичних центрів. Свідченням цьому став відвіданий нами автомобілебудівний завод Mercedes-Benz у місті Зіндельфінген, що поблизу Штутгарта. На цьому підприємстві ми із групами туристів інших країн знайомилися із організацією виробництва й загальними технологічними процесами створення та виготовлення різних моделей автомобілів.

Також не менш вагому частку сучасного туристичного потенціалу Німеччини формують численні заходи, що проводяться у країні. Це мистецькі і технічні виставки, конференції, музичні, кіноматографічні й культурно-етнографічні фестивалі й спортивні заходи. Знайомлячись із досвідом організації туристичного бізнесу Німеччини ми мали можливість пересвідчитись й дійти висновку на скільки його успіх тісно пов'язаний із наявністю й функціонуванням транспортної і обслуговуючої інфраструктури, кваліфікацій трудових ресурсів.

Для обслуговування туристичних послуг країни задіяні автобусні, залізничні, авіаційні та водні річкові й морські перевезення. Значна частина подорожуючих використовує автомобілі, а відпочинковий туризм – велосипедні засоби. Протяжність залізниць складає 44 тис. км., автомобільних доріг – 644,5 тис. км., з яких майже 13 тис. км. автобани. У країні діє 16 міжнародних аеропортів а прямі авіарейси сполучають її приблизно із 300 містами в більше ніж 100 державах світу.

Також у обслуговуванні туристичних міжнародних круїзів активно використовують порти як Балтійського й Північного морів – Росток, Любек, Кіль та Гамбург, Бременгафен, так і річкові у містах великих туристичних центрів, зокрема, Дрезден, Магдебург на Ельбі, Франфурт на Одері, Карсруе, Майнц, Бонн, Кельн, Дюсельдорф на Рейні, Регензбург і Ульм на Дунаї.

Високо ефективна транспортна мережа і задіяні сучасні технічні засоби пересування надають туристичним потокам Німеччини високої мобільності й створюють комфортні умови для подорожей.

Дванадцятиденне перебування під час навчальної поїздки у Німеччині дозволило нам сформувати власну думку і оцінку організації й сервісу надання готельних послуг у країні. У великих містах і туристичних

центрах Берліні, Дрездені, Мюнхені, Ляйпцігу, Гамбурзі та Франкфурті на Майні, де функціонують всесвітньо відомі мережі готелів Inter Continental Hotel Group, Hilton Hotels, Accor Group та ін., вони найвищі.

Заклади готельного типу Німеччини поділяються на чотири категорії. Як правило у містах де значні потоки туристів чи відвідувачів, спостерігається їхня диференціація за сегментами сервісу, наданням послуг й цін. У загальному вони відповідають високим стандартам і навіть недорогі забезпечують мінімальний комфорт. На нашу думку їх ринок настільки відрегульований, що навіть мінімальні послуги ночівлі й відпочинку можна отримати практично у кожному великому сільському поселенні.

Висновки. Проведені дослідження свідчать про доцільність і ефективність туристичних міжнародних навчальних практик. Як зазначалось, перебуваючи за межами України студенти знайомляться із географією, історією та культурою інших країн, вивчають традиції гостинності, опановують інновації, технології сервісу, вдосконалюють рівень володіння мови, що у процесі майбутньої діяльності сприятиме успішному зростанню кар'єри і бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Балабанов Г. В. Туризм в Європейському Союзі: глобальний, національний та регіональний виміри / Г. В. Балабанов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). — 2015. — № 2. — С. 29–33
2. Любіцева О.О. Проблеми фахової освіти в туризмі / О.О. Любіцева // Географія та туризм : Наук. зб. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 8. – С.109-113
3. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник./ М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 272 с.
4. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. / Мальська М.П., Антонюк Н.В. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
5. Поважна Л.І. Теоретико-методичні засади практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі / Л.І. Поважна // Культура і освіта фахівців туристичної сфери: сучасні тенденції та прогнози; матеріали III міжнар. наук.-практ.конф. – К.:КУТЕП, 2005. – С.59-73.
6. Сорокіна Г.О. Туристсько-краєзнавча практика як необхідна умова фахової підготовки фахівців туристичної галузі./ Г.О. Сорокіна // Вісник Луганського національного університету ім.Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина III. – 2013. - №18 (227). – С.130-135.
7. Стецький В.В. Використання культурно-історичного ресурсу національного історико-археологічного заповідника “Ольвія” для проведення студентських навчальних практик / В.В.Стецький // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали XII Міжнародної наукової конференції. – Львів, 2018. – С.295-299.

Список использованных источников:

1. Балабанов Г. В. Туризм в Европейском Союзе: глобальные, национальные и региональные измерения / Г. В. Балабанов // Стратегия развития Украины (экономика, социология, право). - 2015. - № 2. - С. 29-33
2. Любинцева О.А. Проблемы профессионального образования в туризме / О.А. Любинцева // География и туризм: Наук. сб. - М.: Альтерпрес, 2010. - Вып. 8. - С.109-113
3. Мальская М.П., Худо В.В., Цибух В.И. Основы туристического бизнеса: Учебное пособие. / М.П. Мальская, В.В. Худо, В.И. Цибух - Киев: Центр учебной литературы, 2004. - 272 с.

4. Мальская М.П., Антонюк Н.В. Международный туризм и сфера услуг: Учебник. / М.П. Мальская, Н.В. Антонюк. - М.: Знание, 2008. - 661 с.
5. Поважная Л.И. Теоретико-методические основы практической подготовки будущих специалистов туристической отрасли / Л.И. Поважна // Культура и образование специалистов туристической сферы: современные тенденции и прогнозы; Материалы III междунар. научно-практ. конф. - К.: КУТЕП, 2005. - С.59-73.
6. Сорокина А.А. Туристско-краеведческая практика как необходимое условие профессиональной подготовки специалистов туристической отрасли. / Г.А. Сорокина // Вестник Луганского национального университета им.Тараса Шевченко. Серия: Педагогические науки. ЧАСТЬ III. - 2013. - №18 (227). - С.130-135.
7. Стецкий В.В. Использование культурно-исторического ресурса национального историко-археологического заповедника "Ольвия" для проведения студенческих учебных практик/ В.В.Стецкий // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт / Материалы XII Международной научной конференции. - Львов, 2018. - С.295-299

References:

1. Balabanov G.V. Tourism in the European Union: Global, National and Regional Dimensions / G.V. Balabanov // Strategy of Ukraine's Development (Economics, Sociology, Law). - 2015. - No. 2. - P. 29-33
2. Lyubitseva O.A. Problems of Professional Education in Tourism / O.A. Lyubitseva // Geography and Tourism: Science. save - К.: AlterPres, 2010. - Vip. 8. - p.109-113
3. Malska M.P., Khudo V.V., Tsybukh V.I. Fundamentals of Tourism Business: Training Manual. / M.P. Malska, V.V. Khudo, V.I. Tsybukh - Kyiv: Center for Educational Literature, 2004. - 272 p.
4. Malska M.P., Antonyuk N.V. International Tourism and Services: Tutorial. / Malska M.P., Antonyuk N.V. - К.: Znanua, 2008. - 661 p.
5. Povazshna L.I. Theoretical and methodical principles of practical training of future specialists in the tourism industry / L.I.Povazshna // Culture and education of tourism specialists: current trends and forecasts; materials III International Sciences. Prakt.konf. - К.: KUTEL, 2005. - P. 59-73.
6. Sorokina G.O. Tourist-local lore practice as a necessary condition for professional training of specialists in the tourism industry./ Г.О. Sorokina// Visnyk of Lugansk National Taras Shevchenko University. Series: Pedagogical Sciences. Part III. - 2013. - No. 18 (227). - P.130-135.
7. Stetskyi V.V. Use of the cultural and historical resources of the national historical-archaeological reserve "Olvia" for conducting student's educational practices / V.V.Stetskyi // Geography, economy and tourism: national and international experience / Materials of the XII International Scientific Conference. - Lviv, 2018. - P.295-299

УДК 502.4: 338.48

Зінько Юрій Володимирович

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Площанський Петро Михайлович

Національний природний парк
«Дністровський каньйон», м. Заліщики,
Україна, e-mail: petro_pl@ukr.net

Іваник Мирослав Богданович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ
«ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН»**

Мета. У роботі представлено довгострокові (на 10 років) стратегічні завдання разом з відповідними заходами (на 5 років) для рекреаційно-туристичної сфери національного природного парку «Дністровський каньйон», що були розроблені у рамках «Проекту організації парку...».

Методика. При розробці перспективної програми розвитку парку були використані підходи цільового стратегічного менеджменту для природоохоронних територій та методики інвентаризації і просторового планування туристичних атракцій, інфраструктури та занять.

Результати. Головні результати дослідження представлені розробниками основними стратегічними завданнями парку на десятирічну перспективу. Вони включають покращення використання ресурсів парку, забезпечення елементів сталого розвитку для домінуючих рекреаційно-туристичних занять та розширення їх спектру та інфраструктурного забезпечення, здійснення організаційно-планувальних заходів щодо менеджменту відвідувачів та забезпечення оптимальної територіальної структури рекреаційної сфери парку.

Наукова новизна. Для національного парку «Дністровський каньйон» вперше розроблено довгострокову програму рекреаційно-туристичного розвитку з детальним щорічним планом її впровадження.

Практична значимість. Реалізація цих завдань здійснюватиметься шляхом впровадження конкретних заходів на п'ятирічну перспективу.

Ключові слова: парк, туризм, рекреація, інфраструктура, заняття, стратегічні завдання, заходи.

УДК 502.4: 338.48

Зінько Юрій Володимирович

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Площанский Петр Михайлович

Национальный природный парк
«Днестровский каньон», г. Залещики,
Украина, e-mail: petro_pl@ukr.net

Иваник Мирослав Богданович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА В
НАЦИОНАЛЬНОМ ПРИРОДНОМ ПАРКЕ
«ДНЕСТРОВСКИЙ КАНЬОН»**

Цель. В работе представлены долгосрочные (на 10 лет) стратегические задачи вместе с соответствующими мерами (на 5 лет) для рекреационно-туристической сферы национального природного парка «Днестровский каньон», разработанные в рамках «Проекта организации парка ...».

Методика. При разработке перспективной программы развития парка были использованы подходы целевого стратегического менеджмента для природоохранных территорий и методики инвентаризации и пространственного планирования туристических аттракций, инфраструктуры и занятий.

Результаты. Главные результаты исследования представлены разработчиками основными стратегическими задачами парка на десятилетнюю перспективу. Они включают улучшение использования ресурсов парка, обеспечение элементов устойчивого развития для доминирующих рекреационно-туристических занятий и расширение их спектра и инфраструктурного обеспечения, осуществления организационно-планировочных мероприятий по менеджменту посетителей и обеспечения оптимальной территориальной структуры рекреационной сферы парка.

Научная новизна. Для национального парка «Днестровский каньон» впервые разработана долгосрочная программа рекреационно-туристического развития с подробным ежегодным планом ее внедрения.

Практическая значимость. Реализация этих задач будет осуществляться путем внедрения конкретных мероприятий на пятилетнюю перспективу.

Ключевые слова: парк, туризм, рекреация, инфраструктура, занятия, стратегические задачи, мероприятия.

UDC 502.4: 338.48

Zinco Yuri Vladimirovich

Ploshhanskyj Petro Myxajlovych

Ivanyk Myroslav Bogdanovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com
National Nature Park "Dniester Canyon",
Zalishchiki, Ukraine, e-mail: petro_pl@ukr.net
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Ukraine, e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net

***PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF RECREATION AND TOURISM IN
THE NATIONAL NATURAL PARK "DNISTROVSKY CANYON"***

Purpose. The paper presents long-term (for 10 years) strategic tasks together with corresponding measures (for 5 years) for the recreation and tourism of the national natural park "Dnistrovsky Canyon", which were developed within the "Project of organization of the park ...".

Methods. While developing perspective development program of the park we used approaches of the targeted strategic management for protected areas and methods of inventory and spatial planning of tourist attractions, infrastructure and occupations.

Results. The main results of the study are represented by developers by main strategic tasks of the park for a ten-years perspective. These include improving the use of park resources, providing elements for sustainable development for the main recreational and tourist activities and expanding their spectrum and infrastructure support, implementing

organizational and planning measures for managing visitors and ensuring the optimal territorial structure of the recreation of the park.

Scientific novelty. For the national park " Dnistrovsky Canyon" for the first time has been developed a long-term program of recreation and tourism development with a detailed annual plan for its implementation.

The practical significance. The realization of these tasks will be accomplished by introducing specific measures for a five-years perspective.

Keywords: park, tourism, recreation, infrastructure, occupation, strategic tasks, events.

Постановка проблеми. Питання планування рекреаційно-туристичної діяльності є важливою складовою «Проектів організації територій національних природних парків, охорони, відтворення та рекреаційного використання їх природних комплексів і об'єктів» [1; 13]. Згідно нових методичних засад щодо планування природоохоронної, рекреаційної і екоосвітньої діяльності обов'язковим є визначення стратегічних завдань на 5-10 річну перспективу і відповідних їм заходів. Структура стратегічних завдань і пов'язаних з ними заходів у сфері рекреаційної діяльності передбачає як вирішення загальних питань (доступності до атракцій, інфраструктурного забезпечення, організації конкретних занять), так і особливих завдань, продиктованих природно- і культурно-ресурсним потенціалом, тривалістю природоохоронно-рекреаційної діяльності конкретного національного парку.

У пропонованому дослідженні в якості об'єкта дослідження обрано новостворений національний парк «Дністровський каньйон», територія якого кілька десятиріч виконувала природоохоронно-рекреаційну функцію в якості регіонального ландшафтного парку. За цей період сформувалась мережа базових рекреаційно-туристичних атракцій та спектр занять. На даний час для новоствореного національного парку актуальними завданнями є розробка концепції розвитку рекреаційної сфери, вибору пріоритетних напрямів її розвитку та формування основних стратегічних завдань і заходів щодо розбудови рекреаційно-туристичної складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку рекреації і туризму в національних парках України широко висвітлена у законодавчо-нормативних документах, методичних розробках Міністерства екології і природних ресурсів України [2; 3]. Зокрема, в останнє десятиріччя у методичних розробках значна увага приділялась питанням організації екоосвітніх стежок, регламентації навантаження на природне середовище та забезпеченні надання платних послуг для відвідувачів.

В наукових та науково-популярних публікаціях на тематику рекреаційної діяльності у національних парках України домінуючими темами виступають питання комплексного опису природничих та історико-культурних атракцій, аналізу функціонування мережі екоосвітніх і тематичних шляхів та основних видів рекреаційно-туристичних занять. Проблематика перспективного розвитку рекреаційно-туристичної сфери

окремих національних парків розглядається як доповнююча до характеристики сучасного її рекреаційного господарства. Для низки національних парків визначено пріоритетні форми занять, у т.ч. екотуристичного типу [4].

Формулювання цілей статті. Дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу Дністровського каньйону представлена у двох збірниках конференцій «Дністровський каньйон – унікальна територія туризму» (2009) та «Туристичні ресурси як чинник розвитку території» (2011), підготовлених Тернопільським педагогічним університетом імені В. Гнатюка [5; 15]. Тут представлена низка публікацій, пов'язаних з перспективами формування туристичних атракцій та розвиток певних видів рекреаційно-туристичних занять [6-9; 14]. Одночасно, за період існування парку, науковим відділом було сформовано свої конструктивно-практичні пропозиції з розвитку атракцій та інфраструктури парку [10; 11; 12].

Дослідження рекреаційно-туристичної сфери національного парку «Дністровський каньйон» та перспектив його розвитку базувались на певних методичних підходах, які передбачалися у менеджмент-плані природоохоронної і рекреаційно-туристичної діяльності парку [13], і охоплювали:

- 1) інвентаризацію та картографування основних туристичних атракцій та інфраструктурного забезпечення рекреаційно-туристичної діяльності;
- 2) аналіз домінуючих видів рекреаційно-туристичних занять та існуючої територіальної структури рекреаційної сфери;
- 3) обґрунтування основних напрямів розвитку рекреаційно-туристичної сфери на перспективу шляхом розробки програми довгострокового розвитку з відповідними стратегічними завданнями;
- 4) розробка заходів з розвитку рекреації і туризму відповідно до основних стратегічних завдань.

Вищенаведений алгоритм дослідження був використаний для розробки перспектив розвитку рекреаційно-туристичної сфери національного природного парку «Дністровський каньйон» на період 2018-2028 роки.

Виклад основного матеріалу. Сучасні світові тенденції функціонування рекреаційно-туристичної діяльності у національних парках свідчать, що пріоритетним напрямом є впровадження елементів і форм сталого туризму. Це передбачає ощадливе використання природно-культурних туристичних ресурсів, використання проєкологічної інфраструктури та популяризація екотуристичних занять. Досвід розвитку рекреації і туризму національних парків каньйонного типу (Великий Каньйон, Бріц Каньйон, Країна Каньйонів у США, Саксонська Швейцарія у Німеччині, пенінських національних парків у Польщі і Словаччині) свідчить про важливість поєднання різноманітних форм занять з пізнавального і активного туризму з відпочинковою інфраструктурою і

обслуговуванням проєкологічного типу [16; 17]. Одночасно, важливою тенденцією є підготовка програм для різних вікових і соціальних груп; особливо шкільна молодь і сімейні групи.

Слід пам'ятати, що види занять і відповідна їм інфраструктура в парках каньйоноподібного типу розвивалась тривалий час (століття і десятиліття). Для новостворених національних природних парків, таких як НПП “Дністровський каньйон”, необхідно вирішити подвійне завдання: екологізувати існуючі рекреаційні заняття та розвинути форми екотуристичних занять, характерні для каньйоноподібних парків. Особливо важливо використати сучасний світовий досвід рекреаційно-освітнього забезпечення для розробки стратегічних завдань і п'ятирічних планів розвитку.

При розробці стратегічних завдань на 10-річну перспективу та заходів на поточне п'ятиріччя щодо рекреації і туризму НПП “Дністровський каньйон” було враховано певні підходи і результати досліджень щодо:

- 1) сучасних світових тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної діяльності у національних парках, в тому числі каньйонного типу;
- 2) інвентаризації наявних туристичних ресурсів та існуючої інфраструктури, а також пропонованих заходів з перспектив розвитку рекреаційної діяльності парку;
- 3) вибору пріоритетних напрямів розвитку рекреації у парку та їх організаційного, інфраструктурного та інформаційно-освітнього забезпечення;
- 4) формування довго- і середньотривалої програми розвитку рекреаційної сфери парку.

Кожен з перелічених вище підходів і результатів досліджень важливий для вибору базових стратегій розвитку національного парку як природоохоронно-рекреаційної установи.

При виборі пріоритетів розвитку рекреаційно-туристичної сфери на території НПП “Дністровський каньйон”, що отримав статус природоохоронної території високого рангу, слід врахувати з однієї сторони існуючі ресурсно-інфраструктурні чинники, а з другої – сучасні вимоги і тенденції до рекреаційної сфери у національних парках. Серед головних пріоритетів розвитку рекреаційно-туристичної сфери НПП “Дністровський каньйон” потрібно виділити наступні:

- 1) поліпшення використання природних та історико-культурних ресурсів через забезпечення їх доступності, долучення до екоосвітніх, тематичних і туристичних шляхів;
- 2) екологізація і забезпечення зрівноваженості домінуючих туристичних занять через удосконалення прибережної інфраструктури водного туризму, облаштування і забезпечення екологічних вимог у рекреаційних місцях, на оглядових майданчиках і в місцях паркування (кемпінгах);
- 3) розширення спектру і організаційно-інфраструктурне впровадження

нових форм рекреаційно-туристичних занять з елементами сталого туризму (різні форми екотуризму та його інфраструктурне забезпечення – пізнавальний природничий, пізнавальний культурологічний туризм, конференційний, тематичні шляхи, подорожі екологічним транспортом; сентиментальний туризм, геотуризм);

- 4) розробка і реалізація організаційно-планувальних заходів щодо менеджменту та територіальної організації рекреаційної сфери НПП “Дністровський каньйон”.

Представлені основні пріоритети розвитку рекреації у НПП “Дністровський каньйон” визначили п’ять основних стратегічних завдань з десятирічною перспективою:

1. Покращення використання і популяризація природних та історико-культурних ресурсів парку;
2. Забезпечення елементів сталого розвитку для домінуючих форм рекреаційного використання території парку;
3. Розширення спектру рекреаційних занять екологічного, пізнавального і кваліфікованого типу та їх організаційно-інфраструктурне забезпечення;
4. Розробка і реалізація організаційно-планувальних заходів щодо менеджменту відвідувачів та територіальної організації рекреаційної сфери;
5. Забезпечення іміджу НПП “Дністровський каньйон” як території сталого рекреаційного використання.

Для стратегічного завдання щодо покращення використання і популяризації природних та історико-культурних об’єктів у п’ятирічний період передбачено здійснити заходи, пов’язані з інвентаризацією наявних ресурсів, покращенням доступу до природних й історико-культурних атракцій та їх використання в екоосвітніх і тематичних шляхах, а також видання буклету і фотоальбому природної і культурної спадщини.

На початку регламентованого п’ятирічного періоду передбачено реалізацію заходів з інвентаризації історико-культурних ресурсів Парку, складання інвентаризаційних паспортів цінних історико-культурних об’єктів з розробкою рекомендацій щодо їх освітньо-рекреаційного використання. У наступний період для цих об’єктів необхідно забезпечити доступ для огляду і спостережень (впорядковані стежки зі сходами) та здійснити інформаційно-освітнє їх забезпечення (стенди, вказівники).

Важливим інформаційно-рекламним заходом першого стратегічного завдання повинно стати видання буклету і фотоальбому, де буде представлено основні природні та історико-культурні атракції НПП “Дністровський каньйон”. Цей інформаційно-освітній захід дозволить ідентифікувати природну й культурну спадщину території Парку, слугуватиме одним з важливих мотиваційних чинників для основних сегментів відвідувачів.

Для другого стратегічного завдання, пов’язаного з впровадженням

елементів сталого розвитку для домінуючих форм рекреаційних занять у поточному п'ятиріччі передбачено низку заходів з покращення інфраструктури для місць відпочинку біля води, оглядовий майданчиків, автостоянок та облаштування зони стаціонарної рекреації Парку. Крім цього, для створення власної програми обслуговування туристів-водників передбачено спорудження модельної річкової пристані та придбання власних плавзасобів.

Інфраструктурні об'єкти для відпочинкового, пізнавального та водного туризму будуть доповнені інформаційно-освітніми елементами (стенди). Для організації власних освітньо-кваліфікаційних програм з водного туризму передбачено закупівлю плавзасобів для парку: 2 катамарани, весла, рятувальні жилети. Для забезпечення власної програми водних мандрівок Дністром передбачено видання путівника «Меандрами Дністра».

Для двох печер – Оптимістичної і Вертеби – у кінці п'ятирічного плану передбачено заходи з облаштування їх охоронних зон (інформаційно-інфраструктурні елементи).

Дуже важливим для формування рекреаційної сфери новоствореного Парку є активне розширення спектру рекреаційно-туристичних занять екологічного, пізнавального та кваліфікованого типу, що передбачено у третьому стратегічному завданні. Це завдання буде впроваджене у п'ятирічний період через заходи, пов'язані з облаштуванням екологічних стежок і тематичних шляхів, пішохідних і велосипедних шляхів, створенням місць для проведення освітніх занять на природі, розбудовою інформаційно-освітньої інфраструктури (візит-центр, тематичні експозиції).

Заходами цього стратегічного завдання передбачено у 2019 р. облаштування території для екоосвітніх таборів (урочище Вільгова). Крім цього, для впровадження нових і модернізації існуючих видів рекреаційних занять (пізнавальних, екотуристичних, кваліфікованих) будуть розроблені програми обслуговування відвідувачів та здійснені заходи з підготовки екскурсоводів і провідників. Враховуючи науково-освітній потенціал персоналу Парку та інфраструктурні можливості Заліщиків існують можливості розвитку конференційного туризму з щорічним проведенням 2-3 науково-освітніх заходів екологічного спрямування (семінари, конференції, форуми).

Для виконання заходів другого і третього стратегічних завдань, пов'язаних з організацією та інформаційно-культурним забезпеченням існуючих і перспективних занять для відвідувачів парку, важливою є співпраця з місцевими органами влади та підприємцями, громадськими туристичними і екологічними організаціями. Ця співпраця особливо актуальна в контексті передбаченого тривалого процесу відведення (закріплення) підконтрольних парку земель. Адміністрації парку необхідно буде здійснити низку організаційно-правових дій із зацікавленими сторонами щодо погоджень, планування та розбудови рекреаційної

інфраструктури.

Четверте стратегічне завдання у сфері розвитку рекреаційного господарства новоствореного парку теж передбачає тісну співпрацю із зацікавленими організаціями щодо обслуговування відвідувачів. Цим завданням передбачено заходи з розробки правил поведінки та переліку платних послуг для відвідувачів парку, укладання договорів про співпрацю при обслуговуванні відвідувачів, створення спеціалізованих програм з обслуговування цільових груп, а також формування інформаційно-освітніх пунктів при основних ПНДВ.

У контексті забезпечення організаційної складової менеджменту відвідувачів важливим є укладання договорів з туристичними фірмами, які забезпечують водні тури Дністром, з туристичними клубами, особливо спелеологічними, а також місцевими закладами розміщення (бази відпочинку, готелі). Для забезпечення спеціалізації в обслуговуванні відвідувачів парку треба розробити власні програми перебування для освітніх груп (шкільні і студентські), науковців і тематичних груп (краєзнавців). З точки зору забезпечення територіальної організації рекреаційних потоків на території парку важливим є створення інформаційно-освітніх пунктів при трьох основних ПНДВ – Заліщицький (до 2020 р.), Бучацький (до 2021 р.) і Борщівський (до 2022 р.).

Заключне стратегічне завдання у рекреаційній сфері Парку зосереджене на формуванні іміджу НПП “Дністровський каньйон” як території сталого рекреаційного використання. На першому етапі реалізації цього стратегічного завдання передбачено розробку та розповсюдження інформаційно-рекреаційних матеріалів про можливості парку (путівник, карта, web-сторінка) проведення щорічних еколого-освітньо-рекреаційних заходів (форуми, акції) та активну участь парку у міжнародних, національних і регіональних туристичних виставках, екологічних форумах. Створення позитивного образу НПП “Дністровський каньйон” у потенційних відвідувачів повинно стати пріоритетним напрямом діяльності колективу парку та його партнерів.

Новостворений НПП “Дністровський каньйон” за період свого функціонування провів часткову інвентаризацію наявних природних та історико-культурних ресурсів (рекреаційних об’єктів), існуючої рекреаційно-туристичної інфраструктури парку і прилеглих територій. Крім цього, розроблені пропозиції-заходи на п’ятирічну перспективу щодо розвитку інфраструктури для домінуючих видів рекреаційних занять. Для рекреаційних зон парку – регульованої і стаціонарної – обґрунтовано види занять та відповідну їх інфраструктуру [10; 13].

Серед основних типів рекреаційних об’єктів парку зроблено акцент на скельні утворення з печерами і джерелами, на визначні і популярні печери і водоспади, заповідні геологічні і ботанічні об’єкти, урочища типу «стінок», археологічні, історико-культурні та меморіальні атракції. При аналізі інфраструктури акцент зроблено на інфраструктурі домінуючих видів рекреаційно-туристичних занять: водного туризму – стоянки для

плавзасобів, відпочинкового – місця для відпочинку, альтанки, майданчики для занять, автотуризму – стоянки і кемпінги, пізнавального – оглядові майданчики, облаштованість стежок і визначних об'єктів.

Серед пріоритетних заходів на поточне п'ятиріччя пропонується здійснення заходів переважно з розбудови інфраструктури. Серед них: облаштування пішохідних і велосипедних шляхів, 2-х причалів для плавзасобів, 5-ти рекреаційних ділянок, 6-ти оглядових майданчиків. Серед нових елементів інфраструктури – облаштування 6-ти еколого-освітніх стежок з визначеними зупинками, що охоплюють відомі і відвідувані атракційні місця – скелі, водоспади, схили горби з геологічними відслоненнями, скельно-печерні утворення [10]. Стежки на відповідних зупинках повинні бути доповнені демонстрацією геологічних, ботанічних, лісових та історико-археологічних феноменів каньйону. Заплановано також формування рекреаційних зон довкола відомих печер (Кривчицька, Славка, Ювілейна), що передаються парку [10].

Плановані заходи на поточне п'ятиріччя для кожного з пріоритетів повинні відповідати таким критеріям:

- дотримання природоохоронних вимог при рекреаційних заняттях та розбудові рекреаційної інфраструктури;
- забезпечення наочності і модельного характеру організаційно-інфраструктурних заходів;
- всебічне врахування інтересів відвідувачів, місцевого населення, туристичного бізнесу та громадських туристичних організацій;
- проєкологічний, інноваційний та соціально-партнерський характер заходів.

Виходячи з обраних пріоритетів розвитку рекреаційної сфери та вищевказаних критеріїв щодо формування заходів було рекомендовано внести наступні корективи до сформованих раніше адміністрацією парку [10] заходів:

- 1) зменшити кількість новостворених екологічних стежок на розрахунковий 5-річний період до модельних 2-3 стежок з відповідним інформаційно-освітнім, інфраструктурним та природоохоронним забезпеченням;
- 2) облаштувати одну річкову пристань з комплексним обслуговуванням: річкова пристань, інформаційний пункт, прокатний пункт, гастрономічний об'єкт;
- 3) оглядові майданчики і рекреаційні зони повинні бути розбудовані за типовими проєкологічними схемами;
- 4) пішохідно-велосипедні шляхи повинні обов'язково містити елементи інформаційно-екоосвітньої інфраструктури (стенди, оглядові майданчики, малі експозиції) і бути пов'язані з національною регіональними мережами;
- 5) облаштування охоронних зон печер (Славка, Ювілейна) повинні містити інформаційно-освітні, експозиційні та гастрономічно-відпочинкові елементи.

Разом з тим у п'ятирічних заходах необхідно зробити акцент на розбудові інформаційно-освітньої інфраструктури, впровадженні різних форм екотуристичних занять, розширенні спектру туристичних занять з елементами сталого розвитку, удосконалення менеджменту рекреаційної діяльності та її територіального функціонування. Серед пропонованих заходів, направлених на вирішення вище зазначених питань необхідно виділити:

- 1) заходи щодо розбудови візит-центру НПП «Дністровський каньйон» (при адміністративному будинку парку), екоосвітньо-рекреаційних центрів у 3-ох основних ПНДВ (Бучацько-Монастириському, Заліщицькому та Борщівському);
- 2) заходи із забезпечення розвитку занять екотуристичного типу – геотуризм, ботанічні тури, зелені школи, тематичні тури, зелені велосипедні шляхи, подорожі екологічним транспортом. Для цих занять повинна бути забезпечена відповідна інфраструктура – екоосвітні шляхи, тематичні природничі шляхи, інформаційно-освітнє забезпечення велосипедних шляхів, екологічний транспорт тощо;
- 3) заходи з розробки програм обслуговування різних груп відвідувачів: освітні групи, учасники кваліфікованого (активного) туризму, науковці, сімейні групи;
- 4) заходи, пов'язані з розширенням спектру рекреаційно-туристичних занять на базі існуючих природно-культурних ресурсів та нових запитів відвідувачів. Серед них: обслуговування учасників сентиментальних груп з Польщі, Ізраїлю та інших країн; учасників природничих, історико-культурних та краєзнавчих, громадських екологічних форумів і конференцій; участь у проведенні заходів з фестивального туризму у Придністер'ї (Борщів, Кам'янець-Подільський, Коропець).

Висновки. Нові підходи до організації рекреаційно-туристичної діяльності, що реалізується в сучасних «Проектах організації...» для українських національних парків передбачають розробку менеджмент-планів на період від 1 до 10 років. Досвід розробки такого менеджмент-плану для національного парку «Дністровський каньйон» засвідчив необхідність обґрунтування стратегічних завдань для збереження і використання туристичних ресурсів, розбудови нової і модернізації існуючої туристичної інфраструктури, удосконалення і розширення спектру рекреаційно-туристичних занять. При реалізації цих стратегічних завдань важливо дотримуватись певної узгодженості послідовності практичних заходів з розвитку туристичного комплексу парку для забезпечення умов його оптимального функціонування.

Разом з тим, у менеджмент-планах розвитку рекреації і туризму необхідно враховувати специфіку нових ресурсів та спеціалізацію туристичних занять. Для НПП «Дністровський каньйон» важливим є подальший розвиток таких пізнавальних форм туризму як екотуризм та

геотуризм. Зокрема, важливо в найближчій перспективі провести дослідження і розробити рекомендації щодо надання цьому парку статусу національного геопарку. Для популярних активних форм туризму важливим є обґрунтування і реалізація інфраструктури для пішохідного і водного туризму. Одночасно необхідно забезпечити науково-методичний і практичний супровід у забезпеченні іміджу НПП «Дністровський каньйон» як території сталого рекреаційно-туристичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів - Положення в редакції Наказу Міністерства екології та природних ресурсів № 273 від 21.08.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 р. № 1913 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 827 від 02.06.2003) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1913-2000-%D0%BF>
3. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 № 330 «Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09>
4. Гетьман В.І. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України / В.І. Гетьман // *Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матеріали Міжнародної конференції, присвяченої Міжнародному року гір (м. Рахів, 14-18 жовтня 2002р.). - Т. 1. - С. 304-313.*
5. Дністровський каньйон – унікальна територія туризму / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16-18 травня 2009 р.). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 236 с.
6. Зінько Ю. Передумови створення геопарку «Дністровський каньйон» / Ю. Зінько, О. Шевчук // *Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – С. 7–12.*
7. Зінько Ю. В. Організаційно-територіальні засади створення геопарку “Дністровський каньйон” / Ю. В. Зінько, О. М. Шевчук // *Туристичні ресурси як чинник розвитку території : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції-семінару. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 23–30.*
8. Зінько Ю. В. Планування розвитку геотуризму і геоосвіти у національних природних парках «Північне Поділля» і «Дністровський каньйон» / Ю. В. Зінько, О. М. Шевчук, Я. Б. Хомин, М. Б. Іваник // *Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 217-238.*
9. Кирилук Л. М. Перспективи розвитку нових видів туризму у Придністер'ї / Л. М. Кирилук // *Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – С. 136–139.*
10. Літопис природи НПП “Дністровський каньйон” (2015 рік) / О. К. Вікирчак, Л. О. Мандзюк, А. І. Бачинський, П. М. Площанський [Рукопис] – Т. 4. – Заліщики, 2016. – Реєстраційний номер депонування № 0115U004526 від 29.03.2016 р.
11. Площанський П. М. Травертинова скеля в урочищі Печерки, як потенційний об'єкт ПЗФ / П. М. Площанський // *Матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. “Природа Волині й Поділля: дослідження та охорона” (Броди 3–5 червня 2015 року). – Львів: ТзОВ “Простір–М”, 2015. – С. 100–104.*
12. Площанський П.М. Печери у травертинових скелях басейну річки Стрипа / П. М. Площанський // *Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем каньйонового Придністров'я: матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конфер., присвяченої сторіччю ботанічних досліджень у регіоні (11-12 вересня 2014 р., м. Заліщики). – Львів: Ліга-Прес, 2014. – С. 163–169.*
13. Проект організації території національного природного парку “Дністровський каньйон”,

охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів / Звіт про науково-дослідну роботу [наук. керівник О. О. Кагало]. – Львів: Інститут екології Карпат НАН України, 2016. – 416 с. + додатки

14. Слободян О. А. Основні напрями розвитку активного туризму у долині річки Дністер / О. А. Слободян, Н. І. Смакула // Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – С. 146–148.

15. Туристичні ресурси як чинник розвитку території [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.-семінару, (9-10 груд. 2011 р.) / Комун. п-во Терноп. Обл. Ради "Терноп. обл. інформ.-турист. краєзнав. центр", Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; [ред. кол.: Заставецька О. В. (відп. ред.) та ін.]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – 299 с.

16. Duda R. Ocena infrastruktury turystycznej w Pienińskim Parku Narodowym / R. Duda, A. Goraj // Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. – Т.1. – Krakow, 2012. – S. 41-51.

17. Grand Canyon National Park Northern Arizona: Tourism Study / Arizona Hospitality Research and Resource Center School of Hotel & Restaurant Management Northern Arizona University. – Flagstaff, Arizona, 2005. – 103 p.

References:

1.Thesis about the Project of the territory organization of the national natural park, protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects – Position in the version of the Order of the Ministry of Ecology and Natural Resources № 273 from 21.08.2014 [Electronic resource] – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05>

2.Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28 of December 2000 r. № 1913 «About approval of the list of paid services that can be provided by budgetary institutions of the nature reserve fund» (as amended in accordance with the Resolution of CM № 827 from 02.06.2003) [Electronic resource] – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1913-2000-%D0%BF>

3.Order of the Ministry of Environmental Protection of Ukraine dated 22.06.2009 № 330 «On approval of the regulation on recreational activities within the territories and objects of the nature reserve fund of Ukraine» [Electronic resource] – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09>

4.Hetman V. I. Main tasks and problems of ecotourism development in national natural parks and biosphere reserves of Ukraine // Mountains and people (in the context of sustainable development). Materials of the International Conference on the International Year of the Mountains (Rakhiv, 14-18 October 2002). - Т. 1. - P. 304-313.

5.Dnistrovsky canyon – a unique tourist area / Materials of the international scientific and practical conference (16-18 may 2009). – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2009. – 236 p.

6.Zinko Yu., Shevchuk O. Prerequisites for creating a geopark «Dnistrovsky canyon» // Dnistrovsky canyon – a unique tourist area: Materials of the international scientific and practical conference. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2009. – P. 7–12.

7.Zinko Yu. V., Shevchuk O. M. Organizational and territorial principles for the creation of a geopark "Dnistrovsky canyon" // Tourist resources as a factor in the development of the territory: materials of Allukr. science-practice conference-workshop. – Ternopil: Vydavnytstvo TNPU im. V. Hnatiuka, 2012. – P. 23–30.

8.Zinko Yu. V., Shevchuk O. M., Khomyn Y. B., Ivanyk M. B. Planning for the development of geotourism and geo-education in the national nature parks "Northern Podillya" and "Dnistrovsky canyon" // Problems of geomorphology and paleogeography of the Ukrainian Carpathians and adjacent territories: Collection of scientific works. – Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2017. – P. 217-238.

9.Kyryliuk L. M. Prospects for developing new types of tourism in the Prydnistrov'ya // Dnistrovsky canyon – a unique tourist area: Materials of the international scientific and practical conference. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2009. – С. 136–139.

10. Chronicle of nature NNP “Dnistrovsky canyon” (2015) / О. К. Vikyrychak, L. О. Mandziuk, А. І. Bachynskiy, P. М. Ploshchanskiy [Manuscript] – Т. 4. – Zalishchyky, 2016. – Depository Registration Number № 0115U004526 from 29.03.2016 r.

11. Ploshchanskiy P. M. Travertine rock in the Pecherky tract, as a potential object of the NRF // Materials of the international scientific and practical conference. “Nature of Volyn and Podillya: research and protection” (Броди 3–5 червня 2015 року). – Lviv: Ltd. “Prostir–M”, 2015. – P. 100–

104.

12. Ploshchanskiy P. M. Caves in travertine rocks of the Strypa river basin // Scientific principles of environmental management of ecosystems of Prydnistrov'ya canyon: materials of the First International science-practice conference devoted to the century of botanical research in the region (11-12 Sep. 2014, m. Zalishchyky). – Lviv: Liga-Press, 2014. – P. 163–169.

13. The project of organization of the territory of the national natural park "Dnistrovsky canyon", protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects / Report on research work [edit by O. O. Kagalo]. – Lviv: Instytut ekologii Karpat NAN Ukrainy, 2016. – 416 p. + attachments

14. Slobodian O. A., Smakula N. I. Main directions of development of active tourism in the Dnister river valley // Dnistrovsky canyon – a unique tourist area: Materials of the international scientific and practical conference. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2009. – P. 146–148.

15. Tourist resources as a factor in the development of the territory [Text] : materials of Allukr. science-practice conference-workshop, (9-10 Dec. 2011 r.) / [edit.: Zastavetska O. V. et all]. – Ternopil: Vydavnytstvo TNPU im. V. Hnatiuka, 2012. – 299 p.

16. Duda R. Ocena infrastruktury turystycznej w Pienińskim Parku Narodowym / R. Duda, A. Goraj // Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. – T.1. – Krakow, 2012. – S. 41-51.

17. Grand Canyon National Park Northern Arizona: Tourism Study / Arizona Hospitality Research and Resource Center School of Hotel & Restaurant Management Northern Arizona University. – Flagstaff, Arizona, 2005. – 103 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Безручко Любомир Степанович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: lybko1984@gmail.com.
2. *Біланюк Ольга Петрівна* – асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com.
3. *Білоус Софія Василівна* – кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.
4. *Благодир Світлана Феодосіївна* – старший викладач кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: geodekanat@gmail.com.
5. *Гамкало Михайло Зенонович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: hamkalo.m@gmail.com.
6. *Ганич Наталія Михайлівна* – асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Nanuch@i.ua.
7. *Гаталяк Оксана Миколаївна* – асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com.
8. *Жук Юрій Ігорович* – кандидат географічних наук, асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: juriyzhuk@gmail.com.
9. *Завадовський Тарас Богданович* – асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.
10. *Зінко Юрій Володимирович* – старший викладач кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: zinkouyuriy@gmail.com.
11. *Іваник Мирослав Богданович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геоморфології і палеогеографії, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net.
12. *Каднічанський Дмитро Анатолійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: dimakad@ukr.net.
13. *Каднічанська Мирослава Ярославівна* – аспірант кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.
14. *Кларчук Михайло Володимирович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: m_klarчук@ukr.net.
15. *Красько Анна Богданівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: anna.khovalko@gmail.com.

16. *Кріль Ярослава Ярославівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, економічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: macarelka@gmail.com.
17. *Лесик Ірина Йосипівна* – ст. лаборант кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: lesykir@ukr.net.
18. *Лукаш Кюріні-Поплавські* – кандидат географічних наук, викладач, Лодзький університет, м. Лодзь, Польща, e-mail: lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl.
19. *Мальська Марта Пилипівна* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
20. *Мандюк Назарій Любомирович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: nm09@meta.ua.
21. *Манько Андрій Михайлович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: manko_a@ukr.net.
22. *Масюк Юлія Олегівна* – кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: joliebox@gmail.com.
23. *Паньків Наталія Мирославівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: rankivnatalya@gmail.com.
24. *Пандяк Ігор Григорович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
25. *Площанський Петро Михайлович* – науковий співробітник, Національний природний парк «Дністровський каньйон», м. Заліщики, Україна, e-mail: petro_pl@ukr.net.
26. *Пурська Ірина Степанівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.
27. *Рожак Володимир Петрович* – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: rozhakeco@gmail.com.
28. *Романів Павло Володимирович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: rpavlo2007@ukr.net.
29. *Стецький Василь Володимирович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Stetskyigeo@gmail.com.
30. *Філь Марія Іванівна* – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
31. *Ярмолів В'ячеслав Володимирович* – асистент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Безручко Любомир Степанович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: lybko1984@gmail.com.
2. *Биланюк Ольга Петровна* – ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com.
3. *Белоус Софья Васильевна* – кандидат экономических наук, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина.
4. *Благодир Светлана Федосеевна* – старший преподаватель кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: geodekanat@gmail.com.
5. *Гамкало Михаил Зенонович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: hamkalo.m@gmail.com.
6. *Ганыч Наталия Михайловна* – ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Nanuch@i.ua.
7. *Гаталяк Оксана Николаевна* – ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com.
8. *Жук Юрий Иванович* – кандидат географических наук, ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени И. Франка, г. Львов, Украина, e-mail: jurijzhuk@gmail.com.
9. *Завадовский Тарас Богданович* – ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина.
10. *Зинько Юрий Владимирович* – старший преподаватель кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com.
11. *Иваник Мирослав Богданович* – кандидат географических наук, доцент доцент кафедры геоморфологии и палеогеографии, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net
12. *Кадничанский Дмитрий Анатольевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: dimakad@ukr.net.
13. *Кадничанская Мирослава Ярославовна* – аспирант кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина.
14. *Кларчук Михаил Владимирович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени И. Франка, г. Львов, Украина, e-mail: m_klarchuk@ukr.net.
15. *Красько Анна Богдановна* – кандидат географических наук, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: anna.khovalko@gmail.com.

16. *Криль Ярослава Ярославовна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры учета и аудита, экономический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: macarelka@gmail.com.
17. *Лесик Ирина Иосифовна* – ст. лаборант кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: lesykir@ukr.net.
18. *Лукаш Кюрини-Поплавски* – кандидат географических наук, преподаватель, Лодзкий университет, г. Лодзь, Польша, e-mail: lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl.
19. *Мальская Марта Филипповна* – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
20. *Мандюк Назарий Любомирович* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: nm09@meta.ua.
21. *Манько Андрей Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: manko_a@ukr.net.
22. *Масюк Юлия Олегівна* – доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: joliebox@gmail.com.
23. *Панькив Наталия Мирославовна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: rankivnatalya@gmail.com.
24. *Пандяк Игорь Григорьевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
25. *Площанский Петр Михайлович* – научный сотрудник, Национальный природный парк «Днестровский каньон», г. Залещики, Украина, e-mail: petro_pl@ukr.net.
26. *Пурська Ирина Степановна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина.
27. *Рожак Владимир Петрович* – кандидат биологических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: rozhakeco@gmail.com.
28. *Романив Павел Владимирович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: rpavlo2007@ukr.net.
29. *Стецкий Василий Владимирович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Stetskyigeo@gmail.com.
30. *Филь Мария Ивановна* – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.
31. *Ярмолевич Вячеслав Владимирович* – ассистент кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Bezruchko Lubomyr Stepanovich* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: lybko1984@gmail.com.
2. *Bilanyuk Ol'ga Petrivna* – Assistant of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: bilanyuk.olha@gmail.com.
3. *Bilous Sofija Vasulivna* – Candidate of Economics Sciences, Assistant Professor Of Tourism Department, Faculty Of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.
4. *Blahodyr Svitlana Feodosiivna* – Senior Lecturer of Tourism Department, Faculty Of Geography, Lviv National University named after Ivan Franko, Lviv, Ukraine, e-mail: geodekanat@gmail.com.
5. *Hamkalo Mykhailo Zenonovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourism Department, Faculty Of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: hamkalo.m@gmail.com.
6. *Hanych Nataliya Mykhaylivna* – Assistant lecturer of Tourism Department, faculty of geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: Hanych@i.ua.
7. *Hatalyak Oksana Mykolayivna* – Assistant Lecturer of Tourism Department, Faculty Of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: oksana.hatalyak@gmail.com.
8. *Zhuk Yuriy Igorovich* – Candidate of Geographical Sciences, Assistant of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: jurijzhuk@gmail.com.
9. *Zavadovskyi Taras Bogdanovich* – Assistant Of Tourism Department, Faculty Of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.
10. *Zinco Yuri Vladimirovich* – Senior Lecturer of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com.
11. *Ivanyk Myroslav Bogdanovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor, Of Geomorphology and Paleogeography Department, Faculty Of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: kafedra.geom-paleo@ukr.net.
12. *Kadnichanskyi Dmytro Anatolievich* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: dimakad@ukr.net.
13. *Kadnichanska Myroslava Yaroslavivna* – Postgraduate of Tourism Department, Faculty Of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.
14. *Klapchuk Mykhailo Volodymyrovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: m_klapchuk@ukr.net.
15. *Krasko Anna Bogdanivna* – Candidate of Geographical Sciences, Assistant Professor Of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: anna.khovalko@gmail.com.
16. *Kril Yaroslava Yaroslavivna* – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Accounting and Audit Department, Faculty of Economics, Lviv

national University Named After Ivan Franko, Lviv, Ukraine, e-mail: macarelka@gmail.com.

17. *Lesyk Iryna Yosypivna* – Senior Lecturer of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: lesykir@ukr.net.

18. *Lukasz Quirini-Poplawski* – PhD in Geography, University of Łódź, Łódź, Poland, e-mail: lukasz.quirini@geo.uni.lodz.pl.

19. *Malskaya Marta Filippovna* – Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Education, Head of Tourism Department, faculty of geography, Lviv National University named after Ivan Franko, Lviv, Ukraine, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.

20. *Mandiuk Nazarii Lubomyrovych* – PhD of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: nm09@meta.ua.

21. *Manko Andrii Mykhailovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: manko_a@ukr.net.

22. *Masiuk Yuliia Olehivna* – PhD in Economics, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: joliebox@gmail.com.

23. *Pankiv Natalya Miroslavivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, e-mail: pankivnatalya@gmail.com.

24. *Pandyak Igor Grigoryevich* – Ph.D. in Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.

25. *Ploshhanskyj Petro Myxajlovych* – Researcher, National Nature Park "Dniester Canyon", Zalishchiki, Ukraine, e-mail: petro_pl@ukr.net.

26. *Purska Iryna Stepanivna* – Candidate of Economics Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.

27. *Rozhak Volodymyr Petrovych* – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: rozhakeco@gmail.com.

28. *Romaniv Pavlo Volodimirovich* – PhD in Geographic, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: rpavlo2007@ukr.net.

29. *Stetskyi Vasyl Volodymyrovych* – Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: Stetskyigeo@gmail.com.

30. *Fila Mariya Ivanovna* – Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine, e-mail: Merifil.ua@gmail.com.

31. *Yarmolovych Vyacheslav Volodymyrovych* – Assistant Professor of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.

ЗМІСТ

<i>ВСТУПНЕ СЛОВО ДО ВИПУСКУ</i>	3
<i>Мальська М.П., Гаталяк О.М., Ганич Н.М.</i> ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ МІСТА.....	4
<i>Паньків Н.М.</i> ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ....	12
<i>Пандяк І.Г., Філь М.І.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНО- ПОБУТОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	21
<i>Кріль Я.Я., Благодир С.Ф.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАРАХУВАННЯ ТА СПЛАТИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ СУБ'ЄКТАМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	31
<i>Ганич Н.М., Гаталяк О.М.</i> ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	39
<i>Безручко Л.С., Клапчук М.В., Жук Ю.І.</i> ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	48
<i>Біланюк О.П.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНАХ.....	55
<i>Мальська М.П., Філь М.І., Пандяк І.Г.</i> СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	65
<i>Каднічанський Д.А., Завадовський Т.Б., Каднічанська М.Я.</i> СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	73
<i>Гамкало М.З., Лукаш Кюріні-Поплавські</i> РОЗВИТОК ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	83
<i>Манько А.М., Лесик І.Й.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ЛЬВІВЩИНІ.....	94
<i>Мандюк Н.Л.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	103
<i>Романів П.В.</i> АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЖИДАЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	112
<i>Манько А.М., Рожак В.П., Ярмолевич В.В.</i> ТУРИСТИЧНО- ЕКСКУРСІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЛЬВОВА.....	122
<i>Красько А.Б., Білоус С.В., Пурська І.С.</i> РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ДИНАМІКА ТА РЕТРОСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	131
<i>Масюк Ю.О.</i> АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ АНЕКСОВАНОГО ПІВОСТРОВА АУТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ: ПРОБЛЕМИ, ЗАХОДИ, НАСЛІДКИ.....	147
<i>Стецький В.В.</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ НА МАТЕРІАЛАХ ЗАКОРДОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК У НІМЕЧЧИНІ.....	163
<i>Зінько Ю.В., Площанський П.М., Іваник М.Б.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН».....	173
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	186

СОДЕРЖАНИЕ

<i>ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО К ВЫПУСКУ</i>	3
<i>Мальська М.Ф., Гаталяк О.Н., Ганыч Н.М.</i> ПОНЯТИЕ И СТРУКТУРА ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ГОРОДА.....	4
<i>Паньків Н.М.</i> К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ	12
<i>Пандяк И.Г., Филь М.И.</i> МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАВСТВЕННО- БЫТОВОЙ КОНЦЕПЦИИ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА.....	21
<i>Криль Я.Я., Благодар С.Ф.</i> ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ НАЧИСЛЕНИЯ И УПЛАТЫ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ СУБЪЕКТОВ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	31
<i>Ганыч Н.М., Гаталяк О.Н.</i> ЭКОЛОГИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО И РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА.....	39
<i>Безручко Л.С., Клапчук М.В., Жук Ю.И.</i> ЭКОЛОГИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДОСТИЖЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....	48
<i>Биланюк О.П.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ТРАНСГРАНИЧНЫХ РЕГИОНАХ.....	55
<i>Мальская М.Ф., Филь М.И., Пандяк И.Г.</i> СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	65
<i>Кадничанский Д.А., Завадовский Т.Б., Кадничанская М.Я.</i> СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМА ВО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	73
<i>Гамкало М.З., Лукаш Кюрини-Поплавски</i> РАЗВИТИЕ ГОРНОЛЫЖНОГО ТУРИЗМА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	83
<i>Манько А.М., Лесик И.И.</i> ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ТУРИЗМА РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ НА ЛЬВОВЩИНЕ.....	94
<i>Мандюк Н.Л.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРИРОДНЫХ ПАРКАХ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	103
<i>Романив П.В.</i> АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЖИДАЧЕВСКОМ РАЙОНЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	112
<i>Манько А.М., Рожак В.П., Ярмолевич В.В.</i> ТУРИСТИЧЕСКО- ЭКСКУРСИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ЛЬВОВА.....	122
<i>Красько А.Б., Белоус С.В., Пурська И.С.</i> РЫНОК ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ: ДИНАМИКА И РЕТРОСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....	131
<i>Масюк Ю.О.</i> АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ АННЕКСИРОВАННОГО ПОЛУОСТРОВА АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ: ПРОБЛЕМЫ, МЕРЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ.....	147
<i>Стецкий В.В.</i> ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА НА МАТЕРИАЛАХ ИНОСТРАННЫХ УЧЕБНЫХ ПРАКТИК В ГЕРМАНИИ.....	163
<i>Зинько Ю.В., Площанский П.М., Иваник М.Б.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА В НАЦИОНАЛЬНОМ ПРИРОДНОМ ПАРКЕ «ДНЕСТРОВСКИЙ КАНЬОН».....	173
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	186

LIST OF CONTENTS

<i>INTRODUCTORY WORD TO THE VOLUME</i>	3
<i>Malska M.P., Hatalyak O.M., Hanych N.M.</i> DEFINITION AND STRUCTURE OF TOURISTIC RESOURCES IN CITIES.....	4
<i>Pankiv N.M.</i> ON THE ISSUE OF TOURISM RESOURCES.....	12
<i>Pandyak I.G., Fil M.I.</i> METHODOLOGICAL BASIS OF MORAL-DOMESTIC CONCEPT OF HOTEL-RESTAURANT BUSINESS.....	21
<i>Kril Y.Y., Blahodyr S.F.</i> PROBLEMATIC ASPECTS OF CALCULATION AND PAYMENT OF VALUE ADDED TAX BY TOURISM INDUSTRY OPERATORS...	31
<i>Hanych N.M., Hatalyak O.M.</i> ECOLOGIZATION OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS.....	39
<i>Bezruchko L.S., Klapchuk M.V., Zhuk Y.I.</i> ECOLOGIZATION OF THE CARPATHIAN REGION HOTEL INDUSTRY AS A COMPONENT OF THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	48
<i>Bilanyuk O.P.</i> CONCEPTUAL FACTORS OF TOURISM DEVELOPMENT IN CROSS-BORDER REGIONS.....	55
<i>Malskaya M.F., Fila M.I. Pandyak I.G.</i> STATISTICAL ANALYSIS OF TRAVEL SERVICES IN LVIV REGION.....	65
<i>Kadnichanskyi D.A., Zavadovskyi T.B., Kadnichanska M.Ya.</i> STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF CASTLE TOURISM IN LVIV REGION.....	73
<i>Hamkalo M.Z., Łukasz Quirini-Popławski</i> SKIING-TOURISM DEVELOPMENT IN LVIV REGION.....	83
<i>Manko A.M., Lesyk I.Y.</i> FEATURES OF RELIGIOUS TOURISM DEVELOPMENT OF ROME-CATHOLIC CHURCH IN LVIV REGION.....	94
<i>Mandiuk N.L.</i> USING TERRITORIAL MARKETING TOOLS TO ENSURE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE NATIONAL PARKS OF LVIV REGION.....	103
<i>Romaniv P.V.</i> ANALYSIS OF OPPORTUNITIES OF DEVELOPMENT OF TOURISM ACTIVITY IN THE ZHYDACHIV DISTRICT OF THE LVIV REGION	112
<i>Manko A.M., Rozhak V.P. Yarmolovych V.V.</i> TOURIST-EXCURSION ATTRACTIVENESS OF LVIV.....	122
<i>Krasko A.B., Bilous S.V., Purska I.S.</i> MARKET OF TOURIST SERVICES OF TERNOPIL REGION: DYNAMICS AND RETROSPECTIVE DEVELOPMENT.....	131
<i>Masiuk Y.O.</i> ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND ORGANIZATION OF TOURISM ACTIVITY ON THE TERRITORY OF THE ANNEXED PENINSULA OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA: PROBLEMS, MEASURES, CONSEQUENCES.....	147
<i>Stetskyi V.V.</i> PRACTICAL ASPECTS OF STUDYING INTERNATIONAL TOURISM ON MATERIALS OF FOREIGN EDUCATIONAL PRACTICES IN GERMANY.....	163
<i>Zin`ko Yu.V., Ploshhans`ky`j P.M., Ivany`k M.B.</i> PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF RECREATION AND TOURISM IN THE NATIONAL NATURAL PARK "DNISTROVSKY CANYON".....	173
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	186